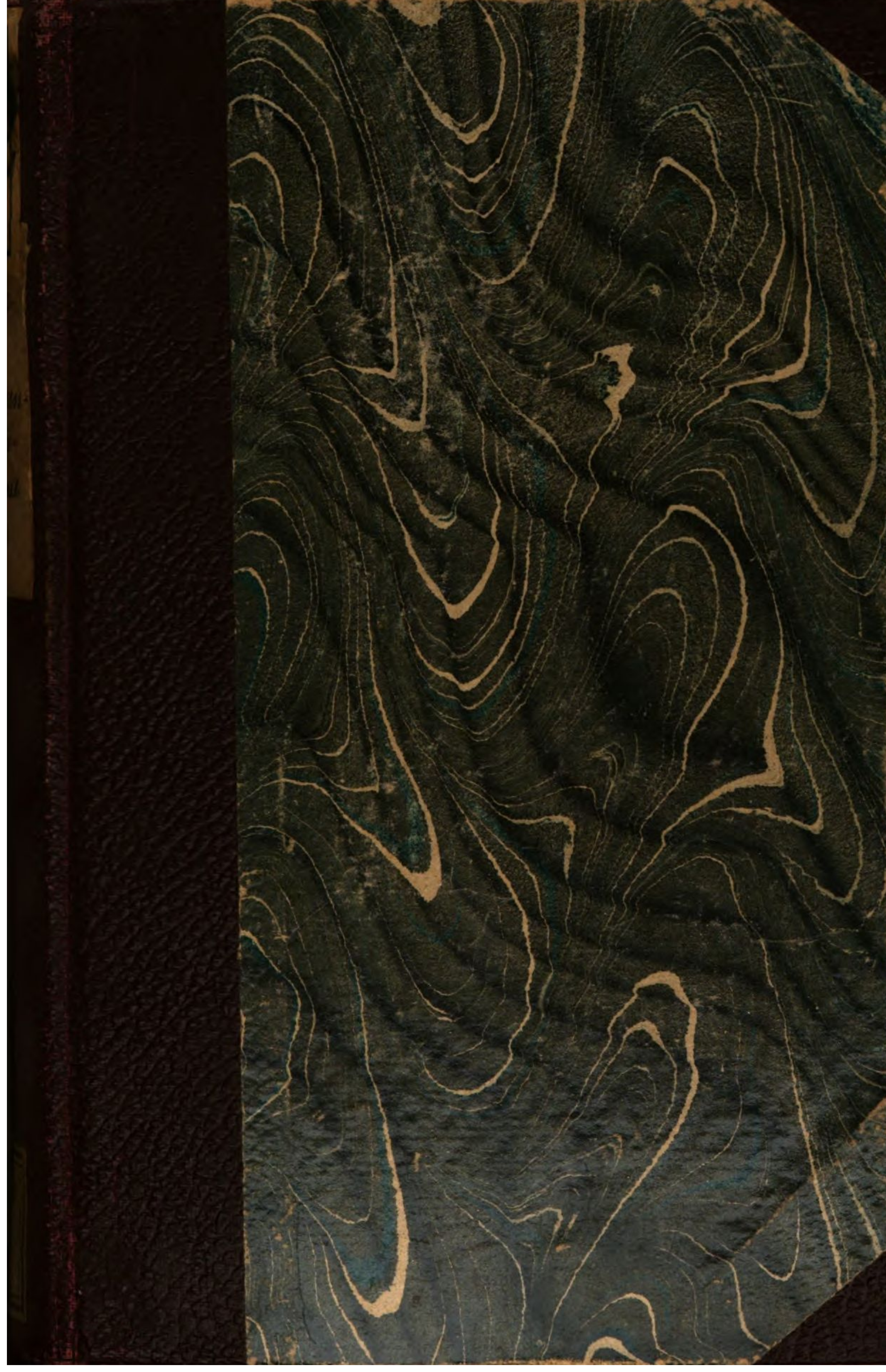

Rittershusius

8° A. lat. b.

1502

1502
CUNRADI
RITTERSHUSII JC.
LIBER COM-
MENTARIUS IN
EPISTOLAS

PLINII

&

TRAJANI.

CUI ACCESSIT COM-
MENTARIUS FRANC. BAL-
duini in Plinii consultationem &
Trajani Rescriptum

DE CHRISTIANIS.

CUM INDICE RERUM
& verborum memorabilium.

AMBERG

Apud Johannem Schönfeldium.

An. MDCIX.

NOBILISSI-

MO PARIERA-
TRUM,

Ehrenreich

&

JOHANNI-JOA-
CHIMO von Burckdorff/

E Q Q.

ELECT. MARCH.
Brandenburg.

*Amicis ac benevolentibus suis hono-
ratissimis.*

CUNRAD. RITTERS-
busius ꝛ C. ex sponsu L. MQ. DD.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

C. RITTERSHUSI J C.
AD EPISTOLAS PLINII
ET TRAJANI COM-
mentariolum.

PROLEGOMENA QUÆ
DAM DE PLINIO ET TRAJA-
no : deque hujus interpreta-
tionis causis & fructibus.

NON vereor, ne cui Nidear
negotium, à juris civilis p-
fessione aut nimis remotū,
aut alienū suscepisse, dum
ad librum decimū Epistolarum Pl-
nii brevi explicatione percurrendum
me converti, sepositā paulisper severi-
ore legum interpretatione. Usq; adeo
enim hæ Epistolæ juri civili conjunctæ
sunt atq; cognatæ, ut ad exercitium &
usum ejus aliquem (in illis maximè
rebus, quæ juris sunt publici) sibi com-
parandum conferre plurimū possint:
Imò ut à nemine ferè, nisi à studioso

*Plinii Epi-
stolarū uti-
litas mul-
tiplex, &
cum jure
civilis cog-
natio, ma-
ximè lib. X.*

A. 2. juris

juris, quibusdam in locis intelligatur.
 Multæ quoq; hîc latent observationes
 eruditæ antiquitatis : multæ p̄ceptio-
 nes Politicæ, iis qui in Repub. aliquã-
 do versaturi sunt, valdè non solùm uti-
 les, sed etiam necessariæ futuræ. Quòd
 si Jurisconsulti munus est, rescripta
 Principum cōmentari & interpretari,
 illa quæ in Pandectas vel Codicem vel
 Institutiones relata sunt, non minùs
 quàm alias juris partes (sicut esse nemo
 negaverit) qui tādē vicio nobis ver-
 tet, si etiam hisce Trajani rescriptis ex-
 ponendis aliquid curæ & operæ impē-
 derimus, quantumvis in Corpus Juris
 nostri nō sint relata? Taceo, quòd et-
 iam formulæ hinc sumi possunt, quas
 imitemur in scribendo ad Principes,
 aliosq; Magistratus superiores: nec nō
 in relationib. sive consultationibus ad
 ipsos faciendis, super causis & quæsti-
 onibus arduis ac dubiis, & judicia ipso-
 rum requirendo: Quarū relationum
 mentio exstat in titulo de Relationib.
 & in Novellis. Exemplamemorabilia,
 & Relationum sive consultationū isti-
 usmo-

usmodi, & ad eas responsionū, suppe-
ditat hic libellus. [Sicut etiam relatio-
nib. talibus plenus est totus liber deci-
mus Epistolarū Symmachi ad Theo-
dosium Imperatorē. Utilitates ceteras
harū Epistolarum prolixius cōmemo-
rare aut deprædicare superfedeo. Præ-
stat enim eas cognoscere simul ac per-
cipere ex illarū tractatione & explica-
tione, in qua nos operę precium factu-
ros non contemnendū planē confido.
Sunt quidem etiam in prioribus novē
libris non pauca, quæ & ad Politicē,
& ad legum jurisq; civilis scientiā ma-
gnopere pertineant. Sed nos totum o-
pus Epistolarū Plinii in præsentia ex-
cutere non constituimus, aut utilitatē
& fructum illius multiplicem cum mi-
rifica delectatione conjunctum osten-
dere: quod ex parte præstitum est ab
Henrico Stephano, in præfatione hu-
jus operis. Tantū in lib. 10. nunc in-
dustriam nostram occupabimus, quasi
quodam ab ordinaria nostra professio-
ne quæsito brevi diverticulo, ad inter-
spirandum & recreandum: ut tantò a-

6
laciores mox indè ad severiorem A-
stræ disciplinam revertamur. Val-
de enim nobis probatur ejusdem Pli-
nii sententia lib. 8. Epist. 21. Ut in vita,
sic in studiis pulcherrimum & huma-
nissimum existimo, severitatem comi-
tatemque miscere: ne illa in tristitiam,
hæc in petulantiam procedat. Qua
ratione ductus, graviora opera lufibus
jocisque distinguo. Tamen si non in
eam partem hæc accipi velim, quasi
lusum & jocum hîc allaturi simus.
Nam hæc quoq; seria erunt, quamvis
paulò remissiora, quàm solent esse le-
gum ænigmata pleraque.

*Plinii Vile
Arduum.*

Sed priusquam ad ipsas Epistolas
accedamus, recepto more quædam
de libri hujus auctoribus dicenda sunt;
de Plinio inquam & Trajano. Initiò
autem de Plinio ipso admonendum,
hunc Cajum Plinium Cæcilium Se-
cundum natum esse ex sorore alterius
Plinii, qui naturalem historiam scri-
psit ingenti volumine, & libros de Re-
bus Germanicis: quorum operû prius
hodieq; exstat, tam varium quàm est

ipsa

ipsa natura: posterius intercidit: quâ in
 re magnam profectò jacturam fecit nō
 solū universa literatura, sed etiam (&
 quidem in primis) historia nostræ na-
 tionis. Dicitur ergo major ille Plini-
 us (cui patria fuit Verona) cognomen-
 to Avuncul⁹, ad differētiā hujus no-
 stri, qui à nonnullis etiam Plinius Ne-
 pos appellatur: quamvis nepos ex so-
 rore, p filio sororis, parū latinè dica-
 tur. Sicut autem Justinianus noster,
 ab avunculo suo Justino I. in filium ad-
 optatus est, & rursus Justinus II. ab
 avunculo suo Justiniano: ita & hic Pli-
 nius noster à suo avunculo, ut ipse te-
 statur lib. 5. Ep. 8. Sed huic nostro Pli-
 nio patria fuit Novum Comum. Mira
 autē & propē incredibis fuit in utroq;
 Plinio & φιλομάθεια & πολυμαθία: quo-
 rum alterū ex altero ferē nascitur, et-
 iam Isocrate teste ad Demonicum:
 Mira inquam legendi & commentan-
 di & auscultandi ac scribēdi assiduitas
 atque industria indefessa, ne tum qui-
 dem intermittēs, quando corporis &
 valetudinis curationi aliquid tem-
 A. 4. poris

poris erat impendendum. Ac de avunculi quidem tam vitâ quàm excessu, exstat Plinii nostri Epistola ad Cornel. Tacit. lib. 6. Epist. 16. & 20. Junioris verò, seu Secundi Plinii ratio vitæ & studiorum, quæ & qualis fuerit, ipse nos nō celavit, tam in Epistolis suis accuratè illam ad amicos perscripsit. Videatur in primis lib. 8. Epist. 6. & 40.

Matrimonia duo habuit, ut ipsemet fatetur ad Trajanum Epistolâ secundâ. Et quidem altera uxorum ejus (priorne an posterior, non satis mihi cōstat) Calphurnia fuit: cuj' & sermonis & literarum miram suavitatem ipse prædicat maritus, Epist. 7. lib. 6. ut etiam eruditionem, frugalitatem, cæterasq; ejusdem dotes, celebrat libro 4. Epist. 19. Videatur etiam lib. 6. Ep. 4. Charitatem quoq; conjugalem inter ipsos, quàm ardens fuerit, facile existimare possumus ex d. Epist. 7. libri 1. sicut etiam ex Epist. 1. lib. 7. & ex Ep. 11. lib. 8. ubi abortum & morbum ipsius describit. Memorabile quoque est, quod de eadem scribit: quàm sollicita fuit.

fuerit de honore & existimatione mariti, quoties ille graviolem aliquam causam in iudicio agendam habuit. Alterius nomen uxoris ipse reticuit.

Amicos autem habuit Plinius ferè *Amici Pliniani.*
omnes sui ævi doctos & claros viros: si-
ve illi essent Jurisconsulti, ut Titus A-
risto, (cujus etiam in Pandectis crebra
occurrit mentio) siue præstantes Se-
natores (qualis fuit Thrasea Petus, cu-
jus etiam Tacitus meminit in historiis,
quem vocat Plinius virum mitissimū,
& ob hoc quoq; maximū, lib. 8. Ep. 22.
ubi hoc nobile ipsius Thraseæ apo-
phthegma refert: *Qui vitia odit, homines
odit.* Hoc nimirum sensit: Ita pronum
esse in vitium genus humanum, ut dif-
ficilimum sit, vitia odisse in homine,
quin ipsum quoque hominem oderis:
proindeque summā moderatione &
cautione opus esse in exagitandis vi-
tiis, ne ipsos homines eadem operā ex-
agitasse videamur. Quomodo hoc ar-
gutum dictum rectè explicat summus
vir Isaacus Casaubonus) siue essent O-
ratores ac Rhetores, (v.g. Fabi⁹ Quin-
tilia-

Tilius, ad quem scribit libro 6. Epistolâ 32. se ipsius filiae nubenti conferre, tanquam alterum puellae parentem, 50. millia nummum, quò magis videlicet secundum dignitatem conditionemq; mariti, cui ratio officiorum civilium necessitatē quandā splendoris imponeret, veste & comitatu augeretur. Memorabile sanè exemplum Plinianę liberalitatis erga amicū tenuioris fortunæ. Voluit nimirū ita sibi vindicare Plinius partē aliquā oneris, q̄ patri alioqui totū incubuisset, collocanti filiā in matrimonium: cū officium sit paternum, dotem constituere filiae. Sed morat Plinius, Quintilianū animo beatissimū, id est, locupletissimū; facultatib. modicū: ut ipse loquitur) sive essent Philosophi, (ut Artemidorus, qui fuit gener Musonii, quē laudat lib. 3. Epist. 11. Nec dubitamus, quin etiam cū Plutarcho amicitiam coluerit Plinius: quandoquidē uterq; apud Trajanum in magno precio fuit) sive essent Poetae (ut Martialis, de quo scribit libro 3. Epist. 21. & mortem ipsius cō-
 memo-

memorās, & quibus præditus fuit, do-
tes: Item Silius Italicus civis Roman⁹,
qui in ediā vitam finivit; cuius mor-
tem luculenter describit lib. 3. Ep. 7.)
sive esset Historici (ut Suetonius Trā-
quillus, qui vitas Cæsarum descripsit.
Vide lib. 3. Epist. 8. & lib. 10. Ep. 95. ubi
Trajano Imperatori hunc amicum,
cōmendans, vocat honestissimū, p̄bis-
simum & eruditissimum virum, quem
in contubernium assumserit, id est,
cum quo militaverit, & habitaverit,
mores ejus secutus & studia: Itē Cor-
nelius Tacitus, quē tantopere amavit
Plinius amore mutuo, ut verē dici pos-
sent una anima in duobus corporibus.
Huic lib. 2. Ep. 11. hoc elogiū tribuit, q̄
orationi ejus eximia insit *σεμνότης*, id est,
gravitas, (quod quidem ex ipsa Taciti
lectione verissimum esse deprehendi-
mus) quódque responderit eloquen-
tissimē. Eundem gravissimum floren-
tissimūq; Rerum Romanarum scri-
ptorem, quanti fecerit Plinius, cum
aliis ex locis apparet, tum ex l. 6. Ep. 16.
ubi ait, Immortalem gloriam proposi-
tam

ram esse ei, cuius mortem Cornelius
 Tacitus celebravit: eundemque Con-
 sulem eloquentissimum laudatorem,
 vocat lib. 2. Epist. 1. qui que Virginium
 Ruffum maximum & clarissimum ci-
 vem funebri oratione celebravit. Eius-
 dem historias immortales futuras au-
 guratur lib. 8. Epist. 32. unde & ipse il-
 lis suum nomen cupit inseri: ex quo si-
 mul ejus studium gloriæ cognoscimus:
 sicut etiam ex Epist. 8. lib. 5. ubi ait: Di-
 ebus ac noctibus cogito, si qua me quo-
 que possim rollere humo. Sic & Epist.
 20. lib. 7. summam & arctissimam cō-
 junctionem inter se & Tacitum fuisse
 docet: sicut etiam lib. 9. Ep. 32. ubi scri-
 bit, suum & Taciti nomen quasi litera-
 rum propria, non hominū, literis red-
 di solita, & utrumque ex literarū studiis
 fuisse notū, etiam illis, quibus alioquin
 esset ignotus. Tantam fuisse inter ho-
 mines utriusque celebritatē & admira-
 tionem. Fuit autē Plinius Sec. à tene-
 ris annis, non minū Poëtice quā O-
 ratorie studiosissimus, adeo ut tantū
 XIV, aņos natus (id est, cū vix excef-
 sisset

*Poetica &
 Oratoria
 Plinii stu-
 dia.*

sisset ex phebīs) tragœdiam scripserit
 linguâ Græcâ: & deinde omnis generis
 Poëmata expertus, Heroica, Elegiaca,
 & Lyrica, integrũ abſolverit volumen
 hendecasyllaborũ; quodq; multis etiã
 græcis hominib; fuerit lectitatum, de-
 scriptum, & decantatũ. Quade re vi-
 deatur ipse Plinius lib. 7. ca. 4. & ejus-
 dem lib. 7. Ep. 9. ubi Epigrãma quod-
 dam elegans à se factum recitat. Sic
 idem lib. 5. Epist. 3. de seipſo ait: Facio
 nonnunquam versiculos severos parũ,
 (id est lasciviores) facio comœdias,
 & audio & ſpecto mimos, & lyricos le-
 go, & satyricos intelligo. Sic lib. 4. E-
 pist. 14. fatetur, se hendecasyllabos
 scribere etiam paulò petulantiores &
 lasciviores, quibus otium in primis ob-
 lectet, in vehiculo, in balneo, inter
 cœnam, & alibi: Item, quibus jocetur,
 amet, doleat, queratur, irascatur, ali-
 osq; animi affectus exprimat, efficiens
 ipsã varietate, ut alia aliis, quædã for-
 tasse omnibus placeant. Cumq; (ut ait
 Ovid.) carmina secessum scribentis &
 otia quærant, sive (ut scribit Tacitus
 lib.

lib. 9. Epist. 10) cū Poëmata inter nemora & lucos commodissime perficiantur: solitudinis & silentii quoq; mirus amator & sectator fuit Plinius, & ad ea captanda sæpè, cū per negotia Reipubl. licuit, secessum quæsit: ut apparet in primis ex libro 1. Epist. 6. & 9. Sed præcipuum studium Plinii fuit in orationibus. Hoc autē viri politici potissimum ac potentissimum est instrumentum, quo omnia perficiuntur & obtinentur: ut docet prolixè Isocrates ad Nicoclem, & ipsa attestatur experientia. Itaq; hac eloquentiæ laude & facultate subnixus Plinius, magnas & graves causas sæpè egit: ut ipse de se testatur Epist. 8. lib. 5. maxime in Centumviralib. judiciis regnavit, ubi ipsius singularis spectata est industria: unde & hanc arenam suam (id est palæstram propriam) ipsemet vocat lib. 6. Epist. 12. Idemq; & Martialis non postremo loco in ipsius laudib. ponit, libro 10. Epigrammatum:

Centum-
viralis ju-
dicia.

*Toros dat tetrica dies Minerva,
Dum centum studet auribus virorum;
Hoc*

*Hoc quod secula, posteriq, possint
Arpinis quoq, comparare charis.*

Ecce, Plinii orationes de causis centū-
viralibus habitas non dubitat Martia-
lis exæquare Ciceronianis etiam ora-
tionibus. De centumviralibus quidem
causis (quæ in jure quoq; nostro inter-
dum nominantur: ut l. 13. *Titia filiam. D.
de inoffic. testam. &c.*) cū alibi mentio-
nem facit Plinius, tum maximè libro
2. Epist. 14. ubi simul illorum degene-
rationem à pristina verecundia gravi-
tateque deplorat. Et libro 6. Epist.
33. ubi centumvirale judicium oppo-
nit privato, & quadruplicis quoq; ju-
dicii meminit: quod significat ex eo sic
dictum, quia ex quatuor consiliis col-
lecti fuerint iudices, & quidem nume-
ro 180. Iudices. Epist. 1. lib. 5. ubi signi-
ficat, ex judiciis centumviralib. multos
etiam reos capitis exiisse: ex quo satis
colligimus, quanta fuerit causarum
centumviraliū gravitas. Agebatur n.
in illis de exheredationib. & in officio-
sis testamentis, & à Centumviris æsti-
mabatur, habuissentne parentes sa-
tis

tis justas causas exheredandi suos libe-
 ros necne: quas causas tādē Justin-
 IANUS certo numero comprehen-
 dere studuit *Novellâ 115. §. aliud quoque.*
 Sicut nobile & rarum exemplū refert
 ille Plinius lib. 6. Epist. 33. de splendi-
 dē nata fœmina Accia Variola, uxore
 viri Prætorii, quæ à patre octogenario
 fuerat exheredata in gratiam nover-
 cæ; sicut aliquando fieri solet à paren-
 tibus, teste *Cajo in l. 4. ff. de inofficioso testa-
 mento.* Sed à Plinio iudicio Centumvi-
 rali defensa, victoriam celeberrimam
 reportavit contra novercam & alium
 quendam heredem scriptum. Quā in
 causa non dubitarunt amici & contu-
 bernaes Plinii, qui recitantem audi-
 verant, pronunciare, præcipuam esse
 orationum ipsius, & cum illa nobilissi-
 ma controversia inter Æschinem &
 Demosthenem olim agitatā compa-
 randam. Atq; hæc Centumvitalia ju-
 dicia etiam Septemvitalia dicta fuisse
 accepimus: indē adeò, quia ex cen-
 tumviris septem deligebantur, qui his-
 ce litibus potissimū præessent. E-
 scri-

Septemvi-
 ralia judi-
 cia

scripsisse Paulum 7 C. librum singularem de
 Septemviralib⁹ judiciis, discimus ex l. 7. l. 28.
 & l. 31. D. de inoffic. test. Indice Pand. Flo-
 rent. præfixo. Vid. & Franc. Balduin. in Ju-
 stiniano lib. 1. pag. 195. Sed his omis-
 sione d. ep. 33. lib. 6. juvat hîc paulisper
 excurrere in locum de recitationibus inter
 veteres usitatis. Observetur igitur, uti-
 lissimum & pulcherrimum institutum
 antiquorum, qui solebant & orationes
 & carmina sua cujuscunque generis,
 priusquam in publicum emitterent, in
 cœtu aliquot eruditorum amicorum
 domum convocato coactoque, clarâ
 voce recitare: ut hac ratione ipsorum
 judicia & censuras liberrimas explora-
 rent atq; elicerent, & si qua fortè dis-
 plicuissent, ea maturè adhuc re inte-
 grâ retractarent, emendarentque: de
 quo more prisco & saluberrimo videri
 potest etiam Suetonius lib. 2. cap. 85.
 & 89. ubi & Cæsarem Augustum scri-
 bit recitationibus & suis & aliorum fu-
 isse delectatum. *Multa, inquit, varii ge-
 neris prosâ oratione composuit: ex quibus non-
 nulla in cœtu familiarium velut in auditorio re-
 citavit. Item: Ingenia seculi sui omnibus mo-*

*De Recita-
 tionibus
 Veterum.*

dis fovit. Recitantes, & benignè ex patienter audi-
 vit, nec tantùm carmina et historias, sed et ora-
 tiones & dialogos. Cui similiter Plinius lib.
 1. Epist. 13. significat, Imperatores quo-
 que nō fuisse interdū dedignatos isti-
 modi Recitationib⁹ interesse & auscul-
 tare. Sic lib. 5. Epist. 3. & 13. ubi dili-
 genter commemorat hujusmodi re-
 citationum utilitates & fructus. Vide-
 atur etiam lib. 7. Ep. 17. & lib. 8. Ep. 21.
 & lib. 6. Epist. 15. Ubi refert jocum, ex
 improvise natum de recitatione cu-
 jusdam equitis Romani Passieni Pau-
 li & Jurisconsulti Prisci Javoleni, quem
 ait fuisse virum dubiæ sanitatis : cujus
 quidem etiam in Pandectis nostris fit
 mentio. Quantâ porrò sollicitudine
 hoc egerint Romani vel poetæ vel ora-
 tores, ut Recitationes suæ à multis fre-
 quenterentur auditoribus, non aliun-
 de meliùs cognoscere licebit, quàm
 ex hoc Taciti (sive is Quintilianus est)
 loco, in Dialogo de Oratoribus. Hi
 enim (de versibus loquitur) Basso
 domi nascuntur, pulchri quidem &
 jucundi: quarum tamen hic exitus
 est,

est, ut, cum toto anno, per omnes dies, magnâ noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultrò & ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire; & ne id quidem gratis: nam & domum mutatur, & auditorium exstruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit, & ut beatissimus recitationum ejus ventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & solidam pervenit frugē: nec aut amicitiam inde refert, aut cliētelam, aut mansurum in animo cuiusquam beneficium; sed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Hoc recitandi institutum, sicut & alia vetustatis sapientissime plura, quæ ad eruditionem, ejusque matrem diligentiam, & curam nutricem, augendam alendamque plurimum habebant momenti, adeò ex morib. nostris obsolevisse, ut vix vestigium ejus sit relictū; sanè dolendum est. Plinius quidem illud religiosissime observavit, qui

de seipso alibi hoc profitetur : Moris est mihi, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum iudicio examinare, &c. Itē sua cuiq; ratio recitādi: Mihi (quod sæpè jam dixi) ut, si qđ me fugit, (ut certè fugit) admonear. Hodic autem quisq; ferè sibi sapit, & ipse scit omnia, & sibi ipsi exemplum est, neminem veretur, neminem imitatur: quæ est ipsius Plinii querela lib. 8. Epist. 23. Sed quod paulò antè dicebam de gravitate & magnitudine causarum Centumviralium, quibus plurimùm districtus fuit noster Plinius, ei valdè obstare videtur, quod est apud eundem lib. 2. Epist. 14. ubi ait, plerasque parvas esse & exiles: rarò incidere aliquam insignem, vel personarū claritate, vel negotiorum magnitudine. Hanc pugnam ita dirimendā esse puto, ut dicamus; locum illum continere querelam de abusu & degeneratione iudiciorum Centumviralium. Reliqua verò loca esse de vero usu ac primâ illorum institutione. Solet autē omnibus etiam maximis ac pulcherrimis rebus

bus, vitio hominum illas tractantium, quidam obrepere & se insinuare abusus, quo paulatim illæ depravantur, & à pristina sua excellentia decidunt, atque desciscunt. Ubique autem vitia remediis fortiora sunt, ut ait idem Plinius lib. 4. Epist. 25. Id quod etiam Centumviralibus illis judiciis accidisse credendum est. Porro quanta fuerit in Plinio nostro ubertas & copia orationis, vel inde possumus æstimare, quòd aliquando penè horas quinque continuas dicendo consumserit, ut ad XIV. Clepsydras (quas acceperat spatiosissimas) infundi sibi necesse fuerit, ut testatur lib. 2. Epist. 11. Solebant autem Oratores Romani ad Clepsydram perorare, quasi mensuratâ oratione, ut indicat etiam Plinius lib. 1. Epist. 23. Ac tametsi multas orationes & habuerit Plinius, & conscriptas retractaverit atq; elaborârit, (ut passim videre est ex Epistolis ejus, maximè li. 6. Epist. 29. ubi catalogum quendam causarum illustrium proponit à se in judiciis actarum) Tamen nulla earum

B 3

exstat.

exstat, præterunicam Orationem Panegyricā, qua gratias agit optimo principi Trajano de honoribus consulatus: non tantum suo nomine, sed etiam senatus & Reipub. Difficultatem illius argumenti ipse auctor non dissimulat lib. 3. Ep. 13. qua librū vocat hanc orationem, & amico cēsendam transmittit. Sic eundem Panegyricum vocat librū, imō & volumen, lib. 3. Ep. 18. De hoc Panegyrico sic judicat *Jacobus Cujacius Juriscōsultorum Phœnix, in comment. ad l. 2. §. Imp. noster. ff. de jure Eisci.* De Trajano scribit Plinius, in illo nobiliss. panegyrico, quo nullum (quod possimus affirmare) exstat elegantius monumentū linguæ & facundiæ Latinæ. Et Justus Lipsius (qui cum panegyricū commentario illustravit, post Johannem Mariam Catanæum Mediolanensem) ita pronunciat: Quicquid Ciceroniani sentiant, ego verò plures orationes Plinii superesse vellem. Panegyrico sanè ad Trajanum capior, & (si quid judico) species in eo compareret veri Atticisimi. Sed & Jos. Scaliger, in *Thesuro Temp-*
po-

*De Panegy
rico Plinii
judicia Cl.
Cyprian.*

porum, non dubitat divinum vocare hoc scriptum.

Hæc de operib. Plinianis, summiq; ingenii monumentis: ex quibus nihil hodie exstat, præter decem libros Epistolarum & Panegyricum.

Quæri hoc loco posse animadverto: *De Studi-*
quid causæ habuerit Plini⁹, cur ita va- *rum Vari-*
riis studiorum generib. se experiri vo- *ta. 9.*
luerit? Rationem consilii sui ipse cla-
rè modestèque perscribit ad Rusti-
cum, lib. 9. Epist. 29. Quia nulli sa-
tis confisus fuerit. Et addit genera-
lem hanc sententiam memoriâ di-
gnissimam: Ut satius est, unum
aliquid insigniter facere, quàm plu-
rima mediocriter: ita plurima medio-
criter, si non possis unum aliquid in-
signiter. Ubi tamen illa est adhibenda
cautio, ne de nobis idẽ dicatur, quod
de Thersite *Homerus* fecit, πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ
ἄρσεν κακῶς δ' ὑπὲρ αὐτοῦ πένοντα. & quod alio ver-
su jam olim ab Hippone dictum
est: πολυμαθημοσύνης οὐδὲν κενεώτερον ἄλλο.

*Honores
Plinii seu
Magistra-
tus.*

Ex his quæ dixi, jam intelligi potuit de quibusdam honoribus, quos Plinius in Republica gessit amplissimos. Nam Consul Romanus fuit, hoc est, summo Magistratu perfunctus, sicut de Consulatus præstantia dixi ad Novellas, parte 2. c. de Magistratibus. Fuit deinde inter ceteros ejus honores etiam Auguratus, quem beneficio Trajani, sicut & consulatum, accepit. Videatur lib. 4. Epist. 8. & hoc ipso libro 10. Nam sicut olim florente Republicâ Pontifices Maximi (qui erant velut præfides augurum sive sacerdotum, quorum disciplina ex Etruria Romam propagata erat) eos in Collegium cooptabant, ut ex Ciceronis lectione didicimus: Ita etiam mutato Reipublicæ statu in Monarchiam, Imperatores, qui erant simul perpetui quidam Pontifices maximi, (ut etiam ex antiquis numismatibus illorum aliisque inscriptionib. constat) eandem usurpabant potestatem Augures legendi & cooptandi. Fuit etiam Plinius Præfectus ærarii Saturni, ut videbimus lib. 10. Ep. 20.

Fuit

Fuit præterea Tribun' militum in Syria, ut constat ex lib. 3. Epist. 12. & lib. 7. Epist. 16. & hoc lib. 10. Ep. 19. Fuit etiam Quæstor Cæsaris, ut constat ex lib. 7. Epist. 16. & aliis locis. Sicut autem solebant Consulatu perfuncti proximo anno mitti in provincias, easque Imperio proconsulari gubernare, (ut notissimum est ex Cicetone & Livio) Ita Plinius quoque Pro consule obtinuit Bithyniam: Quam provinciam dum regebat, multas ad Trajanū Epistolas dedit, atque ab eodem accepit, quæ in hoc libro 10. exstant, & deinceps à nobis exponentur.

Dixi suprà, quàm amans ac reverens non tantum amicorum fuerit Plinius, sed etiam conjugis suæ Calphurniæ & cognatorū ipsius: ut Fabati, quē prosocerum suum appellat, item Hispullæ, & aliorum. Non reticendum verò, quòd ne servorum quidem (quos non paucos habuit) curam neglexerit, aut suâ magnitudine indignam existimarit; imò verò in illos etiam indulgentissimus, tanquam parens erga liberos,

Plinii erga servos etiam suos
Φιλανθρωπία.

exstitit, meritò ut de ipso Homericum
 usurpari potuerit hemistichion: *πατρὶς
 οὐκ ἔστιν ἡμεῖς*. Nam etiam quasi testamē-
 ta facere ipsis permisit, eaq; custodire
 solitus est, tanquam legitima, parens
 ocyùs, quicquid illi mādassent, rogaf-
 sentque, utcumque peculia sua divi-
 sissent, donassent, reliquissent, dunta-
 xat intra domum, sive in familia: ut
 ipsemet fatetur lib. 8. Epist. 16. ubi
 addit eleganter: Servis esse quandam
 Rempublicā, & quasi civitatem ipsam
 domum. Quæ sententia etiam lecta
 est mihi apud Chrysostomum in Ho-
 miliis Epistolarum Pauli; edit. Vero-
 nens. Tomo posteriore. Habuit etiam
 libertos quosdā, ex quibus duo præci-
 puè celebrantur lib. 9. Ep. 34. De opi-
 b' sive divitiis cæteris Plinii nostri bre-
 viter admonendū, plures ipsum posse-
 disse villas ad lacū Larium, inter quas
 maximè delectatus est duabus, quarū
 unam joci causā vocitare solebat Tra-
 gœdiam, alteram Comœdiam: quòd
 scilicet illa esset sita loco editiore, &
 saxi imposita, quasi cothurnis susti-
 neretur;

*Opes Plinii
 quanta.*

*Plinii Villa
 Tragedia
 & Comœ-
 dia.*

neretur; hæc autem humili loco, quasi focculis niteretur. Nam Tragœdiarum argumenta solent esse regia & sublimia; Comœdiarū humilia & plebeja. Possumus etiam divitiarum Plinii magnitudinem hinc æstimare; quòd suā pecuniā potuerit templa ædificare: id quod cum fecisse, ex Epistolis ejus apparet. Postremò (si quid etiam de religione ipsius attingendum est) scire debemus, Plinium Paganismo addictum, & Christianismo infensum fuisse. quod constat non solum ex auguratu ipsius; sed etiam ex Epist. 97. hujus libri X. in qua sanctissimam religionem nostram vocat superstitionem pravam & immodicam: vocat etiam amentiam. Ita enim illā tempestate de ea sentiebant præstantissimi quique viri in Repub. Romanā: sicut loca similia ex Cornelio Tacito, & Suetonio, nec nō scriptis quorundam Jurisconsultorum, suo tempore in explicatione illius Epistolæ adducam.

Post

POST PLINIUM DE TRAJANO
etiam, ut altero hujus libri auctore, ali-
quid dicendum est, sed brevius.

*Traiani
Imp. histo-
ria strictim*

Nam quò minùs multa de hoc dicā,
faciunt historici, qui labore isto non
parùm nos sublevabunt: sicut & illi qui
vitam ipsius ex historicis collectam de-
scripserunt, qui sunt græcis *Βιογράφοι*.
Videatur igitur in primis Dio lib. 68. &
Sextus Aurelius Victor in libello de
Cæsaribus: item Philippus Melan-
chthō in Chronicis, & Johan. Baptista
Egnatius in libro de Cæsarib. Nos hîc
breviter meminerimus, hunc M. Ulpi-
um Trajanū in Hispania natū fuisse, &
Plutarcho Philosopho usum præcep-
tore & familiari: instituisse quoq; insi-
gnes bibliothecas, quarū unā de se co-
gnominavit Ulpian. Videatur *Justus*

*Adoptio
Traiani fa-
cta à Ner-
væ.*

Lipsius in syntagmate de Bibliothecis. Cū
verò esset apud Coloniam Agrippinā
Trajanus noster, absens adoptatus est
à Nerva Imperatore, auctore Senatu
Romano, eidemque etiam in Imperio
successit: qua de re ipsi gratulatur, sta-
tim Epist. i. lib. 10. Plinius noster. In
illa.

illa adoptione celebranda multus est
 idem in Panegyrico suo: ex quo hæc in-
 primis notarivelim. Nulla adoptati, cū
 eo qui adoptabat, cognatio, nulla ne-
 cessitudo, nisi quòd uterq; optim' erat,
 dignusq; alter eligi, alter eligere. Et
 mox: Eodem animo Divus Nerva pa-
 ter tuus factus est, quo erat omnium.
 Nec decet aliter assumi filium, si assu-
 matur à principe. &c. A Senatu quo-
 que honoris ergò accepit titulum O-
 ptimi Principis: ad quod cognomen-
 tum allusit etiam Justinianus in pr. tit.
 Instit. Quib' non est permissum face-
 re testam. & in his ipsis Epistolis Plini-
 us non semel eòdem respexit, ut infe-
 riùs annotabo. Fuit autem laudatissi-
 mus princeps, omninoq; hoc cogno-
 mento, si quisquam, dignus; excepto,
 quòd in Christianos (ut tunc ferebant
 tempora) iniquus fuit. Tria verò ma-
 xima bella gessit: Decebalicum, Par-
 thicum, & Syriacum sive Judaicum. In-
 ter opera pacis (quæ præclara reliquit)
 eximius fuit Pons Trajanus, quo con-
 junxit ripas Danubii sive Istri. De Bi-
 blio-

*Trajan's
bells.*

*Nemo sine
crimine vi-
vit.*

Bibliothecis jam antè dixi. Veruntamen
quibusdam etiam nævis hic O p t i-
mus PRINCEPS laboravit: siquidem
verè notata est in ipso nimia ambitio;
& studium laudis etiam ex minoribus
operib. captatæ. Constantinus quidē
Imperator ipsum appellare solitus est
herbam parietariam; ob titulos videli-
cet multos ædibus inscriptos: ut est a-
pud Sextū Aurelium Victorē in Epito-
me. Sed fieri potest, ut ab invidis & æ-
mulis ipsius, hoc crimen in eum fuerit
confictum. Quāvis non ignorem, ma-
gnis ingeniis sæpè agnasci hoc vitium
nimix ambitionis: quæ etiam extrema
cum homine exstingui dicitur. Tam-
etsi verum gloriæ studiū non est repre-
hendendum, tanquam stimulus vir-
tutis, nam (ut ait Cornelius Tacitus)
contemptu famæ contemniuntur virtutes. Certè
de sese cuiquam si creditur ipsi, profi-
tetur ipse Trajanus, se parcissimum fu-
isse honorum. Ita enim rescripsit Pli-
nio Epist. 25. lib. 10. cū is peteret, ut
sibi liceret statuam ponere honori Im-
peratoris; Sed

SED AD EPISTOLAS IPSAS PRO-
 PIUS ACCEDAMUS, posteaquam de i-
 psarum auctoribus quædam nō inuti-
 liter (ut puto) præfati sumus. Omisâ
 autem comparatione Epistolarum Ci-
 ceronis & Plinii, (quarum diversitatem
 argumenti agnoscit & fatetur inge-
 nuè alicubi ipse Plinius) partiri licet
 totum librum X. ad hunc modum: ut
 aliæ sint Epistolæ solius Plinii ad Tra-
 janum, quibus nulla subjecta est re-
 sponso Imperatoris; aliæ sint ἀποκρίσεις,
 hoc est, mutæ, quibus singulis subji-
 citur Rescriptum Trajani: Quod ge-
 nus Epist. post 19. incipiunt, (Loquor
 de editione Henrici Stephani. In an-
 tiquioribus enim libris alius est ordo.)
 Aliæ deniq; his alicubi interspersæ ali-
 orum, ut una atque altera Domitiani,
 item una Nervæ, (qui pater fuit, ut
 suprâ dixi, adoptivus Trajani nostri)
 & pulcherrimū Edictum ejusdē Ner-
 væ, quæ omnia Plinius subjecit suæ
 ad Trajanum Epistolæ 59. (al. 66.) quæ
 tamen nullum proximè subjectum ha-
 bet Trajani rescriptum. sed tandem
 denuo

Partitio
 Epistolarum
 lib. X. p. 103
 III.

an ne
 an ne
 an ne

denuò interpellatus Imperator rescripsit ad Epist. Plinii 60. (al. 67.) Atque hæc est una harum Epistolarum partitio, ab auctoribus desumpta. Alterâ divisione (quæ ab argumento scribendi sumitur) aliæ istarum Epistolarum sunt gratulatoriæ, vel de suscepto Imperio, vel de felicitate natalis. Est autem duplex Imperatorû & principum natalis: Unus nativitatis, qui in hanc lucem primò sunt editi; alter suscepti Imperii. Aliæ sunt petitoria & commendatitiæ, quibus Imperatori vel seipsum, vel amicos aliquos suos commendat, iisq; pro benemeritis beneficia quædam indulgeri petit: v. g. Jus trium liberorum, Jus civitatis Romanæ, vel Alexandrinæ, item Jus Quiritium: vel Magistratû & dignitatem aliquam; ut Auguratum sive sacerdotium, item septemviratum, &c. vel deniq; com meatum & diploma, vel simile aliquod beneficium, aut privilegiû: aliæ sunt *εὐχαριστικæ*, quibus gratias agit Imperatori pro impetratis, quæ petiverat, beneficiis: aliæ nuntiant & nar-

rant

*Natalis
Impp. &
principum
duplex.*

rant Imperatori, vel de valetudine & statu suo, vel de aliis rebus, quæ scire Imperatorem, ipsius interesse videbatur; aliæ ad Imperatorem referunt, de operib⁹ publicis, de exstructione theatrorum, vel balineorum, de aquæductu, de gymnasiis, de templis & similibus, & petunt, ut rescribat, quid super illis fieri velit: aliæ deniq; sunt Epistolæ, quibus Plinius Imperatorem consulit de Jure; quid inquam in causis dubiis faciendum sibi sit, tâquam magistratui. atq; hæ propriè ad jus civile pertinent, qua etiam de causa hunc libellum potissimùm nobis elegimus ad interpretandum: quanquam & in cæteris Epistolis priorum librorum non pauca ad Jus pertinentia vel alludentia occurrunt, de quibus constitui aliud dare tractatum.

AD TRAJANI EPISTOLAS
 QUOD ATTINET, eas ita partiri possumus: ut aliæ collaudent atq; approbent, & rata habeant vel vota Plinii, vel gratulationes, vel acta; aliæ annuant ipsius postulatis atq; desideriis,
 C & con-

& concedant liberaliter beneficia seu privilegia, quæ vel pro seipso, vel pro amicis petiverat. Aliæ deniq; de jure respondere, & modum rationemq; agendi præscribât Plinio; vel etiam ipsius prudentiæ, fidei ac diligentię, modum agendi aut decernendi relinquant: Tertiò hæc Epistolæ etiam ratione temporis ita possumus distribuere, ut aliæ statim initio suscepti à Trajano Imperii scriptæ fuerint; aliæ verò posterioribus, eo procedente; aliæ ex provinciâ Bithyniâ, in qua Proconsul fuit Plinius; aliæ ante illum proconsulatum.

Sed jam ad rem ipsam proficiscamur ab hisce prolegomenis: in quibus primò de utilitate istarum Plinii Epistolarum & Trajani Imperatoris, & hujus interpretationis, quam ostendi neutiquam alienam esse à professione nostra: secundò de Plinio & ejus vita, quæ plurima complectitur excellentium virtutum exempla. Tertiò de Trajano. Quartò deniq; Epistolæ istas quasi in classes quasdam distribuimus.

Ad

Ad Epistolam I.

Hæc Epistola, ejusq; scribendi occasio, nō potest intelligi sine cognitione historia, quæ talis est. Coc- ^{Nerva Im-}
 ceus Nerva Imperator (quo nihil ^{per, laus.}
 fuisse prudentius aut moderatius, scribit Sextus
 Aurelius Victor: sicut Trajano nihil divinius
 cum liberos ipse nullos haberet, Trajanum ado-
 ptavit in filii locum, inque partem Imperii, ut
 verbis utar ejusdem Victoris. Neque id novo
 exemplo. Nam ad eundem modum Divus Au-
 gustus antea adoptavit Tiberium, & Tiberius
 Germanicum: ut notum est ex Suetonio in Ti-
 berio cap. 15. & ex S. illud proprium. Instit. de
 adopti. ut plura exempla nunc omittam, præser-
 tim Trajano posteriora. Sed Nerva cum Traja-
 no filio adoptivo & collega Imperii, tantum tri-
 bus vixit mensibus: in universum autem men-
 ses XIII. dies X. imperavit, & successorem Tra-
 janum in Imperio reliquit, de quo ita Plinius
 in Panegyrico: Nerva (inquit) Imperator te filio,
 te successore dignissim'. &c. Plinius igitur Tra-
 jano hac Epistolâ de suscepto Imperio breviter
 quidem, sed accuratè & insigniter gratulatur:
 ita quidem, ut simul & Trajanum laudet, qui
 pro sua pietate erga Imperatorem Nervam pa-

30 AD EPISTOLAM I.

*Liberi pii
optant pa-
rentib. lon-
ga vita spa-
tia.*

trem adoptivum, à quo in consortium Imperii
adscitus fuerat, optavisset eum serius ad superos
reverti, atque ita successioni Trajani tardissimè
locum facere (hoc enim pios liberos decet, opta-
re suis parentibus vitam quàm maximè longe-
vam: sicut è contrario maxima est impietas,
cupere vitæ auctoribus mortem accelerari, quò
citiùs in ipsorum bona involes atque invadas)
simul & divinam celebret providentiam, quæ
nec Imperiũ virtutib. Trajani, nec virtutes Tra-
jani Imperio diutius deberi passa, celeriter ipsum
ad clavũ Imperii admoverit. In ea ergo Repub.
administranda, novo Imperatori omnẽ felicitatẽ
comprecatur: quo voto Epistolam concludit.

*Pietas qui-
bus debeat-
ur.*

PIETAS) debetur maximè DEO & pa-
rentibus, quib. horum sunt loco: ut docet Cicero
in Partitionibus oratoris, & alibi. & notandũ
est hĩc ingenium piorum liberorum, qui non ex-
spectantes, id est, optantes, parentum mortem,
expectant æquis animis, dum suo fato & valdè
senes decedant.

*Sanctiss. E-
pist. h. Im-
peratoris.*

IMPERATOR SANCTISSIME) In
aliis ferè omnibus Epistolis Plinius simpliciter
Trajanum ita compellat, DOMINE: ut & Gal-
li hodie Regem suum unico verbo compellant,
SIRE. Hic autem Imperatorem vocat sanctis-
simum, (ut & Paulus Alexandrum, in l. 87.
Titia. §. ult. D. de Legat. 2. Quomodo et apud
Scaevolam est sanctissimus et nobilissimus Imp.
in l. 3. D. natalib. restit.) qui aliàs etiam Sacra-
tissi-

tissimus dici solet: sicut & leges sacratissima, in l. 9. & passim alibi. C. de Legibus. Sic Plinius Epist. 20. j. Imperatori nostro sanctissimos honores; & Epist. 101. super magnas plurimásque virtutes sanctitatem tribuit. Bonum igitur factum, quod non de omnibus verum est illud Seneca: Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt; quæ juvat Reges eunt. Sic & civilis sapientia res sanctissima dicitur, in l. 1. §. 5. proinde. D. de *Sanctiss. do-* extraord. cognition. Sed & uxores suas ma- *mina.* rui honestiores salutabant sanctissimas Dominas: ut ex testamento cujusdam Scavola refert hæc verba: Sanctissima domina. l. 19. Titia. §. 1. D. de annuis legatis. Quæ verò sint res sanctæ in jure nostro, & quæ partes legum propriè dicantur sanctiones, explicatur in Instit. ad §. sanctæ. de rerum divisione. & in l. 41. sanctio legum. D. de pœnis.

DII IMMORTALES) Notanda hîc est pietas Plinii, quamvis in falsa religione multorû Deorum cultrice, tamen agnoscentis, Imperia esse à DEO, qui (& sacra litera docent) transfert regna de gente in gentem.

FESTINAVERUNT) Cùm scilicet nō diu imperare siverunt antecessorem tuum Nervam. Is enim post adoptionem Trajani non diu supervixit, ut testatur Dio lib. 68.

VIRTUTES TUAS AD REIPUB. GUBERNACULA ADMOVERE) Omnino enim sic res habet: qui sine virtutum Imperato-

riarum instrumentis & adminiculis necessariis ad Rempub. sive Imperiū accedit, non multum est dissimilis nauta, qui navē ingreditur, in vasto mari, clavo destitutam. Nam ut hic facile naufragium in mari, ita ille in Repub. facit.

Preces Pro-
magistra-
tibus faci-
enda.

PRECOR Igitur) Sic & Paulus Apostolus in 1. ad Timoth. 2. versu 1. & 2. jubet fieri obsecrationes, orationes, postulationes, cum pro omnibus hominibus, tum pro Regibus & omnibus in potestate constitutis.

Generis hu-
mani salu-
tem procu-
rare debet
Princeps.

TIBI ET PER TE GENERI HUMANO) quasi dicat: salute Imperatoris continetur salus generis humani. Quod et Virgilius allusit in Georgicis: Rege incolumi mens omnib. una est; Amisso, rupere fidem. Sic idem Plinius Epist. 60. hujus libri: Ut te generi humano, cujus tutela & securitas salutis tua innisa est, incolumem florentemq. prestarent. & Epist. 103. Diem, quo Trajanus imperium suscepit, illum esse ait, in quem translata sit tutela generis humani felicissima successione.

Seculi felici-
tas.

DIGNA SEculo tuo) De seculis Imperatorum, et illorum temporibus, infra dicam, ostensurus pluribus locis, quantopere predicetur cujusque Imperatoris seculi felicitas, vel ab ipso Imperatore, vel ab aliis.

Opt. prin-
ceps Traja-
nus.

IMPERATOR OPT.) Videtur hic allusisse Plinius ad cognomen Optimi Principis, quo Senatus Romanus Trajanum honoravit, de quo supra dixi in plegomenis, allegato etiam ad hoc loco Institutionum juris nostri. EX

ET PRIVATIM ET PUBLICE) Plautus, et alii, ita etiam solent efferre: Quam privatim, quam publice: de qua formula dicam ad Epist. 87. alias 18. infra.

Ad Epistolam II.

JULIUS SERVIANUS apud Imperatorem Trajanum suam commendatione hoc effecerat, ut Imperator initio Imperii sui suis trium liberorum concederet Plinio, qui ex duobus matrimoniis (in quorum uno Calpurniam habuerat uxorem, nullam susceperat sobolem, quamvis ejus cupidissimus esset. Verum, non est in manu hominis procreare liberos, qui sunt donum Dei, ut ait Psalm. 127. & Jacobus Genes. 30, in pr. Erant autem apud Romanos non pauca constituta privilegia & premia πολυτεχνίας sive πολυπαιδίας, hoc est, multorum liberorum, sive numerosae sobolis: de quibus premiis diligenter explicat Franc. Duarenus in disputationibus anniversariis. v. g. qui habebant suis trium liberorum in urbe Romana, vel in Italia quatuor, in provinciis quinque, erant excusati a tutela & cura, ut est in l. i. C. qui numero liberorum se excusant. et explicatur in Instit. tit. de tutel. Præterea capere poterant ex testamentis hereditates & legata, ut apparet ex Ep. 91. infra hujus libri. & apud Martialem femina quaedam objicit marito, quod propter ipsam heres scribatur: quia scilicet

Liberi donum Dei.

Premia numerosae proles.

*Sterilitas
non est à
fortune ma-
lignitate;
sed à Deo.*

ex ipsa liberos suscepisset. Plura privilegia nunc
omittam, quæ ex Duareno & Lipsio ad Tacitum
peti possunt. Tam quibus beneficium denegave-
rat natura, vel potius Deus (ita enim melius est
& convenientius ut loquamur, quam ut mali-
gnitati fortune ascribamus sterilitatem, quod
facit Plinius dictâ Epist. 95.) iis Imperatores
Romani, huic defectui velut succurrētes, eumq;
sarcire studentes, quamvis liberos dare non
possent, quibus non dedisset Deus, tamen eadem
jura sive eundem effectum concesserunt. Ita
hic Trajanus Plinio indulgit jus trium libero-
rum, deprecante pro ipso Julio Severo: quem ac-
cepimus apud Imperatorem hunc summâ fuisse
auctoritate, & quidem tantâ, ut etiam aliquândo
cogitaverit de ipso designando successore Imperii.
Ita idem Imperator idē jus indulgit Suetonio Hi-
orico ad preces Plinii, ut videre licet in d. Ep. 95.
& seq. Pro hoc igitur nō vulgari beneficio Plini⁹
nō vulgares gratias hac Epistolâ Imperatori agit:
significans, magnū in se esse desiderium liberorū
quo adductus bina contraxerit matrimonia.
Plura de jure trium liberorum seu natorum vi-
deri possunt apud Martialem, ejusq; commenta-
tores. Justinianus quoq; Novellâ 78. laudat &
Antonini Pii et Constantini Maximi, et The-
odosii Constitutionem de jure liberorum.

*Orationis
vis.*

Exprimere verbis non possum) Similiter
infrâ Epist. 5. sed tamen Epist. 12. modestius
paulò: Difficile est, inquit, exprimere verbis,
quan-

quantam perceperim letitiam. Illâ autem formulâ hyperbolicâ utimur, quoties significamus, rem quâ de agitur, superare omnem vim orationis nostræ. Merito autem dixi hyperbolicam formulam: quia cum omnium rerum regina sit oratio, nihil est ex omnibus rebus, quod illâ exprimi non possit: imò multa etiam supra suam magnitudinem ac rei veritatem oratione amplificari possunt atq; exaggerari.

DOMINE) Hoc verbo honoris ferè semper Domini appellat Plinius Trajanum in his Epistolis. Et pellatio, si enim Augustus edicto prohibuit se Dominum saluari, ut est apud Suetonium; quia scilicet nimis tyrannicum videbatur & invidiosum hoc vocabulum, non minùs quàm appellatio Regum, à quo Romani post expulsos Reges planè abhorrebant. tamen eo posteriores Imperatores id nomen non refugerunt. Martialis quidem de Domitiano inquit: Edictum Domini Dei que nostri. Quo versu adulatorie respexit Poeta ad historiam. Constat enim, Domitianum Imperatorem, perindè ut olim fecerat Caligula, coegisse homines, ut se Dominum Deumq; appellarent. Videatur Sextus Aurelius Victor in Domitiano. Et Martialis quidem, Poeticâ seu licentiâ seu levitate, unâ cum principe linguam quoq; & calamus mutavit. Ecce enim quàm minime conveniant cum superioribus ista lib. X. Dicturus Dominum Deumq; non sum: Jam non est locus hac in urbe vobis (ô Blanditia. has n.

Martialis
cum prin-
cips linguâ
mutat.

eo in Epigr. alloquitur) Non est hic Dominus, sed Imperator. Annon hoc est, utcumque, in alto ventus est, exinde velum vertere? Quemadmodum autem Martialis Domino Imperatorem opponit: sic & Plinius ipse alibi eidem opponit Principem, & Dominationi Principatum ac Regnum. Ita enim ejus sunt verba in Panegyrico: Scis, ut sunt diversa natura, Dominatio & Principatus: ita non aliis esse Principem gratiorem, quam qui maxime Dominum graventur. Et inferius: Hic (Trajanus) Regnum ipsum, quaeque alia captivitas gignit, arset ac submover, sedemque obtinet Principis, ne sit Domino locus. &c. Quae cum ita sint, mirari liceat, cur tamen à Domini appellatione non abstineat Plinius ad Trajanum scribens. Atque hoc semel de illo honoris titulo iam dictum esto.

Rursus: Domini &) Juvai hac quoque De appellatione Domine prioribus addere. §. I. Solebant etiam Jurisconsultos appellare Dominos, qui eos consulebant. Sic Neseennius Apollinaris Paulo § C. scribens: Ex facto, Domine, species hujusmodi incidunt. l. 22. D. ad l. Falcid.

II. Aetate Seneca promiscue omnes obvios, quorum non succurrebat nomen, (quod alias suggerere erat Nomenclatorum) salutabant Dominos: ut ipse alicubi in Epistolis testatur. Et idem Gallionem fratrem

trem appellat Dominum: Occurrebat (inquit)
mihi illud Domini mei Gallionis, &c. Huc
& illud pertinet Martialis:

Cum voco te Dominum, noli tibi, Cinna,
placere:

Sæpè etiam servum sic resaluto meum.

III. Sed quod ad Imperatores attinet, videtur
diu ante Plinium mos invaluisse, ut à Præsidi-
bus, item Procuratoribus & Legatis suis eo ho-
noris vocabulo appellarentur. Sic enim in
Actis Apostolicis cap. 25. Festus Procurator
Judææ loquitur: *Ὁ δὲ ἄσφαλὲς ἡ χεῖρα τοῦ*
κυρίου σου ἔχω. Τῷ κυρίῳ, scilicet Principi Ne-
roni. Hunc igitur morem jam inveteratum
Plinius migrare noluit. Nec Trajanus tan-
quam malè dictum appellationem Domini ex-
horruit aut averfatus est, cum ejus invidiam
diuturna eaque promiscua consuetudo mollivis-
set: dicerem etiam sustulisset, si per Domitiani
superbum atque impium illud, DOMINUS
DEUSQUE, liceret.

IIII. Conjuges quoque hoc eodem honoris
vocabulo se invicem salutabant. Nam
& uxor maritum Dominum, & mari-
tus uxorem Dominam vocabat. Sic enim
& Plutarchus ἐν αἰτίοις, Questione 30.
inter-

interpretatur illud vetus : ubi tu Cajus, ego Gajja : τὰ τέστιν, ὅπου σὺ κύριος & ἐγὼ οἰκονομῶ τις, καὶ ἐγὼ κυρία καὶ δέσποινα. Sed in eo duntaxat genere matrimonii Dominus maritus et Domina uxor dicebatur, quod per coemptionem fiebat. vide Servium in 4. & 6. Aeneid. §. 5. Denique de vocabulo Domini legi velim & Lipsium ad Tacit. lib. 2. Annal.

INDULSERIS) scilicet *Iustum liberorum*: vel etiam absolute ponitur hoc verbum, ut & aliàs.

EX RESCRIPTO) Possumus intelligere vel ipsas literas Trajani responsorias ad *Iulium Severum*; vel diploma concessum Plinio de illo *Iure seu privilegio trium liberorum*. aliàs quid sit *Rescriptum principis*, notum est ex *Instit. lib. 1. tit. 2.*

SUMMAM VOTI MEI CONSEQUITUS) Id est, compos factus ejus q̄ maximū optare poterē. Summa cujusque rei illud dicitur, quod est extremum & maximum in ea : quò scilicet omnia redeunt, & in quod omnia colliguntur. Metaphora à Logistis sumpta. Sic Cicero in oratione ad *Pisonem* : Summā avaritiæ explicare. Idem pro *Quintio* : In hoc summa judicii causāq̄ tota resistit. Et 5. *Verrinā* : summam promissi sui complere. Sic lib. 1. *Epist. 9.* summam cogitationum facere. Sic *Horatius* summam operis dixit : & *Tacitus lib. 18.* summam militiæ : & *Virgilius lib. 10.* belli summam alicui credere.

INTER

Summa
rei.

INTER INITIA FELICISSIMI PRINCIPATUS) Notandum hic est Principibus viris: quod, quanquā nullo nō tempore sui Imperii munificentiam exercere debent, memores, quod nullā re propius accedere possint ad imitationem divini numinis, quā beneficiando multis: Tamen vel maximē inter initia

Princeps
maximē
initio sue
gubernati-
onis libera-
lis esto.

sui principatus liberalitas ipsorum elucere debeat. Nam prout se dant initia, sic deindē responsura videntur etiam subsequētia: & si unquam aliās, certē initio maximē opus est novo Principi benevolentia subditorum, quæ nullā re magis conciliari solet aut potest, quā beneficiis liberaliter conferendis.

Rursus ad verba: FELICISSIMI PRINCIPATUS TUI.) Cæpit hæc seculi beatitudo cum Nerva: ut præclare apparet ex hisce Taciti in præmio vitæ Julii Agricola. Nunc demum (inquit) redit animus, & quanquam primo statim beatissimi seculi ortu, Nerva Cæsar res olim dissociabiles, principatum ac libertatem, augeatq; cotidie facilitatem imperii Nerva Trajanus, nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumserit: naturā tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia, quā mala: & ut corpora lentē augescunt; sic ingenia studiaq; oppresseris facilius, quā revocaveris. Vide ibid. in præcedentibus antithesin temporum superiorum Domitiani, &c. Sic idem

Felicitas
Principa-
tus Nervæ
& Trajan-
ni.

Tacitus

46 AD EPISTOLAM II.

Tacitus felicitatem suorum temporum sub Trajano predicat: ut initio *Annalium*, ubi etiam de Principatu ejus (quemadmodum & D. Nerva) scripturum se pollicetur. Quod si vita impeditet, (inquit) principatum Divi Nerva & imperium Trajani, uberiores securioresque materiam senectuti seposui: RARA TEMPORUM FELICITATE, UBI SENTIRE QUAE VELIS, ET QUAE SENTIAS DICERE, LICET. Hae Tacitus, quae praesentem epist. mirifice illustrant. Quod utinam ejus promissa apparuissent, vel ad nos cerce illa, quae de Principatu Nerva ac Trajani fortasse scripsit, pervenire potuissent! Adde & hoc: Felicitatem illam post Domitianum securam, praesignificatam fuisse ei per somnium de aureo gibbo, quem pone cervicem sibi enatum somniabat, quo beatior post se latiorque portenderetur Reipub. status. Vide Suetonium de hoc somnio.

Pertinet ad diligentiam, curam, a- mine ad curam tuam pertinere. & mox Ep. 27. verum a- ipse Imperator inquit: Pertinet ad animū meum. Tacitus. Significatur autem istis loquendi modis ea res, quae maxime nobis est cordi, siue qua nos habet sollicitos: sicut contra, de re, quam negligimus, neque curamus quidquam, solemus dicere; nihil eam ad nos pertinere.

LIBEROS CONCUPISCO) Naturale
 est hoc desiderium, quam quod maxime in utro- Liberorum
desiderium
max. natu-
rale.
 que sexu, tam in viris quam in mulieribus. Na-
 tura n. hoc docet pios parentes, qui liberorum pro-
 creandorum animo et voto uxores ducunt, ut ex ple-
 filiorum filiarumve, quos quisve concipiunt atq;
 edunt, memoriam danturmatris in avum relin-
 quat: ut verbis utar Callistrati in l. librorum. 220.
 D. de verb. signif. Adeoque honestum ac laudabile
 semper visum fuit illud desiderium, ut etiam in
 tabulis matrimonialibus, jam olim inferi solebat:
 quarendorum scilicet liberorum causa matrimo-
 nium conjuges inire: ut S. August. quoque obser-
 vavit, & pluribus testimoniis ex erudita antiqui-
 tate repetitis comprobatur clariss. praeses Barnab.
 Brissotius, lib. 6. de formulis pop. Rom. pag.
 542i & Cujacius ad Novel. 22. c. ult. item ad
 c. ult. Extra de conditionibus appositis. Ex
 eodem desiderio manarunt illae voces Genes. 30.
 v. 1. Da mihi liberos, alioqui moriar. Quae sunt
 verba honestissima matronae Rachelis ad mari-
 tum Jacobum, quibus minatur mortem &
 necem sui ipsius; ut exponit S. Isidorus Pe-
 lusiotus, lib. 2. Epist. 274. Item illae voces muli-
 eris, divortium a marito requirentis ob illius
 impotentiam: Mater esse volo, & filios procrea-
 re: quas refert Honorius III. in cap. ult. Extra de
 frigidis et maleficiatis. Justinianus quoque in l. 2.
 vers. cum enim C. de indicta viduitate tollen-
 da:

da. scribit, mulieres ad hoc natura progenit, ut partus ederent, & maxima eis cupiditas in hoc constituta est.

Seculo infelici praestat carere liberis.

Domitiani iniquum & adversum rectis & honestis studiis: ut vel ex Satyra Sulpitiae de temporibus Domitiani constat.

ETIAM ILLO TRISTISSIMO SEculo) quasi dicat: quo seculo tamē erat optabilius mori sine liberis, ne homines non tam bonorum, quam calamitatum participes ac successores relinquere vellet viderentur. Significat autem tristissimi seculi mentione Imperium Domitiani, quod satis erat iniquum & adversum rectis & honestis studiis: ut vel ex Satyra Sulpitiae de temporibus Domitiani constat. Videatur etiam Sextus Aurelius Victor in Domitiano: Iste, inquit, primò clementiam simulabat, deinde aliorum coepit bonorum supplicia agere. Et mox: Domitianus longè deterior, in omne hominum genus, etiam in suos, ferarum more grassabatur. Sed hac crudelitate id tandem consecutus est Tyrannus, ut, cōspiratione adversus se factā, multis vulneribus confoderetur in ipso vigore etatis virilis. Erat enim quadraginta quinque annos natus, cum sit trucidaretur. Quemadmodum autem hic Plinius deplorat tristissimum seculum Domitiani: ita etiam alibi de calamitate temporum Claudianorum cōqueritur, ut videre est Epist. 6. lib. 8.

Matrimonii finis.

DUOBUS MATRIMONIIS) Pro argumento desiderii sui, quo sobolem expetebat Plinius, adfert iterationem matrimonii, cum prius sterile fuisset expertus. Nomen autē unius uxoris Calpurnia fuit, de qua dixi suprā in vita ipsius. altera

altera quod nomen possederit, nondum habeo compertum. Sciendum est autem de secundis nuptiis, Plinii tempore nondum ita odiosas fuisse, ut postea esse coeperunt sub Imperatoribus sequentibus, maximè Christianis. Imò horum Constitutiones de coercendis secundis nuptiis ex diametro pugnant cum paganorum Legislatorum mente & instituto: quippe qui pœnam constituerint viduitati: quod Vidubium dicebāt, ut cœlibatus mulctam, Vxorium. Videndus Scaliger in Festum. De secundis nuptiis dixi in Expositione methodica Novellarum parte 4. cap. 3. & trib. seqq. ¶ **DIIMELIUS**) scilicet *Diimelium*
ordinârunt, vel disposuerunt, vel gubernârunt. Est autē apud bonos autores crebra hæc locutio elliptica, ut videre est in exemplis, à Brissonio allegatis, lib. 1. de formulis Pop. Rom. p. 94. Latet hic præclara sententia: **DEUM** scilicet de rebus nostris melius consulere, quàm nos ipsi optare possimus. Quod & vet. senario indicatur: τὰ ὑποματων ἡμῶν καὶ κείων ἐξέλευσται. nescim' enim quid *De Providentia Dei*
petamus; aut quid nobis expediat. quocirca res & spes nostras præstat in Deum conijcere, atque ex illo suspensas habere: quod Psalmo quoq; 37. facere jubemur. Vnde & Socratem ad hunc modum precari solitum accepimus, ut **DEUS** sibi vellet concedere, quæ conducere, etiamsi ipse diversa optaret, mala autem à se averteret, quamvis ea dari fortè per imprudēciam petente: ut est apud Platonem in Alcibiade.

BONITATÆ TUI RESERVAVUNT) Sic mox in Epist. sequente: Hoc votum meum bonitati tuæ reservatum est. & infra Epistola 9. apud bonitatem tuam, &c. Sic Epist. 6. ex consuetudine bonitatis tuæ.

HOC POTIUS TEMPORE ME PATREM FIERI) Scil. quàm illo tristiss. Domitiani seculo. Opponit enim inter sese felicitatem Imperii Trajani, (quam multis verbis illustrat in Panegyrico) miseriis principatus, vel potius tyrannidis Domitiani. Sicut (inquit) ista tempora à studio procreanda sobolis omnes bonos detertere facile poterant, sic tua tempora ad hoc omnes invitare debent. Naturale quippe est, liberis suis optare, ut omni felicitate etiam parentes superent: calamitates verò eorundem abominari vel deprecari, & quidem magis etiam quàm proprias; cùm parentes pro affectu suo magis etiam in liberis, quàm in seipsis terreantur, ut ait Paulus, in l. 8. isti quidem. §. ult. ff. quod metus causa. Et Pacatus Drepanius in Panegyrico inquit: cùm instituentem naturam plus fermè filios quàm nosmetipsos diligamus. Cui consequens est, ut felici seculo cupiat quisque & optet superstites sibi liberos: & contra, miseriis atque afflictis temporibus malis sine liberis mori, vel etiam liberos sepelire.

ET SECURUS ET FELIX) Sed quis tibi, ô Plini, aut aliis sponsores vadémve dedit securitatis & felicitatis? Cùm nihil sit in rebus huma-

COMMENTARIUS. SI

humanis constans, quæ in orbem circumaguntur perpetuò, ut est apud Herodotum: & præclare in eandem sententiam Gregorius Nazianzenus, in sermone de amore paupertatis descripsit.

Ad Epistolam III. quæ aliàs est 20.

MAXIMOPERE viro politico cavendum est crimen levitatis & inconstantie in dictis factisque, ne (quod est in proverbio) aliud stans, aliud sedens, aliud manè, aliud vespere sentiat aut loquatur, aut agat. Ne igitur in ejusmodi suspicionem vocaretur Plinius apud Trajanum, cui sua omnia facta dictaque omnibus modis probare cupiebat, causas exponit Imperatori, quare patrocinium sive ad- vocationem provincialium contra Marium Priscum, quamvis semel detrectasset, postea tamen suscepit. Sæpè autem à provincia- libus imploratum fuisse patrocinium Plinii contra Romanos aliquos malè in provincia versatos, ex aliquot locis Epistolarum ipsius di- cimus. videatur imprimis Epistola quarta librè tertii.

INDULGENTIA VESTRA) De hoc Indulgentiæ vocabulo (quo sæpius utitur Plinius) dicam infra, & ostendam, quamvis aliqui etiam in malam partem sumatur; tamen perpetuò à

§2 AD EPISTOLAM III.

Plinio in bonam partem positum esse. Et si autem plerumq³, & crebrius quidem, singulari numero Plinius Imperatorem compellare solet, ut mox Epist. 5. (aliàs 3.) indulgentia tua, &c. more scilicet veterum Romanorum, qui etiam summa dignitatis viros ita compellabant, ut notum est ex Cicerone, Casare, & aliis: tamen hic observandus est usus pluralis. Sic olim etiam Vester pro Tuo positum reperitur, ut est ab aliis observatum. Cum hac adnotassem, vidi Lipsii Commentar. in Panegyri. Pli. Is pag. 164. & seq. illud Vestra, referendum censet ad utrumq³, & Nervam & Trajanum, quorum hic jam ab illo consors imperii adoptatus fuerat. Addit etiam, nunquam aliter Plinium hoc numero ad Trajanum solum uti solere. Cui lib. mer. subscribo.

*Præfectura
erarii Sa-
turni.*

AD PRÆFECTURAM ÆRARII SATURNI) Erarium Saturni in foro eras Romæ, ut constat ex Vitruv. lib. 5. cap. 2. Porro hujus præfectura alibi quoq³ meminit, ut lib. 1. Epist. 10. & lib. 1. Epist. 10. Item in Panegyri. non multò ante finem: Nondum, inquit, biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, cum tu nobis consulatum obtulisti. Significat autem hic, se illo officio suscepto, quò magis in id unum omnibus viribus incumberet, deposuisse, & resignasse omnes advocaciones & clientelas, omniàque patrocinia, quibus anteaungebatur: Ne videlicet pluribus intentus minor esset ad singula sensus, ut verbis utar Juvenalis.

Qui

QUIBUS NUNQUAM ERAM PROMISCUE FUNCTUS) hoc est, ita ut quasvis causas, justas injustas, patrocinio meo tutandas susceperem, vel etiam ut quovis tempore aut loco. Nam adverbium, Promiscue, utroque modo intelligi posse existimo. Aliter cibus promiscuus J. usurpatur Epist. 97. ubi vid. quæ dicam.

PATRONUM ME PROVINCIALES OPTASSENT) Quemadmodum sc. olim Siculi Ciceronem sibi assumerant patronum contra Verrem.

PETII VENIAM HUIUS MUNERIS) hoc est, gratiam mihi fieri petii, meque excusavi.

ET IMPETRAVI) sc. veniam, ut ea excusatio mea reciperetur, quomodo infra loquitur.

NOMINA NOSTRA IN URNAM In urnam coniecta nomina. CONJICI) nimirum ad sortitionem de suscipiendo patrocinio provincialium contra Marium. Intelligere debemus, plurimum aliorum nomina fuisse una cum Plinio in urnam coniecta, eâ lege, ut, cujus nomen primò exiisset, sive extractum esset, is patrocinium provincialium sine recusatione subiret. Ita namque solet fors in rebus dubiis explicandis pro remedio adhiberi, et hoc extremum refugium esse: sicut & fusjurandum in talibus. τελευτῶν καὶ ἁφύης. Alia est autem quæ apud Horatium, Omne capax movet urna nomen. Videndum tamen, an coniectio illa in urnam hic facta sit non sortitionis causâ, sed potius suffragiorum seu votorum colligendorum, quod ho-

54 · AD EPISTOLAM III.

die etiam factitari solet in Republica Veneta.

*Seculi trā-
quillitati
cōueniens.*

CONVENIENTISSIMUM TRAN-
QUILLITATI SEculi Huius) Bonoriā
principum temporibus, illa quæ iustè fierent, di-
cebantur ipsorum seculo convenire, & felicitatē
temporum: contra, quæ iniquè & injustè, ea di-
cebantur ipsorum seculi non esse, item, sectæ &
disciplina temporum ipsorum repugnare, et simi-
lia. Videatur l. ult. C. de pactis. & l. 5. C. ad
legem Corneliam de falsis. Et dicam plurib. ad
Epistolam Traiani de Christianis, quæ est 98.

*Sortis du-
bus even-
tus.*

PRÆSERTIM TAM MODERATÆ
VOLUNTATI) quasi dicat, cum Senatus nō præ-
cisè me cogeret suscipere patrocinium istud, sed
sortē cōstitueret arbitram: quo factō facile id mu-
nus alteri cuipiā obtingere potuisset, me p̄terito.

*Officium
boni subdi-
ti & magi-
stratus.*

OMNIA FACTA DICTA QUE PRO-
BARE) Boni subditi, imò etiam boni Magi-
stratus est, omnia sua consilia, actiones, imò &
sermones studere approbare superiori, in cuius est
potestate. Huc refero illud Plinii in Panegyrico:
utile est et salutare presidibus provinciarū, hanc
habere fiduciam, paratum esse sanctitati & in-
dustria suæ maximū premium, iudicium prin-
cipis, suffragium principis.

Ad Epistolā IV. quæ aliās est 21.

Responsoriam hæc est Epistola, qua duo quàm
brevissimè rescribit Imp. nam & rectè fa-
cisse

eisse ait Plinium, dum Senatus voluntati iustis-
sime obsequi voluerit: & fiduciam summam de
ipso se habere significat, quod nihil penitus in se ^{Traiani de}
desiderari sit passurus. Vtrumque horum in ^{Plinio fi-}
aliis quoque Epistolis sæpe facit Imperator, ut in-
ducia.
quam & probet acta Pliniana, & de ipsius fide,
diligentiâ & prudentiâ, optimè sentiat ac speret.
videatur etiam Epist. 41. & 53. & 70. item 96.
in editione minore Henr. Steph.

Notandum est hîc in Imperatore exemplum ^{Laconismo}
brevitatis Laconica, quæ maximè decet virum ^{principem}
principem. unde & Homerus de Menelao Rege ^{deceat.}
scripsit, eum pauca quidem, sed valdè acutè di-
xisse: quia non fuerit multorum vir verborum
sive multiloquus. Videatur Erasm' in Chiliad.

ET CIVIS ET SENATORIS BONI
PARTIBUS FUNCTUS) An non etiam boni
viri? maximè. Aristoteles tamē in Politicis dis- ^{Virtus bo-}
putat, eadēne sit virtus boni viri et boni civis. ^{ni viri &}
Hic in societate humana, ille in civili seu Repub. ^{boni civis}
consideratur. ἐπομείνωσ seu per accidens, tamen ^{an eadem}
hac coincidere possunt.

OBSEQUIUM) Repetit Imperator idem
vocabulū, quo & Plinius fuerat usus. Est autē
obsequium morigeratio, plerunq; in bonā partē,
interdū tamen etiam in malā. Sic Tacit. Obse-
quiū? l. i. his. Aggregabātur è plebe, flagitiosa
p obsega Vitellio cogniti. Terētianū illud no-
tissimū est: Obsequiū amicos, veritas odium
parit, Gloss. vet. Obsequium, ὁμολογία, ἢ πείθω.

56 AD EPISTOLAM IV.

Ex eodem discimus, olim etiam Obsequiam in
su fuisse gen. fœmin. Sic enim ait: Obsequia,
πεῖθογχα. In eod. Glossar. quod legitur, Obse-
quens, πεινιϑ, ὑπερετων, ὑπεικων, puto
emendandum Obsequens.

*Ampliss.
ordo.*

AMPLISSIMI ORDINIS.) Sic apud
Ciceronem quoq; & jurisconsultos sapissime no-
minatur Senatus, quem honoris titulum non so-
lum Plinius Epist. sup. verum etiam Trajanus
ipsi hoc loco tribuit: quod & alii fecerunt Impe-
ratores, qui & Patres vocarunt Senatores, ut vi-
dere est in l. 13. & l. 19. C. ad S. C. Vellej: ubi
legimus decretum Patrum pro S. Cto. Et alibi
sape Decretum amplissimi ordinis. Dicebantur
autem plenius Patres conscripti, cuius appellatio-
nis ratio exstat apud Livium in historia Romuli.
Etsi autem Imperatores omnia Reipublicæ et do-
minationis iura ad se jam pridem pertraxerant:
tamen etiam senatui adhuc dicis causâ ali-
quid relinquebant auctoritatis; insigni quodam
stratagemate sive sophismate politico: ne tanquã
tyranni omnia pro sua auctoritate agere velle vi-
derentur. Unde etiam, si quid novi juris statu-
ere vellent, id senatui oratione propositâ suade-
bant, quam postea S. C. subsequeretur: de quo
more videatur & Barnabas Brissonus in selectis
antiquitatibus.

Rursus ad verba: Amplissimi ordinis] Tres
Romæ ordines fuisse, notum est: Senatorium, E-
questrem, & Plebejum. Ex his verò Senatorius
dice-

dicebatur *Amplissimus* : qua voce & Consules appellabantur. l. 50. si cui libertas. D. de condit. & demonstrat. & alibi passim. Alias Senatores *Clarissimi* quoque vocantur. Exemplum ubique obvia sunt. Illa autem Dignitatum distinctio, ut alii *Illustres* dicerentur, alii *Spectabiles*, alii *Clarissimi*, alii *Perfectissimi*, sequioris est seculi. Vid. Alciat. & Cujac. Porro etsi plerumque *Senatus* etiam ab auctoribus inter *Magistratus* refertur : proprie tamen *magistratus* non est, sed *ordo* : quod ex *Aristotele* quoque constat lib. 4. *Polit. cap. 14*. Est & hoc notandum : *Ciceronem* in *Miloniana* *Amplissimos* ordines usurpare *Senatorum*, *Equitum*, & *Tribunorum* *ararii* : ibi : Si denique unquam locus *amplissimorum* ordinum delectis viris datus est, &c.

JUSTISSIME EXIGEBA T.) Secundum illud, *Iusta* petentibus non esse denegandum assensum ; praesertim si quis rogetur à superiore & potentiore. Nam *preces* superiorum habent instar mandatorum, ut est apud *Platonem* : ex quo etiam illud usurpavit *Publius Mimus*, cum ait : *Rogando* cogit, cum rogat potentior.

Preces superiorum sunt iussae.

Ad Epistolam V. quæ alias est III.

HONESTUM est, non minus pro amicorum commodis & honoribus, quam pro suis ac propriis laborare. Hoc fixum animo habuit et-

Pro Amicis laborandum.

58 AD EPISTOLAM V.

iam Plinius noster, qui à Trajano nō sibi tantū
beneficia quadam tribui petuit, v. g. auguratum
sive sacerdotiū, et quinqueviratū, (de quo dixi
in ipsius vita) verū etiam pro amicis preces
suas eidem aliquoties allegavit. Ita pro Suetonio,
ius trium liberorū petuit atq; impetravit, ne
videre est Ep. 95. & seq. Ita etiam uni & alteri
suorum medicorū beneficia ab Imperatore petiit.
ita & pro aliis suis necessariis apud eundē inter-
cessit. Ita hac quoque Epistola pro Voconio Ro-
mano maximopere laborat, ut ab Imperatore in
ordinem Senatorum promoveatur. Hac enim
potestas tunc penes Imperatorem erat, quae olim
penes ipsum Senatum & Censores, sed postea
Impp. seipsos, quasi perpetuos quosdam Censo-
res effecerunt, sicut etiam Pontifices Maximos,
de quo alias dicam. Ut autem hoc beneficium
amico impeteret, diligentissimē eum commendat,
ut praeipuum suorum amicorum, ut condisci-
pulum veterem atque commilitonem, ut homi-
nem splendore natalium maximē conspicuum,
& studiis liberalibus ac moribus ornatissimum,
ut denique eximiā erga parentes, etiam vitricū
suum, à quo adoptatus sit, pietate. Narrat
simul, quid impedimento fuerit, quò minus ma-
ture voti compos factus fuerit, licet jam antē
commēdatus D. Nerva. Obstitisse enim duo po-
tissimū: mortem videlicet Nerva, & moram
matris in emancipatione fundorum. Jam verò
omnibus remotis impedimentis, significat, se o-

mnem adipiscendi spem in bonitate atque indulgentia collocasse Trajani, cui à divina providentia reservat⁹ sit rei effectus jam pridē desideratus.

INDULGENTIAM TUAM QUAM PIENISSIME EXPERIOR) similiter J. Epist. 12. Cum tam plenā indulgentiam cum tota domo mea experiar. Et Ep. 95. cujus in omnib. desideriis meis plenissimā indulgentiam experior. et alibi similiter. Significat autē hisce tot locis Plinius, nullam unquā rem tantam fuisse, aut tam arduam, quæ sibi petenti fuerit à Trajano denegata, nunquā se ab ejus conspectu tristem dimissum esse. Sic aliis quoq; multis exemplis Imperatori adscribit indulgentiam, significās hoc verbo ipsius munificentiam, siue liberalitatem et facilitatē annuendi desideriis supplicantium. Ita & Paulus usurpat in l. ii. is cui. D. de alim. & cibis. leg. Indulgentiā Imperatoris restitutus. Et Javolenus in lib. 3. D. de const. Princip. Beneficium Imperatoris, quod à divina scilicet ejus indulgentia proficiscitur, quā plenissimē interpretari debemus. Sic Tacitus (an Quintilianus?) Dialogo de Orationib. Laudavimus nuper, ut mirā & eximiam Vespasiani liberalitatem, quòd quinquaginta sestertia Basso donasset. Pulcrū id quidem, indulgentiā Principis ingenio mereri. &c. Est autē Indulgentia vocabulū mediū, ut vocant Grammatici. aliquando n. etiam in malam partē sumitur: ut, Blanda patrū segnes facit indulgētia natos. Glos.

Indulgentiam principis experior.

vet. Indulgens, φιλόστοργος. Indulgetur, ἐν-
δουλεύεται.

Rursus ad illa: Indulgentiam tuam] In-
dulgere, propriè contrarium est τῷ Vrgere. Ea
enim origo verbi. Vrgere est severi ἐργαδιώκτου,
qui pensum morosè exigit. Indulgere, ejus est,
qui de summo jure aliquid remittit, ut ferè pa-
rentes liberis. Indulgere est etiam multum stu-
dere alicui rei. Hæc & his plura clariss. Casau-
bonus noster in Persium, ad illud: Indulget cā-
po, &c.

HORTATUR ME UT AUDEAM)
Quò sepiùs quis voti sui compos factus & bene-
ficiis ornatus est, eò audentior fieri solet ad pe-
tendum plura etiam in posterum, et ad benè spe-
randum erigitur, de illis quoque impetrandis.
Honestum est enim, cui multum debeas, eidem
plus debere velle & cupere. Videas tamen et-
iam cum prioribus beneficiis cumulatus timidi-
or ad petendum plura, præsertim si nondum gra-
tiam retulerit prioribus, neq; speret à se facile re-
ferri posse.

Pro Amicis
obligari.

ETIAM PRO AMICIS OBLIGARI)
Honestissima sunt nomina, quæ pro amicis con-
trahuntur.

VEL PRÆCIPUUM LOCUM) hoc est,
facile principem. Notandus est hic elegans usus
particulæ, Vel, quæ non semper est ἢ ἀλλὰ ζευκτική,
i. disjunctiva, sed epauxetica sive intensiva. In-
terdum etiam idem valet quod Saltem.

Voco.

VOCONIUS ROMANUS.) Ad hunc Voconis etiam quedam exstant Epistole Plinii: ut lib. 1. Rom. elo. Epist. 5. ubi in fine ait: Equū erat, te pro amo-^{gia} re mutuo non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vnde in pmpu estimare est, quanta fuerit inter hos duos animorū conjunctio voluntatūq; consensio. Sic lib. 3. Ep. 13. eundē vocat doctiss. virum, & corrigendū mittit ipsi Panegyricum suum: ex quo animadvertere licet, quanta fuerit doctrina & judicii iste Voconius, ut Plinius ipsum quasi canonem suorum scriptorum elegerit. Videatur & lib. 2. Epist. 1. & lib. 6. Ep. 15. Nominatur in Jure nostro lex Voconia initio tit. Instit. de l. Falcidia, quam tulit Quintus Voconus Saxa Tribunus plebis. Is ex hac eadem gente oriundus fuisse videtur. Videatur Dio lib. 56.

AB INEUNTE ETATE CONDISCI- Amici Ge-
PULIS.) Optime sunt amicitia quæ vetustissi- teres opti-
me sunt: sicut & vinā, quæ etatem ferunt, at- mi.
que ut Plautino utar verbo, sunt edetula. Sic infra Epist. 88. (quæ aliās est 19.) de quodam suo commilitone scribit: inde familiariter diligere cœpi. Crevit postea charitas ipsā mutua vetustate amicitia. Sic & alibi de aliis significat Plinius, optimos se amicos in virili etate habuisse, quos olim in pueritiā condiscipulos ac sodales habuerat. Ita nimirum sapē εἰς τὴν εὐα-
dit in Φιλίαν, inter quæ duo accuratè distinguē Aristoteles lib. 8. & 9. Ethicorum.

Contuber-
nalis.

Contuber-
nium.

CONTUBERNALIS MEUS) Intelligē
in militia, aliās contubernales etiam dicuntur,
servus & ancilla ipsi nupta. nam horum conjun-
ctionem leges Romana non dignātur nomine nu-
ptiarum, neq; matrimonii aut conjugii, sed con-
tubernium vocant. Hinc Salvianus lib. 4. de
gubernatione Dei, inter se opponit cōtubernii vi-
lilitatem & honorem conjugii. Illud magis tetrū
& detestabile, (inquit) quōd quidam matrimo-
nia honorata sortiti, alias sibi rursus servilis sta-
tus conjuges sumunt, deformantes sancti connu-
bii honorem per degeneris contubernii vilitatem;
non erubescētes, maritos se fieri ancillarum sua-
rū, precipitantes fastidium nobilium matrimo-
niorum in cubilia obscœna servarū, digni prorsus
etiam illarum statu, quarū se putant dignos esse
cōsortio. Sed ea significatio nihil ad hunc locum.

Disimq.

De Apothe-
osi seu Deifi-
catione
Imp. Rom.

A DIVO PATRE TUO) Intelligit
Nervam Imperator. patrem Trajani adopti-
vam. Vide s. Prolegomena nostra, & Pli-
nium in Panegyrico ad Trajanum, pagina 8.
& 14. & infra: necdum Imperator, necdum
Dei filius eras. Notandum hīc est, Impera-
tores Romanos, postquam rebus humanis exem-
pti fuerant, solitos consecrari atq; in deorum nu-
merum referri, per ἀποθεωσις, quam vocabant:
(nobis liceat dicere deificationem, cum Johanne
Salisberiensil. 3. de nugis curialium c. 10.) Ejus
ritum prolixè describit Herodianus initio lib. 4.
historiarum. Deinde ita appellabantur Divi,

post

post mortem inquam, non autem dum in vivis erant. Quod ut vulgo persuaderent de deificatione, producebant quempiam, qui jurejurando confirmaret, se vidisse e rego ascendentem Cæsarem: ut præter alios testatur Justinus Martyr Apologiâ alterâ pro Christianis: quod & Seneca festivè irridet in Apotheosi Claudii. Origorei jam inde à mendacio illo Proculi de Romulo. Hinc Carolus Magnus, libro primo de adoratione imag. cap. 3. Sceptra Imperialia retinentes post mortem in Deos credebantur transferri, & Divi vocabantur. Sic SERVIVS in Virgilii lib. 5 & 12. ita distinguit inter Deos & Divos, ut Dii quidem sint perpetui; Divi autem ex hominib. facti. Quamquam Lactantius in Divinis Institutionibus latè demonstrat, omnes Deos ethnicorum, etiam antiquissimos illos, ut Saturnum & Jovem, olim fuisse homines, quorum etiam sepulchra monstrari potuerint in terris. Sic Isidorus in glossis: Divus Imperator, qui post mortem Dei nomen accepit. Sic Imperator Antoninus Bassianus, (qui etiam fratrem suum Getam trucidavit; & Papinianum nostrum; quod hoc parricidium nollet defendere) dicebat, teste Spartiano: Sit Divus, dum non sit vivus. Quasi dicat: nō equidem in video meo fratri honorem divinitatis & consecrationis sive ἀποθεώσεως, dummodò ipse sit à medio sublatus, & ego, solus rerum potitus, caream consorte Imperii. Sed cum iste honor Dei-

fica-

S. Augu-
stini locus
de impostu-
ra Reliqui-
arum.

ficationis sæpè etiam indignis à vetustate nimis
adulatrice tribueretur: sanioris iudicii homi-
nibus illa vanitas atque assentatio non immerito
displicuit, non tantum inter Christianos, verum
etiam inter paganos ipsos. Ex Christianis qui-
dem Prosper Aquitanicus in Chronicis cap. 7.
non dubitavit ita pronunciare: Execrabile esse,
quod mortales Romæ vocarentur Divi. Ex pa-
ganis autem Sextus Aurelius Victor in libel-
lo de Cæsaribus, cap. 33. liberè est conquestus,
in celestium numerum referri quosdam princi-
pes, agrè exequis dignos: cum illud verum atq;
unicum decus pessimo cuiq; gratia tribueretur,
dementum impie bonis. Cui querela non est ab-
similis illa S. Augustini, multorum nomina &
reliquias tanquam sanctorum coli in terra, quo-
rum anime ardeant in inferno. cuius exemplum
memorabile exstat apud Sulpitium in historia
S. Martini. Plura de appellatione Divorum
apud Franc. Juretum 7 C. in Miscellaneis ad
Symmachum lib. 3. Epist. 63. & lib. 10. Epist. 53.
quibus adde ista Corn. Taciti extremo lib. 15.
Annal. Deum honor Principi non antè ha-
betur, quam agere inter homines desierit.
ubi rectè doctiss. Lipsius annotat locum Tertul-
liani: Malè dictum est, ante apothecosin Deum
Cæsarem nuncupare.

BONITATI TUÆ RESERVATUM
EST] sublato videlicet prematurè ex vivis an-
tecessore tuo Nerva, priusquam istud beneficiū
à se petitiū prestare posset.

SES-

SESTERTII QUADRINGENTIES) *Census So-*
natorius.
 Notandum hîc est, fuisse certam quantitatem *Item De-*
 census Senatorii: sicut etiam in municipiis, *curionum,*
 decurionum. & horum quidem centum millia: ut
 ex his Plinii verbis liquet lib. 1. Epist. 19. Esse ti-
 bi centum millium censum, satis indicat, quod
 apud nos (scil. Novocomenses) decurio es. Sed
 & Senatorii census summam cum aliquid vi-
 deretur deesse Voconio, mater ipsius defectum
 illum supplere voluit, liberalitate erga filium ex-
 ercitâ: idq; ita se facturam, ad Imperatorē Ner-
 vam perscripserat, ne videlicet minor cēsus huic
 dignitati obstare posset. Notandum hoc quo- *Donatio*
 que, matrem posse filio suo donare, quod pater *parentum*
 non potest. Differentia ratio est ex jure nostro, *facta libe-*
 quia fœminæ liberos in potestate non habent, sic- *ris an &*
 ut patres: ut notum ex §. fœminę. Instit. de ad- *quæ valeat.*
 opt. cum similibus. Vnde fieret, ut pater, filio-
 familiâs donans, videretur sibi ipsi donare: cum
 per filium familiâs patri acquiratur, ut notum
 est ex tit. Instit. Per quas personas. Quantum
 autem efficiat ista summa, sestertiū quadrin-
 genties (ita enim malim in plurali, quàm in sin-
 gulari numero) de eo videatur Budæus in libris
 de Asse, & Matthæus Hostus in libris doctiss. de
 Re nummaria.

ADDITIO MICH. VIRDUNGI.

Si legimus, ut hîc vulgatum est, Sestertii, vel
 Sestertiū quadringenties, hæc summa secun-
 dū

66 AD EPISTOLAM V.

dum calculationem Budai efficiet decies centena millia coronatorum Gallicorum. Eximia sane liberalitas matris. Sed dicemusne, suppleto censui Senatorio tam immane summam fuisse necessariam? Minime vero, si in mentem veniat nobis, censum Senatorium ante Augustum octingentorum millium fuisse, & ab eo duodecies H-S. taxatum, hoc est XXX M. Coron. cum prius esset XX M.

EMANCIPAVIT. ET MOX
QUAE IN EMANCIPATIONE IMPLENDA)
 hoc est, vendidit praedia quaedam sua, ex quorū distractione redactis pretiis; liberalitatem erga filium exercere posset, quam promiserat ipsi ad obtinendam à Principe Senatoriam dignitatem.

EMANCIPATIONES UBI FACTAE.
 Notum est autem ex Institutionib. Juris nostri, emancipationem apud Romanos non solum in manumissionibus liberorum, qui erant in potestate patris, solere intervenire: sed etiam in aliis actibus legitimis, praesertim ad dominium transferendum comparatis. v. g. in testamentis ordinandis, in rebus vendendis, donandisve, & ceteris. De venditione vid. & Varro de re rustica. & hic locus Taciti lib. i. Annali. Falerno objiciebat accusator, quod venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset.

CUM SIT ERGO FINITUM) id est, cum jam pleno ac legitimo censu Senatorio instructus sit Voconius liberalitate sua matris, cu-

jus defectus antehac impedimento fuit ipsius dignitati.

SUBSIGNO. AUGET FIDEM) Sic Subsignare edidit Henr. Stephanus unà cum aliis, ac distin- fidem apud
xit: nullo sensu. Verissima autem est altera le- aliquem.
ctio editionis Venetae Aldi Manutii, eamq; secu-
ta Argentin. Subsigno apud te fidem: id est,
spondeo pro Voconio, et velut syngrapha dat. i. fi-
dē meam interpono. Eadem locutione utitur idē
Plinius lib. 3. Epist. 1. Idq; jam nunc apud te
subsigno. Planè autem diversum ab hac formu-
la est illud, quod alibi dicitur de signandis votis:
de quibus dicemus ad Epistolam 44.

PRO MORIBUS, QUOS & LIBE- Merum &
RALIA STUDIA EXORNANT.) Scitè studiorum
coniūgit Plinius mores & studia sive doctrinā, et bonorum
istā vocat illorū ornamenta. Mores autē non te- conjunctio.
mere pponit, non solū hīc, sed etiam j. Ep. 95. sic-
ut et Ulpianus in l. 1. ff. de decretis ab ordine
faciēdis. in medicis eligendis conjunctim requi-
rit, et probitatē morum & peritiā artis. Et si-
militer Imperator Julianus, in l. 7. C. de pro-
fessorib. & medicis lib. 10. Magistros (inquit)
studiorū doctōresq; excellere oportet mori-
bus primū, deinde facundiā. Planè geminū
in modū ipse Plini⁹ lib. 3. Ep. 3. faventib. Dīs tra-
de filium praeptori: a quo mores primū, mox
eloquentiā discat, q̄ malè sine moribus discitur.
ubi etiā eodē ordine hac duo copulat. Nec dissimi-
lia sūt apud Quintil. in Inst. orator. Sic et Justi-
nianus

68 AD EPISTOLAM V.

nianus in prefatione de Juris docendi ratione, q̄ incipit, Omnē. §. 9. illud v. oportet (inquit) prius animas, & postea linguas fieri eruditās. Animas eruditās boni mores efficiunt. Præstat autem probitas et honestas morū eruditionē doctrinæ atq; faciēdiæ, quod vel inde liquet, quia si alterutrā re carendum est (optanda est autē omninō, & præclara est cum primis ambārum rerum conjunctio) tolerabilior est defectus eruditionis aut eloquentiæ, quā honestatis morū & probitatis. Quod S. Hieronymus quoq; agnovit, cū pronuntiavit, meliorem esse rusticam probitatem, quā doctam malitiam. Unde & Anson. de Nerone in grat. act. ad Grat. pro consul. inquit: Neronis indolem non erudit Seneca, sed armavit sævitiam.

Planēq; merum virus atq; venenum est omnis doctrina, si in animum impium et impurum atque improbum inciderit, ut Horatius inquit: Sincerum est nisi vas, quodcunq; infundis acescit.

& Sacrae literæ inquiunt, In animam maleficam non intrabit Spiritus Sapientiæ. Huc & vetus illud & pervulgatum dictærium pertinet: Qui proficit in literis, & deficit in moribus, plus deficit quā proficit. Mores autem intelligere debemus non tam de externis gestib. & morum venustate, atque elegantia; quā de probitate & honestate vitæ, omnisq; officii cultu & observantiā.

EXIMIA

EXIMIA PIETAS) id est, cultus paren- Pietate li-
berorū p-
Vocatur li-
beralitas
parentum.
tum, ut dixi supra ad Ep. 1. Et notandum hic,
pietate erga parentes provocari ipsorum libera-
tate & beneficentiam erga liberos obsequentes.

STATIM PATRIS HEREDIBUS) Cur
statim? puto idcirco additum hoc adverbium,
quia Voconio representata sint bona paterna,
quibus aliquandiu uti frui potuisset mater, for-
tasse ex testamenti paterni dispositione. Quo
tamen suo jure mater ultro decesserit in gratiam
filii, alioquin autem mater in bonis liberorū non
habet usumfructum jure Civili, minimēq; o-
mnium si ad secundas nuptias transierit, ut ali-
bi docetur.

ADOPTIONEM A VITRICO) No- Adoptio à
Vitrice fa-
cta.
tandum est hic exemplum privigni à vitrico suo
adoptati, id est, arrogati. Potest etiam jure
Civili Vitricus esse tutor sui privigni; ut con-
stat ex l. fi. ubi Accursius & alii notant. C. de
contrario judicio tutelæ. quod sanè mirū est,
cū tamen apud eum ali non debeat, ut est in
l. i. C. ubi Pupillus educari debeat.

ET NATALIUM, ET PATERNARUM Nobilitatem
opes neces-
sarias.
FACULTATUM) Rectè conjungitur nobilitas
prosapie sive generis, & opulentia: quarum illa
sine hac rarò consistere potest, aut se sustentare p-
dignitate. Vnde scitè admodum Aristoteles in
Rhetor. Nobilitatem definivit vetustatem di-
vitiarum: nimirum ex vulgi sensu nobilitatem
mensurans divitiis; quæ si desint, tunc fit illud no-

stratium proverbium iactatū, Guit Edel/Blue
arm. Quomodo Euripid. in Electra: Prologo:
λαμπροὶ θεοὶ γένεσθαι. χρημάτων δὲ δὴ
πένητες ἐνθὺν ἢ ὑγέει ἀποδιδύμεν. hoc est: Splen-
didi quidem quoad genus: quoad opes verò,
pauperes: unde nobilitas intercidit. Rarum est
est n. (quamvis interdum fit) ut in eodē homine
est natalium splendor, & summa in paupertate
integritas conjungantur: qua duo Plinius infrā
Epist. 7. predicat concurrisse in Actio Sura. Sed
mihi inhaeret ille scrupulus, quomodo fieri potu-
erit, ut Voconius ad supplendum censum senatoriū
liberalitate maternā indigeret, si quidem tantū
ipsi fuit paternarum facultatum splendor, quantum
predicat Plinius. Alius mihi hunc nodum ex-
plicet. Putabat eruditus juvenis Tobias Ada-
mi, intelligere Plinium divitias, quibus pater
Voconii splendidus fuerit, tametsi ad filium hæ
opes non pervenerint.

GRATULATIONIS) qua scilicet u-
tar apud Voconium, beneficio tuo novum sena-
torem factum.

AFFECTIBUS MEIS.) Affectus nostri
duobus modis dicuntur apud bonos auctores.
Primò, ut significant motus animorum: puta,
charitatem, pietatem, amorem & laticiam. Se-
cundò, ut denotent ipsas personas, erga quas
ita afficimur. quæ posterior significatio metony-
miam quandam continet. Sed hic priore mo-
do Affectus usurpantur. Sic alibi quoq; neces-
sit.

Affectus
nostri duo-
bus modis.

studines nostra & charitates dicuntur, ipsi homines necessitudine nobis aut charitate conjuncti.

GLORIARI JUDICIIS TUIS) Sic a-
 libi quoque triumphat Plinius judicio Impera-
 toris, ejusque approbatione suorum gestorum. ^{Iudiciis principis merito liceat gloriari.}
 Nam promereri potuisse tam sublimium viro-
 rum favores. & Principibus placuisse viris, non
 ultima laus est. Nec pro se tantum, sed etiam
 p amicis illa obtinuisse, laudabile est. Quò per-
 tinet illud ejusdem Plinii in Panegyrico: Utile
 est, Cæsar, & salutare Præsidibus provincia-
 rum, hanc habere fiduciam, paratam esse
 sanctitati & industriæ suæ maximum præ-
 mium, judicium Principis.

Ad Epistolam VI. (aliàs
 quartam.)

NArrat Plinius Trajano, quemadmodum
 ante annum ex gravissimo et propemodum
 lethali morbo, cum de vita sua periclitaretur,
 servatus ope Medici Harpocratis, libertine con-
 ditionis hominis, parem ei gratiam referre non
 possit, (salutis enim contemplationem certo mo-
 do estimari non placuit: ut eleganter ait Paulus,
 in l. penult. §. ult. ff. de donat. & lib. §. sen-
 tentiarum, tit. II.) nisi adjuvetur princi-
 palis indulgentia: hoc est, nisi civitatem Roma-

nam medico suo à principe impetret. Hanc igitur à Trajano ei tribui petit. Deinde obiter etiā duabus libertis alterius cujusdam matronæ jus Quiritium ab eodem petit, in gratiam Patronæ ipsarum. Apparet ex hac Epist. sicut etiam ex Epist. 12. infra (quæ aliàs est 6.) sæpè agrotare solitum Plinium nostrum: quod credibile est ipsi contigisse ex assiduitate studiorum, nimiaq; in-
 tentione. Nam, ut ait Cornelius Celsus lib. 1. de re medica, cap. 2. in pr. omnes penè cupidi literarum in eorum sunt numero, qui imbecilli sunt stomacho. Stomachus autem fons est morborum, ut ait Quintus Serenus. Causam hujus rei pluribus aperit Apulejus in Apologia: Cōtinuatio literati laboris omnem gratiam corpore deterget, habitudinem tenuat, succum exsorbet, colorem obliterat, vigorem debilitat. Huc pertinet quod festivè dicebat Marsilius Ficinus: Ferè homines literatos aut in aquis seu mari perire, aut terra, hoc est, vel pituita, vel melancholia. Deinde ex eadem Epistola elucet magnum in Plinio studium referenda benemeritis gratia. Didicerat quippe ex Sophocle in Ajace: Virū bonum decere accepta beneficia grati animi memoriā prosequi & conservare. hac enim ratione fieri, ut semper gratia gratiam pariat; contrā verò indignum esse boni viri nomine, planèq; degenerem, si cui memoria beneficiorum effluat. Græca ne quis desideret, adscribam, quorū ad-
 umbravi sententiam: Ἀνδρὶ τοι χρεὼν:

Literatorū
 hominum
 Galetudo
 infirma.

Μνήμην παρῆναι, χερσὶν εἴ τι πού πᾶσι.

Χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκισ' αἰεί.

ὅτου δ' ἀπορρεῖ μνήσις εὐ πεπονθότῳ,

οὐκ ἂν γένοιτο ποθ' εἴτῳ εὐγενὲς αἴνῃς.

Vexari: &

VE X A T U S V A L E T U D I N E) Similiter Vexatio:

Ulpianus l. 2. D. de vacat. & excusat. muner. Latius ut

Quem ira senio & corporis imbecillitate ve- recte usur-
xari Præses animadverterit, ut muneri perfe-
petur.

rende pecuniæ non sufficiat, dimittat, & aliū

constituat. Sic & Callistratus corporis ve-

xationem dixit in l. 5. semper. in pr. D. de jur.

immunit. Sic villam vetustate vexatam dixit

Plinius lib. 6. Ep. 30. Vexari est vehemēter affli-

gi, agitari sive quassari. Nam imperitè admo-

dū hoc verbo utuntur, q̄ id adhibent cūm sermo

est de iocis & ridiculis. Valetudo autem ut aliās

sepe, ita hic quoque pro adversa valetudine, seu

morbo et agrotatione ponitur. Est enim vocabu-

lum ex eorū numero, quæ media dicuntur: sic-

ut et Veneni appellatio in fure nostro, et similia.

Iatraliptes.

I A T R A L I P T E N A S S U M P S I) id est,

usus sum ipsius operâ. Est autem ἱατρᾷλειπτις

composita dictio, ab ἱατρὸς, quod græcis est medi-

cus, & αλείπτῃς, id est, unctor: qua dictione si-

gnificatur medicus talis, qui unctionibus & fri-

ctionibus potissimūm curat egrotos, sive unguē-

tarius. Eodem vocabulo tanquam Latino etiam

Cornelius Celsus utitur lib. 1. de re medica

cap. 1. Sanus homo, qui & benè valet, & sue

spontis est, nullis obligare se legib' debet, ac neq̄

74 AD EPISTOLAM VI.

*Græcæ Ver-
ba crebro
usu Latina
facta.*

medico, neq; iatraliptâ egere. Videatur & Plinius alter lib. 29. c. 1. Observandû hic, multa esse vocabula origine græca, quæ apud Plinium tanquam latina usurpantur; ut infra habebimus Psephisma, Nomon, Bulen, Buleutas, Dianomen, Aposthragma, & similia.

*In Arte
quævis sol-
licitudine
cessaria.
Medicorû
sollicitudo.*

SOLLICITUDINI ET STUDIO) Hæc duo cum in alio quovis munere, tum maxime in opera & arte medica requiruntur. Nam sine his parum proficitur. De medicorum autem sollicitudinibus & curis, notum est, quid jam olim eorum princeps Hippocrates pronunciarit: Ex alienis videlicet calamitatibus proprias molestias tanquã fructus quosdam decerpimus. Quod etiam quodammodo ad jurisprudentia exercitium accommodare possumus, ex quo etiam interdum aliena molestia nobiscum communicantur.

TUÆ TANTUM INDULGENTIÆ BENEFICIUM.) quasi dicat, absq; quo si esset, nunquam satis gratum medico meo & benefactori me probare possem.

*Libertus
patroni con-
ditionem
sequitur.*

PEREGRINÆ CONDITIONIS MANUMISSUS A PEREGRINA.) Libertus sequi solebat conditionem patroni patronæve, si hic vel hæc cives Romani esset, etiam liberti idem ius per manumissionem consequerentur; dummodo iusta manumissione liberati essent servitute: sin illi essent peregrina conditionis, etiam liberti eadem retinebantur. Nam in hæc duo genera omnes homines, qui in Imperio Romano erant, tribuebantur:

ut vel cives essent Romani, vel peregrini. Et hi quidem etiam proprium habebant Praetorem, qui inter ipsos & cives Romanos ius diceret: cui opponeretur Praetor urbanus, qui inter cives ius reddebat. Notares est ex multis locis Livii, et ex Pompon. in l. 2. ff. de orig. Juris. Hos autem duos Praetores trib. potissimum differentiis inter se fuisse distinctos, observavit eruditissimus Hotomanus, in Comment. ad Orationes Ciceronis.

MANUMISSUS) Fuerat igitur antea servus Thermutidis, Theonis, scilicet filiae. Notandum hic est, apud Romanos medicinam facti- tasse servos aut libertos: quamvis hoc studium Hippocrates voluerit esse regium. Medici apud Rom. servi.

HARPOCRAS) Notum est, apud Aegyptios Harpocratem, DEUM silentii antistitem, in sacris Isidis & Serapidis digito impresso labellis monuisse, servanda silentia sacris. Ab hoc igitur Harpocrate, hic etiam Harpocras, qui et ipse fuit Aegyptius, videtur nomen sortitus fuisse. Et certe etiam in arte medica opus est saepe silentii observatione: praesertim si medico arcana aliqua committantur.

DES IUS QUIRITIMUM) Colligimus ex hac Epistola, sicut etiam ex Epistola 12. (qua alias est 6.) differentiam inter Ius civitatis Romanae, & Ius Quiritium: de qua alibi pluribus. Ius Quiritium.

ANTONIAE MAXIMILLAE, ORNATISSIMAE FOEMINAE) Hanc necessitudine junctam fuisse Plinio, significat Ep. seq. qua Imperatori gratias agit. P 1.

76 AD EPISTOLAM VII.

Libertus non sine cō- sensu patro ni mutabit conditionē.
PETENTE PATRONA) quasi dicat, ne forte existimes, me insciā vel invitā patronā, cuius interest scire, quid Libertis suis fiat, curiosum esse pro ipsius libertis, vel apud te satagere in ipsius praejudicium. Notum est ex Iure civili, non facile solere Imperatores quemquam natalibus restituere, nisi consentiente Patrono: ut scribit Marcianus l. 2. in fin. D. de natal. restit.

Ad Epistolam VII. aliās 22.

ET SI ad superiorem Epistolam petitoriam nullum exstat responsum Imperatoris Trajani: tamen ex hac Plinianā, quae est *εὐχαιστική*, colligimus, Imperatorem precib. Plinii haud gravatē annuisse, & tam ipsius Iatraliptae sive medico Harpocrati, civitatem Romanam, quam libertis Antoniae Maximillae jus Quiritium indulsisse. Pro utroq; beneficio gratias hīc agit Plinius Trajano, tam sollicitē, quam si ipse hac beneficia accepisset. Ea res argumento est, hanc Epistolam in Argentinensi et Aldina & Mediolanensi editionibus (quas sequimur) rectissime praecedenti statim subjici, quae in aliis editionibus recentioribus nimis pcul ab ea divellitur. Non tantum autem gratias agit Plinius pro beneficio priore, verum etiam petitionem adjungit novā, ut scilicet pluribus nominibus pro eodem suo medico Imperatori obligetur. Novum beneficium quod petit, illud est, ut Imperator Harpocrati etiam

etiam Alexandrinam tribuat civitatem. Significat autem, debuisse se prius laborare pro Harpocrate, ut civis fieret Alexandrinus: tum deinde, ut Romanus. hunc enim esse ordinem solennem in iis, qui Aegyptii essent, observandum. Verum se de isto ordine serius fuisse admonitum, atque ita per errorem & ignorantiam commisisse quandam preposterationem, & illius ordinis inversionem: dum scilicet prateritâ civitate Alexandrinâ, initium fecerit à Romanâ petendâ. Hanc tamen ignorantiam suam negat sibi fraudi esse, quæ hoc potius efficiat, ut eidem pro eodem sapius fiat obnoxius. Excusat eandem & facere studet probabilem, dum scribit se credidisse, Aegyptios parè jure cum ceteris peregrinis censeris. Simul etiam de aetate & censu Harpocratis certiorè facit Imperatorem, qui utrumque scire voluerit. Vnde discimus, non temerè quibusvis neque passim jus civitatis tribuendum esse, sed diligenter inquirendum prius, tam in aetatem, quam in facultates eorum, qui in civitatē cupiunt adscisci. quod si negligatur, & vel aetate debiles, vel facultatibus inopes et egeni assumantur, civitas hominum inutilium, sæpè & mendicorum, qui ipsi graves sunt, copiâ replebitur.

AGO GRATIAS) Statim à re ipsa exorditur, quod genus exordiorum etiam à Rhetoribus commendatur. Sic & Ausonius in Panegyri. ad Gratianum: Agotibi gratias, Imperator Auguste.

78 AD EPISTOLAM VII.

NECESSARIÆ MIHI FOEMINÆ)
videlicet Antonia Maximilla.

Beneficii
gratiam
auget cele-
ritas.

SINE MORA INDULSISTI) Cū tā-
lis officii grātia in celeritate consisteret, ut loqui-
tur Plinius Epistola penultima huius libri. O-
mnino enim ita est: Beneficium auget ac gra-
tias accipienti facit ipsa celeritas: sicut e contra-
rio mora, cū beneficium diu hāsīt in manibus
dantis, non parum de gratia deterit. Videatur
Seneca in libris de beneficiis, & Ansonius epi-
gram. 81. (que

Gratia quæ tarda est, ingrata est. gratia nā-

Cū fieri properat, gratia grata magis.

Et Epigrammate sequenti: (Etum

Si benè qd facies, facias citò. Nam citò fa-

Gratū erit: Ingratum gratia tarda facit.

Hinc et Juriscōsulti ajūt: plus esse statim aliquid
dare: minus esse post tempus dare. §. fidejusso-
res. Institut. de fidejussorib. Eodē pertinet
illud: Solidum non solvitur non minùs quanti-
tate, quàm die: ut ait Calistratus in l. 85. in so-
lidum. ff. de solut. &, qui tardius solvit quàm
solvere debet, minusolvere intelligitur. §. si quis
agens. vers. tempore. Institut. de act. Eodē per-
tinet, quod jam olim vulgari proverbio jactatum
est: Bis dat qui citò dat.

ANNOS EJUS ET CENSUM EDERE)

Civitas
jus non re-
tinere cuius
indum.

Non temere jus Civitatis cuius concedere sole-
bat, sed cū inquisitione in censum seu facultates,
et aīatē illius, qui civis fieri debebat, nec imme-

ritò,

ritò sic inquirebatur. neq; n. inutili multitudine
et turbâ onerâda est civitas, receptis iis, quos vel
etâs senilis; vel egestas nimia, reddidit ineptos ad
civilia mûnia obeûda, & ad censû persolvendû.

ADMONITUS SUM A PERITIORI-
BUS) Admonitionet peritiorû a quo animo ferre *Admoniti-*
debemus, & facile pati, ut errores, in quib. fortè *ones periti-*
versamur (nam omnes homines aliquo errore du- *orum quâ*
cuntur: hic in illo sibi, in hoc alius indulget, ut ait *sint viles,*
ipse Plin. lib. 9. Ep. 12. & alterius Plinii dictum
est in prefatione ad Vespasianû. Neminẽ omnib.
horis sapere, et præclare dixit, quicunq; ille fuit:
Error sive stultitia (qua interdum et sapientissi-
mis suo genere inest) si dolor esset, audires in o-
mnib. edib. clamorẽ.) nobis eximantur atq; cor-
rigantur. Quod quidem & hoc loco Plinius pro
sua ingenuitate non dissimulat à se factum esse.

ANTE EI ALEXANDRINAM) No-
tandus est hic ordo: si quis ex Egyptiis ad ius ci-
vitatís Romanæ aspirabat, hunc prius civẽ Ale- *Egyptis*
xandrinum fieri debuisse: & hac in re Egyptios *privilegi-*
præ cæteris peregrini præcipuisq; habuisse. Nam *uri.*
cæteri peregrini immediatè ad civitatem Roma-
nâ pervenire poterant: nec opus erat, eos alterius
cujuspiam civitatís iura adipisci. Tributû hoc
fuit dignitati Alexandria urbis Egyptiæ, ne for- *Alexan-*
tè p. preteritionẽ illa spreta fuisse videretur. Fue- *drinorum*
runt autẽ plures urbes, q̃ Alexandria nomen ha- *privilegii*
bebant: ut videre est apud Stephanum in lib. de
urbibus. Cæterû hanc Egypti urbem condidit
Alexan-

80 AD EPISTOLAM VII.

Alexander Magnus, 80. stadiorum muro circumdatam. Videatur Strabo lib. 17. & Arrianus de rebus gestis Alexandri.

INTER ÆGYPTIOS CÆTEROSQUE PEREGRINOS) *Quæri potest de hac Plinii opinione (quam constat fuisse falsam, ut à peritiorib. refutatam: unde etiam ab ipso Plinio mox vocatur ignorantia) fuerit ne error juris, an facti? Quod mihi verius videtur. Nam consuetudines, nisi allegatæ & probatæ fuerint, cum facti sint, probabiliter ignorare licet. c. 1. De cõstit. in. 6. præsertim in loco ab eo, ubi vivimus, remotiore. Cum ea quæ sunt facti, plerunque etiam prudentissimos fallant, teste Neratio, in l. 2. ff. de Juris & facti ignorantia.*

Stetit per hunc.

PER QUAM STETIT) *Formula hæc, sicut & altera: per quem factum est: in jure nostro est frequentissima, qua significatur impedimentum alicujus rei, sive eventus.*

Obligari sapius pro eodem.

PRO EODEM HOMINE SÆPIUS OBLIGARI) *Cum quidem satis abundeque sufficiat, vel in unâ specie per amici laborem alicui consuli, ut verbis utar Papiniani in l. 39. Tutores. §. 2. qui se negotiis. D. de administrat. tut. quam sententiam etiam imitati sunt Imperatores in l. 20. Tutori. C. de negotiis gestis. Obligandi autem verbo hic utitur Plinius, ut significet, donatarium, si non ad antidora, saltem ad memoriam grati animi donatori teneri. Videatur pulcherrimus locus de referenda*

Obligatio donatarii.

& hæc

& habenda gratia, apud Ciceronem p. Planc.
& lib. 2. de Officiis.

BENEFICIO TUO LEGITIME FRUI)
hoc est, servato eo ordine, ut Harpocras grada-
tim à civitate Alexandrinâ ascendat ad Roma-
nam.

LIBERTIS TUIS) Notandum hic ex Liberti
antiquitate, Imperatores Romanos multa officia Imperiales
commisisse libertis suis (interdum etiam Eunuchis, ac spadonibus) & hos sæpè ad maximos ^{quàm po-}
honores dignitatesq; extulisse, nescio quàm ex-
dignitate Imperii et sua. Non pauci etiam Prin-
cipum liberti hac suâ potentiâ & patronorum
gratiâ indulgentiâq; improbè abusi sunt: præser-
tim apud Imperatores scæviores, qui & ipsi essent
improbi: ut dici posset, Dignum patellâ oper-
culum: Et ὁ πῶτα αἰ δ' ἐπ' οἶκῳ, τοῖα καὶ αἰ Τεγε-
ματίδες. Wie der Herz ist/so ist auch d. Knecht.
Præclarè ad hanc observationem nostram facit
Plinii ipsius locus Panegyrico, quem adscribam:
Pleriq; Principes cùm essent civium domi-
ni, libertorum erant servi: horum consiliis,
nutu regebantur: per hos loquebantur: per
hos præturæ etiam, & sacerdotia, & consula-
tus, imò & ab his petebantur. Tu libertis su-
is summum quidem honorem, sed tanquam
liberti habes; abundeque sufficere his cre-
dis, si probi & frugi existimentur. Scis enim
præcipuum esse indicium non magni Prin-
cipis, magnos liberos, &c. Vide plura ibid.

82 AD EPISTOLAM VII.

Porrò de Eunuchorum sive Spadonum apud Impp. Rom. potentia, plura dixi in Notis ad S. Isidori Pelusiota Epistolas lib. 3. quæ huc quoque adhibere poterit, qui volet. Talis fuit Pallas libertus Claudii, de quo videatur Tacitus lib. 11. 12. & 14. annalium; & Suetonius in Claudio cap. 28. Vbi & Narcissum & alios plures recenset: & Pallantis improbitatem describit ipse Plinius alibi in Epistolis suis. Tales etiam alii fuerunt apud Tacitum, Herodianum, aliosque historicos. Sed Trajani nostri optimi Principis libertos credibile est meliores fuisse. Ferè enim quales Principum Reip. sunt mores, tales etiam ministrorum & subditorum: ut est Platonis sententia à pluribus usurpata. Sic nominantur in his ipsis Epistolis Procuratores Caesaris ejusdem liberti, Lycormas, Maximus, & Epimachus, aliique.

ADDITIO MICH. VIRDUNGI.

Posit & hoc addi, quod scribit Tacitus lib. de Moribus Germanorum. Liberti non multum supra servos sunt: rarò aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Hactenus Tacitus. Unde discimus, Libertorum potentiam non solum apud Romanos, sed alias quoque nationes uni servientes olim tralatitiam fuisse. Apud Romanos quidem etiam super ipsos Principes non rarò ascendunt,

derunt, siquidem (ut idem Plinius scite in Panegyrico ait) Plerique Principes cum essent civium domini, erant libertorum servi. Ex hinc Seneca in Apotheosi Narcissum Dominum Domini sane quam facete appellat.

Ad Epistolam VIII. (aliàs 23.)

Rescribit Trajanus superiori Epistola in hanc sententiam, se etiam nova huic petitione Plinii annuisse, tametsi aliàs non facile Alexandrina civitatis iura tribuere soleret. Studiosè namq; se observare legem à Principibus antecessoribus suis circa hanc rem constitutam. Deinde iubet, ut Plinius significet ex quo Nomo sit Harpocras, eiq; literas pollicetur commendatias ad prefectum Aegypti. Notandum est hic Principi, neq; nimis profusum esse oportere in honoribus et privilegiis conferendis, ne alioquin promiscuè concessa vilescant & sordescant: (unde etiam infra Epist. 96. significat Trajanus, se parcè quaedam beneficia tribuere solitum) neq; tamen nimis restrictum, ut velit etiam dignis atq; bene-meritis premia denegare.

SECUNDUM INSTITUTIONEM PRINCIPUM)

Qualis hac fuerit institutio, nō facile quis dixerit: veruntamen intelligim⁹, ita servatū fuisse à re- tro Principib⁹, ut ad civitatis Alexandrina iura difficulter homines admitterentur: si ve hoc ex

Institutio
Principum.

84 AD EPISTOLAM VIII.

aliqua certa lege fluxerit, sive ex consuetudine, qua pro lege custodiretur.

Non temere, id est, non facile.

NON TEMERE DARE) Non temerè Latinis auctoribus idem, quod Non facile: ut Suetonius in fin. proœmii in lib. de Claris. Rhetoribus: Illustres professores nō temerè alibi reperientur. Vide plura exempla apud P. Fab. Cōment. in l. 23. D. de Reg. iur. ubi etiam in Commentario meo aliqua attuli.

Sustinere negare &c.

NEGARE NON SUSTINEO) Hic quoque notandum est, ut. & alibi, quanta in gratia apud Trajanum fuerit Plinius: tantā inquam, ut Imperator nihil ipsi petenti negare voluerit, sive ut omnibus ejus petitionibus subscriberet. Sustinenendi verbo, quod apud Ciceronem in hoc significatu non reperio, alii tamen Scriptores probati similiter sunt usi: ut Ovidius lib. 4. Fastorum: Nec jam suspendere fletum sustinet. Suetonius in Caligula cap. 30. eos, qui spectare sustinuissent, execratus est. Item Q. Curtius li. 6. sustinuit scribere mihi. Quibus omnibus locis, & similibus, Sustinere valet idem ferè, quod Andere.

Aegypti distributio in Nomos XXXVI.

EX QU A N O M O S I T) Scire debemus, Aegyptum, provinciam nobilissimam, fuisse distributam in certas regiones & praefecturas, qui Nomini fuerint appellati, à verbo νῆμειν, id est, distribuere. unde etiam νῆμος, descendit, id est, Lex: quanquā νῆμος, quando praefecturā significat, vel regionem, accentu differt, quem habet

gravem in ultima. Diod. Siculus lib. 2. hujusmodi Nomos 36. assignat Aegypto: & Plinius lib. 3. naturalis historiae scribit, solam Thebaidem, quae una tantum pars est Aegypti contermina Aethiopia, in 12. νομῶς seu praefecturas fuisse divisam. Praefecti autem harum regionum dicebantur Nomarchi. Budaeus in Comment. Graecae linguae. Porro huic quaesito Imperatoris de Nomo seu praefectura, ad quam pertinuerit Harpocras, respondet Plinius Epistolâ 11. (quae alius est 5.) esse ipsum ex Nomo Memphitico. Ex quo facile intelligimus, non rectè eam Epistolam priorem collocari hac nostrâ in editione Henricus Stephanus & rectiùs in Aldina & Mediolanensi subjici. quare & nos multò commodiùs faciemus, si statim post hanc illam quoque interpretemur.

EPISTOLAM) quae scil. jubeam recipi Harpocratem in numerum civium Alexandrinorū.

PRÆFECTUM AEGYPTI) Hunc primus Praef. Aegypti ab instituit Augustus, ad similitudinem Proconsulatus, Aegypto jam informam provinciae redactâ, Augusto devictis Cleopatrá & Antonio in pugna Acti- institutus. ac. Videatur tit. D. de officio Praefecti Augustalis. nam ab Augusto ille Praefectus dictus est Augustalis. Apud hunc etiam lege agi permisit Augustus decreto quodam singulari, ut notat doctiss. Lipsius apud Tacit. Annal. 12. in animo habens, ni fallor, Modestini testimonium istud, in l. 21. D. de manumiss. vind. Apud Praef. A-

86 AD EPISTOLAM VIII.

gypti possum servum manumittere, ex Constitutione D. Augusti.

AMICUM MEUM) Notanda hic occurrit summa comitas bonorum Principum erga suos Ministros & Consiliarios, quos etiam amicos suos salutabant. Vsq; adeo se de sua magnitudine & celsitate quasi per οὐκ ἀτάβαν, hoc est, condescensum, demittebant. Nam alioqui nisi inter pares amicitia esse non potest, ut docet Aristoteles lib. 8. & 9. Eth. Sic Alexander Imperator Vlpianum præfectū annonæ vocat amicū suum, in l. 4. C. de contrahenda stipulat. quem & parentem suum appellat in l. 4. C. de locato & conducto. Sic Severus et Antoninus in lib. ult. ff. de officio præfecti vigilum. Fabium Cilonem præfectum urbi amicum suum appellat. Sic etiam eosdē sibi charissimos salutabant in rescriptis atq; edictis suis. Exempla plurima occurrūt nō solum in his ipsis Epistolis Trajani, verum etiam in Constitut. & Novellis multorum Imperatorū. Videatur Codex Theodosianus & Novella Theodosii aliorūq; Principum. Sic Justinianus in epilogo Nov. 112. & Nov. 115. scribit ad Theodorum: Parens charissime atq; amantissime. Sic Basilium Præsidentem Tharsis vocat idem Imperator fratrem iucundissimū in Nov. 121. Habent hic viri principes & politici quod discant, quodq; imitentur, memores præcepti veteris, ut quāto quisq; est sublimior, tanto submissius sese gerat. Deinde quod amor amorem provocet.

Amice is Imperatoris
suos cōsiliarios
vocat.

Cid. plura
infr. ad E.
pist. 17.

Ad.

Ad Epistolam XI. (quæ aliàs est 5.)

Ratio ordinis, quare hanc subjunxerim superiori proximo loco interpretandam, satis jam indicata est ad præcedentem Epistolam. Sunt autem ferè 4. quæ hic agit Plinius. nam primò testatur abundantiam gaudii sui, ob impetratum suo medico et benefactori privilegium p ipso petitum: Quod tantum esse ait, ut verba sibi desint ad id exprimendum. Ita simul tacitè summas quoq; gratias agit, ejus beneficii & gaudii super eo concepti auctori Trajano. 2. Respondet quaesito Imperatoris de Nomo, ad quẽ pertineat Harpocras, novus civis Alexandrinus. 3. Petit sibi mitti promissam ab Imperatore Epistolam ad præfectum Aegypti. 4. Petit licentiam occurrendi Trajano quàm longissimè, significans summum ejus desiderium, quod explere cupiat diuturniore circa ipsum commoratione.

EPISTOLÆ TUÆ) Rarum est, ideoque notandum, Epistolas sicut Literas plurali numero poni, ut non solum hic fecisse videmus Plinium, sed & alibi, ut Epist. 17. & 15. Epistola, ut
Litera, nu-
mero plu-
ratiua.

ROGO PERMITTAS) Nota hic, non licuisse proficisci absq; comœatu per provincias, id est, nisi quis licentiam iter faciendi prius impetrasset à principe: de quo more dicam ad Ep. seq. Cetera hujus Epist. satis intelliguntur ex iis, quæ dixi ad præcedentem. Nam & verbis ferè satis eisdem constat, quæ Trajanus in sua usurparat. Commea-
tus princi-
pis Itineri
per provin-
cias neces-
sarius.

Ad Epistolam IX. quæ
aliàs est 24.

Petitoria hæc est Epistola, qua Plinius ab Imperatore comeatum sibi 30. dierum concedi petit, ut liceat sibi in municipium Tifernum proficisci, ibiq; extruere suâ pecuniâ templum, in quo præter aliorû Principum statuas ex lōginquis agris eodem trās latis, etiam Trajani statuâ collocet: simulq; ad agros suos respicere, eosque colonis rectè locare possit. Premittit autem huic petitioni narrationem de prima occasione hujus operis, quod jam tum sub Nerva Imperatore cōceperit animo: & de causis moræ, quæ hætenus intervenerint, tum à morbo & Nerva & suo, tum etiam à morte illius Imperatoris. Quò magis autem persuadeat Imperatori, ostendit, quanta sit præsentis temporis commoditas ad hanc pfectionem. Nam vix ullo alio anni tempore se æquè commodè ab officio suo abesse posse. Nota hic, unumquodq; negotium suo & oportunissimo tempore agendum esse.

D. Nerva
pater adoptivus Tra-
jani.

DIVUS PATER TUUS) nempe Cocce-
us Nerva, qui fuit pater adoptivus Trajani, &
in imperio antecessor & collega, ut supra dictum
in vita Trajani.

Oratio, cui
mores ac-
cedunt, ef-
ficaciss.

ET ORATIONE PULCHERRIMA, ET
HONESTISSIMO EXEMPLO) Efficacissi-
mum genus persuadendi, tum in civilibus rebus,

tum

tum in iis quoque, quæ ad fidem & religionem Christianam pertinent, illud est: si ad verba Oratoris accedant etiam ipsius mores & exempla. Unde & Plinius ipse lib. 5. Epist. 14. significat, fidelissimum precipiendi genus esse, exemplis docere. Hinc etiam illa dicta manarunt: Sic agitur censura & sic exempla parantur; Cum iudex, alios quod monet, ipse facit. Et ex grecis senarii sententia, mores potius dicentis, quam ipsa oratio persuadendi vim habet: & alius quidam precipit, aut non docendum esse, aut moribus docendum. *τέρον ἐστὶν ὁ πείθων τὸ λέγωντος, οὐ λόγῳ. ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τοῖς τέτοις.* In quam sententiam multa sunt præclara dicta in Epistolis S. Isidori Pelusiota nostri. In primis autem magna vis est in exemplis Principis. Nam ferè quales in Republica sunt Principes, tales etiam reliqui subditi esse solent: ut sapientissimè scriptum reliquit Plato, & ex eo repetit Cicero cum aliis.

MUNIFICENTIAM) Scilicet in publicis maximè operibus exercendam, quibus exornatur Civitas.

STATUAS PRINCIPUM) Vocantur Statuæ etiam simulacra Imperatoria, in l. unica. C. de Principibus his qui ad statuas confugerunt. Statuæ autem Principum
& aliorum
benè meri-
torum. (quæ vel aeneæ vel argenteæ vel marmoreæ erant, ut dissimus etiam ex l. 1. C. de statuīs & imaginibus) honoris ergò poni solebant illustribus & benemeritis de Republica viris: non tantum prin-

Popularis
favor fu-
ripus qui-
dam est.

cipibus, sed etiam aliis, ut Philosophis & Ora-
toribus. Sic apud Plutarchum legimus, Deme-
trio Phalereo 300. statuas positas, & easdem
uno rursus die everfas, postquam summus
favor populi, qui Euripo similis est, in acerbissi-
mum odium esset conversus. Sic eorum, qui ex
causa majestatis relegati deportative fuissent,
statuas poena causâ detrahi solitas, discimus ex
Modestino in l. 24. D. de poenis. Principum
autem statuae quasi jus asyli habebant, ut, qui ad
eas cōfugissent, eos non liceret inde abstrahere, ut
notum est ex l. 2. D. de his qui sui vel alieni
juris sunt. §. ult. Instit. eod. & tit. C. de statu-
& imaginibus. & tit. C. de his qui ad statuas
confugiunt. de quo plura dicam j. ad Epist. 75.
Illud quoque ex hac Epist. notandū est, non licuisse
statuam Principis ex uno loco in alium transfe-
re, sine speciali permissu ipsius principis, facile e-
nim in crimen laesae Majestatis incidebat, qui ea-
le quid ausus fuisset sine venia. Multo minus in-
tegrū erat cuiquam, sine beneficio Imperiali sta-
tuam collocare, d. l. 1. C. de statu & imaginib.
Legimus etiam, Falanio Equiti Rom. crimini
datum fuisse ab accusatore, quod venditis, sta-
tuam. Augusti simul mancipasset. Vid. hortic
Tacit. Annal. 1. De statuarū deniq; dedicatio-
ne vid. etiam eruditiss. Brissoni, lib. 8. Form. P. R.
ubi docet, Sportulas, divisiones aut epulum dari
consuevisse in dedicatione Statuarū ab illis, qui
eo honore essent affecti.

CUM PLENISSIMO TESTIMONIO)
 1. honorificentissimo : quomodo alibi plenam in-
 dulgentiam dixit Plinius aliquoties.

TEMPLUM PECUNIA MEA EXTRUE- *Plinius*
 REM.) dixi supra in vita Plinii, etiam hinc esti- *Templum*
 mari posse, quantas possederit divitias, cum tem- *sua pecunia*
 pla extruere non sit cuiusvis. Sic alibi significat, *extraxit.*
 se moliri refectionem & amplificationem vetustae
 adis Cereris in suis praediis sita, idque monuit
 Aruspicum. videatur lib. 9. Epistola 39.

IN HONORE OPERIS.) puro verius le-
 gi : in honorem operis.

CURIS OFFICII.) Nempe praefectura
 aerarii, quod districtum officium, i. plenissimum
 occupationum, vocat Imperator infra Epist. prox.
 vid. etiam notata sup. ad Epist. 3.

IN REM PRÆSENTEM EXCURRE-
 RE) Ire, venire, vel proficisci, vel excurrere in in Rem pra-
 rem praesentē, eleganter & saepe dicitur : q̄ Ger- *sententiam ita.*
 mans vocant Auf den Augenschein ziehen : I-
 tem, einen Ausgang thun. Latet hic illa
 sententia, praesentiam domini omnibus in rebus
 plurimum valere, & opus promovere. Seneca
 Epist. 6. In rem praesentem venias oportet, quia
 homines amplius oculis quam auribus credunt.
 (qua Herodoti est sententia). Idem Seneca,
 Epist. 100. Quid opus est verbis? In rem pra-
 sentē eamus. Est Ep. 67. Non potest ferre senten-
 tia, nisi in rem praesentē deductus: &c. Similiter
 Plinio-

92 AD EPISTOLAM IX.

Plinius j. Ep. 82. al. 85. Ipse in re presenti fui, & vidi. &c. Sic Trajanus j. Epist. 41. al. 49. In re presenti optimè deliberabis & constitues.

MENSTRUM MEUM FINITUR) Sciendum est, Praefectos aerarii alternis mensibus officium suum administrare solitos. Captavit ergo Plinius tempus vacationis, tanquam commodissimum ad absentiam.

Feriatis

COMPLURES DIES FERIATOS) *Diebus quid ebus feriatis sive festis nihil agere licebat, nisi agendum. quod praetermissum noceret: ut Macrobius refert ex responso Scaevola, lib. 1. Saturn.*

Maturiss.

& Maturissime, idem.

QUAM MATURISIME) *Ita saepe Plinius. aliis tamè usitatus est Maturissime: ut Columella lib. 4. de re rustica, cap. 29. quàm maturissimos surculos vitis dixit. Et Tacitus lib. 12. robur etatis quàm maturissimum.*

INDULGEAS COMMEATUM) *Sic infra ead. Ep. si mihi dederis commeatum 30. dierum. Commeatus duo significat: primò licentiã seu facultatem iter faciendi, cõcessam à Principe per diploma. Ita hìc & alibi apud Plinium usurpatur. 2. Alibi significat alimenta sive annonam, quæ vulgò Victualia. Ita Cicero pro lege Manilia: Cõmeatu et privatim & publicè prohibebamur.*

Simplicitas

in bonam

partem.

NON EST SIMPLICITATIS MEAE DISSIMULARE) *Notandum hìc: callidorum esse hominum atq; occultorum, simulare & dissimulare: non autem hominum simplici-*

um & apertorum atque ingenuorum, quibus animi index est vultus ipse, & qui sententiam in fronte scriptam gerunt, ut dici solet. Simplicitas hic in bonam partem accipitur pro Ingenuitate, quæ est expers fuci & fallacia. Sic ipse Plinius utitur lib. 3. Ep. 4. in extremo: Superest alterutra ex parte iudicium tuum: in quo mihi aequè jucunda erit simplicitas dissentientis, quàm comprobantis auctoritas. Plura exempla noto alibi. Aliàs etiam in malam partem capitur pro stoliditate, quæ est græcis ἐὺνδεῖα, quam conspicimus in hominibus antiquis, ut vocantur. Ita in Iure nostro simplicitas militum dicitur, in l. 1. ff. de testamento milit. quæ alibi ignorantia et simplicitas armata militiæ l. 1. C. de juris & fact. ignor. Sic alibi simplices animi dicuntur à Justiniano, l. ult. C. De Indict. viduit. toll. ne quedam ambiguitas simplices animos moveat.

OBITER) id est, eadem operâ & simul, sed Obiter.
μαρῆγως. Gloss. vet. Obiter, ὁμοίως, ἐν τῷ αὐτῷ.

UTILITATIBUS REI FAMILIARIS Procurator
MEÆ) Ut simul quasi Procurator in rem meam in rem su-
esse possim: sicut solet in liberâ legatione: de qua am.
videatur Albericus Gentilis, vir plurimæ lectio-
nis, nuper magno literaria Reip. malo rebus hu-
manis exemptus.

PUTATIONEM FACERE) Intellige ar-
borum & vitium: ne quis fortè verba fieri putet Putationē
facere.
derationum computatione. Notandum, etiam
putationem vitium in locis tepidis et apricis, ubi
elemen-

clementes sunt hiemes, fieri solitas autumnino; sed locis frigidioribus in vere. Videatur Columella in libris de rerustica. Hoc autem loco intelligenda est putatio autumnalis, quia mentionem facit mensis Septembris & Octobris.

*Sterilitas
remissionis
causa.*

CONTINUÆ STERILITATES COGUNT
ME DE REMISSIONIBUS COGITARE)

De remissionib. videlicet pensionum. Hic quoque locus unus est ex illis, qui absq. cognitione iuris non potest satis intelligi. Initio autem observandū, prœdia rustica duob. modis solere locari vel nummis, sive ad pecuniam numeratam, hoc est, eâ lege, ut quotannis certa nummorum quantitas detur locatori à cōductore seu colono. l. 26. si apes §. 1. D. de furtis. vel partib. id est, ut colon' certam partē fructuum det domino sive locatori, & quasi quodā societatis jure lucrū et damnum cum domino fundi partiatur. unde etiam hic colonus dicitur partiarius. l. 25. si merces. §. 6. vis major. verl. apparet. D. locati. q. genus Germani vocant halb Bauern. Et hoc discrimen colonorum significat ipse noster Plin. lib. 9. Ep. 37. ubi conqueritur de improbitate colonorum, qui ad pecuniam numeratā conduxerant, inquiens, occurrendū augescentibus vitiis, & medendum est. Medendū una ratio est, si non nummo, sed partibus locem. Vbi nummo intelligere debemus nō uno nummo (hoc enim non fit locatio, ut neque venditio) sed collectivē de pecunia numerata, secundum l. in usu Juris. 158, D. de verb. signif.

*Locatio
præd. rust.
quot modis fiat.*

*Colonorum
improbita-
ti quomodo
occurrere.*

Jam de remissione pensionum sive mercedum ob sterilitatem faciendā, sive nummis sive parte fructuum facta sit locatio: ex utroq; jure sciendū est, teneri locatorē conductori remittere mercedem vel pensionē ex causa sterilitatis: ita tamē, si conductor adeo exiguos fructus ex fundo perceperit, ut deductis impensis, et mercede conventā, ne dimidium quidē mercedis soluta ex fructib. perceptis potuerit redigere: Nisi ubertas vel præcedētis, vel sequentis anni, suppleat defectum ex unius anni sterilitate. Qua de re videatur l. 24. si merces. §. vis major. ubi Bartol⁹. itē l. si uno. ff. locati. & l. licet. ubi Bartol. & Bald. C. de locato & cōducto. & c. ppter sterilitatē. & ibi Panormit. Extra de locato & cōducto. Alexander Consilio 3. num. 6. lib. 1. & Consilio 101. lib. 3. Parisius Cardinalis Consilio 38. num. 23. lib. 1. Atque hinc intelligimus, justissimas Plinium habuisse causas cogitandē de remittendis pensibus, cū fuerint continuæ sterilitates, ob grandines videlicet, de quibus & alibi conqueritur; neq; aliorum annorum ubertate compensatus ac suppletus fuerit ille defectus. Jam quæ sit magna sterilitas, docet Jacob. Menochius de arbitrar. judicū quæstionibus. Quæritur autem, an, sicut locator conductori remittere debet pensionē ob nimiam sterilitatem: ita ex contrario, si maxima sit aliquo anno fertilitas & copia sive ubertas fructuum, cogatur conductor majores mercedes locatori solvere?

quæ

54 AD EPISTOLAM IX.

qua de re videri potest Accurs. & Bart. ad d. l. 25. §. vis major. ff. locati. Quæritur etiam de Canone Emphyteutico, an Emphyteuta petere possit ejus remissionem ob sterilitatem? quod re- Et negant Doctores: quia Canon est exiguum quiddam, quod datur ad recognitionem directi, ut loquuntur, domini.

TEMPUS PRÆFINIRE) videlicet ad proficiscendum, non etiam ad manendum siue commorandum. Porro hujus computationis rationem intelligere possumus ex Jure Civili, quo traditum est, in itinere faciendo viginti millia Itineris di-
urni ratio, passuum in dies singulos peragēda, l. 1. ff. si quis cautionibus judicio sistendi causâ factis. & l. 3. ff. de verb. signif. Iter autem diurnum esse debere ad summum 5. milliarium germanicorū. tantum enim spatium conficiūt 20000. passuum. Jam municipium & agri, quò proficiscebatur Plinius, erant ultra centesimum et quinquagesimum lapidem, id est, ultra 150. milliaria. Ceterum quia millia quæq; passuum lapidibus signare ac distinguere solebant; & viginti lapides iter diurnum complebant: hinc efficitur, à Plinio iter suum octiduo confici potuisse. Quæret aliquis: quid ergo, vel quantum temporis ad commorandum ipsi relinquebatur? Resp. hoc arbitrarium ei concessisse Imperatorem, intelligimus ex seq. Epist. illis verbis: ut primū potueris, reversurum.

Ad

Ad Epistolam X. (aliàs 25.)

Responsoriam est ad precedentem Epistolam, qua continentur tria capita. Nam 1. concedit Trajanus Plinio comitatum, quem ab eo justissimis ex causis petitum agnoscit. 2. Deinde eundem admonet de maturando reditu ad officium, quod ejusmodi sit, ut diuturnam absentiam ferre non possit. 3. De honore statim respondet, se, tametsi minime ambitiosum aut appetentem istiusmodi honorum, tamen eum admittere, magis ne aspernari videatur pietatē atq; observantiam Plinii, quam q̄ magnopere talia desideret.

MIHI VEL SOLA VOLUNTAS TUA) Trajani de Plinio fiducia.
 Estimare hinc quoq; licet, quanta in gratia fuerit Plinius apud Imperatorem, cum etiam pro ratione valuerit apud Trajanum ipsa voluntatis significatio. Sic infra ultimā Epistolā collaudat Trajanus Plinium, quòd meritò habuerit fiduciam de Imperatoris erga se animo.

AD TAM DISTRICTUM OFFICIUM)
 videlicet præfecturæ ærarii, à quo diutius abesse non erit tibi integrum.

EJUSMODI HONORUM PARCISSIMUS) Hinc intelligimus, meram fuisse calumniam, quòd quidam hunc optimum Principem pro ambitioso traduxerunt, vocitantes herbam parietariam sive parietinam, quòd titulos multis adib; inscribere soleret: ut est apud Sextum Aurelium Trajanus herba parietaria per calumniā vocatus.

*Princeps
quatenus
honores ac-
ceptare de-
beat.*

relium Victorem in Constantino, & Ammianum Marcellinum lib. 27. Notandum hic, Bonum Principem neq; magnopere expetere debere honores à subditis suis, neque ultrò oblatos praefractè recusare: ne ex illo ambitiosior; ex hoc cursum pietatis subditorum, & studium erga se impedire videatur.

Ad Epistolam XI. (aliàs 5.)

Epistolam XI. quæ aliàs est 5. jam suprâ exposui proximè post 8. id est, cōmodiore loco.

Ad Epistolam XII. (aliàs 6.)

Petitoria est, quâ rogat Imperatorem duo potissimùm. i. ut medici sui Posthumii Marini propinquis (quos quatuor nominat) det jus civitatis Romanæ, hac duplici lege: ut & ipsi liberi sint in potestate patris, & integrum ipsis maneat jus patronatus in suos libertos. Causam petēdi honestissimam addit hanc: ut hac ratione gratum se exhibeat medico, cum alioqui sibi ingrato & vivendum & moriendum esset. allegat quoq; causam impulsivam, à consuetudine bonitatis Imperatoris sumptam. Alterum quod petit, est, ut Imperator jus Quiritium concedat a iis tribus liberis. Quanquam autem huic Epistola nulla Trajani responsio subjecta exstat: ta-

men non est dubium, quin petita facile Plinius
impetravit. nihil enim Trajanus negare ipsi so-
lebat. Porro ex hac quoque Epistola colligim⁹, dif-
ferentiam fuisse inter *fus civitatis Romanae* & *fus Quiritium*. Nam illud hoc loco videmus pe-
ti pro liberis & ingenuis; hoc autem pro liberti-
nae conditionis hominibus. Est tamen cum ut-
rumque promiscue usurpatur.

Imo civitas Rom. & fus Quiritium.

OBLIGAVIT ME) Quod tribuendum
erat beneficio & sanationi medici, hoc Plinius
adscribit ipsi morbo, cuius scilicet occasione in
manus medici inciderat: sicut & alias cum me-
dico Harpocrate negotium ipsi fuit, ut vidimus
supra. Obligationem vero hic intelligit non tantum ad
honoraria sive *sostra*, (qua procul dubio jam per-
solverat Medico) sed grati animi ad ulteriorem
et parem gratiam referendam, quasi honoraria illa
non suffecissent ad liberationem ab obligatione: quia
sanitas & vita hominis nullo pretio nummario
estimanda est: ut alias dixi ex sententia Pauli.

*Sostra me-
dico persol-
venda.*

BENEFICIO TUO POSSUM) quasi di-
cat, cum aliter sat gratus esse non possem, si absque
te foret. Ita simul et medici sui preteritum exag-
gerat meritum, & beneficium futurum, quod a
Trajano & expetebat & expectabat. Virumque
horum valde efficax est ad impetrandum, et per-
suadendum.

EX CONSUETUDINE BONITATIS TUAE) Notandum hic, et principem, et quemlibet adeo
hominem, non semel atque iterum beneficium esse, et

Consuetudo bonitatis.

Atiarum virtutum actiones exercere debere:
 (Nam ut proverbio dicitur, una altera vehirū-
 do non facit ver) sed constanter & perpetuò,
 ex habitu quodam, & ex consuetudine, (qua sit
 quasi in naturam conversa, & altera natura)
 rectè virtutiq; convenienter agendum.

*Patria po-
 testas pere-
 grinis non
 competis.*

UT SINT IN PATRIS POTESTATE)
 quasi dicat, in qua, dum erant peregrinae condi-
 tionis, non erant: cum patria potestas sit juris
 civilis, cuius participes non sunt homines pere-
 grini: de quo plura dico in Comment. ad Leges
 XII. Tabularum. Non frustra ergo hanc ad-
 jicit conditionem, quā omisā & parentes quidē
 & liberi, pro quibus intercedit Plinius, facti es-
 sent cives Romani, sed Chrysippus Mithridatis
 filius liberos suos, Epigonum & Mithridatem,
 in sua potestate non habuisset. Neq; enim neces-
 sariò coherent jura civitatis & jura familiae,
 quasi illis concessis, tacite & per consequentiam si-
 mul etiam ista debuerint intelligi concessa.

*Patronis
 in vitis non
 est libertis
 aliquid cō-
 cedendum.*

VOLENTIBUS PATRONIS) Quī nānō
 hi fuerint Patroni, non satis liquet, nisi fortè sint
 ipse Epigonus & Mithridates, quibus petit jus
 civitatis. sic etiam suprā Ep. 4. addebat in fine,
 se petente Patrona libertis ejus petere jus Quiri-
 tium, ne scilicet jus patronatus ipsis Patro-
 nis invitis et ignorantibus videre-
 tur diminuire velle.

Ad Epistolam XIII. aliàs 7.

Accius Sura amicissimus fuit Plinio, ad quē etiam exstat insignis Epistola 27. libro 7. in qua scribit de spectris seu phasmatibus, (ita enim rectissime restituit clarissimus Casaubonus, pro eo quod vulgò legitur, phantasmata) & de idolo seu spectro Atheniensi. Ut autem aliàs p̄ amicorum commodis & honoribus sapē laborare solet Plinius, ita hīc quoque facit pro Sura. Nam Imperatori breviter quidem, sed diligenter ac nervosē eum commendat, ut prætorem designare velit. Ad curam quippe ipsius Principis tum temporis pertinebat creatio Magistratum, non ad populi favorem, sicut olim: teste Jurisconsulto Modestino in L. 1. ff. ad l. Jul. ambit. Argumēta porrò ad persuadendū trium sunt generū: partim enim ducuntur ex persona Trajani, qui sit promptissimus & indulgentissimus ad beneficia conferēda: partim à persona Sura, dignā videlicet quæ beneficium accipiat, ob splendorē natalium & summam integritatem atque innocentiam: partim etiam à felicitate temporum sive seculi, quæ non patiatur amplius bene meritos vivere expertes honorum. Tacita autem est oppositio infelicitatis superiorum temporum, ubi sub plerisque anterioribus Imperatoribus malè agebatur cum optimo quoque viro, ut constat ex historia Corn. Taciti, & ex Suetonio, item Dione & aliis.

*Memoria
benefaciē-
di tenax.*

*Gratiarū
pictura.*

MEMORIAE TUAE, QUAE EST BENE-
FACIENDI TENACISSIMA) Obstat
videtur quod aliās precipitur: beneficiorum ob-
livisci debere eum qui dederit; meminisse autem
qui acceperit. Quod etiam sapiens antiquitas
ipsa trium Gratiarum picturā representare vo-
luit, dum earum unam a verso vultu finxit. Sed
notandum, non hic loqui Plinium de collatis be-
neficiis, sed de conferendis: de futuris inquam,
non de praeiis. Si quis instet, memoriam esse
rerum praeiitarum, non futurarum: (ut docet
Aristoteles in libro de memoria, & ipsa ratio e-
vincit) respondebo, memoriam hoc loco non tam
ad ipsa beneficia referendam esse, quam ad pre-
ces quibus beneficia futura sint petita. Ideoq; di-
cit, memoria benefaciendi, nō beneficiorū. Nam
preces jam praeierunt, & harum proprie et per
se est memoria, quatenus scilicet petita sunt ne
conferantur. Porro memoriam tenacissimam
sic vocat, quae est (ut Seneca vocat) bonae fidei,
id est, quae apud se reposita suo tempore reddat.

QUIETISSIMUM) id est, alienissimum
ab ambitione. alii male legunt, quietissimam.

*Natales
splendidi,
alienum
bonum.*

NATALIUM SPLENDOR) Hoc alie-
num est bonum. non enim nostri arbitrii res est,
utrum vili & obscuro, atq; humili satū, an splē-
dido & nobili genere nascamur. Unde Ovid. in
Metamorphos.

Nam genus & proavos, & quae nō fecimus
Vix ea nostra puto.

(ipsi,
Videa-

Videatur etiam Juvenalis in Satira de nobilitate. Plinius noster Panegyri. Nobilitas (inquit) non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis propagatur.

SUMMA INTEGRITAS) Hoc proprium est hominis boni, & ab ipsius voluntate proficiscitur, sicut qualibet virtus. Multa autem complectitur, qui integritatem alicui tribuit, sicut etiam appellatio viri boni, qui est Horatio integer vite scelerisque purus. vide & Ausonium in Viro bono. Sic Cicero 1. in Verrem, conjungit integritatem atque innocentiam singularem.

Integritas
quam multa
comple-
atur.

INTEGRITAS IN PAUPERE) Pauperas ergo per se non est (ut docetur pluribus apud Stoicos, Senecam, Epictetum et alios) ex genere malorum: unde neque causa est idonea, ob quam tutor velut suspectus à tutela possit removeri, ut est in l. 8. ff. de suspect. tutor. & §. ult. Instit. eod. titulo. Imò reperiuntur multi viri boni, sed pauperes, ut est apud Aristophanem in Pluto: unde & Q. Curtius lib. 4. de Abdolomino scribit, causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat. Sic Petronius Arbiter in Satir. bona mentis sororem elegantissime fecit paupertatem. Cujus rei causas eruditè (ut omnia) investigat Aristoteles in Problem. vide & Erasmi Masuri Sabinus vir Equestri ordinis plurimum à suis auditoribus sustentatus est, cum nec amplas facultates haberet: ut scribit Pompon. in l. 2. §. ult. ff. de Orig. juris.

Sed quandoquidem Problematis Aristotelici in mentionem incidimus, Et ipsum adscribendum duxi, Et juvenilem concertationem, quam super eo ante hos XX. annos habui inter vias cum ingeniosissimo Solomone Panthero Rysivo, aequali Et familiari meo. Problema ipsum his constat verbis Sect. 24. num. 4. Δια τί ἡ πένια πλεονεξίας τοῖς χρηματικῇ ἀνθρώπων μάλλον, ἢ πλεονεξίας τοῖς φάουλοις ἐστίν; ἢ διὰ τὸ ὑπὸ πάντων μισεῖσθαι καὶ ἐξελαύνεσθαι, πρὸς τοὺς ἐπικεῖς κατὰ φύγην, οἰομένη μάλιστα πλεονεξίας σωτηρίας τυχεῖν, καὶ ἀφραμεῖναι· εἰ δὲ πρὸς πονηρὰς ἐλθῇ, οὐκ ἂν ἀφραμεῖναι ἐν τῇ αὐτῇ διωάμει αὐτοῦς, ἀλλ' ἢ κλέπτειν, ἢ ληΐζεσθαι. ὧν γινομένων, οὐκ ἂν εἴη εἶναι αὐτῷ παρ' αὐτοῖς. ἢ ὅτι τὰς ἐπικεῖς οἰεῖται τῶν ἀνθρώπων ἄριστα αὐτῇ χρῆσθαι, καὶ ἦκιστα αὐτὴν ὑβρισθῆναι ὑπὸ αὐτῶν· καὶ γὰρ οὖν τὰς τῶν χρημάτων πλεονεξίας κατὰ φύγην, πρὸς τὰς ἐπικεῖς τιθέμεθα, ἔγωγε αὐτὴ ὑπὲρ αὐτῆς ἀφρατάττεται. ἢ ὅτι θήλεια ἔσται, ἀπρωτέρω ἐστίν, ὥστε τῶν ἐπικεῶν δεῖται. ἢ ὅτι αὐτὴ κακὸν ἔσται, πρὸς τὸ κακὸν ἔκ' ἐλθαι· εἰ γὰρ τὸ κακὸν ἔλοιτο, πάντα πασι οὐκ ἂν δυσίατον εἴη.

*Amica illa & hodoeporica, quam dixi, con-
sertatio inter Salomonem & me talis erat, ut se-
quitur.*

S. P. Improbata paupertas, sequeris cur testis proborū?

Has me praetorium turba migrare iubet.

C. R. Affscla cur iustis paupertas semper adhaeres?

Improbam pellit factio ubiq; foras.

S. P. Unde latus claudis recta mala mentis egestas?

А не ли е прѣдъ насъ Свѣтъ и тѣмъ не е ли истина?

C. R. 6

C. R. ὦ Περὶν, αἵματις διὰ τί φρεσὶν αἰὲν ὀπιθεῖς;
ἐκ Φάουλων δέχεται τὸ με κρησφυγεῖν.

C. R. Unde bonam mentem semper comitatur egestas.

An bona mens illam quod bene ferre queat?

Sequentia ego alias per lulum & aliud agens faciebam:

Pauperes cūnam probitati gaudet adesse?

Femina tutores gaudet habere probos.

Paupertas quare gaudet comes esse bonorum?

Augescant nimium ne mala iuncta malis.

Quid te, o paupertas, comitem iubet ire bonorum?

Fœmina sum imbellis: horum a deo esse cliens.

Quare, age, causa bonis paupertas improba iungit?

Ne prævis iuncta sit mihi nulla solus.

Cur adamas recte consortia mentis egestas?

Ne mala concumulem confociata malis.

Pauperes sociare probis se gaudet amicis,

Nempè illam huc adigit turba scelestæ virium.

Vt bona apud fidos deponere amamus amicos:

Sic se amat & iustis credere pauperes.

FELICITAS TEMPORUM) Plurimum Temporum refert, in qua tempora optimi cuiusq; viri virtus felicitas incidit. Multis enim præclaras res molientib. quanti momenti nihil obstat, nisi fati & suorum temporum iniquitas.

BONAM CONSCIENTIAM) id est, Consciētia ut optimè quisque sibi est conscius, ita optimè bona plena bona spei. sperat de tua munificentia, in ea sibi repositum esse premium rectè factorum. Nam ut canit Poëta: (tra

Conscia mens ut cuiq; sua est, ita cōcipit in-

Pectora pro meritis spemq; metumq; suis.

PROVOCAT ET ATTOLLIT) Nota

ἐκζητῶν orationis. primò enim provocat; dein-
de attollit.

Ad Epistolam XIV. aliàs 8.

UT alibi Plinius amicorum suorum, ita hîc suam ipsius causam agit apud Imperatorem. petit enim sibi ab eo decerni auguratum, sive sacerdotium, vel septemviratum jam vacāsem. Argumenta persuadendi sunt hæc duo: 1. Quia sit habiturus testimonium à judicio principali, quo scilicet dignus illis honoribus fuerit aestimatus. Nam Principib. placuisse viris nō ultima laus est. 2. Quia augur factus, publicas preces deinceps concepturus sit pro salute Principis, cum antea tantum privatim pius fuerit. In posteriore simul inest pollicitatio grati animi, per preces ad Deos pro Principe fusas declarandi.

LAUDEMQUE MORUM MEORUM)
Hæc vera est lectio apud Ald. & Schurer. Non autem majorum, ut legunt Cataneus & Steph. non enim de majorum testimonio, jampridem defunctorum, sed morum suorum, sollicitus erat Plinius, cum novas dignitates sibi à principe conferri peteret.

Judicium
Principis
magnifici-
candum,

BONI PRINCIPIS JUDICIO EXOR-
NARI) Gravissimum principis iudicium, in mi-
norib. etiam rebus consequi, pulchrum est. ut &
Tacitus inquit: Pulchrum esse, indulgentiam
Principis ingenio mereri. & ipse Plinius scribit

ad Arz

ad Arrianum lib. 4. Ep. 8. quæ ad hanc omninò
est conferenda. Ex illa enim intelligimus, quam-
vis rescriptum Trajani, quo huic petitioni annue-
rit, nullum exstet: tamen voti sui compotem fu-
itum Plinium accepisse ab Imperatore augura-
tum, quem petebat. Ibi namq, Arriano de hoc
sacerdotio gratulanti respōdet, significans, se Ju-
lio Frontino (cujus exstant etiam hodie straca-
gemata & opuscul. de Aquaductibus) defuncto
successisse. nam auguratus (ut ibi dicit) viventi
non adimebatur. Addit ibidem, Ciceronē quoq,
fuisse augurē: quod etiam ex ipsius scriptis con-
stat, cujus sicut honoribus consulatus & augu-
ratus ipse insistat, studiorum ejus emulus; ita o-
ptat, ut possit vel extremâ senectute aliquâ sal-
tem ex parte ejus ingenium assequi.

DIGNITATEM) videlicet consulatus, pro
quo gratias agit Plinius Trajano in Panegyrico Panegy-
pulcherrimo, & (ut Scaliger censet) planè di- Plinn.
vino.

PRECARI DEOS) Huc pertinent sole-
mnia vota Plinii, quæ pro salute Trajani conce-
pit, nunc cum provincialibus, nunc cum militibus
maximè ipsius Trajani die natali, vel die sus-
cepti Imperii, (qui alter quasi natalis erat) ut
infra aliquot Epistolis videbimus.

AUGURATUM) Ita vocat ipsam digni-
tatem sive ordinem & collegium Augurum, Augura-
quod etiam paulò post sacerdotium vocat. aliàs ins.

signi-

HO AD EPISTOLAM XIII.

significat scientiam augurandi sive disciplinam
 augurum, quæ & auguratio est apud Cicero. &c.
 Quamquam auguratio potius sit ipsa actio ex
 habitu sive scientia promanans, qui Philosophis
 dicitur actus secundus. Videatur Cicero lib. 1.
 & 2. de divinatio. & Caspar Peucerus, nec non
 Joach. Camerarius in Comment. de divinatio.
 Dicebatur verò augur, is, qui ex avium garritis
 vel gestu seu volatu futura prædicebat: quæ di-
 sciplina ex Hetruria ad Romanos est translata,
 sicut & aruspicina & alia divinandi genera,
 lege divinâ prohibita. Hinc Cicero Orat. 12.
 Philippicâ: Augur, inquit, est Jovis interpretes &
 internuntius. Videri quoque potest Festus &
 Nonius Marcellus, item Servius in Virgilium:
 item Alexander ab Alexandro lib. 5. genialium
 dierum, cap. 19. ubi multa adfert non vulgaria
 de numero & jure augurum, & de modo captandi
 auguria. Horum autem in collegio qui erat
 summus, dicebatur Pontifex Maximus, de quo
 commodior erit locus dicendi infra in alia Epi-
 stola, qua Plinius consulit Trajanum, tanquam
 Pontificem Maximum. Sicut autem hic legi-
 mus, Plinium fuisse augurem: ita etiam augur
 fuit Cicero, quod non solum ex d. Epist. 8. Pli-
 nii lib. 4. discimus.

SEPTENVIRATUM) Septem viri eâdem
 septem vi- formâ dicti sunt, quæ duum viri, trium viri, qua-
 tuor viri, quinque viri, quindecim viri, centum-
 viri, &c. Et erant ceteri magistratus Romæ,
 quæ

C O M M E N T A R I U S. III

qui etiam apud Ciceronē saepe nominantur. Videatur item Alexander ab Alexand. lib. 3. Genial. dier. cap. 16. Hinc septemvirale iudicium, quod putant viri docti idem fuisse cum iudicio centumvirati, quia ex C. fuerint septem electi, qui tali iudicio praessent. Vide quae sup. in Prolegom. dixi.

Ad Epistolam XV. aliās 9.

Multae in hoc libro sunt Epistola gratulatoria, ex quarum numero una etiam haec est, in qua Plinius Trajano de victoriā ab hostibus reportatā gratulatur, tum ipsius causā, tum Reipublicae. Deinde pro eodem facit vota, ut pari felicitate in posterum quoque utatur fruatur. Habemus hic propositum exemplum pietatis in homine quamvis pagano, tamen & agnoscen-
 tis, Deo ascribendam esse victoriam (equis enim paratur ad praelium, sed à Domino venit victoria: ut ait sapientissimus Salomon. quod idem etiam ipsius pater agnovit, cum aliquot Psalmis Dei beneficium celebrat, quo victor hostium & triumphator evaserat) & pro Imperatoris incolumitate felicitatēq; Deum precantis, ut à quo cum cetera hominis felicitas expectanda est etiam privatis hominibus, tum vel maxime regibus ac principibus, qui per ipsum regnant & iusta decernunt: ut ait liber Sapientiae Salomoni.

Victoria à
Deo.

III. AD EPISTOLAM XV.

lomonis. Hoc etiam Ethnici agnovêre, et hoc rî-
tu indicavêre, quando laurum in gremio foris
Capitolini deponebant victoriâ partâ trium-
phantes. Cùm autem plures sint victorie, quas
Trajanus obtinuit: (gessit enim bella maxima, et
contra Parthos, & contra Dacos, & contra
Judæos, &c.) non satis liquet, de quânam illa-
rum hac Epistola sit intelligenda. Verisimile
tamen est, intelligendam esse victoriam Par-
thicam.

Antiquus.

ANTIQUISSIMÆ) Antiquissimam vo-
cat hanc victoriam, nō quod sit vetustissima, aut
jam olim parta: (nam ratione temporis admodū
erat recens, cùm non soleant gratulationes nimis
diu differri aut seræ esse: ut notum ex Suetonii
Tiberio, qui gratulantibus serò respondebat per
amarulentum jocum, exprobrans suam tardita-
tem, se ipsorum quoq; vicem dolere ob Hectorem
amissum) sed ratione dignitatis: quo modo alias
dicimus, nihil habere nos antiquius, id est, ni-
hil dignius, nihil carius, aut quod majore in
pretio sit.

Principis

& Reip. sa.

bus conjun-

ta.

ET TUO NOMINE ET REIPUBLICÆ)

Non frustra & hic & alibi conjungit Plinius
personam Imperatoris & Reipublicæ: quia ipsi-
us salute etiam hujus salus atq; incolumitas con-
tinetur, alteraq; ab alterâ dependet.

AUGEATUR) Huic voto eventus quoquo
respondit: quia sub Traiano imperium Rom. au-
ctissimū fuit, et q. & ἀρχή, ita ut ejus amplitudo
deinde

deinde magis magisque coeperit contrahi & πωε-
 κμὰ ζεν. Vid. Lipsium de Magnitud. Rom.

Ad Epistolam XVI. aliàs 26.

Hanc Epistolam, quae bona ex parte est Geo-
 graphica, scripsit Plinius ad Trajanum ex iti-
 nere, cum in Bithyniam proconsul proficisceretur.
 Significat autem Imperatori, cui se cura & cordi
 esse noverat, non solum quâ fortunâ itineris Ephe-
 sum usque fuerit usus, verum etiam quomodo id
 continuare cogitet, alternatâ videlicet navigatio-
 ne & vecturâ terrestri. cuius rei causas exponit,
 partim immodicos calores, (incidit enim ipsius
 profectio in Augustum & partem Septembris)
 partim contrarias Etesias.

AD CURAM TUAM PERTINERE) scil.
 nosse vel resciscere, ubi sim, & quânam itineris
 fortunâ usus fuerim, sive quid me fiat, quid me-
 cum agatur: quali itinere in provinciam mihi
 assignatâ ad gubernandum perveni. Notandum Traiani de
 hic, & quantam fiduciam habuerit Plinius de Pliniofide.
 Imperatoris erga se animo: et quâm char⁹ fuerit cia.
 Imperatori. De utroque respondet Imperator: de
 priore quidê Epistolâ proximâ: Pertinet, inquit,
 ad animû meum, quasi dicat, minimè, fallit te cõ-
 cepta de me fiducia. de altero in Epist. ult. Me-
 ritò habuisti fiduciam animi mei.

Ἐπεὶ Μαλέαν) Maléa sive Máleā (utroque
 anim modo pronuntiatur) à Maleo Rege Archi- Malea pro
 vorum sic dicta est, promontorium Laconica per monter.
 50. miliaria protensum in mare, ubi adeò saeva

114 AD EPISTOLAM XVI

& procellosæ erant undæ, ut navigantes viderentur persequi: unde Virg. lib. 5. *Æn.* Maleaque sequacibus undis. Et Plutarchus in vita Arati, testatur Maleam ventis & aestibus si ve recipro- catione maris, atrocem fuisse. Cum ergo tam pe- riculosa navigatio esset, ut quasi in præsentè vitæ discrimine facile navigantes obliviscerentur o- mnium, quacumq; domi reliquissent. Hinc natum est proverbium: Maleam legens, quæ sunt do- mi obliviscere. Quo proverbio uti licebit in quolibet præsentaneo periculo significando. Me- minit ejus etiam Symmachus lib. 8. Epist. 60. ad amicos Romam scribens ex hoc eodem itinere: Vulgati quippe proverbii est, enavigato Maleo oblimari eorum memoriam, quos domi relique- ris, quoquò versum me pedẽ tulerò, amicorũ cu- ra comitatur. Ex quo loco obiter etiam notan- dum, hoc promontorium non tantum Maleam, sed etiam Maleum gen. neut. dictum fuisse. De eodem proverbio videri quoq; potest Strabo lib. 13. ubi similiter originem ejus reddit.

CONTRARIIS VENTIS RETEN- TUS) Reluctantibus nimirum Etesis ut mox ex fine Epistolæ apparet. sic intelligimus duplica- tum fuisse Plinio navigationis hujus periculum, quod etiam per se & quovis tempore summum fuit ex maris aestu & reciprocantibus undis, sed tunc etiam a dauctum reflantibus ventis adver- sis. Sunt autem Etesia venti, qui certo anni tem- pore flant; nempe 40. diebus post exortum Ca- niculæ.

*nicula, ob etos, id est, annus, quasi dicas anniver-
sarios vetos. Lucretius lib. 6. dicit Etesia flabra
aquilonum. Et nominantur Etesia etiam apud
Ciceronem multis locis. videri quoque potest Pli-
nius lib. 8. cap. 9. Et lib. 18. cap. 34.*

*DESTINO) id est, cogito vel constituo. sic
idem Plinius lib. 3. Epist. 3. destino, si tamen of- Destinare,
fici ratio permiserit excurrere isto. Sic Sueto- pro cogita-
nius in Cesare cap. 44. de ampliando Imperio re.
plura aut majora indies destinabat. et Caesar ipso
lib. 1. de bello civili: infectis iis, quae agere desti-
naverat. Sic Livius lib. 6. destinatum est mihi
in animo. Alias destinare est idem quod mit-
tere, item aliquò dirigere: v. g. jaculum ad sco-
pum. item assignare vel deputare alicui rei vel
usui vel muneri. Habet etiam hoc verbum in
Iure nostro alias significationes. l. 94. & l. ult. D.
de verb. oblig. & l. olla. D. de religiosis &
sumptibus funerum. l. 1. §. legatis. D. de judi-
ciis. & l. 15. D. de re judicata. & l. 3. §. 7. D. ad
exhibendum.*

*ORARIIS NAVIBUS) Sic infra Epistolâ Orariâna-
proximâ responsum Trajani dicit Orari es navi- Ges,
culas. Sunc autem Orarie naves, parva navigia,
quibus navigantes oram sive littus legunt, dum
non audent aperto mari se committere. quod illis
tantum est consilium, qui navibus utuntur one-
rarius Et actuariis, quae ex Corvite dicuntur. vi-
deatur Hadrianus Turnebus in Adversariis.*

*VEHICULIS) nempe itinere terrestri fa-
ciendo.*

crendo. Notandum hic quod iter & navigatio inter se opponantur, tamen si late accepto vocabulo itineris possit etiam comprehendi navigatio, quod est iter maritimum.

PROVINCIAM PETERE) Intellige Bithyniam: ut infra Epist. proxima eam ipsam nominat: ibi Bithyniam intravi.

GRAVES AESTUS) Ex quibus etiam in febres incidit Plinius, sicut discimus ex ipsius Epistola proxima.

Ad Epistolam XVII. alias 27.

HAC Epistola approbat Imperator Plinii rationem alternandi vices suae profectionis, partim terrestres, partim maritimas, & ait prudenter ipsum in eo egisse: significat simul magnae sibi omnino curae esse, quo pacto suum iter Plinio succedat.

RENUNTIASTI) scilicet, fortunam itineris tui. Ceterum pro, mihi, Aldus et Cataneus legunt, mi Secunde. quam lectionem alteri praefero. est enim haec formula [mi Secunde,] blandientis, qua Imperator & alibi saepissime in his Epistolis ad Plinium utitur. Omitto nunc alias Epistolas, ubi eadem Compellatio adhibita est Plinio ab Imperatore. In aliis quibusdam simpliciter est, Secunde charissime. Notandum est autem, Imperatores Romanos saepissime solitos ad hunc

ad hunc modum praefectos vel magistrat⁹ suos in
 rescriptis salutare. Exempla sunt etiam in Pan-
 dectis, ut Alexand. in l. 87. §. 3. ff. de leg. 2. Ju-
 liane charissime. Sic Divi fratres in l. 1. §. 19.
 ff. de Quaestionib. Prudenter & egregia ra-
 tione humanitatis, Saxa charissime, &c. Sic
 Divus Pius in l. 6. ff. ad l. Julianam de vi publ.
 Gemine charissime. Solebant quoque eosdē pa-
 rentes suos honoris ergo salutare, et addere, Cha-
 riss. nobis. quae postrema verba saepe indicaban-
 tur per literas singulares seu notas K. N. Vide-
 tur liber Novellarum Theodosii. Sic Imperato-
 res appellabant jurisperitos Amicos suos. Exem-
 plū nobile exstat in l. 17. Divi fratres. ff. de jure
 patronatus. Volusius Mæcianus amicis no-
 ster. &c. Sic hodie nihil est usitatius in literis
 Principum ad suos Consiliarios, quàm illud, vñ
 fern lieben getrewen / &c. Addenda sunt haec illis,
 quae supra dixi ad Epist. 8.

Carissimis
 ab Impp.
 salutati.

K. N. quid
 notent.

Vide &
 sup. ad E-
 pist. 8.

INTERIM) id est, interdum. commutatis
 & alternatis vicibus. qua eadem significatione
 Plinius in Epist. precedente usurpaverat, partim.

interius.

PROUT LOCA SUA SERINT) hoc est,
 pro conditione cujusque loci. Est autem (ut in-
 terpretes vocant) dulce schema, quando rebus
 inanimatis tribuitur suasio, vel alius quispiam
 sensus, qui proprie loquendo non cadit nisi in ani-
 malia, & quidem ratione praedita. Exempla
 passim occurrunt.

Ad Epistolam XVIII. aliâs 28.

HÆc prima est Epistola ex earum numero quas Plinius ex provincia Bithynia ad Trajanum dedit. Exponit autem primum, quo pacto & quando in provinciâ pervenerit: deinde quid in eadem caperit agere: quid item deprehenderit in rationibus pecuniæ publicæ examinandis sive discutiendis. Videntur autem omnino duæ diversæ Epistolæ non dissimilis argumenti coaluisse in unam: quod factum puto per oscitantiam librariorum, quam secuta sunt omnes quotquod vidi editiones, sed perperam: contextus enim ipse satis indicat, priorem Epistolam in illis verbis terminari: In ipso ingressu meo scripsi. & aliam inchoari debere ab illis verbis. 15. Calend. Oct.

Vexatus febriculis.

Valetudinis curâda præceptum.

FEBRICULIS VEXATUS) Notandum hic pro tuenda valetudine: si quis iter faciat in caloribus nimis, facile ipsum in febres incidere. Ratio petenda est à medicorum filiis. 1. Calor externus ex aëre ambiente diminuit internum calorem nativum, & hominē conjicit in languorem. 2. Interdum in aestu nimio corpus diffundit sudoribus, & nimium aperiuntur pori cutis, qui deinde frigore nocturno, vel in umbra captato rursus constipati vel obstructi, prohibent quò minus fiat transpiratio: inde febres existunt. Notandum quoq; febriculas, ut & febres, latinis auctoribus plurativo numero crebrius usurpant, etiam si de una tantum febre sit sermo. SUB

SUBSTITI) videlicet operam dans valetudini, & febrem depellens. Quiete enim et abstinentiâ multum curatur graves morbi: teste Cor. Celso. PERGAMUS) alio nomine Troja dicitur: item Ilium, quæ fuit patria Galeni medicorum præstantissimi: ad quam (ut ex Homero & Virgilio notum est) Græci bello decennali ob unam scæmina decertarunt.

PERGAMI SUBSTITI) Et si plerumq; apud Poetas Troja hac appellatione significatur, ut & apud Lucret. qui conjungit in his:

Nec clâ duraret⁹ Trojanis Pergama partu.
Inflâmasset equus nocturno Grajagenarû.
quia tamē plura hoc nomine loca fuerunt, videtur hîc alia esse, nempe Phrygiæ majoris urbs, quod eam refert Ptolemæus, sicut Trojam ad Phrygiam minorem. Galenus suam patriam Mysiæ Hellepontia adscribit, ut & Alianus, ubi charseus primûm inventus. Hæc additio est Tob. Adami nostri.

NON POSSUM TAMEN DE MORA QUERI) Se ipsum hîc cōsolatur Plinius, quod, quamvis tarde Bithyniam attigerit, tamen non neglexerit occasionem celebrandi in provincia natalis Imperatoris Trajani: quod quidem se p bono omine habere significat. hoc enim sibi volunt illa: Quod erat auspiciatissimum.

NATALEM CELEBRAVI) Colligimus hinc, Trajanû circa medium mensis Septembris natum fuisse. Dixi autem aliâs, duplicem esse

*Natalis
Imp. &
Principis
duplex.*

natalem Imperatorum ac Principum. 1. Quo in hanc lucem à matre sunt editi. 2. Quo Imperium suscipientes quasi renati sunt & novi homines facti. quemadmodum de libertis dicitur post manumissionem. Virumque autem magna solennitate celebrare solebant non solum ipsi, cum suis familiarib. Imperat. sed etiam subditi quavis procul remoti, qui et vota concipiebant ac solvebant p̄ incolumitate, salute & aeternitate principum. Testimonio sunt præter historicos, aliquos huius ipsius libri Epistola, super eo argumento ad Imperatorem scriptæ.

NUNC REIPUB. PRUSENSIUM) Prusa urbs fuit Bithynia ad radices Olympi montis, condita à rege Prusia, qui tempore Cyri vixit. videatur Strabo lib. 12. & Plinius lib. 5. cap. 32. ubi tamen conditam esse vult ab Hannibale. Significat hic Plinius, se initium administrationis suæ fecisse ab examine seu discussione rationum publicarum, adhibito Maximo liberto Caesaris, ejusdemque procuratore: idque ideo ne scire posset, quantum habeat respublica in redditib. quantum soleat facere expensarum, & sintne hæ necessaria & utiles an inutiles, supervacanea & immodica: deniq; quosnam habeat debitores, & an ii sint idonei. hæ enim sunt partes cū boni presidis & rectoris provincie, tum etiam cuiusvis boni & frugi patrisfamilias, ut de his omnibus diligenter inquirat, & animadvertat quantum in bonis sit: quantum in expensis; quan-
tum

tum in are alieno et apud quos: deniq; ut operam
det, ne plus sit in expensis quàm in acceptis: tum
ne majori impensa fiat, quod poterat minori: sive
ut observet, ubi & quantũ possit comparci. alio-
quin enim si hoc negligatur, et grandia si tenues
superent impendia census: firma diu stabi-
li res nequit esse loco. Atq; hoc officio qua publ.
qua privatim probè fuisse perfunctũ Plinium no-
strum, satis liquet nobis nõ solum ex hac, sed et-
iam ex aliis ipsius Epistolis. Tria porro ista, re-
ditũ, impendia, et debitores publicos, aliàs quoq;
cõjungere solet, ut Epistolà 56. ubi scribit de ra-
tionibus Apameensium à se inspectis. Caterũ
cũ dicit Rempubl. Prusensium, abutitur vo-
cabulo Reipub. quod veteres ppriè tantũ urbi
Romæ tribuebant, ut videre est ex l. 15. & seq.
ubi D D. ff. de verbor. signif. Sed non est no-
va hæc abusio, ut respublica etiam civitas appel-
letur, aut municipium. Nam & Trajanus ipse
ad hunc modum loquitur Epistola sequente, sic-
ut & alibi, ut Epistola 110. Sic & Papinianus
summam reipublicæ commissam esse dicit ei, qui
curam gerit municipii. l. 14. municipes. ff. ad
municipalem.

REDITUS) Quidam libri duplicata lite- Reditus,
ra D legunt redditus, sed verior scriptura est non Reddi-
reditus, unico D. significatur hoc vocabulo pro- tus.
ventus, à redeundo, quia scilicet in annos singu-
los redeat. Ovid. libro 2. de Ponto, elegia 3.
At redit' jam quisq; suos amat, & sibi qd sit

Utile, sollicitis computat articulis. Sic *reditus* pecunie *usuras* appellavit Scævola in l. alumnæ. 30. ff. de adimendis legatis. Qui verò putarunt *redditum* scribi debere, illi à reddendo derivarunt: quasi scilicet illud sit, quod ager v. g. quotannis reddit.

Tractus. EX IPSO TRACTU) *Tractus* est mora sive spacium quoddam temporis, ut cum Ulpianus ait in l. 7. Fulcinius. §. 8. Latitare. ff. Quibus ex causis in possess. eatur. latitare esse cum tractu aliquo latere, quemadmodum *factitare* est frequenter facere. Sic Cicero lib. 2. de Oratore: hæsitatio tractusq; verborum: ubi significat lentam quandam & morâ interpositâ factam pronunciationem. Item eodem libro: tractus orationis levi & equabili. Aliàs *Tractus* usurpatur etiam pro regione seu plaga aliqua. sive territorio, sive districtu. ut cum ait Cicero pro Plancio: totus ille tractus celeberrimus. sic Virgilius: tractus cœli corruptus, pro regione aëris infecta. lib. 3. Æneid. & idem lib. 4. tractus maris. Sic Horatius lib. 4. oda. 2. Nubiū tractus. & Cic. lib. 2. de divinatione: Lunæ tractus. Sic *Tractus* temporis dicitur in l. sed etiam. D. de procurat. item in l. Mutus. 43. §. ult. eod. tit. & in reg. juris tritissima: Quod ab initio vitiosum est, non potest tractus temporis convalescere. Sic Lucret. lib. 1.

Est igitur natura loci, spaciumq; pfundi,
Quod

Quod neq; clara suo percurrere flumina
cursu

Perpetuo possint ævi labentia tractu.

Sed utraq; significatio ab hoc loco prorsus est
aliena. Itaq; ipsa ratione suadente adducor, ut
putem legendum Tractatu: quasi dicat Plinius,
dum tracto, excutio & examino rationes. Sic et-
iam in fure nostro tractatus p tractatione saepe
usurpatur: ut cum dicitur, tractatu habito, l. 32. *Tractatus.*
Nam cum tractatu. ff. pro socio. ubi opponitur
ei quod est sine tractatu, hoc est, nulla precedē-
te tractatione. Sic idem Plinius tractatum dixit
Epist. 97. infra, loquens de cognitione cause ad-
versus Christianos ad se delatos. ubi etiam in
vulgatis libris malè legitur, ipso tractu: cum ve-
rum sit Tractatio, quod edidit Aldus, & Schure-
rius: quam varietatem lectionis etiam ibi Cata-
neus notavit, sed ipse deteriorem sequitur.

PECUNIÆ) scilicet publica. & nota hic: Pecunia
pecunias publicas sine justa causa à privatis de- publica.
tineri non debere, neq; sine usuris: de quibus in-
fra Ep. 55. (alàs 61.) & seq. Deinde notandum,
pecunias publicas legitimis tantum et moderatis
sumptib. erogandas esse.

MINIME LEGITIMIS SUMPTIBUS) *Sumptus*
Hanc lectionem prafero duabus aliis: quarum minime le-
una est apud Cataneum, nimix: altera apud *gissimis.*
Stephanum, nimiè. Dicit autem Plinius mini-
mè legitimos sumptus, qui nō sunt necessarii, sed
supervacanei: à quibus (ut paulo antè dixi) ca-

H 5.

vendunt

utendum est atque abstinendum bono praesidi, ne
 & cuivis bono patri fam.

QUINTO DECIMO) Grammatica est, nec tamē contemnenda observatio, solere veteres in numeris diversis minorem semper praeponere. Monui autem supra in argumento, aliam & novam hinc incipere Epistolam. Quod si quis tamen omnino haec coherere dicat cum precedentibus, illud saltem nobis concedat, sequentia esse Opisthographa, alio tempore adiecta priori Epistole, nō autem uno filo contexta, quae vulgō vocamus Post scripta. Duo autem hic agit Plinius. 1. Significat Imperatori, se provinciales invenisse in fide & obsequio erga Imperatorem; ubi obiter aspergit laudes Trajani, qui talem fidem non solum de Bithynis, sed etiam de universo genere humano mereatur. 2. Petit, si ita consultum videatur Traiano, ut mittat mensorem publicis operibus metiendis atq; aestimandis. Sic enim futurum esse, ut multo minore sumptu confici possint & absolvi opera publica-quorum curatores hactenus visi sint si non parum fideles, saltem nimis sumptuosi ac profusi.

Fides fidē
 astringit.

g. 1. 1.

VIDE, QUAM DE GENERE HUMANO MERERIS) Nam fides habita fidem fortius astringit, ut est apud Livium. Fidelis Dominus fidelem facit ministrum vel subditum. quod & Germani proverbio dicunt: Treuer Herr, treuer Knecht. Sic etiam in genere feudorum mutua debet esse fides inter seniores & vasallum.

DI-

DISPICE) id est, aestima, arbitrare, dijudica. Sic Imperator Hadrianus in oratione sua ad Senatum eodem verbo utitur in l. 22. ff. de heredit. petit. Dispiciite patres conscripti, num quid sit æquius &c. Sic Imp. Anton. Pius in l. 1. C. de edendo Ipse dispice. i. cogita, considera, perpende.

MENSOREM) hac pertinet tit. ff. si mensor fallum modum dixerit. De mensorum officio dixi nonnihil etiam ad Novellas, parte tertia expositionis Methodica. Differt autem à mensore librator, tanquam species à genere, de quo dicam infra alia Epistola. Sic alibi Plinius petit ad se mitti aquilegem vel architectum.

Ad Epistolam XIX. aliàs 29.

Responsoriam est ad precedentem Epistolam. Rescribit enim Trajanus: 1. Se cognovisse, quomodo & quando Bithyniam intraverit Plinius: cupere autem sive optasse, ut firmiore valetudine iter conficere potuerit, eodémque tenere, quo cœperat. 2. Hortatur Plinium, tum det operam, ut intelligant provinciales, quàm bene ipsis consultum velit Imper. atque ita eos in fide & obsequio retineat: tum ut pergat, sicut cœperit, rationes Rerumpublicarum examinare: quod sit necessarium, cum earum rationes

iones valde sint vexatae, ut loquitur, id est, perturbata sive perplexa. 3. De mensuris scribit, eorum se non habere copiam tantam, ut mittere possit in provinciam tam longinquam, cum ipse illis indigeat. Recte ergo & ordine facturum Plinium, si aliunde aliquos conquirat. tales enim artifices idoneos in qualibet provincia inveniri, ut necesse non sit Romam illos accersere.

Casauboni
emendatio.

UT NAVIGATIONI) Probo vehementer emendationem Cl. Casauboni, ei navigationi. jungenda enim sunt, Simile iter ei navigationi: quod qui non intellexerunt, corruerunt nobis lectionem nullo sensu, mutant. Et in Ut. Similis est locutio Epist. 81. infra (alias 84.) Interpretationi tua idem: pro quo vulgatus dicitur, Idem cum tua interpretatione. Similis etiam exstat formula sub tit. ff. de re milit.

Idem inter-
pretationi.

Præses vel
Procons.
Vicarius
Imp.

MEI LOCO MITTERE) Nota hic, præsidem vel proconsulem provinciae fuisse vicarium ipsius Imperatoris. Sic alibi in his Epistolis scribit Trajanus, ideò se misisse Plinium in eam provinciam, ut omnia sua prudentia ita ordinaret, quasi ipse adesset Imperator.

Respub.
Civitas.

RERUM PUBL.) id est, civitatum. Nam & hic iterum abutitur vocabulo Reipub. ut & supra monui, propriè loquendo differre Rempubl. & Civitatem. l. 15. & seqq. ubi Alciatus & alii. D. de verb. sign.

Ad

Ad Epistolam XX. aliàs 30.

Est consultatio sive relatio Plinii ad Imperatorem, de modo conservandi custodias, id est, reos custodiendos: debeantne tradi & commendari publicis servis, an verò militibus. In utroq; significat non minimum esse incommodū. nam si per servos publicos adserventur rei, metuenda esse servorum perfidiam, ne per ipsorum conniventiam rei fortè elabantur. Sin autem per milites, eam rem nimis magnis sumptibus constituram. Est etiam tertius modus, ut servis publicis milites aliquot adjungantur. Sed hac quoq; ratio non caritura est suā difficultate. nam periculum est, ne res per ipsos segniùs curetur, aliis alios respicientibus & culpam transferentibus. Interea quartò, dum rescribat Imper. quid super hac re fieri velit, significat, se hac tercia ratione usurum esse.

CONSILIO ME REGAS HÆSITANTEM) Consilio a.
 Sic J. Epist. 86. Te rogo, ut me in hoc præcipue liquem res
 genere cognitionis regere digneris. Notandū hîc, gere
 ad quid profint relationes. videlicet ut ex dubio
 certum faciam referentem. Sic hæsitandi verbo
 sapius utitur & Plinius & Imper. ut Epist. 40.
 infrà: diu multūmq; hæsitavi, quid facere deberē.
 & Epist. 97. nec mediocriter hæsitavi. Sic Tra-
 janus Epist. 74. Scitum, quod hæsitationem ti-
 bi fecit. & Epist. 116. Cateris an rectè hoc lo-
 co utatur Plinius nozione consilii, non immeritò
 qui

quis subsistat. Dubitandi ratio est, quia (ut ait
Jurisconsultus) Consilium positum est extra ne-
cessitatem parendi, id est, in arbitrio est illius,
cui datur consilium, an velit, an nolit id sequi.
Sed rescripto Imperatoris proculdubio obtempe-
randum est, cum & preces superioris sint instar
praecepti.

PUBLICOS CIVITATUM SERVOS)
Servi pub. Servorum publicorum saepe fit mentio & in ff. &
civitatum. in Instit. de quo genere alibi dicitur, servum mu-
nicipii, non esse singulorum municipum servum.
Plura de his alias dicam.

ASSERVARE CUSTODIAS) *Custodia.* Ut saepis-
simè in Jure, ita hic Custodia per Metonym. vel
Synecdochen quandā ipsi rei dicuntur, qui sunt
in custodia. Sic Jurisconsulti dicunt, audire cu-
stodias, vel interficere, custodiam fugere, custo-
diam dimittere: Item custodiam sine vinculis
agere, &c. Exempla passim obvia sunt in ff. Vi-
de t. de custod. & exhibit. reorum. Praefectus
autem carceris dicebatur Cōmentariensis, qui &
Comentā- Praepositus carceri. Vide l. 4. C. de custod.
riensis seu reorum. & l. 8. ff. d. t. *praepositus* Apud nostrates dici-
carceri. tur, der Lockhüter.

PARUM FIDELITER) *Serviilia in-* Servile enim
gentia quas- ingenium ferè improbum est, & malè fidum:
da. unde & proverbium natum est, quot servi, tot
hostes. De eadem improbitate servili etiam ad-
versus heros videri potest Theophil. in Para-
phrasi lib. 1. Instit.

NON EXIGUUM MILITUM) Quos scilicet à signis avocari non oportet, ut statim Epistola seqq. Trajanus ait. & idem Epistola 33. quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint. solebant tamen custodia per milites ^{Custodia per milites} servari ferè, ut etiam ex Actis Apostolorum & ^{servata.} reliqua Ecclesiastica historia constat.

NECLIGENTIAE) Notanda hìc est sententia; quod communiter à multis curatur, id ^{Communia plerumque} plerumq; negligitur, & malè curatur, uno in aliquo ^{negliguntur.} terum respiciente, & communem culpam in ipsum solum derivante. Mutua etiam inter aliquos fiducia facit negligentiores, ut mox dicit Imp. Epist. seq. Atque hoc una est ex illis causis, propter quas non sit consultum introducere in Rempubl. communionem rerum, ut explicat Aristoteles lib. 2. Polit. ubi contra Platonem disputat de communione rerum.

Ad Epistolam XXI, aliàs 31.

RESPONDET Trajanus Plinio, circa custodias nihil innovandum esse, neque huic rei adhibendos milites, quos à signis non avocari intersit Reipublicæ: sed potius utendum opera servorum publicorum, sicut in illa provincia antea fuerat usitatum. Servorum autem publicorum fidelitatem posse excitari, atque in officio contineri, ipsius Plinii diligenti animo

animadversione ac severitate. Atq; ita respōdet ipsius rationi dubitandi, quam de infidelitate eorum iniecerat.

Commilitones etiā
ab Impp.
salutati
milites.

PLURES COMMILITONES) Notandum hęc est ex historia Romana, etiam Imperatorem aliquando solitum fuisse milites appellare suos commilitones, idq; blandiendi causā: quod ipsam fecisse fulium Casarem accepimus. Sed Augustus hoc factum improbavit, ut est apud Sextum Aurelium Victorem, cujus hæc sunt verba: avunculi quoq; inventum vehementer arguebat, qui milites commilitones novo blandoq; more appellans, dum affectat charior fieri, auctoritatem principis emollierat. Eadem de re sic ait Sueton. lib. 2. cap. 25. Neq; post bella civilia aut in concione, aut per edictum ullos militum commilitones appellabat, sed milites. Ac ne à filiis quidem aut privignis suis Imperio præditis aliter appellari passus est: ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusq; sue majestas postularet. Sed tamen et Imp. Otho in Orationibus suis, apud Tacitum Histor. lib. 1. Commilitones semel atq; iterum salutat: Et alii Impp. ab eadem appellatione non abstinnerunt. Ex una orationum Othonis hanc obiter annotare libet sententiā: Parendo potius, cōmilites, quam imperia ducum sciscitādo res militares continētur. Et fortiss. in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus;

PERSEVEREMUS IN EA CONSUE-
TUDINE, QUÆ ISTI PROVINCIAE
EST) Sententia hac latè patet, & probè notan- Consuetu-
do provin-
cia non to-
mere mu-
tanda
da est Principibus viris, & quibusvis adeò ma-
gistratibus: quibus cavendum est imprimis, ve-
quid immutent aut innovent temerè, quod diu
sit usu receptum in aliqua provincia vel urbe.
Idem praeceptum alibi quoq; inculcat Trajanus,
ut infra Ep. 114. id quod semper tutissimum est,
sequèdum cuiusq; civitatis legem puto. Sic Divi
Fratres in l. 71. Impp. in fine. ff. de contrah.
empt. rescripserunt, nihil contra consuetudinem
regionis fieri debere. Et ex alio quodam rescri-
pto eorundem Impp. refert Papyrius Justus in
l. 13. Impp. ff. de pollicitat., tolerabilia esse quæ
vetus consuetudo comprobabat. Sic alibi Impp. re-
scribunt. Mos retinendus est fidelis. vetustatis. l.
18. testam. C. de testamentis. Sic Callistr. lib.
1. Cognitionum: Nōnunquam etiam longa cō-
suetudo, in ea re observata, respicienda erit: quod
etiam consulti principes nostri rescripserunt cu-
stodiendum, & c. l. 11. non tantum, D. de De-
curionibus. Et meritò. Nam antiqua consue-
tudo etiam legis vicem obtinere dicitur, in l. ult.
eod. tit. C. de testamentis, ut nunc omittam
l. 32. de quibus. cum quatuor seqq. ff. de ll. Eo-
demq; pertinet illa sententia Juris nostri, nihil
facile mutandum esse ex solennibus. Hinc
etiam precipitur Praesidibus provinciarum, ut
& in ipso ingressu, & in feriis, & in aliis rebus
servent

servent morem receptum. De ingressu in provinciam est lex 4. §. 4. rectè. & §. seqq. ff. de officio proconsulis: ubi additur in fine; magis enim facient provinciales, servari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prerogativas: sicut e contrario incerta & inopinata turbant provinciales, ut ibidem paulò ante praecessit. De feriis autem est l. 4. ff. de feriis. ubi Paulus aut praefides Provinciarum ex consuetudine cuiusque loci solent messis vindemiarumque tempus statuere. Sic etiam in usuris saepe dicitur in Pandectis spectandus vel sequendus esse mos regionis, ut in l. 2. ff. de usuris ubi Tribonianus ad Papinianum assuit illa verba: ita tamen ut legem non offendar: propter l. sc. 26 C. de usuris. videatur etiam lex §. §. ex cæteris causis. ff. de administrat. tutorum. ubi dicuntur prestanda usurae, quae in provincia frequentantur, adde his etiam Nov. Justiniani 122. sive edictum sextum, de quo dixi in expositione Novellarum parte 3. cap. 13.

Consuetudo quatenus servanda.

Hac tamen omnia, quae de servanda consuetudine cuiusque regionis diximus, eatenus vera & recta sunt, si modò consuetudo sit rationabilis, nec absurda aut vitiosa, & contra bonos mores. Tunc enim potius vetustas erroris censenda est: in quam sententiam multa in suo Canonico relata sunt, ex Cypriano & aliis S. S. Patribus, in prima parte Decretorum eademque pertinet quod ait Justinian. Nov.

134. cap. 1. Malè adinventæ, malæque consue-
tudines, neq; ex longo tempore neq; ex lōga
consuetudine confirmantur. &c. Hæc limi-
tatio non fuit nobis negligenda: sed honesta con-
suetudo omnino retinenda custodiendaque est,
non solum in Republica, sed etiam in Ecclesia.
Valde enim placet quod scribit Holomanus il-
lustri quaest. 25. Pietatis adiunctum est, veteres Pietatis
Christianorum mores Scriptura sacra consenta-
neos observare. Quod cum illo congruit San-
ctorum patrum Concilii Niceni decreto, τοῦ ἀρ-
χᾱία ἐῖδη καὶ ἐγτέτω, hoc est, prisca mores obti-
nento. Et apud Suidam refertur insignis sen-
tentia nescio cuius auctoris: γενναίων ἐστὶν ἀνδρῶν,
ποῖς τῶν παλαιῶν ζηλώμασιν ἐμμένειν, h. e. Genero-
sorum est virorum, insistere antiquorum exem-
plis. Sic Seneca: Ire qua iutum est populo priori.

ILLUD HÆREAT NOBIS.) id est, il-
lud infixum sit, atq; insideat penitus animis no-
stris: illud certum atq; constitutum nobis esto. eo-
dem modo & alibi loquitur. Notanda est in fine
epistolæ sententia ad rem militarem pertinens,
repetita ab eodem Imp. etiam 3. epist. abhinc al-
tera: quàm paucissimos milites a signis avo-
candos esse, & quātum fieri potest cu-
randum, ne milites à signis
absint.

Hæreat ad
cui.

Ad Epistolam XXII. aliàs 32.

Mandatis suis Trajanus complexus fuerat. quòd milites permetteret Gabio Basso prefecto. Cui cùm ea indicasset Plinius, causatus est Bassus se illius numeri exiguitate non posse contentum esse, idq; se ad ipsum Imperatorem perscripturum. Itaq; Plinius, suspensa interim executione mandatorum Imperatoris, hoc est, non statim à Basso revocatis militibus supernumerariis, voluntatem ejus explorare voluit per hanc Epistolam, cui etiam Bassi commendationem inspersit. Ait enim primùm venisse ad se reverentissimè atq; officiosissimè. 2. visum sibi virum egregium & indulgētiā Principis dignū. Quæ eò pertinent, ut faciliè ab Imperatore petat relinquit Basso milites plures, quàm in mandatis erat comprehensum.

REVERENTISSIME ET OFFICIOSISSIME)
Ita Ald. & Catan. legunt adverbialiter, ut significetur, quo pacto sive gestu et animo ad Plin. venerit Bassus. At Hc. Steph. nominaliter legit, quasi essent epitheta conjungēda cum verbis Ora Pontica. sed prior lectio procul dubio melior est.
BENEFICIARIIS DECEM) Sic j. Epist. 28. aliàs 35. Plinius iterum nominat Decem beneficiarios. Caesar quoq; hoc vocabulo utitur lib. 1. de bello Civili. Petronius (inquit) non descret lele. armat familiā: cū hac & prætoria cohorte

Beneficia-
rii qui.

horre barbarisq; equitibus beneficiariis suis, quos suæ custodię causâ habere consueverat, etc. Ex quibus facile est intelligere, significari hoc nomine genus quoddam militum. Sed quaeritur, quales fuerint Beneficarii, aut unde dicti. De his Paulus abbreviator Festi ita scribit: Beneficarii dicebatur milites, qui vacabant munere beneficio; è contrario munifices vocabantur, qui non vacabant, sed munus Reipub. faciebant. Aliter tamen Vegetius lib. 2. de re militari cap. 7. ubi vult beneficiarios ab eo appellatos, quod promoverentur beneficio tribunorum, intellige ad altiores ordines in militia, sive ad aliquam dignitatem. Ad hoc exemplum elegantiores Jurisconsulti Beneficiarios appellarunt, quos vulgus vocat Vasallos, qui feudum (quod beneficium dicitur) à seniore obtinent pro servi-
 tiis militaribus. Hinc etiam Joann. Oldendorpius actiones, quæ feudi nomine competunt, rectè vocat beneficiarias.

Beneficia
ria actiones

Ad Epistolam XXIII, aliâs 33.

RESPONDET Trajanus de numero militum, quod relinqui velit Basso. Ait autem, se numerum illum militum expressisse mandatis Epistola sua subjectis. Hæc mandata cū hodie non extant, non possumus eorum argumentū certò scire. Verisimile tamen est, posterioribus suis mādatis Imperatorē reliquisse ei plures milites, quā prioribus concesserat.

ET MIHI SCRIPSIT.) *Catanens legit, ut mihi: sed male.*

QUID QUÆRIS SCRIPSISSE ME.) *Sic legit Aldus & H. Steph. Catanens autem: quot quæris: meo iudicio melius, ut subintelligamus, quot milites, in aliis libris, teste Cataneo, fuit etiam, quo: quæ lectio quamvis vitiosa, tamen retinuit proprius vestigium vere. aliàs non est rarum.*

Quid quæris? *apud Ciceronem in epist. quid quæris?*

MULTUM INTEREST, RES POSCAT, AN HOMINES IMPERARE LATIUS VELINT.) *Hac vera est lectio. altera nullius pretii apud Aldum: te poscat, an homines in se, ut latius velim. Significat Imperator, illud attendendum esse, utrum necessitas exigat, plures illi præfecto relinqui milites, ad defensionem scilicet Ora Pontica, cui præerat: an verò ipse, cupiditate aliqua latius imperitandi laborans, suæ ambitioni velificetur & morem gerat. Non parum enim inter hoc & illud interesse ait. Imperator hoc in thesi effert, cum in hypothese sit intelligendum.*

NOBIS UTILITAS DEMUM SPECTANDA EST.) *quasi dicat, non huius aut illius cupiditas aut voluntas. hac enim tacita hic latet antithesis. Nota, In Republ. omnia referri ad utilitatem, quæ (secundum Horatium) est iustis propè mater & æqui. Intelligere tamen oportet utilitatem ejusmodi, quæ non sit sejuncta ab honestate, multoq; minus ei contraria, sed potius quæ habeat inclusam etiam honestatem. quæ de re præclare*

*Utilitas in
Repub. spe-
ctanda.*

præclarè differit Cicero in libris officialibus, ut vocat Lactanius. Cætera hujus epistola jam suprà exposui.

Ad Epistolam XXIII. aliàs 34.

PRUSENSES, quorum rationibus excutiendis se vacasse jam suprà significavit Plinius, cupiebant reficere balineum, vel ut rectius dicam, in locum veteris & sordidi, extruere parabant novum. Erāt autem apud veteres, balnea inter opera publica, non minus quàm theatra & porticus & stadia & alie res universitatis sive civitatis communes. Hoc ergo ut ipsis liceret, Plinius ab Imperatore pro ipsis petit. Ut autem tantò facilius persuadeat & impetret quod vult, primo ait non defuturam huic operi necessariam impensam. Et se enim jam exigere cepisse debito- res pecunie publicæ: & Prusenses ipsos collaturos in hoc opus pecuniam, quam antea solerent cōferre in oleum, quo scilicet publicitus ungebantur. 2. ut maximè in promptu non esset pecunia, tam è opus istud minimè intermittendum significat Plinius, utpote quod & ad ornatum civitatis & nitorem seculi Traiani augendum magnopere pertineret. De loco hujus balinei videnda est infrà epistola 71. (aliàs 75.) cum seq.

EGO TAMEN ÆSTIMANS, NOVUM FIERI DEBERE.) Ita legendū est, non Debe- ri. Notandū hūc est ἀναχόλατον, id est incongrua

ἀναχόλατον
etiam apud
honosan-
ctores cre-

oratio

*Vitia bono-
rum aucto-
rum imita-
ri non debe-
mus.* oratio. non enim coherent aptè illa verba: Ego
astimans videri mihi, aptius dixisset Plinius: mi-
hi tamen astimati videris posse indulgere eorum
desiderio. Sed huiusmodi vitia orationis etiam
apud optimos auctores aliquando occurrunt, quæ
ipsis parum cautis exciderunt, notanda potius,
quàm imitanda, ut quidam ineptè faciunt.

*Civitatis
ornatum in
edificiis.* DIGNITAS CIVITATIS.) Sic infrà
dicta epistola 71. de eadem re loquens: Per hoc e-
nim consequemur, ut fœdissima facies civitatis
ornetur. ubi plura annotabo. Huc pertinet elegans
sententia Leonis & Majoriani Impp. Novel. 6.
in pr. in edibus publ. omnes civitatis consistit or-
natus: quibus dirutis, facies venerabilis urbis de-
coloratur. Hinc est quòd legistatores sollicitè ca-
vent, ne ruinis deformetur. unde etiam certum
modum edificiis præscripserunt, quem excedere
non liceat, ne videlicet altius edificando ruina
sine pertimescenda videatur Ulp. in l. 1. ff. de
operis novi nunciat. Ex eodem fonte fluxit edi-
ctum de damno infecto. Sic Plinius etiam aliàs ci-
vitatum decori & ornatui magnopere studuit &
consultuit, ut videre est de Amastrianis epist. 99.
infrà, ubi cum Imperatore agit de contegendo flu-
mine illius civitatis, cuius aspectus turpis & im-
mundus erat; fœtor autem etiam insalubris.

*Princeps se-
culo suo ni-
torem &
ornatum
comparato* SEculi Tui Nitore.) Sic infrà epi-
stola 46. affirmo pulchritudinem operis seculo
no esse dignissimam. & epist. 50. conveniē-
tissimum videtur demonstrare opera non minus
eterni-

eternitate tua, quàm gloriâ digna. Ab hoc exē-
 plo Trajani & Plinii discant & Principes & ipso-
 rum præfecti, in id incumbere, ut seculum suum
 excolant atq; exornent, quātum possunt. Quo et-
 iam pertinet exemplum Augusti: qui solebat glo-
 riari, Romam se relinquere marmoream, quam
 lateritiā invenisset. Sed cum nihil manu factū *Æternam*
 sit æternum, & pulcherrima quamvis magnifi- *nihil est in*
 centissimaq; opera, tamen vel hostilis depopulatio *orbe quicq;*
 vel ipsa vetustas tandem comminuat atq; consu-
 mat, (quod satis exemplo suo demonstravit ipsa il-
 larum rerum pulcherrima Roma: quæ, ut Jul.
 Caf. Scaliger dicere solitus fuit, ex bono vino jam
 acetum est) videndum est, an non seculi sui nito-
 ri & eternitati rectius multo consulant illi, qui
 dāt operam, ut suo ævo optima artes ac disciplina
 floreant, & excolantur ingenia, quorum monu-
 mēta durabiliora sunt quibusvis operibus ma-
 nufacturis. verissimè namq; dictum: Vivitur in-
 genio; cætera mortis erunt.

Ad Epistolam XXV. aliās 35.

ANNUIT Imperator & desideriis Prusensium,
 et postulatis Plinii superiore epistola expositis:
 hac tamen duplici lege, si Prusensium ærarium o-
 peris novi exstructioni par ac sufficiens esse possit,
 absq; nova contributione, et aliorum tributorum
 diminutione.

ONERATURA VIRES.) Cavendum Onus ma-
 I S est, in quā

pro viribus
nemo susci-
piat.

est, in primis & publicè & privatim omnibus rebus, ne quod onus majus nostris viribus suscipiamus, sed potius humeros quisque suos probè tentet atq; exploret, quid ferre valeant, quid ferre recusent: quod Horatius in arte Poëtica præcepit scriptori. sed patet latius. Huc pertinent parabole illæ Evangelicæ de eo, qui antequam aggrediatur aliquam structuram aut suscipiat bellum, probè subducit secum rationes sumptuum, & explorat, an illis par esse aut opus ac bellum ad finem perducere possit: hoc si prætermiserit, ludibrium debiturus est inchoato opere, quod præstabat reliquisse intactum.

Intribuere
Intributio-
nes Contri-
butiones.

INTRIBUATUR.) Ita legit Aldus, & rectè quidem, meo iudicio: Catanens tamen & Stephanus, intribuant. Intributiones etiam in jure nostro sæpè nominantur, quæ usitatiores vocabulo dicuntur. Contributiones, item Collationes. videatur l. 6. §. si. ff. de munerib. & honorib. l. 4. ff. de veteranis. l. 9. §. si. ff. de tributoria actione. & l. ager. ff. de U. S.

Ad Epistolam XXVI. aliàs 10.

NUNTIA T Imperatori, venisse tandem ad se Nicomediam Servilium Pudentem, diu desideratum legatum, & absterfisse sibi molestias ac sollicitudinē diuturnæ expectationis: soles enim miserum esse, diu pendere animi, & expectare præsertim amicum, cui metuas ne quid ad-
versus

verfi acciderit: quippe cum sit res solliciti plena timoris amor.

Ad Epistolam XXVII. aliâs II.

ROSIANUS Geminus Plinii in Consulatu fuerat Quaestor. Inter Consulem verò & Quaestorem tanta erat necessitudo, ut hic illi more majorū quasi filius esset, & ille huic pro patre: Quaestor quod non solum ex Cicerone didicimus, sed et Consuli pro filio erat, filio erat, iam ipse hoc loco indicat Plinius, & multò clarius suprà lib. 4. epistola 15. in verbis, dignum, esse juvenem, quem more majorum in filii locum assumas: cum vellet dicere, dignum quem in consulatu quaestorem habere vellet. Hanc ergo Rosianum Quaestorem quondam suum & familiarem intimum Trajano commendat, tamquam virum integerrimum, probiss. & industriosissimum: quas dotes ac virtutes suas satis probaverit ipsi Imperatori, tam in magistratibus, quos in urbe sub oculis eius gesserat, quam in provincia, dum sub ejus signis militaverat. Porro quanam sit illa nova dignitas, qua Plinius Rosianum ornari voluerit ab Imperatore, non exprimit hic, neque nos divinare possumus. Sed tam enixè ei favet, ut ipsius dignitatem putet suam fore.

ARCTISSIMO VINCULO.) Sic 3. lib. 4. epist. 15. arctissimam familiaritatem dixit.

TUA IN ME BENEFICIA.) Hoc idè dicit, quia magistratus dabantur ab Imperatore.

peratore, non amplius à populo, sive populari favore, ut aliàs dixi ex l. unica. ff. de l. Julia ambitus.

*Superlati-
vi duo raro
coniungi so-
lent.*

SUMME OBSERVANTISS.) Rarum est apud Latinos, ita conjungere duos superlativos, ut hic fecit Plinius.

*Necessitu-
do publica
inter Cont.
& Quest.*

PUBLICÆ NECESSITUDINIS PIGNORA.) Quid hoc sit, jam satis intelligitur ex eo, quod dixi in argumēto, nempe more majorum fuisse Consuli loco filii. Eleganter autem opponit privata officia pignoribus necessitudinis publicæ.

UT IN HIS.) Divinabam legendum, ut his: nempe ut jungamus, his majora.

*In Commē-
dationibus
immodica
laudes vi-
sanda.*

PARCIOREM IN LAUDANDO.) Nota, non debere nos in laudibus eorum, quos commendādos suscepimus nimis esse profusos aut ambitiosos: præsertim si ad eum sit scriptio, cui is, qui commendatur, antea non sit ignotus. Nimia enim laudes præterquam quòd oneri sint laudato, ut est apud Euripidem, plerumq; etiam suspecta esse consueverunt apud alios viros cordatos & graves, maximèque apud eum, cui quis commendatur.

*Honores, i.
magistra-
tus.*

HONORIBUS.) i. Magistratibus. Honores gerere & magistratus idem esse, & ius honorarium inde appellatum, novimus ex §. prætoris edicta. Inst. de jure naturali G. & C. & l. 7. §. 1. ff. de j. & jure. & l. 2. §. eodē tempore. ff. de origine juris. Latet autē hic præclar. sentētia: magistratus ostendit virum.

Sua

SUB OCULIS TUIS.) Tanquam scilicet in amplissimo quodam theatro. Sic Constantinus Magnus in l. unica. C. de Castrensi omnium Palatinorum peculio, quod tam ex castris est, quam quod nobis consciis ac propè sub conspectibus nostris acquiritur. Sic Honor. & Theodos. in l. ult. C. Theod. de malefic. mathematic. &c. Codicibus erroris proprii sub oculis episcoporum incendio concrematis.

*Sub oculis.
sub conspectibus principis agere.*

COMMILITIO.) Commilitium est, quando plures sub iisdem signis militat, sive commilitones sunt sub eodem duce. Glossarium vetus *συμμιλιτων* Cōmiles: et, *συμμιλιτω*, cōmilito. Solitos autem Impp. quò populariores essent, & gratiores militibus, blandè salutare suos Commilitones, jam suprà annotavi, dixiq; id à quibusdam fuisse reprehensum. Plura de Commilitio vid. J. ep. 87. al. 18.

Commilitium.

Ad Epistolam XXVIII. aliàs 36.

MAXIMUS, unus ex libertis erat Traiani Imperatoris, & ut solebant illi ad magnas sepe dignitates à suis patronis Imperatoribus evehi, factus erat procurator Caesaris, de cuius officio habemus titulum in ff. de officio procuratoris Caesaris, sive rationalis. unde etiam supra epistola 18. vidimus, ipsum adhibitum à Punico examinandis rationibus Prusensium. Eundem a-
ubi quoq; idem Plinius prædicat pro viro proba,
industrio,

industrio, ac diligenti. Hujus ergo in gratiano
hac scripta est epistola, qua nuntiat Plinius Tra-
jano, quot milites & qua de causa ipsi haete-
nus reliquerit, & prioribus quoque addiderit. Ne
quid autem invito vel inconsulto Imperatore je-
cisse videatur, quarit, quid in posterum sibi sit fa-
ciendum.

Tutela, pro
defensione
vel conser-
vatione
quasvis.

X. BENEFICIARIOS.) id est, ad defen-
sionem sive protectionem ipsius. Nam tutela
vocabulo non tantum significatur vis illa ac po-
testas, quam habet tutor in pupillum, sed etiam
qualibet defensio vel rei vel persona. Sic tu-
tela via dicitur à Papiniano, item tutela edi-
ficiorum, l. 7. §. ult. ff. soluto matrim. Sic
tutela generis humani à Plinio ipso dicitur, epi-
stola 53. alias 60. & epistola 103. Sic tutela Rei-
publica à Suetonio in Augusto, cap. 94. & tutela
Romae à Plinio avunculo lib. 8. cap. 2. & tutela
urbis in Seneca, epistola 83. & à Macrobio libro
2. Saturnalium cap. 9. & à Spartiano, aliisque.
Sic tutela Imperii à Capitolino. Plura j. epist. 53.

QUIA DESIDERABAT.) Magis pla-
cet plenior lectio Aldi: quia ita desiderabat.

Rogo rescri-
bas:
Velis rescri-
bere, &c.

ROGO RESCRIBAS.) Sic infra epi-
stola 109. rogo, domine, rescribas. & epist. 54. &
alibi: rogo scribas. ubi fortasse etiam legendum, re-
scribas. Notanda sunt autem veteres formulae eo-
rum, qui consulebant Imperatores. Rogo rescri-
bas: velis rescribere: vellem mihi rescriberes. &c.
Admonuit etiam hoc vir doctiss., Petrus Pithae-

ut in Notis ad fragm. veterum jurisconsultorum, collata cum l. Mosarica, tit. 1. & tit. 4. ubi ad eandem rem etiam Plinium nostrum laudat.

Ad Epistolam XXIX. aliàs 37.

PROBAT Trajanus, quod egit Plinius in Maximo, pluribus militibus instruendis: sed addit, deinceps ubi ex Paphlagonia reversus fuerit ad pristinum munus, extraordinario illo comparandi frumenti peracto atque deposito, posse eos pauciores, & 4. quidem sufficere milites.

EXTRAORDINARIO MUNERE.)

Nempe comparandi frumenti in Paphlagonia, quò missus fuerat. Hoc munus appellabant ^{στρωμα} στρωμα ^{frumenti} frumenti ^{comparatio.} comparatio. av, de quo videantur Lexica juris.

Ad Epistolam XXX. aliàs 38.

HÆC quoque epistola, cum rescripto eam sequente, ex earum est numero, quæ sine juris Civilis aliquâ peritiâ intelligi satis non possunt. Sciendum est autem ex Martino lib. 2. Regularum: servos ab omni militia prohiberi: alioquin (nempe si nomina militia dederint) capite servi militari. l. 11. ab omni. ff. de re militari. grave enim habetur crimen, dare se militem cui non possunt. licet, ut scribit Arrius Menander in l. 2. §. 1. ff. d. tit. Maximeq; si servus militiam affectet, cuius ille dignitas non est capax, sicut neque aliorum

146 AD EPISTOLAM XXX.

servorum
militiam
effectantiū
pœna.

aliorum qui juris sunt Civilis. l. 32. quod attinet
ff. de R. J. Cū ergo ad Plinium missi essent duo
servi puniendi, quia inter tirones deprehensi fue-
rant, à tribuno militum sine centurione; Plinius
hesitans de modo pœna, putavit rē ad Imperato-
rem referendam. Dubitationem faciebat, quod
quamvis jam obligati sacramento militari, tamē
nondum essent relati in numeros sive distributi.
Ex quo dicendum videbitur, crimen nōdum fu-
isse consummatum, sed duntaxat tentatum vel
inchoatum. Solent autem ferē lenius puniri deli-
cta inchoata, quā perfecta jam atq; consumma-
ta. Poterat etiam hac accedere dubitandi causa,
quod facilius ignoscitur ac parcitur tironi, ut-
pote adhuc ignoranti disciplinam: ut est in l. 4.
§. ult. & l. 14. §. 1. vers. tironi. ff. de re militari.

SEMPRONIUS CÆLIANUS, EGRE-
GIUS JUVENIS) Credibile est, hunc fuisse
tribunum militum, vel centurionem, vel præposi-
tum, cui disciplina militaris fuerit commenda-
ta.

ad Suppli-
cia non fe-
ciendum.

SUPPLICIUM DISTULI.) Hoc capitale
esse debuisse, modò dixi, ex l. 11. ff. de re mili-
tari. & disertē indicat Imperator epistola proxi-
ma, in verbis: capitale supplicium. Prudenter &
valde moderatē Plinius, qui iudicium capitale
non statim voluit exequi in re tam dubia, memor
illius sententia humaniss. nulla unquā de mor-
te hominis cunctatio longa est, ut ait Juve-
nalis. Et præclarus est locus apud Ammianum

Marcel-

Marcellinum, quem aliàs annotabo ad Epist. 97. infra.

CONDITOREM DISCIPLINÆ MILITARIS FIRMATOREMQUE.) *Trajanus disciplina militaris conditor.*
clara hac est laus Trajani, qui disciplinam militarem sub anterioribus Principibus labefactatam ac propemodum collapsam restituerit in integrum. Tangit idem etiam Panegyri. hic noster, ibi: Aliud ex alio mihi occurrit. Quàm speciosum est, quòd disciplinam castrorum lapsam extinctamque refovisti, depulso prioris seculi malo, inertia & contumacia, & dedignatione patendi. Tuum est; reverentiam, tuum charitatem mereri. &c. Sic legèd. ubi tuis vulgò peccatur, Tuum est. quod etiam ab acutissimo elegantissimòque Lipsio in sua editione retentum miror. Porro ista laus Trajano communis fuit cum Augusto, ut scribit Suetonius lib. 2. cap. 24. In re militari, & commutavit multa, & instituit, atque etiam ad antiquum morem nonnulla revocavit, disciplinam severissimè rexit: & qua sequuntur.

UT JAM DIXERANT, SACRAMENTO MILITARI NONDUM DISTRIBUTI.) *Falsa est hac & lectio & distinctio: palmaria virò emendatio viri Clarissimi Isaaci Casauboni, ut jam dixerint sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Dicere sacramento, et rogari sacramèto, si bis invicem relative opponuntur. Erat autem hic* *Casauboni emendatio. Sacramèto dicere: rogare.*

Militem
quid faci-
at.

ordo, ut milites futuri i. rogarentur: deinde ubi sacramento dixissent, id est, postquam iusjurandum militare prestissent, tunc demum in numeros referrentur. Hoc ergo vult Plinius: quamvis sacramentum militare jam prestiterint illi servi: tamen in numeros nondum fuisse receptos, vel distributos, id est, nondum perfectos & justos milites fuisse. Nam perfectum ac justum militem facit, non solum sacramentum sive iusjurandum militare, sed distributio in numeros atq; receptio. Erant autem numeri, Catalogi militares. Glossarium vetus, κατάλογος &, distributio, catalogus. Hac sententia ex vulgata lectione & distinctione, quam falsam esse dixi, nequaquam elucet. Porro de formula iurisjurandi militaris, quam fuerit, videatur Vegetius, lib. 4. de re militari, & Justus Lipsius in comment. ad Polybium de re militari. Non omittendum, quod Budaeus Annotat. ad Pandect. putat, Dicere hoc loco esse positum pro Destinare & dicare, ex Livio lib. 4. Porro qui liberabantur, hoc Sacramento solvi dicebantur, l. 2. §. 2. D. de his qui not. infam. & alibi passim.

ROGO, DOMINE, SCRIBAS.) de hac formula solenni in consulendo Imperatore supra dixi.

CUM PERTINEAT AD EXEMPLUM.)

Pertinet ad exemplum. Res ad exemplum pertinere dicitur ea, quae magni est praedicii: quanquam trahi potest ad exemplum, quod fortasse perniciosum futurum sit, atq; eximiale Reipublicae.

Ad

Ad Epistolam XXXI. aliâs 39.

RESCRIBIT Trajanus superiori consulta-
 tioni, primûm se praecepisse Sempronio Eli-
 ano id quod fecerit, nempe, ut servos inter mi-
 lites deprehensos ad Plinium Proconsulem mit-
 teret. 2. Distinguit servos militiam affectan-
 tes in tres veluti classes. Nam 1. Aut lecti sunt,
 & hoc casu culpa est ipsius inquisitoris, qui eos
 legit, nulla verò servorum. 2. Aut vicarii sunt
 dati: Et tunc eorum est culpa, qui eos sua vice de-
 derunt. 3. Aut ipsi servi ultro venerunt, seque
 militia obtulerunt, cum quidem non essent i-
 gnari conditionis suae: Et in hos solos tanquam
 reos capitali supplicio animadvertendum est, sive
 jam distributi sint per numeros, sive nondum.

CAPITALE SUPPLICIUM MERU- *Videri me-*
 ISSE VIDEANTUR.) Notandum hic ver- *ruisse sup-*
 bum videantur, q̃ respicit ad formulam veterem *placitum.*
 sententiarum. Iudex enim non simpliciter dice-
 bat in sententia capitali ad reum, FECISTI, vel
 pœnam hanc aut illam meritus es: sed, *Videris fe-*
 cisse, item *Videris hanc pœnam meruisse.* Hac
 de re videatur Briffonius de formulis popu-
 li Romani, & Cujacius in observat. nec non
 Franc. Duarenus in anniversariis disputat.
 Qui omnes observant, singularem veterum mo-
 destiam in hac formula usitatam.

VERITATEM ORIGINIS SUAE.)
 Nempe essentne servi, an liberi homines, ut hoc

non dissimularent. Ad superiores duas epistolas
 duo notanda sunt, partim ex historia Romana,
 partim ex jure nostro. Unum est, etiam servos a-
 liquando, difficilibus Reipubl. temporibus, cum
 res ad summum adducta erat discrimen, militia
 ascribi solitos fuisse, sed prius ad pileum voca-
 tos, hoc est libertate donatos, ut videre licet apud
 Livium. Deinde notanda est objectio ad id
 quod supra dixi, servos, qui militia nomina de-
 derint, capitali supplicio affici. obstare enim vide-
 tur l. 6. & l. ult. C. qui militare possunt vel
 non possunt, & de servis ad militiam vel di-
 gnitatem aspirantibus, lib. 12. ubi servi, qui
 ad militiam aspirare tentaverint, non plectuntur
 capite, sed vel à dominis suis in servitutem re-
 trahuntur, si dominis ignorantibus militiam ob-
 sinuerint, quod ius retrahendi in servitutem igno-
 rantibus in perpetuum competit vel ingenui sint,
 & aut in militia perseverant, si ad eam sint u-
 tiles & idonei, aut illa privantur. Utrique autem ca-
 su Domini, & jure domini, & jure patronatus
 privatur, si ipsis scientibus ac patientibus milita-
 verint. Vidit hoc enantiophanes etiam Accur-
 sius ad d. l. 1. ff. de re militari: & iter varians
 mirifice se torquet. Simplicissima autem solutio
 est, dictam l. 11. loqui de militia armata; sed l.
 pen. & ult. C. qui militare possunt. lib. 12. de
 militia rogata seu palatina. Itaque nec pugnant
 sibi invicem ad, l. qua de diversis speciebus lo-
 quuntur:

Antino-
mia solu-

quuntur: neque illa l. 11. per has abrogatur, aut
corrigitur, ut quidam voluerunt.

Ad Epistolam XXXII. aliâs 40.

ERANT in civitatibus Bithynia, quam pro-
vinciam proconsulari Imperio Plinius rege-
bat, nonnulli olim servi poenâ affecti, puta quod in
opus publicum, vel in ludum, vel alia his similia
poenarum genera damnati essent: qui nescio qui-
bus modis inde liberati ac dimissi (nulla enim
proferebantur liberationis monumenta) ingesse-
rant se publicis officiis ac ministeriis. De his ergo
dubitans Plinius, quid faciendum esset, redderet-
ne eos poenae, an retineret ministeriis publicis, an
otiosos pasceret, rejectos ab officio, an deniq; non
pasceret, rē ad Imperatorem referendam putavis-
set inpetrandi rescripti causâ: exponens simul in-
commoda & pericula, quae cum singulis horum 40
modorum ac viarum conjuncta esse viderentur.

DESCENDAS OPORTET AD ME-
AS CURAS.) Similiter idem Plinius Descē- Descendens
dendi verbo utitur ad Imp. etiam Panegyri. Qui ad curas
superior factus descendis in omnia familiari- alterius
bus officiis, & in amicum ex Imperatore sub-
mitteris, &c. Idem ergo hic Descēdere, quod Sub-
mitti. Hoc eleganter vocant Graeci συγκαταβαίνω,
quasi dicas condescensum, sive condescensionem,
quando superior aliquis ad inferiorem, & poten-
tior ad debiliorem se dimittit, eūq; sustentat ac
subleuat.

subleuat, quemadmodum parens vel nutrix infantem, dirigens & lapsum ejus precavens. Addit autem Plinius, salva magnitudine sua Imperatorem hoc facturum: nihil enim per hoc decessurum esse ipsius Majestati. Nam sic etiam Deus ipse, quoties ad humanam imbecillitatem humilitatemque se demittit, nullam patitur suae Majestatis diminutionem, nullamque detrimentum. Vide quae *Ἐὶ οὐκ ἄλγιστα* plura notavi ad Epistolas S. Isidori Pelusiota.

Relationes
magistra-
tuum factae
Imperato-
ri.

CUM JUS MIHI DEDERIS REFERENDI.) Notandum est hic, Imperatores Romanos, cum ad gubernandam provinciam aliquem praesidem vel proconsulem dimittebant, solitos esse disertè ipsi injungere, ut, si quando nodus vindice dignus incidisset, eummitteret Principi dissolvendum. Hoc ergo Plinius ferè toto isto libro 10. fecit, Imperatoris sui mandato obsequens.

Damnati
in opus pub.

IN OPUS DAMNATI.) Intelligit opus publicum, vel metalli fodinarum, vel lapicidinarum &c. De his autem generibus poenarum, videndi sunt Jurisconsultorum commentarii, & in primis Clariss. Cujacii observationes.

Servi pu-
blici.

PUBLICORUM SERVORUM.) Horum crebra est mentio in Jure nostro. videndus & Cujac. ad l. 3. C. de tabulariis lib. 10. Ex hoc autem loco Plinii discimus, eos ex publico alii solitos, & annua accepisse.

RED-

REDDERE POENAE.) Regulariter is qui subtraxit se poena, cuius tempora nondum poena sua implevit, sua poena reddendus est, donec satisfecerit justo tempori: frustra namque additum fuisset tempus, si etiam antetempus se subtrahere liceret. Sed elapso tempore poena expirat in ipso jure: Nam & si cui ad tempus interdictum sit foro vel ad vocationibus, post exactum tempus advocare non prohibetur.

NIMIS SEVERUM ARBITRABAR.) Durum & crudelitati proximum esse videtur, reos jam senes & emendatos (qui finis est omnis poena) & frugaliter modestèq; viventes, reddere poena, & quidem post longum tempus. Poenarum finis emendatio.

NON SATIS HONESTUM.) Indecorum est, & à reipubl. dignitate alienum, damnatos ad poenam aliquam, retinere in officiis publicis, eorūq; ministerio uti. Dignitatis in Rep. ratio habenda.

A REIPUBL. PASCI OTIOSOS.) Dicitur est Xenophontis: Ne unum quidem hominem otiosum esse alendum, neq; patrem fam. neq; civitatem, nedum totum exercitum. & nota iterum hoc loco Rempubl. usurpari pro civitate, quae ἀνυρολογία, etiam in Pandectis crebra est. Otiosum non alendi.

NON PASCI, ETIAM PERICULOSUM.) Quia egestas & fames male suada posset eos impellere ad conspirationem, ac seditionem, aliàsve malas artes. Egestas male suada.

REM TOTAM.) Nota, Inferior magistratus rem dubiam atque incertam in suspensio relin- Dubius in rebus quid faciendum magistratus.

154 AD EPISTOLAM XXXII.

relinquere debet, dum consulendo superiorem, ex incerto reddatur certus, quid faciendum sit.

SED NIHIL COMPERI QUOD AFFIRMARE TIBI POSSUM.) Scilicet pro certo, hac vera est distinctio vulgò malè: sed nihil comperi: quod affirmare &c. Post affirmare possum, rectè apponetur finalis distinctio.

*Dari &
Damnari
ad pœnam,
idem.*

POENIS, IN QUAS DAMNATI ERANT.) Annotatur hîc altera quoque lectio, dati erant, quæ videtur mihi non contemnenda, sic enim et imperator ipse infra rescripto proximo in fine, dari ad balineum. Promiscuè ergo usurpantur, damnare aliquem, & dare aliquem ad pœnam.

*Potestas re-
mittendi
pœnam.*

JUSSU PROCONSULUM LEGATORUMVE DIMISSOS.) Atqui hi non habebant potestatem remittendi pœnam sive restituendi, l. i. §. ult. ff. de quæstionib. querendum igitur censeo amplius, quo iure isti fuerint dimissi & liberati ab iis, qui hanc potestatem non habebant.

*Fidem ad-
dere, face-
re, astruere.*

ADDEBAT FIDEM.) Usitatus est, facere fidem, dicitur etiam astruere fidem.

Ad Epistolam XXXIII. aliàs 41.

CONSULTATIONI superiori de iis qui pœna se subduxissent, & officiis publicis obrepissent, rescribit Trajanus, distinguens inter eos qui sine auctore certo pœnis exoluti essent. Aut e-

nam ante 10. annos, aut infra hoc tempus liberati erant. Prioris generis homines non vult reddi poenae suae, sed iubet in eiusmodi ministeria publica distribui, quae non procul absint à poena, sive quae etiam aliquid poenae sapiant. Ex quo intelligimus, removendos fuisse ab officiis honoratioribus. Posterioris generis homines sine exceptione vult reddi suae poenae. Notetur hic locus ad materiam, de temporum diversis praescriptionibus: quam post alios diligenter exequitur toto tractatu Jacobus Cujacius.

MEMINERIS) *lectionem Aldi, quae est, meminimus, nequaquam contemno, cum etià infra sic loquatur Imperator epistola 35, aliàs 43.*

IN ISTAM PROVINCIAM) *intellige Bithyniam. Et nota hic quoq, singularem fiduciam, quam Imperator de Plinio habuit, nempe Plinio fidem quòd sua fide ac prudentia emendare posset vitia, quibus Bithynia laborabat. Et hanc ipsam ob causam praeses sive proconsul ab Imperatore ei datus est.*

VEL HOC MAXIME) *puto rectius legi, transpositis particulis, hoc vel maximè.*

IDONEO AUCTORE) *Nempe qui habuerit ius potestatemq, eximendi aliquem poena. Ut verò hic idoneus auctor, ita alibi idoneus fidei iussor & sponsor dicitur is, qui est solvendo, Et idoneus testis, cui meritò fides adjungitur.*

ANTE ANNOS DECEM DAMNATI.) *Nota hic, Eum qui per annos 10. fuerit frugi, Decennio de eo etiam in posterum licere benè sperare, quan-*

bene sperandum, tum vis antè dissolutè ac nequiter & criminose vivendo pœna alicui se obnoxium fecerit.

Opera publica, quæ instar pœnæ habentur. AD BALINEUM.) Notanda hîc sunt aliquot species operum publicorum, quæ non quidem sunt pœna, veruntamen instar pœnæ habentur, nec procul à pœna sunt. Ad huiusmodi opera memini etiam nostris moribus in magnis urbibus dari homines facinorosos, sed qui leviorum criminum sunt rei, quàm ut morte, vel aliâ graviore affici debuerint.

Ad Epistolâ XXXIII. aliâs 42.

QUÆRIT ex Imperatore Plinius, velitne institui Nicomedia collegium fabrorum, in quosint 150. homines parati ad fortuitos casus incendiiorum avertendos; suamque pollicetur diligentiam ac fidem in illis in officio continendis, ne fortè res novas moliantur. Occasio huius consultationis inde nata est, quòd paulò antè vastissimo incendio ea civitas valde fuerat afflicta cum esset imparata ab omnibus rebus, quæ ad restringenda vel avertenda incendia essent necessaria: cum etiam accederet mira hominum socordia, qui velut otiosi spectatores astiterunt, manum operi non admoventes.

CUM DIVERSAM PARTEM PROVINCIÆ.) Sic j. ep. 68. (al. 15.) Ipse proficiscer in

bar in diversam provincia partem, ita officii necessitate exigente. Nota hic officium boni & diligentis magistratus, regionem sua cura ^{officium boni praesidis} commissam crebrò obire, & animadvertere, & magnum quid ei desit, num quid tale occurrat, ^{stratum} quod in meliorem statum reformari postulet ac possit.

GERUSIAM ET ISSUM ABSUMSIT.) Duo haec opera publica, quae Nicomedie fortuitus casus incendii consumpsit, quanam fuerint, consideratione dignum est. Gerusia fuit Gerusia ^{γεγυρτορ} γεγυρτορ, ut Justinianus vocat in l. 19. il-^{quid} lud. & l. 32. sancimus. C. de sacros. Eccles. Id est locus, ubi homines senio confecti & egestate pressi, qui victum sibi per aetatem amplius querere non possent, reliquo vitae tempore alerentur. Vitruvius id nobis indicat, cujus verba haec sunt libro 2. capite 8. Cræsi domus, quam Sardiæ civibus ad requiescendum aetatis otio, seniorum collegio Gerusiam dedicaverunt. Aliàs γεγυρτορ idem erat apud Spartanos, quod Romæ Senatus, à Senibus sic dicta. Aristotel. libro 2. Polit. capite 7. Issos autem, vel, ut alii scribunt codices, Hyssos quid fuerit, ^{issos} issos ^{et} non aequè dictu facile est, nisi putemus, locum Hyssos ^{quid} quendam à similitudine ita vocatum portus circa Trapezuntem, qui Ptolem. Arriani Periplo ^{ὕσος} ὕσος ^{et} vel Hyssus vocatur. Sed cui usui, si sit opus publicum? Id verò dicere

cere nō habeo. Quid si publica fuerit domus Nicomedia ad aliam pertinens civitatem, qua Ptolomaeo est Ἰσσοὺς Issus in Cilicia, unde sinus Issicus à Plinio dicitur. Tales autem domos aliarū nationū et urbium, à quibus plerumq; appellationem recipiunt, in magnis urbibus reperiri nostro etiā tempore, testis experientia est. Sic Venetiis domus Germanica est: sic alibi alia. Nec est quòd putemus, heri aut nudius tertius q̄ dicitur, hoc institutum coepisse, quod sic jam olim fuit receptū. Atq; hinc fit ut putem, nec illam quidem lectionem, Ἰσσεῦ, qua in margine est annotata, rejiculam esse: imò ut etiam accommodatissima videri possit: Ἰσσεῦν dicto ab Issō ita formatum sicut ab Athenis Athenaeum, & ab aliis similia. Parum autem interest, an ab Issō ipsa, an in honorem ipsius civiumve ejusdem à Nicomediensibus extructum fuerit hoc aedificium publicum, ad recipiendos Issaeos hospites, eorūve mercimonia inibi collocanda.

Atq; hac observatio, ne quid alienum in armū legam, debetur ornatissimo doctrina & virtute juveni Tobiae Adami: quod illiberale fuisset dissimulare. Sed hac ubi communicassem Collega honorando Mich. Virdungo (cujus quàm sit apud me aestimatio, in praefatione mea ad fratres Nob. Burghsdorffios dixi) De Gerusia quidem, inquit, assentior doctissimo Adamio: De Issō vel Hyssō qua adfert, minus placent. Satiùs certè existimens, ut Iseum legamus, interpretemurque sanum Isidis, quàm ut ἐν οὐδενί περὶ Βόμφοι, in-

beria commiscamur. De Iséo & Serapéo à Domitiano extracto consulendi sunt Eutropius, Victor, Cassiodorus, Arnobius lib. 2. adversus Gentes. Id exemplum provinciales haud dubie annu-
lati fuere. Haftenus auctorum amicorum erudi-
tas conjecturas proposui: Lector arbitrabitur.

VIOLENTIA VENTI LATIUS.) Sic
in l. 30. qui occidit, §. penult. ff. ad l. Aquil. Si
ulterius evagatus & progressus ignis, alienam
segetem vel vineam laeserit & mox, si subita vis
ventis longius ignem produxerit.

QUOD SATIS CONSTAT.) Existi-
mare possis, legendum hic quos. potest tamen reti-
neri & defendi quod, ut sit particula causalis,
qua rationem reddat Plinius, cur inertiam homi-
num accusaverit, nempe quia constat eos otiosos
& immobiles astutisse.

TANTI MALI SPECTATORES.)
Hoc non tantum externis incendiis grassantibus
saepe hodieq; fit, verum etiam aliis publicis cala-
mitatibus impendentibus, dum pauci cogitant,
quod sua res agitur paries cum proximus ar-
det. Plerisq; autem mortalibus illud evenit, quod
ait Pindarus: Propria res ac necessitas unus-
quemq; urget; alienarum vero rerum nulla est
cura. τὸ οἰκεῖον πιέζει· ἀλλοτρίων δὲ ὁ μέλει.

NULLUS SIPHO, NULLA) No-
tanda hic sunt instrumenta restringendis com-
pescendisq; incendiis idonea & comparata. vide-
atur etiam iii. ff. de officio praefecti vigilum.

Spectator &
otiosus ali-
eni mali.

Instrumenta
ad reo-
stringend.
incendium.

Collegium.

Col-

Collegium.

COLLEGIUM FABRORUM.) Collegium
 à colligendis sive in idem contrahendis cogen-
 diſq; hominibus dictum est. Glossarium ve-
 tus collegium interpretatur συμβόλιον: & alte-
 rum gloss, vice versa: συμβόλιον: collegium.
 Habemus quoq; in Pandect. de verb. sign.
 collegium posse retineri etiam per duos, & ab in-
 itio constitui per tres. Neque verò societas, ne-
 que collegium, neque huiusmodi corpus passim
 omnibus habere conceditur. Paucis admodum
 in causis, concessa sunt huiusmodi corpora, ut in-
 quit Cajus in l. i. ff. quod cujusque univer-
 sitatis nomine. Et Martianus lib. i. & l.
 3. ff. de collegiis & corpor. meminit man-
 datorum principalium, quibus præceptum fue-
 rit præsidibus provinciarum, ne collegia & so-
 dalitia esse patiantur. Meminit quoque ibi-
 dem S Ctorum & constitutionum, quibus col-
 legia illicita arceantur & dissolvi jubeantur.
 Vocabantur autem collegia etiam Heteria, qua-
 si dicas, sodalitates. Extat hoc vocabulum non
 tantum in his epistolis, ut mox in rescripto Tra-
 jani, & epistola 97 infra: sed etiam apud Cajum
 in l. ult. ff. de collegiis & corporibus. Ratio
 hujus prohibitionis erat, ut factiones & conspira-
 tiones, & seditiosa machinationes contra Rem-
 pub. que permissis collegiis & corporibus, & con-
 venticulis atque heteriis, facile gliscunt in po-
 pulo hoc est, in belua multorum prohiberentur
 Quam rationem ipse indicat Imper capium.
 in epi-

in epistola proxima. Excipiebantur tamen quaedam collegia, quae erant licita ac permissa, ut pictorum & fabrorum, aliorumque opificum, de quibus videatur Cujac. libro 7. obs. 30. In his collegiis publica versabatur utilitas. Ita ergo hic querit Plinius, putet ne Trajanus consultum fore, ut Nicomediae collegium fabrorum, ad compescenda incendia institueretur? quod tamen non permittit Imperator, ut mox ex rescripto ejus patebit. Plura de heteriis & collegiis vid. apud Franc. Balduin. Commentar. in XII. Tabul.

NEVE JURE CONCESSO IN ALIUD UTATUR.) Collegium scil. In aliud intellige, ad coitiones, ad conspirationes vel factiones, & seditiones excitandas.

NEC ERIT DIFFICILE CUSTODIRE TAM PAUCOS.) 150. vocat paucos, videlicet respectu multo plurium, quos ipsis opponere potuisset, si res novas eos moliri, aut factionibus studere incipere animadvertisset. Pauci & multi varie dicuntur, pro diversitate considerationis aut respectus. Posset enim fieri, ut alio respectu 150. homines non pauci, sed nimis multi essent.

Pauci & multi respectu dicuntur

Ad

Ad Epistolam XXXV. aliâs 43.

NON probat Trajanus, ut Nicodemia constitutur collegium Fabrorum ad incendia compescenda, & præfert alias rationes illa coerendi: nempe 1. ut instrumenta idonea in promptu sive in mundo habeantur, qualia sunt siphones, bama, doliaria, scala, unci. 2. ut admoneantur Domini prædiorum, quò innocentem habeant ignem: multa enim incendia constat ex culpa inhabitantium fieri, ut docui in Comment. ad l. contractus. ff. de Reg. juris. 3. ut exorto incendio, sive ex casu fortuito sive ex culpa, populus accurrat ad id restinguendum. Quare autem collegium non putet constituendum, rationem adiungit istam: quia Bithynia ejusq; civitates, ex quibus etiam Nicodemia erat, obnoxia fuerit factionibus, quæ alantur admissis collegiis & heteriis, quantumvis brevibus, & hominibus in unum collectis, sub quacunque tantum specie, vel ex quacunque causa. Ne tamen præfractè videatur Imp. opt. optimi sui proconsulis consilium repudiare, initio civiliter illum quasi excusat, ut qui non ineptè neq; absurdè cogitaverit de tali remedio adversus incendia per collegium fabrorum, cum ob oculos habuerit Plinius exempla plurimum. Et si enim non est exemplis judicandum, sed legibus, l. 12. C. de sententiis & re judicata. (quod ex Demost bene sumptum est) tamen facile excusandus esse

ius esse poterit, qui habet bonorum exemplum, quo exemplo licere sibi facere, quæ illi fecerunt, putat, ut est apud Terentium. Quæ præterea in hoc rescripto memoratu digna sunt, v. g. de factionibus ac hereticis, deq; comparatione eorum quæ ad coercendos ignes auxilio esse possunt, satis intelliguntur ex iis, quæ ad epistolam præcedentem dicta sunt.

Ad Epistolam XXXVI. aliàs 44.

SIGNIFICAT Plinius Trajano, se unà cum militibus & provincialibus vota pro salute Principis, quæ salus publica continetur ac nititur, suscepisse ac solvisse, optantes, ut liceat sic semper pro eodē vota suscipere ac solvere. Hanc autem epistolam, ut & seq. initio mensis Januarii scriptam esse inde colligimus, quia die tertio post Cal. Januar. vota ejusmodi suscipere solebant Romani, ut testatur Cajus in l. 233. §. 1. ff. de V. S. unde hie videtur solennia vota dicere, quasi anniversaria. Aliàs tamen etiam illud dicitur solenne, quod sæpius fit in anno, ut infra epistola 97. Solenne est mihi omnia ad te referre.

VOTA PRO INCOLUMITATE TUA.) Sic Tacitus IV. Annal.; Corn. Cethego, Visellio Varrone Coss. Pontifices eorūmq; exemplo ceteri Sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quæq; & Drusum iisdem Diis commendavere; non tam

caritate juvenum, quàm adulatione: qua moribus corruptis, perinde anceps si nulla, ac ubi nimia est, &c. Ex quo Taciti loco plenius intelligi hic ritus poterit. Porro de die votorum ex variis auctoribus vide doctiss. Lips. comment. ad lib. XVI. ejusdem Taciti. Ἐπὶ δὲ Φωχυλίδης, hac quoq; dico, observatio est à Tobia Adami nostro, cui suam laudē lib. mer. transcribo. Solitos autem & Imperatores ipsos vice mutua suscipere pro Repub. inferius docebo, ad epist. 101.

SOLVIMUS.) Nempe ego & milites mei, & provinciales & cives. concepta verba vide infra epist. 53. aliās 60.

Signare Vota.

SIGNARI.) Quid sit vota signare, explicandum est. Solebant autem veteres votum suum nuncupatum sive susceptum (hac enim duo idem valent, ut vel collatio ipsa hujus epistolæ cum sequente docebit) & in charta conceptum, conscriptum Deorum genib. cerâ obsignatum affigere: quo sensu etiam capiendus est hic Juvenalis versus:

Propter quæ fas est genua incerare Deorum.

Significat enim res dignas, propter quas Diis vota nuncupentur. Hinc et Prudentius lucem accipit lib. 1. contra Symmachum ubi ait: Saxa illita ceris viderat. Hinc etiam apud Philostratū sunt οἱ ἱεροφραγισόμενοι τὰς εὐχάς. Eodem allusit Tertullianus lib. de oratione: Quod obsignata oratione ad fidendum est quibusdam, &c. Item Apulejus in Apol: votum in alicujus statuam

statuæ femore adsignasti. Vide Adr. Turnebi
adversar. lib. 1. cap. 17. Et Pet. Colvii Notas in
Apulejum.

Ad Epistolā XXXVII. aliās 45.

PROBAT Imperator vota pro sua salute in-
columitatēque concepta & soluta. Solutio
pertinet ad præterita vota: Nuncupatio vel sus-
ceptio ad futura. Gratias autem dum non a-
git Trajanus Plinio vel Provincialibus, in eo
servat majestatem & decorem Principis: huic e-
nim talia debentur à subiectis, quippe qui ex vet.
formula sint Devoti numini majesta-
tiq; ejus. Quare cum vota suscipiunt p Prin-
cipe, & suscepta solvunt, faciunt quod debent, nec
tam ineunt gratiam faciendo, quàm effugiunt
crimen, quod committerent omitendo. Plura
de votis pro salute Principum dicam infra ad e-
pist. 101. Hic tantum observo locum insignem
de hujusmodi votis, ex Panegyrico Plinii: ut in-
de primum intelligamus, quàm multa salus Prin-
cipis complectatur: deinde quàm longè diver-
sa soliti fuerint bonis ac malis Principibus pre-
cari. Audisti (inquit) quæ malo Principi pre-
cabamur. Exaudi quæ pro dissimilimo opta-
mus. Non te distringimus votis: nō enim pa-
cē, nō concordia, nō securitatem, nō opes o-
ramus, nō honores: simplex cunctaq; ista cō-

Principib⁹
bonis &
malis ailiis
atque aliis
subditi pre-
cari solent.

Salus Prin- plexum unum omnium votum est, SALUS
cipis, sum- PRINCIPIS.
ma Votorū.

Ad Epistolā XXXVIII. aliās 46.

COMMEMORAT Plinius Trajano, quā
 immanes, & quā tamen inanēs sumptus
 fecerint Nicomedienses in aqueductum unum
 & alterum, qui tamen relictī ambo sint imperfe-
 cti. Se verò ait invenisse tandem purissimum
 fontem, unde aqua commodiss. possit perducī in
 urbem, opere arcuato, partim ex lapide quadra-
 to, partim ex lateritio sive testaceo. Ad hanc rem
 petit, mitti ab Imp. aquilegem vel architectum,
 qui precaveat, ne denuo tanta impense frustra
 fiant, atq; ita bis ad eundem lapidem impinga-
 tur, ut est in proverbio. Quò magis autem persua-
 deat, simul commendat opus illud aqueductus à
 necessitate, ab utilitate, à pulchritudine, qua ex-
 ornaturum sit Trajani felicissimum seculum.
 Nota hīc officium boni magistratus in curandis
 operibus publicis, ubi in primis cavendum, ne in-
 anes fiant sumptus, & ne opera relinquantur in-
 choata & ludibrium debitura.

HS. xxx. ccc. xxix.) Si hanc sum-
 mam accipimus pro triginta millibus, trecentis,
 & viginti novem sestertiū nummū, ut vide-
 tur debere, quia HS. est sine lineola: erit secun-
 dūm Budaum 758. Coronat. Gallicorum, et pau-
 lō plus. Singula enim millia sestertiū nummū
 25. aureis Gallicis aestimantur. ET

ET FACILIUS ET VILIUS.) id est, minore sumptu. Ald. tamen legit, utilius. Vile & utile non raro à librariis perperam sunt inter se commutata. Exempla plura apud Criticos nostri & superioris ævi licet observare, & hoc quoque illis addere.

AQUILEGEM.) hunc Libratorem Plinius Aquilex. vocat alibi: ut infra epistola 42. aliàs 50. Taran- tinus Paternus in l. ult. D. de jure immunitatis. aquilicem dicit. De librandis aquis videndus est Vitruvius lib. VIII. & Frontinus de aquaductibus.

NE RURSUS EVENIAT QUOD OCCIDIT) quasi dicat, quum sit turpe ac probrosum, bis (quod dicitur) ad eundem lapidē impingere. δὲ δὲ αὐτὸν δευτέρως ἐν λίθον πάλιν

SECULO TUO DIGNISS.) Quanta cura fuerit jam olim bonis Principibus, seculum suum exornare splendidis & magnificis operibus, itaque suum nomen eternitati commendare, aliàs quoque notavi: ut & discrimen inter opera manufacta & ingenio elaborata. Nam si quid est in rebus humanis durabile, hac perpetua sunt magis quam illa.

Videtur ingenio; cetera mortis erunt.

Mors etiam saxis nominibusque venit.

Ad Epistolam XXXIX. aliàs 47.

REScribens Trajanus Plinio, 1. probat aggressionem, vel potius resumptionem operis,

ris, in quo benè sperat de diligentia ejus. 2. *Fu-*
bet inquiri de priorum operum curatoribus, quo-
rum culpa vel collusione factum sit, tanta pecu-
nia ut tam malè perderetur, & inquisitos vult
ad se perscribi: verùm cuivis in promptu est
colligere, (quod quidem Imperator reticet) i-
psos debuisse eos sumptus refundere Nicome-
diensibus; aut si id non possent, quòd in are non
haberent, luerent in corpore, per regul. vul-
gat. l. quicumque. C. de servis fugitiuis. l. 1. D.
de pœn. De qua reg. plura dixi Notis ad Gun-
therum.

VERE Credo.) Nota hîc quoque Im-
peratoris summam de Plinii diligentia fidèq; fi-
duciam.

SED ME DIUS FIDIUS.) Scilicet, sic
bene amet. formula asseverandi seu jurandi, equi-
pollens illi, me-hercle. vulgò malè scribunt et pro-
nuntiant, medius fidius. Glossar. vet. Divus fi-
lius, Διὸς υἱὸς ἡγεκλῆης. Fortasse scripserat au-
ctor, Dius fidius. D in L & L in D com-
mutari solitum apud antiquos, notum est. Scio
tamen esse, qui Fidium à fide dictum putent,
quasi Deum fidei præstitem.

QUORUM VITIO.) Nota: Architecti
vel Redemptorem operis teneri de damnis sua
culpa datis, & de inanibus sumptibus. Pertinet
ad tit. Locati conducti. & ad l. 23. contractus.
D. de regul. Jur. ubi dixi in Commentar.

INTER SE GRATIFICANTUR.) hoc
est, colludunt inter se.

PER-

*Luat in
corpore, qui
non habet
in are.*

*Archite-
ctus seu Re-
demptor o-
peris ad
quid tenea-
tur.*

*Gratificans
inter se, pro
colludere.*

PERFER IN NOTITIAM MEAM.)
Vid. quæ de hac formula dicam j. ad epist. 76.

Ad Epistolam XL. aliàs 48.

HAC epistola Plinius de tribus operibus publicis Trajanum consulit. I. De theatro Niceæ. II. De Gymnasio ejusdem civitatis. III. De balineo Claudiopolicitanorum: ut verè illam sci-
 réq; architectonicam epistolam vocare possis. Et theatrum quidem illud adhuc imperfectum magnis vitiis laborare significat, ut ambigat utrum sit consultius id perficere atque absolvere, an relinquere, an destruere. Atque interim ad differri exactionem eorum, quæ ad illud opus à privatis debentur. 2. Gymnasium quoque ex incendio instaurari cœptum scribit, sed suis etiam vitiis laborans. 3. Balineum denique nimis humile ac depresso in loco extrui nuntiat: ut ita omnibus hisce operibus in discrimen adducatur partim pecunia publica, partim liberalitas Principis, quavis pecunia preciosior. Quare ne hæc inuulter profundantur, petit arbitrum & inspectorem eorum operum mitti architectum aliquem.

THEATRUM.) *Visorium appellat Cassiodorus in Variis, verbum verbo reddens.* *Theatrum
Visorium.*

NICEÆ.) Hæc illa est civitas Bithynia, quam maximè nobilitavit prima illa

& celeberrima sub Christianis Principibus habita de religionis controversiis & disciplina Ecclesiastica Synodus, quam Nicenam appellamus, in qua C C C X V I I I. fuerunt collecti Episcopi.

PLUS.) divinabam, plenè (vel plenius) excussa.

DESCENDIT.) Christoph. Colerus putabat rectius legi, discedit.

SOLUM HUMIDUM ET MOLLE,) quod, sicut & lapidem gracilem (fragilem) ac putrem, ineptum esse fundamento firmo ponendo, quis facile intelligat, etiam qui non sit Vitruvius.

AUT SIT RELINQ.) malim, an sit relinq.

Substructio-
nes, SUBSTRUCTIONES.) Sic & Cicero substructiones insanas vocat. Vitruvius quoque sic loquitur lib. 5. c. 3. ubi de Theatro, ejusque salubri constitutione differit: Fundamentorum autem, si in montibus fuerit, facilius erit ratio. Sed si necessitas coegerit, in plano aut palustri loco ea constitui, solidationes substructionesque ita erunt faciende, quemadmodum de foundationibus adium sacrarum in tertio libro est scriptum. Insuper fundamenta lapideis & marmoreis copiis gradationes ab substructione fieri debent. Et hunc quoque locum mihi in memoriam revocavit idem, quem supra laudabam, Tobias Adami.

EX PRIVATORUM POLLICITATIONIBUS MULTA DEBENTUR) Pollicitatio definitur ab Ulp. offerentis solius promissum. l. 3.

D. de

D. de pollicitationib. Et à pacto secernitur, quia hoc est duorum (minimum) pluriūve consensu atq; conventio. d. l. 3. juncta l. 1. §. 2. D. de pact. Sed quid causa est, cum ex pacto non nascatur actio (ut sapè rescriptum est) cur ex polli-
 citatione tamen sua quis conveniri possit? aut cur aliquando ad inducendam obligationem & actionem, effici-
 caciore est promissio solius offerentis, quàm consen-
 sus duorum? Non dubium, quin hoc suaserit fa-
 vor reip. Et operum publicorum, quib. quis honoris sui alienive causâ quid obtulit, ut quasi debitum exigi possit, si ve mas sit seu fœmina, imò et heredes quoq; obligatos relinquat, ut passim videre est sub tit. de pollicitat. ex cuius l. pen. notanda est ex Pomponio mentio Constitutionis Divi Trajani, Et in verbis jurisconsulti quadam
 ὕπερολογία, cum ait: Si quis sui alienive honoris ὕπερολο-
 causa opus facturum se in aliqua civitate promi-
 serit: ad perficiendum tã ipse quàm heres ex con-
 stitutione Divi Trajani obligatus est. Ratio postulabat inverti eum ordinem, & dici potius: tam heres quàm ipse obligatus est. Nam de ipso qui pollicitus est, dubium non est quin obligetur. de herede poterat esse dubitatio. Sed hujusmodi ὕπερολογίαι jurisconsultis etiam aliis non sunt novae, quarum exempla plura doctissimi observarunt interpretes: quale in primis illud est Ulp. in l. 7. §. 8. pactorum. D. de pactis. utrum in rem an in personam pactum factum est, non minus ex verbis, quàm ex mente convenientium aestimandum

ex Pollici-
tatione cur
aliquando
nascatur a-
ctio, cum ex
pacto non.

est: cum debuisset dicere } C. non minus ex me-
te quam ex verbis &c.

Basilica.

BASILICÆ.) Inter res universitatis seu civitatum, sunt non minus Basilica quam Theatra ipsa & porticus, & stadia, & forum. l. 83. inter. §. sacram. & l. 137. continuus. §. cum quis. D. de V. O. l. 32. §. 3. D. de auro & arg. leg. §. ult. Inst. de Empt. & vendit. Plures autem Roma Basilicas (id est loca ampla & usibus publicis destinata) fuisse, notum est ex Varrone de ling. Lat. lib. 4. & Victore de Regionibus urbis Roma, aliisque scriptoribus. Atque hac una est verbi notio. Deinde & Christiani sua conventicula dixerunt Basilicas: ut ex scriptoribus Ecclesiasticis notissimum est. Tertiò etiam vias publicas dixerunt Basilicas: teste Ulpiano in l. 2. §. viarum. D. de quib. in loc. publ.

*Cavea the-
atrica.*

SUPRA CAVEAM.) Sic Petron. Ergo iudicium nihil est, nisi publica merces: atque eques in cavea qui sedet, emptaria pbat. Et Ulpian. noster in cavea publica sedere, l. 13. injuriarum. §. 7. si quis me. D. de Injuriis. Quibus in locis cavea est area in theatri medio, à cavo seu cavitare dicta, quæ cuncta velis instar esset cuiusdam caveæ. Ibi verò equites sua habebant subsellia, e quibus spectarent ludos.

CESSANTE EO QUOD ANTE PER-
AGENDUM EST.) Nempe, ut prius bene firmum fundamentum ponatur theatro, nam ut Quintilianus ait lib. 1. cap. 4. Nisi rectè, jeceris funda-

fundamentam, quicquid superstruxeris, corruet.

GYMNASIUM.) Locus in quo nudi exercebantur vel certabant. vide Hieronym. Mercurialem in opere de Arte gymnastica, & Petr. Fabri Agonisticon libros doctissimos. Gymnasiis porro immodicè deditos fuisse Græcos, significat Trajanus rescripto suo proximo; & in ipsis reprehendit. Hinc agon gymnicus apud ipsum Plinium lib. 4. ep. 22. qui ex testamento cujusdam Viennæ in Gallia celebratus aliquamdiu, & à Trebonio Rubino sublatus fuit, petentibus quibusdam eum restitui, iudice sive cognitore ipso Trajano, cuius tunc in consilio erat Plinius. Pulcher est locus ille, ex quo præter alia discimus, etiam homines privatos sæpè non solum pollicitationibus inter vivos, sed etiam testamentis suis legare solitos partem bonorum, ad celebrandos ejusmodi agonas, quos ad honorem patriæ sue pertinere existimabant, vel etiam memoria sue conservande causâ. l. 77. cum pater. §. ult. D. de leg. 2. l. 16. legatum. D. de usu & usufr. leg. Alciat. r. parerg. 22. Nec viri tantum, sed femina quoque sic insaniebant: ut legimus Septitiam quandam ad agona trietericum seu triennale certamè triginta millia patriæ sue pollicitâ. l. 10. Septitia. D. de pollicitationib. Deinde inde discimus, quæ fuerint sanorum hominum etiam inter ipsos Paganos iudicia de spectaculis: quorum fructum censebāt esse corruptelam et infectionem morum. Placuit (inquit Plinius) agona tolli, qui

Græci
dulgebant
gymnasiis.
Gymnicus

Pollicitationes & Legata crebra ad spectacula & ludos.

Spectacula corruptelæ morum.

qui mores V. inficeret, ut noster hîc (*Romæ*) omnium. Processit autem ibidem nobilis illa & libera vox Junii Maurici (quo viro nihil firmitus, nihil verius) Non esse restituendum V. agona. Et vellem etiâ *Romæ* tolli posset. *Quæ* dū lego, tantò minus miror severitatem SS. Patrum sive Doctōrū Ecclesiæ, quibus vix cū *u. 3a* alia prava cupiditate hominum, quam extirpatum ibant, plus fuit negotii aut certaminis, quam cum hac ipsa, de qua nobis sermo est, *Ἰεα-τεομαρία*. usq; adeò etiam illi, qui Christo jâ dederant nomen, circa rem spectaculorum sive theatricam insaniebant! à quo studio perverso homines omni sua eloquentia vi avertere conabantur illi, quos dico pietatis Doctores. Multa hic possem ad rem, qua de agitur, accumulare, non solum ex Tertulliano, qui integra volumina scripsit contra spectacula, sed etiam ex Cypriano, Lactantio, Chrysostomo &c. Verum quia hunc locum alibi ex professo tractamus, hic contenti esse possumus unius testimonio Salviani Massiliensis, ex quo juvat pauca referre. Igitur lib. 6. De gubernatione Dei, posteaquam varia spectaculorum & ludorum genera nominarat, ut quæ exhiberentur in amphitheatris, odeis (sive odinis) lusoriis, pompis, ab Athletis, Petaminariis, Pantomimis ceterisq; portentis; addit tandem suam de omnibus ἐπιχειρῶν: Talia sunt quæ illic fiunt, ut ea non solum dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit.

Et mox:

*Ἰεα-τεο-
μαρία
Christia-
norum da-
mnat. Vett.
Eccl. Do-
ctoribus.*

*Salviani
locus illu-
stris contra
Spectacula.*

Et mox: In theatris nihil reatu vacat, quia & concupiscentiis animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sūt, ut etiam explicare ea quispiam atque eloqui salvo pudore non valeat.

Et j. Solæ spectaculorum impunitates sunt, quæ unum admodum (*id est, ferè*) faciunt & agentium & aspicientium crimen. *Et rursus*

inferius: Ecce, innumera Christianorum milia in spectaculis quotidie rerum turpium commorantur. *Et post multā longāmq, invec-*

vam in spectacula, non dubitat graviss. scriptor pronuntiare: In spectaculis quandam esse apostasiam fidei, & à symbolis ipsius & cœlestibus sacramentis lethale prævaricationem.

Violari enim illam Baptismi sponsonem solennem: Abrenuntio diabolo, pompis, spectaculis, & operibus ejus. Et diabolum esse in spectaculis, quibus dediti relinquunt fidem Christi. &c. *Potestne verò quicquam contra*

spectacula dici gravius? Observo deniq, multis locis voluptates καὶ ἐξοχὴν dictas illas, quæ ex lu-

Voluptates.

dis & spectaculis capiebantur: itemq, ludos pro rebus sacris habitos esse, & placandis Diis institutos. De utroq, vide Miscellan. Franc. Jureti

Ludi Diis placandis instituti.

viri doctissimi ad Symmach. lib. 2. epist. 46. & lib. 10. epistola 4. Justinianus noster non est nobis hîc prætermittendus, qui & ipse hanc rem voluptatum tangit Novell. 105. De consulib. c. 1. &

vocat nunc ψυχαιογῶν, nunc ἡδονοποιῶν, his verbis:

178 AD EPISTOLAM XL.

verbis: εἰ γὰρ τὸ τοῦ Πινενόηται Διὰ τὸ ταῖς θείαις πρὸς
 ψυχῶν αἰσθάνειαν τὸ δῆμος, αὐτῶν δὲ ἡμῶν ὁρίζον-
 ται εἰς τὴν ποδοδρομίαν, εἰς τε ταῖς τῶν θείων θείας π
 καὶ ἀναγέρσεις, καὶ ταῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τε καὶ θυμέ-
 λης ἡδοναίαις. &c.

Artificum
 emulatio

ARCHITECTUS, ÆMULUS EJUS A
 QUO OPUS INCHOATUM EST.) Nota
 est de invidia & emulatione artificum sententia
 Hesiodi:

καὶ κεραμεὺς κεραμεὶ κατέει, ἢ τέκτονι τέκτων,
 καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονεῖ, & αἰδοῦς αἰδοῦ.

Parietum
 latitudo
 man.

PARIETES VIGINTI ET DUOS PE-
 DES LATOS.) Maxima verò latitudo parie-
 tum: quam tamen negat parem esse oneribus sus-
 tinendis, quòd non sint ex solido lapide quadrato
 extructi, neq; præcincti lateritio opere, sed in me-
 dio effracti cemento.

DEFODIUNT MAGIS.) Quasi non ba-
 lineum extructuri, sed sepulchrum sive condito-
 rium effossuri essent.

Bulentæ
 Trajani
 beneficio
 additi.
 Casauboni
 emendatio.

BULENTÆ ADDUNT BENEFICIO TUO.)
 Palmaria est hîc quoque C. L. nostri Casaubo-
 ni emendatio: Bul. additi. vid. epist. 113. infra,
 ubi fundus est huic epanorthosi. Ibidem quo-
 que explicabimus, quæ hîc de introitu dando di-
 cuntur.

OMNI PECUNIA PRETIOSIUS
 MUNUS TUUM.) Nota, quòd munificentia
 imperialem ait esse pretiosiore quavis pecunia:
 perindeq;

perindeq, tantò gravius ferendam ejus jacturam. Pecunia enim jactura potest resarciri quodammodo. At in profusione & dilapidatione muneris imperialis videtur etiam inesse quidam contemptus Majestatis.

OB HÆC BALINEA.) Atquin unum duntaxat nominabat paulò antè balneum: an ergo hìc etiam gymnasium vult Balinei appellatione comprehendì?

MITTAS ARCHITECTUM.) sic ali- Artifices Romæ ac. cersiti in provinciis. bi quoq, tales artifices ab Imp. Plinius petit, ut a- Oeconomis cum prae- quilegem, ut libratores &c.

NE, DUM SERVARE VOLUMUS, QUOD tum. IMPENSUM EST MALE, IMPENDAMUS tum. QUOD ADDENDUM EST.) Argutia & ex antithetis vibrata sententia, quam licet in hypothesis prolatam à Plinio, possum' transferre ad thesin, & erit insigne praeceptum oeconomicum: sicut fuit Plinius oeconomice peritissimus, quod multa ejus Epistolarum loca arguunt.

Ad Epistolam XLI. aliàs 49.

RESPONDENS Trajanus superiori consultatio-
ni de tribus operibus publicis, primum quidē
& postremū permittit arbitrio et prudētia Plinii,
qui statuatur, quod sibi æquius melius visum fuerit.
De medio (videl. Gymnasii opere) ipse Imp. præ-
scribit quid fieri velit, nempe videri sibi Nicen-
se mo-

180 AD EPISTOLAM XLI.

Ses more sua gentis, in spectacula & gymnasia effusioris, calidius & cupidius, quam par erat, versatos in eo adornando. Itaq; ad mediocritatem revocandos esse, & jubendos acquiescere τῇ αὐτοκρατεῖα. Tandem etiam de architectis respondet, posse illos in provinciis conquiri à Plinio, ne Româ necesse sit tam procul mittere: quomodo & alibi negat Plinio hujusmodi artificum missionem.

*In re præ-
sentis melius
delibera-
tur.*

IN RE PRÆSENTI OPTIME DELIBERABIS ET CONSTITUES.) Noëma hic elegans latet, notatum nobis etiam suprâ ad Epist. 9. (aliâs 24.) ibi: in rem præsentem excurrere. Versanti aliquando in gravissima deliberatione ναὺς καὶ ὄναρ σὺν & ἀνυπερβός, quem, quia ad rem facit, ascribam: Absente præsens torseris melius trochum .cui quidem tunc etiam eventus respondebat, annis abhinc XVIII.

*Traiani de
Plinio fidu-
cia.*

MIHI SUFFICIET INDICARI, CUI SENTENTIÆ ACCESSERIS.) Magna iterum fiducia Imp. de Plinii fide prudentiaq; hic notetur. In summa, Summa omnia Plinio Trajanus tribuebat.

*Dilatio ex-
actionis ex
re ipsa.*

A PRIVATIS EXIGI.) qui scilicet, ut est epist. prox. præced. ex suis pollicitationibus multa debebant theatro Nicensi. Et nota hic tacitam conditionem, & dilationem ex actionis ex re ipsa.

GYMNASIIS INDULGENT GRÆCULLI.) Notum est illud Juvenalis, non tam carmen,

men quàm convicium: Græculus eluriens, ad
cælum, jussis, ibit. Est autem hic ἐξ Ἰωνίου
non insolens Romane gravitati, quæ præ se Græ-
corum levitatem despiciebat, eorūmq; etiam in te-
stimoniis elevabat auctoritatem. Nota res ex Cic.
pro Flacco & alibi. Quæ tametsi ita sunt: tamen
diffiteri non potuerunt iidem ipsi Romani Græco-
rum contemptores, omnem humanitatem & stu-
dia optartium ab ea se gente accepisse. Quid
quòd hac ipsa epistola Trajanus fateri cogitur,
solere peritos & ingeniosos homines ex Græcia et-
iam in Italiam et Romam venire? Sic lib. 8. ep.
ult. ad Maximum: Cogita, remissum in Provin-
ciam Achajam, illam veram et merā Græciam,
in qua primū humanitas, literæ, etiam fruges in-
venta esse creduntur: missum ad homines maximè
liberos, qui jus à natura datum, virtute, meritis,
amicitiâ, fœdere deniq; & religione tenuerunt.

MAJORE ANIMO.) h. e. calidius vel *Animo*
cupidius. Sic animosè liceri dicitur à Paulo in l. *major e*
29. si pignori. D. farn. ercisc. & animosior em- *quid aggre-*
ptor à Javoleno in l. 36. ita ut. §. i. D. mand. *di.*
cum quis emendi cupiditate majus offert preti- *Animosus*
um, quàm res sit: cum alioqui, si abesset calor lici- *emptor.*
tantis, (quem vocat Paul. in l. 9. locatio, in pr.
D. de publican. & vectigal.) res multò minoris
comparari potuisset. Sic memini legere apud Sue-
tonium lib. 1. animosissimè comparasse: quod est
ἐξ Ἰωνίου τὰ αἰσχροῦ καὶ τοῦ ἐξ Ἰωνίου.

OPORTET ILLOS EO CONTENTOS
M ESSE,

182 AD EPISTOLAM XLI.

ESSE, QUOD POSSIT ILLIS SUFFICERE.) *Hac quoque sit nobis ῥαϊκή γνώμη, præcipiens αὐτὰρχειαν. pulchram illam et Apostolo quoque commendatam, sed in rebus humanis raram, virtutem, qua proximè ad Deum homo accedere possit. Hic enim verè & solus seipso contentus est, sibiq; sufficit αὐτὰρχεσθαι & : Ipse suis pollens opibus, nihil indigus nostri, ut cum Poëta loquar. Hic est Elchadai, ut Hebraei vocant.*

PARUM IDONEO LOCO.) *Nempe nimis depresso ac humili.*

Regio quavis suas habet dotes.

NULLA PROVINCIA EST, QUÆ NON PERITOS ET INGENIOSOS HOMINES HABEAT.) *Tametsi alia provincia alium habet geniū, ut præclarè docet ex antiquis scriptorib. Joh. Bodin. lib. V. de Rep. itémque in Methodo Histor. Tamen etiā Scythia Anacharsim protulit.*

MODÒ NE EXISTIMES.) *Fortasse hanc formulam ita usurpat Trajanus, ut aliàs dicimus; Nisi fortè existimas. quæ est ἀπαγωγὴ eis ἀδωὶν ἄλλον q. d. Imp. hoc verò esset ἱλαῦκα eis ἀθλιώας mittere, vel ἀνω ποταμῶν αἱ πηγαί, ut est in proverbis. Nihil necesse, imò supervacaneū est atq; ridiculum, eò mittere artifices, unde accersi & venire ad nos solent.*

Ad Epistolam XLII. (aliàs 50.)

QUOD familiare & solenne fuit Plinio, ut Imp. sui seculum magnificentia & utilitate operum publicorum exornatū cuperet eternitati com-

commendare, idem hac quoque epistola servat institutum, significans Trajano, conditionem lacus amplissimi in finibus Nicomediensium, quem ait videri sibi commodè in mare deduci posse: praesertim cum & magna sit hominum copia, & paratissimi eorum animi ad perficiendū opus publicè profuturum. Lacū illum esse mari altiores 40. cubitis, ex sententia quidē artificū provincialiū. sed cum non sat tutū videatur his solis credere, (fieri enim potest ut fallantur) petit quasi aliud agens, etiam alium libratores mitti dispiciēdo situi loci. Narrat etiam de fossa, quam ibi loci coeperit rex quidā Bithynia, sed imperfectam reliquerit, hujus ad exemplum & operis perfectionem invitat Imperatorem, cui gloriosum sit futurum ea absolvere, quae reges inchoarint, sed desistentes vel morte praeventi, vel de opere desperantes.

DEMONSTRARE OPERA NON MINUS AETERNITATE TUA QUAM GLORIA DIGNA) Nullum est enim magno Principe, immortalitatemque meritorio impendii genus dignius, quam quod erogatur in posteros: ut scribit praecclare Plinius ipse ad eund. Trajanū Panegyrico.

AETERNITATE TUA DIGNA) cuius scilicet factis dictisque debetur aeternitas, ut scribit Plinius infra epist. 113. Sic alibi ait idem, rogatum se fuisse per salutē, aeternitatemque sui Principis. vide epist. 60. (alias 67.) & Epistol. 84. (alias 87.) Postulare hic locus videtur, ut non perfunctorie tractemus de Principum Aeternitate. Igitur sci-

De Aeternitate Principis.

endum, plurimis auctorum locis (eorum quidem qui sub Impp. vixerunt) aternos vocari Principes, & tribui ipsis aternitatem. Exempla plurima ex Symmacho, aliisque ejus seculi scriptoribus notata Franc. Jureto, miscellan. lib. 1. epist. 89. non compilabo. Tantum observabo quaedam ab ipso praetermissa, nec tamen contemnenda.

Quale est I. Aternitatem illam Principibus & tributam ab aliis (quorum nonnullos $\kappa\omicron\lambda\alpha\chi\epsilon\upsilon\lambda\iota\kappa\lambda\iota\upsilon$ in ea re exercuisse facile crediderim) & ab ipsismet sibi arrogatam: à quo loquendi more ne Christiani quidem Principes abstinere: non respexisse, vel ad durationem ab aeterno, vel ad corporum immortalitatem quandam, quasi scilicet ipsi à communi mortalitatis lege exempti essent (idem enim si qui crediderunt, nimis eos desipuisse ajo; qualem nobis Constantium Imp. Ammian. Marcellinus depingit lib. 15. histor. Justiniano quidem nostro qui putant id Tribonianum persuasisse, eum nunquam moriturum, nugae mihi quidem agere, & sponum Principem calumniam adspargere videtur) sed ad nominis ac fame potius perpetuitatem. II. Videntur quoque boni omnis causae & cum hoc voto aternos appellasse Principes, quod hoc exigere videatur fidelium subditorum affectio in suos Principes, ut eos optent cupiantque habere aternos, nec cum aliquo successore commutare: tametsi hoc fieri humana fragilitas non patiatur. sicut etiam conjugia hoc animo & voto contrahuntur, quasi individuum debeant con-

ant continere vita conjunctionem: quæ tamen non
 solum morte, sed & aliis modis sæpè dirimuntur.
 III. Etiam καὶ ἐν Φημισμὸν, si quando de morte
 Principum esset loquendum, libenter abstinebant
 à mortis mentione, neq; enim dicebant Principem
 mortuum, sed rebus humanis exemptum potius.
 Dicebant quoq; excessum ejus, quasi μεταβάσιν
 quandam ex una vita in alteram eo verbo deno-
 tantes. IV. Ad exempla fureti ex Novellis The-
 odos. 25. adjungo etiam Justinianum Novell.
 111. ubi in Epilogo ait: Quæ per hanc generalem
 legem nostra statuit æternitas. quod alibi quoque
 legimus. Sic & Numen suum ipsi dicebant. Quod
 nescio quomodo putidum auditu est, & melius so-
 nat ex ore subjectorum, quàm ipsorum de se lo-
 quentium Principum. Nec Principes tatum Æ-
 ternos, sed Romam quoq; urbem æternam voca-
 bant superbo titulo: ut ait Frācisc. furetus, quem Æternæ
Vrbis Ro-
ma.
 vide Milcellan. ad Symmachum lib. 3. epist.
 55. ubi & hoc notat: quamvis ipsi etiam Christi-
 ani Impp. in suis constitutionibus sic eam appel-
 larunt, aliis tamen quibusdam Christianis, ut S.
 Hieronymo & Prospero Aquitanico displicuisse
 hunc titulum, adeoq; blasphemum visum esse. us-
 que adeò variant hominum judicia!

QUANTUMQUE PULCHRITUDINIS, TAN-
 TUM UTILITATIS HABITURA.) Dāda est opera Opera pu-
blica qua-
lia esse de-
beant.
 magistratib. ut in operibus publ. certet utilitas cū
 pulchritudine. hāc absq; illa parū curare debent.

SUMPTU IMMODICO.) hanc lectio-

nem vet. editionum preferendam esse alteri, modico, sensus ipse clamat.

AD MARE DEVEHUNTUR.) post hac verba videtur quippiam deesse: videlicet, id corrigi potest, & minori impendio effici, ut commodius materia devehatur.

Opus multas vel numerosas manus poscens.

SED HOC OPUS MULTAS MANUS POSCIT.) Sic Plinius noster infra epistola 37. lib. 9. numerosas manus poscit, loquens de opere rustico. Notum est proverb. *Multa manus levius reddunt opus.*

OMNES LIBENTISSIME AGGRESSUROS OPUS PUBLICE FRUCTUOSUM.) Ita certe fas est, & decet ut fiat illud tritum:

Commoda qui sentis, jungas onus emolumentis.

Librator. Aquilex.

LIBRATOREM.) Sic & epistol. mox sequen. & infra epistol. 69. alias 62. & epistol. seq. bis terve libratores nominat Plinius & Trajanus. Librator est Aquilex. De librationibus aquarum vide Vitruvium lib. 8. de Architectura, cap. 6. ubi Daniel Barbarus commentario doctissimo, *Librare* (inquit) nil aliud est, quam altitudinem loci sumere, in quo aqua est, eamq; comparare, & referre ad ejus loci altitudinem, ad quem perducenda est, &c. Et apud Tacitum aliter libratores dicuntur milites, in remittiari fere videm cum funditoribus.

Fossa percussa.

FOSSAM A REGE PERCUSSAM.) Incertum à quo. Illud certum est, Bithyniam, priusquam in provincia formam à Romanis redigeretur, suos habuisse Reges.

MOR-

MORTALITATE.) *Etiam jurisconsul- Mortalitas
ei veteres mortalitatem sapè pro morto dixerunt. pro Morte.*

DESPERATO OPERIS EFFECTU.)
*Atqui hoc turpe Regi, qui aut impossibilia effectus
aggredi non debet, aut in cœpto opere pertêdere.*

FERES ME AMBITIOSUM.) *Magnis Ambitio,
ingeniis cognata est ambitio, quam nec alibi in se
ipso dissimulat Plinius.*

QUÆ TANTUM COEPERANT RE-
GES) *Quasi verò nō major potentia Imp. Rom. illis
temporibus fuerit, quàm alicujus Bithynia reguli.*

Ad Epistolā XLIII. aliàs 51.

CONSULTATIONI superiori de lacu immit-
tendo in mare Trajanus rescribit, significans,
non quidē abs re esse, ut id opus fiat; verumtamen
magna opus esse cautione, ne factō sibi exitu lacus
in mare totus exoneretur, nec sperata sequatur cō-
moditas. jubet igitur in consilium adhiberi Cal-
phurniū Macrum, cujus viri clarissimi etiā infrā
fit mentio epist. 69. (aliàs 62.) cum seq. & epist.
81. (aliàs 78.)

SOLLICITARE.) *sollicitos habere. Sollicitare.*

COMMITTERE ILLUM MARI.) *I-
dem est quod immittere in mare. Atqui rex ille,
qui fossam antea percusserat, lacum flumini com-
mittere volebat, ut erat in epist. preced. Nodum
solvet collatio Epist. 62. (aliàs 69.) infrā, quam
rectè contuleris cum hac & precedente.*

Ad Epistolam XLIII. aliâs 52.

UT aliâs solenne fuit Plinio, tanquam bono patrifamil. resecare superfluos sumptus: ita hac quoq; Epistola illud suum $\eta\delta\theta$ exprimit. Cum enim in more positum haberent Byzantini, ut quotannis legatum magno sumptu mitterent ad Traianum cum psephismate, salutandi tantû ipsius causâ, & ad implendum officium publ. cum item legatum similem ob causam magna impesa mittere solerent ad Præsidentem Mœsia: Plinius animadvertens, hos sumptus, ut nimis graves, posse compari, putavit mittendo legato superse-deri, & tamen satisfieri officio publico posse, misso psephismate, ut ita minus sumptuosum esset offi- cium salutationis. Ne quid tamen in partem al- terutram hac in re peccaret, Imperatorem consu- lere voluit. Nota hic, in eiusmodi rebus, ut in aliis etiam, utrumq; extremorum cavendum esse; tum ne nimis sumptuosi fiant apparatus, tum ne in sordes incidamus.

LEGATUM AD TE SALUTANDUM.)

Legati ad
Principes
novos missi.

Hodièq; non est novum, Legatos à Principibus vel Rebus publicis mitti ad novos Principes salu- tatum eos, & gratulatum ipsis de suscepto impe- rio. Sed Byzantini quotannis ejusmodi legatio- nem ad Traianum mittebant, & quidem cum psephismate, h. e. literis publicis, in quibus per- scriptum esset, decretum de illa legatione & sa- lutatione. $\psi\eta\phi\sigma\mu\alpha$ etiam est apud Justinianum

in No-

in Novellis, ubi de eo plura.

MEMOR PROPOSITI TUI.) Conji-
cere hinc libet, Trajanum proposuisse, idq, in m^a-
datis dedisse praesidibus ac praefectis suis, minuere
sumptus ubicunq, id honestè fieri posset.

IN POSTERUM CIRCUMCIDENDA.) *Circumcidere sum-*
Eleganter dicimus, circumcidere sumptus, pro
minuere, & superfluos resecare. Sic Phædius *dere sum-*
noster ad Avarum: Qui circumcidis omnem
impensam funeris. Similiter Livius: Sum-
ptus, quos in cultum Praetorum facere soliti
erant, circumcisi, aut sublati.

CONSILIUM MEUM CONFIRMARE.)
nempe si rectam infisto viam.

AUT ERROREM EMENDARE.) Quia
παλινδρομεῖν δὲ ἰμαῖλλον ἢ κακῶς δραμεῖν. hoc est,
Prestat recurrere, quàm malè procurrare.

Ad Epistolam XLV. aliàs 53.

HÆC epistola nihil nisi approbationem con-
tinet consiliorum & actuum Plinii, circa
minuendos sumptus.

FUNGETUR HIS PARTIBUS.) scil.
salutationis

PER TE MISSUM.) Absq, magno sum-
ptu; non per legatum cum immodico & gravi
sumptu.

IGNOSCET ILLIS.) χαλεπότης. q. d.
non debet praeses aliquis me ipso velle videri am-

Legatorū
mittendo-
rum modus

bitiosior, ut cū ego sumptuosam salutationem per legatos refugiam, ipse eam affectet aut ambiat. Postremò, ad has duas Epistolas observo, etiam Vespasianum Imper. certum modum ac numerum Legatorum mittendorum multò ante Trajanum præscripsisse. Didicimus hoc ex Marciano in l. 4. §. ult. D. de Legationibus. Præcipitur edicto Divi Vespasiani omnibus civitatibus, ne plures quàm ternos legatos mittant. Nec obscurum est, hoc quoq; edictum ad minuendos sumptus pertinuisse: quod quidem ab ingenio et morib. Vespasiani non est alienum; quē avarum parcumq; fuisse ex Suetonio constat.

Ad Epist. XLVI. aliàs 54. cum seq.

Diplomata.

DIPLOMATA erant literæ Imperatorie, quibus facultas proficiscendi per aliquas regiones cōcedebatur: ut constat cū ex historicis, tum ex epistolis huius libri ponunt. & ult. Cū autem soleret dierum certus numerus ipsis adscribi, intra quos dies valerent: hæsitabat Plinius; essentne etiam post elapsum diem observanda, an non essent. Qua de re confugit quasi ad oraculum suū, petens responsum, quo confirmetur, ne in alterutram partem peccet.

Rescribit Imp. Diplomata post diem in illis adscriptum non amplius valere debere. Cujus ratio est: Quia supervacua esset alioquin expressio certi temporis, si etiam eo elapso deberēt obtinere.

Cui

Cui simile est in fure nostro; Quod cui ad tempus
advocatione interdictum est, huic elapso eo tem-
pore advocatio iterum permissa intelligitur. Inclusio
enim aliquorum, exclusio est ceterorum. Ideoque se
hanc sibi legem dicere, ut maturè nova diploma-
ta per provincias mittat.

ROGO SCRIBAS.) de hac formula iam
suprà dixi.

Ad Epistolam XLVII.

INJUNGO MIHI.) Etsi propriè nemo sibi ipsi *Injungere*
imperat, sed omne imperium in alios exercetur: *Vel Impe-*
oportet enim imperantis & ejus cui imperatur *rare sibi.*
distinctas esse personas: tamen sæpè ita loquun-
tur optimi quique auctores, Legem sibi dicere:
Imperare sibi vel injungere: A se impetrare &c.
Exempla longum sit colligere.

Ad Epist. XLVIII. (aliàs 56) & seq.

APAMEA Bithyniæ oppidum & colonia fuit,
cui, cum antea Myrlea diceretur, à Myrlea
Amazonæ, nomen mutavit Nicomedes Prusiæ
Regis & Apameæ filius. Ejus oppidi rationes cum
examinare vellet proconsul Plinius, responderunt
oppidani; Non se quidem recusare, quò minus le-
gerentur rationes sue: verumtamen id à nemine
proconsulè antea unquam factum esse, idq; propter
autonomiã sibi concessam. Querit igitur Plinius,
quid sibi hac in re observandum, ne fortè nimi-
um aut parum faciat.

Re-

*Occultatio
fraudem
arguit.*

Respondet Trajanus, selecto Apamaeorum libello, censere dignam remuneratione ipsorum probitatem, quæ ex eo ipso reluceat, quòd non recusarint præfractè inspectionem rationum à Plinio faciendam. Si enim male administrationis sibi conscii fuissent, pertinaciter omnem inspectionem & exhibitionem rationum denegassent, urgentes sua privilegia: secundum illud: Qui male agit, odit lucem. Et Euripideam sententiam: κλεπτῶν μὲν ἡ νύξ, τῆς δ' ἀληθείας τὸ φῶς. Fures tenebras; lucem amant qui rectè agunt. Salvis igitur ipsorum privilegiis debere Plinium rationes inspicere.

PUBLICOS DEBITORES.) ita vocat, qui pecuniam a liquam reipublicæ administrabant. Caterùm tria ista, Debitores, reditum & impendia, etiam alibi conjungit Plinius. vid. suprà epistolam 28. (aliàs 18.)

*Vetustas
instar est
privilegii.*

PRIVILEGIUM ET VETUSTISSIMUM MOREM.) Rectè hæc duo conjungit. nã & vetustas instar habet privilegii. vid. l. 1. §. ult. l. 2. in pr. l. ult. D. de aqua & aquæ plu. arc. l. 3. §. 4. ductus aquæ. D. de aqua quotid. & restit.

*Amone-
tia.*

ARBITRIO SUO REM PUBL. ADMINISTRARE.) pro, administrandi. Sic & Amisenos ait infrà epistola 93. suis utilegibus. utrobique significat ἀπονομίαν: cui opponitur epist. 94. obstrictum esse jure Romano.

PLERAQUE EX ILLO AD ID, DE QUO QUÆRITUR, NOR PERTINERE.) id est,

id est, nihil commune cum illis habere. sed aliena ac separata esse: à quibus non rectè inferitur. l. ult. D. de calumniat. l. 20. Papinianus exuli. D. de minorib.

AUT EXCESSISSE, AUT NON IMPLESSE OFFICII PARTES.) ἐν ὑπερβολῇ, vel ἐν ἐλλείψει peccando. Entweder zu vil oder zu wenig thun.

Ad Epistolam XLIX.

LIBELLUM) Nomē Libelli variam habet etiam in fure nostro significationem, quæ de iexicis peti potest. Vide infra epist. 107. & sequēt. Rectè hīc notat Cataneus Opili Macrini vel Julii Capitolini ipsius ἀνιστορίας, prodere audentis, Trajanum nunquam libellis respondisse, ne ad alias causas facta præferrentur, (malim proferrentur) quæ ad gratiam composita viderentur. Verba sunt Julii Capitolini in vita Opili Macrini, pag. 145. edit. Casaub.

PROCONSULIBUS.) Ilego divisim, pro consulibus.

UT EAS INSPICERES, NON RECUSAVERINT.) Quasi dicat, quod magnum est argumentum fiducia de sua integritate & probitate.

REMUNERANDA EST PROBITAS.) Probitas
Hoc insculptum esse debet animis omnium magistratuum. Premiis enim & pœnis respubl. con-
tinetur, remuneranda.

tinetur, ut aiebat sapientiss. Solon. Nam præmia si tollas, virtus languescit; honore haud secus hæc, planta ac imbre rigata viret. Contra de plerisque omnibus verum est quod cecinit Poëta: Ipse decor recti, facti si præmia desint, Non movet, Et gratis pœnitet esse probum.

Privilegia sua nemini sine causa auferenda. SALVIS, QUÆ HABENT, PRIVILEGIIS.) Non facile nec sine gravissimis causis, Princeps privilegia cuiquam sua adimere debet, sive à se ipso indulta, sive à majoribus accepta, præsertim si per contractus modum sint concessa: ut multa extant hæc de re jurisperitorum consilia. Quæ autem sint iustæ ac sufficientes causæ, cum alibi videatur, tum apud Dyn. Peckium aliosque interpretes ad regulam: Privilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate.

Ad Epistolam L. (aliàs 58.) cum seq.

CUM Nicomedienses cœpissent ampliare suum forum, adjecto ad vetus novo, illa objiciebatur ipsis difficultas, quod in priore foro humiliore loco sita esset vetusta ædes magnæ DEÛM matris, vel reficienda vel aliò transferenda: quod quidem alteri Plinius cœsui cōmodius, nisi fortè obstaret religio. Quæ autem lex in dedicatione ædis dicta esset, ignorari. Cōsulit ergo Imp. quid factu opt. videretur. Cui Trajanus (tanquam Pontifex Maximus, quæ et alibi Plinius de reliquiarum translatione consulit, ut videre est infra epist. 69, aliàs

73.) rescripsit, omnem eximens scrupulū, Religione translationi impedimentū afferre nullū posse. neq; enim dedicationem jure Romano fieri solūtā, in solo peregrinae civitatis spectari solere, quippe quod nec capax ejus esse possit.

ÆDES VETUSTISSIMA.) Derectae lectione locorum, ubi ades sacra Deorum Deorumve constitui debuerint, videndus Vitruvius lib. 1. cap. ult.

MATRIS MAGNÆ) Deūm scilicet, quā & Magna Berecynithiā, & Opem & Cybelen appellabant. <sup>mater De-
um.</sup> vid. Lil. Greg. Gyrald. Syntagma Deorum Gentilium.

OPERE QUOD SURGIT.) γλυκὺ ἔργον, ^{Surgit opus.} quo reb' inanimatis sensus & actio tribuitur. Sic Virgil. O fortunati, quorū nova mœnia surgunt!

LEX DICTA TEMPLE.) Solebat in adiū ^{Lex dicta} sacrarum & templorum dedicatione certa adjici ^{temple.} lex seu conditio, sicut & ipsis monumentis ac religiosiis locis. Est enim in cujusq; potestate, Legem, quam velit, rei sua dicere, nō solūm in traditione privatim facta, sed etiam in consecratione et dedicatione: eāq; lex servari debet, nec sine sacrilegi crimine, aut violata religionis, violari potest. ^{Religionis}

SALVA RELIGIONE.) Religio teste Laetantio dicta est à religando. ^{et man.}

ALIOQUI COMMODISSIMUM EST.) scil. eam eadem in alium locum transferri.

Ad

Ad Epistolam LI.

M SECUNDE CHARIS.) *sapissimè tam
blande comitèrque Imp. Plinium suum ap-
pellat: ut alibi pluribus annoto.*

SINE SOLICITUDINE RELIGIO-
NIS.) *hoc est, Salvare religionem.*

LOCI POSITIO.) *Situs loci, depressior scil.
sive humidior.*

IN EAM QUÆ EST ACCOMMODA-
TIOR.) *Legendum puto, in eum qui. Nam de
loco est sermo. Posset tamen etiam retineri, eam
quæ, ut referatur ad positionem loci.*

CUM SOLUM PEREGRI.) *Notanda
Pontificalis sententia: Dedicationem fieri iure
Romano, neque ejus capacem esse regionem pere-
grinam.*

*Dedicatio
fit iure
Rom.*

Ad Epistolam LII. aliàs 12.

T RAJANUS in gratiam Plinii & socrus e-
jus, in provinciam miserat Cœlium Clemen-
tem affinem: pro quo beneficio Plinius gratias
hic agit Imperatori, professus se imparem gratia
referende, & hoc unum precatus, ut tanta &
tam perpetua indulgentia non indignus fuisse vi-
deatur.

PRÆSTITIT.) *sensu postulante restitui,
præstitisti; quomodo etiam in antiquis editio-
nibus postea reperi.*

PLENAM INDULGENTIAM.) Dixi
suprà ad epistolam 3.

AD VOTA CONFUGIO.) Sic & Seneca
de beneficiis scribit, Eos, qui acceptis beneficiis *Ad fuga*
impares sunt ad referendam gratiam, solere fa- *confugere*
cere, ut Deos debitores sua vice delegent benefi-
ciorum auctoribus, quomodo & nostri: Gott wö-
lle es euch vergelten.

Ad Epist. LIII. (aliàs 60.) & seq.

HÆC & sequens epistola quia ejusdem ferè
est argumenti cum 36. (aliàs 44.) & epist.
101. & tribus seqq. agitque de celebrato natali
Principis altero, quo imperium suscepit, deq; vo-
tis pro salute ejusdem conceptis ac solutis; meritò
cum illis confertur, ac lucem inde accipit. Nunti-
at igitur hic Plinius, quanta cum religione, pieta-
te alacritatèque. quàm milites quàm provinciales ce-
lebrarint diem susceptià Trajano Imperii, se pra-
eunte conceptis verbis solenne iusjurandum. Ad
qua respondet Imperator, se illam pietatem habere
gratam.

QUO SERVASTI IMPERIUM) quod
antea fuerat satis afflictum sub malis Principi-
bus. vid. Panegy. Plinii.

GENERI HUMANO, CUJUS TUTE-
LA ET SECURITAS.) Similiter infrà epi-
stola 103. diem in quem tutela generis humani
translata est. Nota, Principatus sive imperium

est tutela generis humani. Unde saepe Ammianus Marcellinus ait, omne justum Imperium ex definitione sapientum nihil aliud esse, quam curam salutis aliena.

TUTELA.) similiter tutelam urbis dixere Seneca epist. 83. & Spartianus in Pescennio Nigro, & Macrobius 2. Saturn. c. 9. & Symmachus lib. 8. epist. 62. & tutelam Romae Plinius alter lib. 8. c. 2. & tutelam Imperii Capitolini in Macrino: & tutelam reip. Suetonius in Augusto. c. 94. tutelam provinciarum Florus libro 4. c. 12. vid. supr. epist. 28.

JUS JURANDUM MORE SOLENNI,) per genium videlicet Principis.

EADEM CERTARUNT PIETATE.) certum indicium est amoris subditorum, certamque inter se suscipere, quis plura & majora bona optet Principi.

Ad Epistolam LV. (alias 62) & seq.

OMNINO cavendum est administrantibus rempubl. ne pecunia publica jaceant otiosa. Dicuntur autem pecunia otiosa sive steriles, quae neque in comparatione praediorum fructuosorum, neque foenori collocantur. Hic enim etiam fructus civilis est pecunia, quando usuram parit, quae proinde à Graecis τόκος appellatur. Cum igitur Plinius in promptu seu in mundo haberet pecunias publ. à se exactas, quae nec in redemptionem praediorum

utili-

Pecunia
publica non
debet esse
sterilis.

utiliter expēdi possent, q̄ raro offerretur venalia:
nec in fenore poni possent, quòd nemo inveniretur,
qui vellet sub fœnoris centesimis Reip. debere: Imp.
consult quid sit faciendū. Proponit autem simul
hoc remedium, videri minuendas usuras; v. g. ut
pro centesimis accipiantur bisses, vel etiam semis-
ses. Ita futurum, ut facile se offerant, qui velint
mutuum fœneratitium accipere. Videri quoq̄
Decuriones posse cogi ad accipiendum mutuum,
si privati pergant recusare.

Respondet Imp. prius quidem à Plinio mon-
stratum remedium sterilitatis pecunia publica si-
bi placere, ut scilicet quantitas usurarum minu-
atur: Alterum verò improbari; abhorrere enim
ab omni jure, ut etiam inviti ad mutuum sub fœ-
nore accipiendum cogantur, qui non egent. Et
merito. Nemo enim ad ullum contractum (qui Contra-
voluntatis est ab initio, non necessitatis) cogi de- tus Volumi-
bet. l. 5. C. de obs. & act. l. 11. invitum. Et l. 14. tarii sunt.
dudum. C. de Contr. empt. l. 16. nec emere. C. de
jur. delib. l. 3. §. 6. cum quinquennium. D. de ju-
re fisci. Ubi valde inhumanus iste mos esse dici-
tur, si conductores vectigalium exacto quinquen-
nio, ad quod conduxerunt, inviti retineantur in
conductione. Refert ibi Callistratus verba hac re-
scripti D. Hadriani, quæ valdè cum isto Traja-
ni conveniunt: Valdè inhumanus mos est iste,
quo retinentur conductores vectigalium publico-
rum & agrorū (fort. legend. & publicorum a-
gorū) si tantidem locari non possint: nam & faci-

200 AD EPISTOLAM LV.

lius invenientur conductores, si scierint, fore ut, si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. Videantur & precedētia verba in ead. lege.

ETIAM EXACTA SUNT.) Divisim legend. & jam.

NAM ET PRÆD. NEC INVENI.) De eleganti conjunctione particularum ET, NEC, dixi etiam Not. ad Güntheri Ligurinum.

DUODENIS ASSIBUS.) Ha sunt usura centesima, cum quotannis XII. de C. penduntur: gravissima quidem, sed tamen etiam Plinii ævo (ut alias quoq.) frequentata.

IDONEOS DEBITORES.) Hoc est, qui solvendo sint, apud quos non fiant mala nomina: quod imprimis cavendum est in pecunia publica fœneranda, qua nec sine idonea cautione credi debet: ut mox annotabo.

UT RECTE REIPUBL. CAVEANT) datis videlicet hypothecis sive pignoribus, & fidejussoribus. Neq. enim sine idonea cautione pecunia publica cuiquam credenda est. Duobus autem modis idoneè cavetur: prædibus, & prædiis. Cicero Verrina 3. Et Livius lib. 32. ubi loquens de pecunia ex arario mutua danda, ait, prædib. ac prædiis populo cavendum esse.

LEVIORE USURA CONSTITUTA.) Centesima enim nimis gravis est. usura hic pro fœnore, quod mutui proprium est, ponitur.

Ad

Ad Epistolam LVI.

TU CONSTITUES) arbitrio scil. boni viri: cui Galia plurima sunt permittenda, quae legibus aut constitutionibus comprehendere ac definire non possunt

INVITOS AD ACCIPIEND. COMPELLERE.) Obstant enim iura superius in argumento epist. adducta.

NON EST EX IUSTITIA NOSTRORUM TEMPORUM.) De hac & similibus à Temporibus formulis elegantissimis multorum rescriptorum Principum, dicam infra ad Epistolam 98. rum iustitia aliena.

Ad Epist. LVII. (aliàs 64.) & seq.

EXTABANT mandata Trajani, ne Plinius ab se aut ab alio relegatos in integrum sive in provinciam restitueret. Sed illis mandatis nihil continebatur de iis, qui essent ab alio et relegati et restituti: nihil etiam de illis, qui in perpetuum relegati nec restituti, in provinciâ tamẽ deprehenderentur. Jam cum utriusq. generis casus in administratione sua Plinio offerretur, ut in iis, quid faciendum sibi esset, scire posset, Imperatorem consuluit, exordio factò à gratiarum actione pro facilitate Trajani ad rescribendum.

Rescripsit Imp. de priore quidem casu amplius se inquisiturum ex eo, sub cuius proconsulatu res cõtingerat. De posteriore verò disertè jubet, Reum

non tantum pœne sue restitui, sed mittendam ad præfect. prætorii, ut etiam gravius aliquid in ipsum ob contumaciam statuatur.

Regere pro
Dirigere.

REGERE.) dirigere tuis rescriptis. Sic alibi saepius regendi verbo utitur.

Relegatus
ad tempus,
post tempus,
desinit esse
relegatus.

IN TRIENNIUM RELEGATOS, IN PROVINCIA MORARI.) intellige, triennio nondum finito. Si enim elapsum jam esset, nulla erat dubitatio, quin etiam absq. restitutione licuerit relegatis reverti. Nam ad tempus relegatus, eo finito, desinit esse ἀπολις sive relegatus.

Restitutio
damnato-
rum.

EDICTUM RECITAVERUNT.) quo scilicet fuissent restituti à Servilio Calvo Proconsule. Ante mandatum enim Trajani poterant Proconsules & Praesides restituere ab se aliq.ve relegatos. Sed postea obtinuit, ne posset præses provincia, eum quẽ damnasset, restituere: (cũ ne quidem sententiam suam pecuniariam revocare possit) sed deberet Principi scribere, si quando ei, qui nocens videbatur, innocentie ratio constitisset. vid. l. 1. §. ult. D. de Quæstionib. & l. 27. Divi fratres. in pr. D. de pœnis.

REM INTEGRAM AD TE REFERRE.) priusquam à me quicquam statutum esset. Res integra quæ & quousq. dicatur in jure, expoiui ad l. 23. contractus. D. de Reg. jur.

Relegatio
duplex.

IN PERPET. RELEGATI.) Notandum, Relegationem aliam temporalem esse; aliam perpetuam. vid. l. 7. relegatorum. §. 2. hæc est differentia. D. de. inter. & releg. l. 14. relegatus. & l. 18. relegatus. D. d. t. Hæc

HÆC QUOQUE SPECIES INCIDIT IN *Species in-*
COGNITIONEM MEAM.) *Inde j. epist. 97. cidit in co-*

ACTA BASSI RESCISSA.) *Senatus-*
consulto rescindi solebant Acta eorum, qui malè
præfuisent, etiam ipsorum Principum. Unicum
proferam hîc exemplum Domitiani, de quo sic *Rescissio a-*
scribit S. Hieronymus libro posteriore Chro-
nic. Euseb. Senatus decrevit, ut omnia, quæ Do-
mitianus statuerat, in irritû deducerentur. Itaq;
multi, quos injustè ejecerat, de exilio reversi: non-
nulli bona propria receperunt. Ajunt & apostolus
Johannem, hoc tempore exilio solutum, Ephesum
secessisse: in qua urbe & hospitium & amicos
amantissimos sui habebat.

REDDENDUM EUM POENÆ SUÆ.) *Reddi vel*
restitui poena sua dicitur, qui in reatû sive pœ-
nam, cui se quoquo modo exemerat revocatur. *Pœna sua*
Est autem huic contraria in integrum restitutio. *reddi.*

IN SIMILI CONDITIONE.) Nam de
similib. idem est judicium. Cicero in Topicis: Va-
leat æquitas, quæ in paribus causis, paria jura de-
siderat.

DECRETUM CALVI.) De Relegatione
scilicet illorum, de quibus hîc agitur.

ET EDICTUM.) de restitutione eorundem.
Decreti & Edicti differentia explicatur ad tit. *Decretum*
De bonor. possessionib. quarû alia decretales sunt, *& edictum*
alia edictales. *diff.*

HIS LITERIS SUBJECI.) Hodie illa non extat:
sicut nec alia quedam, quorum in his epistolis fit
mentio.

Ad Epistolam LVIII.

*Cunctatio
sapient.* PROX. TIBI RESCRIBAM) Nota, exemplum
sapientis cunctationis, omnia prius diligen-
ter inquirentis, quam ferat sententiam. vide quæ
notabo infra ad epist. 97.

CAUSAS HUIUS FACTI.) Cur inquam
ante tempus restituerit ab se relegatos ad certum
tempus.

*Contuma-
cia.*

CONTUMACIA ELUSIT.) Passus scili-
cet elabi biennium, intra quod spacium, à SC. sibi
induleum, poterat ac debuerat sua iura propone-
re, si se injustè à Basso relegatum putabat.

Ad Epistolam LIX. (aliàs 66.)

*Philosopho-
rum vaca-
tio.
Fl. Archip-
pi historia.*

PHILOSOPHIS vacatio datur, cum aliorum
munerū civilium, tum iudicandi quoq. Hac
immunitate Flavius Archippus Prusiensis etiam
gaudere cupiebat, Plinio iudices legere & conven-
tum agere parante. huic se aliqui opponebant,
contendentes, ipsum, ne si vellet quidem, posse iu-
dicem esse, quin potius reddendum sua pœna me-
talli, ad quam fuisset damnatus datūq. ob cri-
men falsi: ceterum cui ruptis vinculis se exemis-
set. Allegabat quidem Philosophus ille, idēque
falsarius, restitutionem se impetrasse; non tamen
satis eam impetrationē docebat. Non enim suffi-
cit petere, nisi & impetres, et petitionem sequatur
concessio

concessio. Proferebat quoque epistolas & decreta ad honorem suum scripta, & Edicta Nervæ confirmatoria beneficiorum Domitiani. Sed (ut dixi) in integrum restitutionem & abolitionem pœnæ metalli non docebat directò hisce tot instrumentis. In re igitur ambigua Plinius more suo adiit oraculū Principis, ad quem plenius instruendum misit illa, quæ exhibita erant, documenta, numero quatuor. Germani hodie vocant, Benlagen: Item Inschluß. Deinde & aliam Archippō nomine scripsit epistolam ad eundē Trajanum, de qua infra. epist. LX. (aliās 67.) cui mox epist. 61. responderetur. Fit huius Flavii Archippi mentio etiam infra epistola 82. aliās 85. ubi adfistentiam præbuit cuidam Claudio Eumolpo, in causa appellationis coram Plinio agitata.

FRACTIS VINCULIS EVASISSET.) Fuga ex De his qui per fractis vinculis fugam arripiunt, carcero vide Jul. Clarum lib. 5. Sent. §. fin. Quest. 21.

CRIMINA APPLICARENTUR) imputarentur.

AD EPIST. DOMITIANI PRIOREM.

Domitiani
Imp. Epi-
stola.

INITIO hoc admonendum, quod ad numeros Epistolarum Plinii & Traiani pertinet. sequentes quatuor Epistolas Cataneum in sua editione etiam numeris notare; cum in editionib. H. Steph. non numerentur: & rectius quidem, sicut & in Cic. Epistolis Atticum sit de illis, quæ

non sunt à Cic. sed ab aliis scriptæ. Ea res turbat le-
ctorem in inquirendis & citandis hisce Epistolis
ex Cat. nisi àinceps quaternarium semper anti-
cipet. Sed de re ipsa videamus. Igitur, ut dicam
quod sentio, parum certè juvat hæc epistola Ar-
chippum in eo, quod intendebat probare. Nihil
enim in ea de restitutione ipsius à poenâ Metallī
continetur. Deinde credibile est, eam scriptam
esse pro Archippo, cū is adhuc integri esset sta-
tus, & crimen falsi nondum perpetrasset, vel ceriè
nondū de eo convictus condemnatusq; esset. Potest
autē ex viro bono fieri nequam, & contrā, propter
arbitrii libertatē: ut sæpè docet S. Chrysostomus.

LIBERALITATI MEÆ.) Mirari liceat
hanc Domitii liberalitatem in Philosophum, cui
donat D C. hoc est, ut interpretor, sestertiū
sexcenties: cum tamē constet, bis eum Philosophos
Romā expulisse, ut oporteat eum animo fuisse
ipsis infensissimo. Nota res est vel ex Satyra Sul-
picie de temporibus Domitiani. S. Hieronym.
lib. 2. Chronic. Euseb. Domitianus Mathema-
ticos & Philosophos Romanā urbe expulit. Et post
pauca: Domitianus rursus Philosophos & Ma-
thematicos Romā per edictum extrudit.

EXPENSAM PERES.) In rationibus eius
mihi adscribes.

Nota Tob. Adami ad id quod D C. exposui.

SEXCENTIES SESTERTIUM.) Non vi-
detur tantum fuisse: esset enim summa sexcenties
centena millia sestertiū. Ingens donū p̄ Philoso-
pho.

pho. Sic enim hac formula loquēdi capitur, si dico, sexcenties sestertiūm, videndus Budæus. Cujac. itē lib. 10. observ. 37. Igitur verisimilius erunt sexcenti tantum sestertii, quæ pecunia nobis florenis fortē 27³. æstimatur, quot nummis singula millia viradicum venisse ait Columella lib. 3. c. 3.

AD EPIST. DOMITIA-
NIA ALTERAM.

Domitiani
epist. altera.

ET SI bonum virum hac epistola commenda-
titia Imp. Domitianus Flavium Archippum
vocat: tamen ne hoc quidem ipsum multum ju-
vat, nec inde sequitur, falsi crimē ab eo nunquam
commissum esse. nam vel ignorare potuit Domi-
tianus illud falsum, (ut infrā epistola 61. ait Tra-
janus) vel hoc ipsi testimonium probitatis & ho-
nestatis perhibuit, antequā id crimen contraxisset.
Taceo quòd laudes, quæ alicui in commendatio-
nibus adscribuntur, sæpē vel non sunt vera, vel
immodica atq; ambitiosa, ut exceptione majus te-
stimoniū inde peti non possit. In commendationib.
anim auctoritates nostræ perscriptæ nō continētur.

Laudes cō-
mendatio-
nū non semper magnū
ponderis.

PROFESSIONE SUA ETIAM MA-
JORIBUS RESPONDENTEM.) Si vera
est hæc hētio, duplicem videtur recipere interpre-
tationē: vel hanc sc. quòd Archippum dicit Imp. re-
bus altiorib. & sublimioribus dignum: vel hanc,
quòd Archippus parem se præstet majorum gloria.
Vide tamē ne verius sit, ut legamus: professioni suæ
etiam morib. respondentem. Nimirum omne illud

philoso-

philosophari parum est, nisi & mores professione respondeant, absq; quo manum non verterim ob solum Philosophi ῥῆμα & nomen. odi enim homines ignava opera, philosopha sententia, ut ille olim scripsit: μισῶ σοφιστὴν μέλει τῷ λέγειν, ἀνευ τῷ πράττειν.

Plenam humanitatem, vel indulgentiam prestare.

PLENAM EI HUMANITATEM TUAM PRÆSTES.) Sic supra Plinius ipse, plenam indulgentiam prestare, non semel dixit, & infra.

Verecunda desideria QUÆ VERECUNDE A TE DESIDERAVERIT.) Notabilis limitatio plena indulgentia, quæ non debet patiẽre etiam impudentibus esse debent, postulatis ac desideris.

AD EDICTUM DIVI NERVÆ.

Nervæ Imp. benignitas.

Hoc edictum elegantissimum nusquam alibi exstat, dignum profectò vel uberrimo commentario. Sed non excedam modum. Depingit autem Imp. hic benignissimam suam indolem, & benè de quamplurimis merendi prolixio studium, quo cum alii homines proximè ad DEUM accedunt, tum in primis Principes, quorum pulcherrimus est titulus dici εὐεργέτας. Luc. 22. Significat enim, se tam promptè et obvià quidem indulgentià, Principum anteriorum beneficia confirmare generali edicto, quàm nova conferre vellet. Neq; enim se ambitiosè aliorum privilegia ideo retractare & revocare velle, ut ipse ea confir-

matio;

inatione sua speciali denuò concedens, homines si-
bi redderet ~~obsequium~~ (quod multi ante cum Prin-
cipes factitabant) sed potius ab aliis concessa relin-
quere suo loco. Et accessione nova augere velle.
Juvat conferre cum hoc instituto Nervæ illud
Titi Vespasiani: de quo sic scribit Suetonius lib. Titi Ve-
8. cap. 8. Naturâ benevolentissimus, cum ex in- spas. beni-
stituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia à gnitas cum
superioribus concessa Principibus, aliter rata non Nervæ col-
haberent, quàm si eadem eisdem et ipsi dedissent: lata.
primus præterita omnia suo confirmavit edicto,
nec à se peti passus est. In cæteris verò desideriis
omnium hominum obstinatissimè tenuit, ne quæ
sine spe dimitteret. Quin & admonentibus do-
mesticis, quasi plura polliceretur, quàm præstare
posset; Non oportere, ait, quemquam à sermone
Principis tristem discedere. Atq; etiam recorda-
tus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam
soto die præstitisset, memorabilem illam, meritò-
que laudatam vocem edidit: Amici, diem perdi-
di. Ei mox. Neq; negavit quicquam petentibus;
Et ut, quæ vellent, peterent, ultro adhortatus est.
O singularia duorum Principum εὐεργετῶν καὶ
αἰγαφανιστῶν exempla, omnibus principibus ac dy-
nastis imitanda!

QUIRITES.) Diu hæc appellatio Romano-
rum antiquissima, & inde usq; à Romulo Qui-
rino deducta duravit: quod cum hinc, tum ex a-
liis etiam posterioris ævi scriptoribus liquet.

QUEDAM SINE DUBIO IPSA FE-
LICI.

*Temporum
felicitas.*

LICITAS TEMPORUM EDICIT.) de hac sententia dixi nonnihil supra ad epist. 13. alio

*Principis
boni idea.*

NEC SPECTANDUS) fort. leg. nec expectandus.

ME SECURITATEM OMNIUM QUIETI MEAE PRÆTULISSE.) Idea hac est boni Principis, qui unicè dat operam, ut communem securitatem atque otium publicum procuret, vel cum discrimine & doloribus suis: nec recusat, si opus sit, aliis interveniendo ipse consumi.

*Officium
geminum
boni Prin-
cipis.*

UT ET LIBENTER NOVA BENEFICIA CONFERREM, ET ANTE ME CONCESSA SERVAREM.) Alia dua partes officii implenda sedulo bono Principi: Non modò anteriorum Principum indulta confirmare, sed nova quoque beneficia ad invenire.

DIFFIDENTIA.) dum videlicet metuentum habent, ne sibi à novo Principe denegetur privilegiorum suorum, ab anterioribus Principibus impetratorum, confirmatio.

EJUS MEMORIA QUI PRÆSTITIT.) si fortè antecessor Princeps & beneficiorum vel privilegiorum auctor malè audiat, vel etiam si acta ejus fuerint rescissa.

*Obvia
Principis
indulgen-
tia.*

OBVIAM DUBITANTIB. INDULGENTIAM MEAM MITTERE.) Boni Principis est, non expectare dum rogetur, sed ultrò etiam benefaciendi occasiones arripere, & paratum se hominibus ostendere ad benefaciendum: invitare quoque homines, ut ab se beneficia petere audeant intrepidi.

trepididi. Exemplum hic est in Nerva. Exemplum supra habuimus in Tito Suetonii. Similiter Plinius noster in Panegyrico: Impetratum est, quod postulabatur: oblatum, quod non postulabatur: institit ultrò, & ut concupisceremus, admonuit. Vbi rectè Iustus Lipsius geminum germanum locum ex Suetonii Tito observat in Commentariis.

IDEÒ SALTEM À ME RESCINDI, UT POTIÙS MIHI DEBEAT.) Callidum hoc fuit commentum Tiberii, teste Suetonio, non aliter velle rata & firma esse priorum Principum beneficia, quàm si ad ea confirmatio accesset successoris, ut scilicet hic tantò magis sibi homines faceret obnoxios, & beneficii redderet debitores, etiam illius, quod ab alio potius fuerat profectum. Tiberii callidum commentum.

FORTUNA IMPERII VULTU MELIORE RESPEXIT.) Versum fortuito natum habebis, si revisit ponas, pro respexit. Fortuna verò imperii quadam Dea olim habebatur. Dicebatur etiam aliqui Fortuna Respiciens. Versus fortuitus: cuius similes observavit Taubmanus, ad Plaut.

NOVIS BENEFICIIS VACARE PATIANTUR.) Homo liberalis causas dandi cogitat, inquit P. Syrus. Exemplo hic est Nerva, qui quantum interpellabatur pro confirmatione priorum ac veterum beneficiorum, tantum putabat se impediri in meditatione novorum, cui soli incumbere gestiebat, sibiq; ad eam cogitationem concedi vacuum tempus volebat, agrè ferens sibi id eripi aut perturbari.

Beneficio-
rum priorū
confirma-
tio,

EA DEMUM SCIANT ROGANDA ESSE, QUÆ NON HABENT.) Nova tantum beneficia vult Imperator à se peti, non autem veterum, quæ jam quis aliunde habet, confirmationem, quam judicat supervacuum, minimeque necessariam, (quod enim nostrum jam est, amplius nostrum fieri non potest, inquiunt jurisconsulti) vel etiam ambitiosam, certè talem, quibus meliores cura & novorum beneficiorum adinventiones concessionisque impediuntur. Etsi autem hac ita se habent: tamen in Imperio Romano jam ab aliquot seculis invaluit hic mos, ut privilegiorum renovatio, confirmatioque à novo Imperatore petatur & concedatur. Non debeo hic omittere indicium loci consimilis in Plinii nostri Panegyrico: His quoque, quibus per Latium civitas Romana patuisset, idem indulgit: omnibusque inter se cognationum jura commisit, simul & pariter & more natura: quæ priores Principe à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo, quam negandi. Ex quo intelligi potest, quanta benignitatis, quanti spiritus fuerit &c. deferre quod negabatur, atque id præstare cunctis, quod sæpè singuli non impetrassent: postremo ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numero jam obligandi imputandique materiam.

Hac breviter de Edicto illo pulcherrimo D. Nervæ: quod & ipsum tamen parum vel nihil juvat Archippi intentionem, hoc est, restitutionem à poena metalli.

Æque

Aequè infirmum aut nullum potius est argumentum, quod ex seq. epistola ejusdem Imp. petitur: Stari voluit Nerva epistolis Domitiani. Domitianus autem Archippum donavit pecunia grandi summâ ad comparandum agrum: Et in commendatione sua bonum virum appellavit. Ergo Archippus poenâ metalli est liberatus auctoritate publicâ, ad quam ob crimen falsi fuerat damnatus, neq. fractis vinculis ei se eripuit? Brevisiter, non necessario ista coherent, nec unum ex altero benè inferitur, arg. l. ult. D. de Calumniatoribus. et l. Papinianus exuli. D. de Minoribus: Et l. neq. natales. C. de probationib. Unde juris nostri interpretes subinde illud in ore habent: Nō probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse.

Ad Epist. LX. (aliâs 67.) jūcta seq.

ROGATUS Plinius à Fl. Archippo summis ac sanctissimis precibus, mittit Trajano libellum ejus (procul dubio continentem defensiones contra accusationem) addito etiam libello accusatorio Furia Prima, ut parte utrâq. auditâ Imp. hanc litem suâ sententiâ dirimeret. Rescribit Imper. in benigniorem sententiam, videri Archippum in re dubia absolvendum esse, quamvis nonnulla sint quæ obstarè ei videantur: veruntamen ita absolvendum, si modò nihil novi criminis præter illud falsum, ei fuerit objectum. De hoc enim novo cognoscendum omnino esse, videlicet

ne crimina maneant cum damno reip. impunitas quod fieri non debet.

Rogatio e-
nixissima.

Jusjuran-
dū per For-
tunam &
Genium
Principis.

PER SALUTEM TUAM AETERNITA-
TEMQUE PETIT.) De eternitate Principum
dixi ad epist. 42. (aliās 50.) Hic autem obser-
vetur, enixissimum atq. sanctissimum fuisse ge-
nus rogandi per salutem & aeternitatem Impera-
toris: quo precum genere alicui admoto, nefas
habebatur quicquam negare sic petenti. Simili-
ter Plinius se à Nicensibus rogatum fuisse scri-
bit infra epist. 84. (aliās 87.) Sic & per salutem
Augusti solebant rogare testatores, qui fidei here-
dum aliquid committebant, ut id exequi vellent:
ut inter cunabula fideicommissorum tradit Imp.
in princ. tit. Inst. De fideicommiss. hereditati-
bus. Sic & jurabant per Fortunam Principis,
& per Genium Principis: Atque hoc jusju-
randum tam sanctum habebant, ut cuius per
omnes DEOS, quam per unum Genium Prin-
cipis pejerare auderent. quod si quis ita pejera-
bat, fustibus castigabatur. l. si duo. 13. §. ult. D.
de jurejurando. Etsi aliās iurijurandi contempta
religio Deum habere debeat ultorem. l. 2. C. de
rebus creditis. Vide Tertullian. Apologetic.
c. 28. & Minutium Felicem in Octavio. Cete-
rū diversa esse, Fortunam & Genium Prin-
cipis, ut & jusjurandum per Fortunam Prin-
cipis distinctum à jurejurando per Genium Prin-
cipis, putat Franc. Juretus Miscellan. ad Sym-
mach. lib. 10. epistola 47.

Accu-

ACCUSATRICE EJUS.) ne hujus mulieris nomen nos lateret, beneficio sequentis epistolae consecuti sumus, ubi Furia Prima nominatur, Furia a male certe auspiciato nomine. Etsi autem regulariter non est permixtum mulieri, quemquam judicio publico reum facere: tamen quibusdam casibus etiam mulier ad accusandum admittitur, ut videre est in l. 1. & l. 2. & l. 8. qui accusare. & l. 13. mulierem. D. de accusatione. Inter ceteras exceptiones est etiam iudicium Legis Corneliae testamentaria, quae alio nomine Lex Corn. de falsis dicitur. Hic autem Archippus falsi crimine accusatus fuit, ut apparet ex epist. 59. (alias 66.) sup. Notand. hic obiter: Improbissimum genus falsi esse, quod in Testamentis committitur, ipso Plinio iudice lib. 2. ep. ult. ubi de Regulo, quem huiusmodi artibus ex paupere & tenui ad maximas opes per flagitia processisse scribit.

Mulieres
regulariter
accusare
non possunt.

AUDITA UTRAQUE PARTE.) Sic omnino fieri oportet, δει γὰρ ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροῦσθαι, ut erat in vet. iurejurando Attico. unde pars. & Hesiodi est praeceptum: μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκρόσῃς.

Audienda
utraq[ue]

NE DIRIMAS LITEM, PARS AUDITA UTRAQUE NISIT.) Huc pertinet rescripti Trajani infra epist. 85. (alias 88.) ubi pars estimatis etiam iis quae contradicuntur, quod optimum credideritis, statuatis. Vide etiam rescriptum Divi Marci in eandem sententiam, quod refert Vlp. in l. 29. nam & ita D. de adopt.

216 AD EPISTOLAM LXI.

At qui statuit aliquid parte inauditâ alterâ. Equum licet statuerit, haud æquus fuit, ut memorabiliter inquit Seneca Tragicus. Sic Tacitus: Inauditi atq; indemnati propè tanquam innocentes pereunt. Salvianus libro 8. De gubernatione DEI, significat, fuisse hac de re etiam cōprehensum aliquid in XII. tabularum legibus, ne quis inauditus indemnatusve periret. Verba gravissimi scriptoris sunt: Sed in urbe illa nō tam hominū fuerunt hac beneficia, quàm legū. Interfici enim indemnatum quemcunq; hominem, etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt. Idem etiam notat l. S. Augu lib. 1. de C. D. ubi de Lucretia: Vos. inquit, appello leges iudicesq; Romani, nempe post patrata facinora, nec quenquā scelestum indemnatum impunè voluistis occidi. Intelligit procul dubio leges XII. tabular.

*Lex XII.
Tabularū*

Ad Epistolam LXI.

POTUIT QUIDEM IGNORASSE.) Ignorantia & error consensum non habet: cum Ignorantia non consentiant qui errent, quid enim tam contrarium consensui est, quàm error, qui imperiti- am detegit? Ulpianus ex Iuliano in l. 15. si per errorem. D. de jurisdictione.

IN QUO STATU.) An in reatu vel poenâ, nec ne: an crimen falsi commisisset, an non.

TAM MULTA AD HONOREM EJUS PERTINENTIA.) qua videre licet suprâ in epist.

Epist. Domitiani commendatitia ad L. Appium Maximum, ubi bonum virum vocat. &c.

MEÆ NATURÆ ACCOMMODATIUS Dubia be-
EST.) Huc pertinet illud Seneca: Quicquid am- nignius in-
biguum est, humanitas inclinat in melius. Et terpretan-
quod scribit Salvianus Massiliens. epist. 7. ad A- da.
prum & Verum: Res dubia ac latens melius sem-
per bonis interpretatoribus, quàm malis defenso-
ribus creditur. Sape recordor versuum, quos in
familiari sermone olim ex CL. & opt. viro D.
Joach. Camerario audiui:

Sit bonus interpres, nunquam mala verba nocebunt:

Sit malus interpres, nunquam bona verba iuvabunt.

STATUI EJUS SUBVENTUM INTER-
VENTU PRINCIPIS.) Nempe qui eum in in-
tegrum restituerit. Exemplum hîc observare li-
cet illius regula: Beneficia Principum latissimè
interpretanda esse.

STATUARUM EI HONOR TOTIES Statuaria
DECRETUS.) Notandum hîc, non solùm Prin- honor-
cipibus, sed etiam privatis sape hominib. sed vir-
tute eruditioneque præstantib. statuas atque imagi-
nes honoris ergo positas fuisse. Indicat idem hic no-
ster etiã alibi: ut Paneg. ad Trajan. Stant effigies
tuæ, quales olim ob egregia in Remp. merita priva-
tis dicabantur. Visuntur eadem è materia Caesaris
statua, quæ Brutorum. &c. Etymologic. Magn. in
ἐπώνυμοι οἱ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀγαπῆσθοντες, αἱ δὲ
ἐξένοι, χαλκαῖς εἰκόσιν ἐλμύωντο. Qui virtute (in-
quit) excellenti essent præditi, statuis æneis hono-
rabantur, quæ civis quæ peregrini. Sic Gorgia La-

ontino Athenis statua ex solido auro, Beroso cum aurea lingua collocata est. Demetrio Phalereo etiam CCC. statuae erectae, sed postea fortuna commutata denuò eversa, ut est apud Plutarchum. Vide etiam de statuīs, quae in Bibliothecis collocabantur, apud Just. Lipsium Syntagmate de Bibliothecis. Romani sophistae Proaresio statuā aeneā consecrarunt, cum hac inscriptione gloriosissimā: ἡ βασιλεύουσα Ῥώμη τῶ βασιλεύοντι λόγων. i. Regina rerum Roma regi eloquentia: ut est apud Eunapium. Sic iidem Romani Chrysippo Philosopho Stoico statuam collocarunt, quae Assi in patria ejus etiam tum visebatur Simplicii aeo, ut scribit ille in Commentariis ad Enchiridion Epicteti.

PAULUS PROCONSUL PRONUNTI-
ASSET.) videlicet, videri falsum commisisse.
vid. suprà ejus sententia summam à Plinio rela-
tam epist. 59. (aliàs 66.)

Ad Epist. LXII. (aliàs 69.) jūcta seq.

HÆ duæ epistolae pendent ex consultatione de lacu in finibus Nicomediensium, quae praecessit sup. epist. 42. aliàs 50. & seq. Significat igitur Plinius Trajano, se in rem presentem ivisse, omniāq; diligenter explorasse, invenisseq; videri remedium, quo occurratur incommodo ac periculo, quod metuebat Imp. ne impenderet, lacu per fossam flumini misto, ne videlicet totum, in flumen, & consequenter etiam ipsum in mare exoneraretur atq; exhauriretur. Respondet Trajanus, appro-

approbans Plinii istam sollicitudinem & diligenti-
 am, & iubens eum eligere, quod, adhibito li-
 bratore, res ipsa suaserit optimum factu.

DOMINE, PRUDENTISSIMÈ VERE-
 RIS.) Ita legend. & distinguend. ut etiam J.
 epist. 78. aliàs 81.

IN REPRÆSENTI.) hac est quæ vulgò
 Inspectio ocularis dicitur. German. Der Augens-
 chein. Item/der Ausgang.

QUEM PLANÈ DEBES MITTERE, UT
 POLLICERIS.) Re nimirum ipsa hoc exigente.

CATARACTIS AQUÆ CURSUM TEMPE-
 RARE.) Hujus vocabuli à verbo κατὰ γῆν ᾗω. i.
 cum impetu decido, varius est usus apud aucto-
 res. Interdum significat petrosam quoddam su-
 percilium in flumine, per quod aqua precipitans,
 ruit potius quam fluit vel decurrit, sicut in Rhe-
 no alicubi videre est, & de Nilo testantur Stra-
 bo, Plinius, Pompon. Mela, & Viruvius, his
 verbis lib. 8. Ab hisq; paludibus se circumagens
 (Dyris vel Nigir) per flumina.

EST RES DIGNA ET MAGNITUDI-
 NE TUA ET CURA.) Nota locum attentio-
 nis. Confer etiam epist. 42. sup. aliàs 50.

Ad Epistolam LXIII.

NEC PERICLITETUR EXHAURIRI.)
 Sic J. C. Ne liberalitate sua inops fieri pericli-
 tetur donator. l. 50. D. de re judic.

ELICE IGITUR.) Nullum mihi dubium
est, quin vel repugnantibus omnibus editis libris,
ex mente manūq; Plinii legendum sit: Elige.
*G. in C. de- Fundus emendationis nostræ est infra epist. 76.
præstatum; aliās 79. ut dispiceres, quid eligere debeam.*

Ad Epistolam LXIII. (aliās 13.)

LUCEM huic Epist. adferet collatio LXVIII.
j. (quæ aliās est XV.) utraq; enim ejusdem fe-
rè argumenti est. Lycormas unus erat ex Traja-
ni libertis (de aliis, ut Maximo, ut Epimacho, &c.
alibi dictum est) qui scripserat Plinio, petens, ut
legationem, si qua ad ipsum à Bosporo missus Sau-
romata regis venisset, Romam contendens, reti-
neret secum, quoad ipse subsequutus fuisset. Cum
autem legationis quidem adventus differretur;
duo autem tabellarii eam præcurrissent, unus cū
litteris regis, alter cum litteris Lycormæ ad Impe-
ratorem: consultum fore arbitratus est Plinius,
(qui tunc Niceæ fortè erat, ut ex epist. 68. al. 15.
intelligimus) ut neglecta petitione Lycormæ, nec
expectato Legati adventu, absq; mora tabellarios
ipso cum litteris ad Trajanum præmitteret. Cogi-
tabat enim, fieri posse, ut aliquid in mora esset pe-
riculi, & interesse Imperatoris, ut quàm ma-
turissimè rescisceret illius regis sive narrata seu
postulata. Habent hîc quod discant Politici ab ex-
emplo Plinii, quantum sæpè momenti ad res
gerendas in celeritate sit positum. Itaq; perpetuò
infixum

De legatio-
ne Sarma-
tica seu Bos-
porana.

Celeritas
hibenda.

infixum in animis habebunt illud Alexandri Μ-
 und'εν ἀναβαλλόμενος. quod etiam doctiss. Alciat'
 pro Symbolo usurpavit. Unde & Poëta:

Tolle moras: nocuit semper differre paratis.
 Est tamen etiam quando cunctatione Fabiana
 sit opus, & locum habeat illud Augusti: ἀπεῖθε
 βραδέως: Festina lentè. quod discernet, reiq; uni-
 verse moderabitur prudentia. Aureum certè est
 Isocratis præceptum: Βαλέυς μὲν βραδέως. ὅτι
 χεῖροι δὲ ταχέως τὰ δόξαντα.

SI QUA LEGATIO: Et mox: ET LE- Legatio.
 GATIO QUIDEM NULLA VENIT.) Le- pro legatis.
 gatio, pro legatis ipsis, vel etiam uno legato. obs-
 tractum pro concreto, ut loquuntur: sive vocabu-
 lum muneris pro persona. Sic alibi custodia, pro
 reo qui est in custodia.

USQUE IN ADVENTUM SUUM RE- Postulatio
 TINERETUR.) Hujus postulati nullam ido- irrationalis nulla
 neam vel probabilem rationem videre se potuisse, ratio meri-
 significat Plinius j. ep. 68. Merito itaq; postulati, tò habetur.
 nulla probabili ratione subnixa, sive σκευλόγῃς,
 nullam quoq; rationem sibi habendam existima-
 vit. Atq; hoc etiam exemplum imitatione di-
 gnum est presidibus alijsq; magistratibus.

DUNTAXAT IN EAM CIVITATEM,
 IN QUA IPSE SUM.) Hæc verba parenthesi in-
 cludenda, majoris evidentie causâ, hunc habent
 sensum tacitè subintelligendū: Tamen si fieri possit,
 ut in aliam hujus provincia urbem jam advene-

rit. Civitatem verò quam hîc dicat, ex epist. 68. j. constare potest, nempe Niceam.

Ad Epistolam LXV. (aliàs 14.)

Diploma-
tum usus.

HÆc epist. & breviss. est & facilima: memo-
rabilis tamen propter usum diplomatum, de
quib. alibi plura. Significat Trajano Plinius, se
tabellariū regis Sauromatae, pramissum ante le-
gatū, (de quo epist. preced.) majoris accelerationis
seu expeditioris itineris causa instruxisse diplo-
mate, quo videlicet citius resciscere posset Impe-
rator, quæ apportaret à suo rege.

REX SAUROMATÆ.] hac lectio, quæ est
in ed. H. Steph. planè defendi non potest. vel ergo
cum Ald. Catan. & Argent. legend. Rex Sauro-
mates, vel Rex Sauromata, ut sup. epist. prox.
tabellarius Sauromata.

Ad Ep. LXVI. (aliàs 71.) jūcta seq.

De exposi-
tis infan-
tibus.

HÆ duæ epistolæ pertinent ad l. ult. & tot. tit.
C. de infantib. expos. nec non ad tit. De li-
berali causa. item ad Novellā 153. & ad c. unic.
extr. De infantib. & languid. expos. Quareba-
tur sæpenumero tempore Plinii de iis, qui expositi
in infantia, adhuc à matre rubentes, ut ait Juvē-
nalis, sive sanguinolenti, ut loquitur Constanti-
nus Imp. in l. ult. C. de patrib. qui filios suos dis-
traxerunt. ab aliis sublatis, suscepti, & tanquam
servi fuissent educati (unde à Græcis θγεντοί, quasi
nutri-

nutricii sive alumni vocabantur) querebatur in-
quam, possentne tales in libertatem vindicari per
assertorem aliquem ab educatorib. suis, nulla re
pro libertate prestita; an verò prius persolvendum
quidpiam esset pro alimentis. Faciebat rem istam
difficilem, maxime in Bithynia, quòd anterioris
Principum, quæ super ea extabant constitutiones,
edicta, epistola, sive rescripta (ut Augusti, Vespasiani, Tui, Domitiani) variabant, nihilq. certè
cōtinebant, quod vel in genere ad quasvis provin-
cias; vel in specie ad Bithyniam pertineret. Auge-
bat quoq. Plinio hujus cognitionis difficultatem,
quòd exemplaria Constitutionū & Epistolarum
Divaliū partim essent vitiosa, partim suspecta. De
re igitur tanti momēti, tamq. dubia, recurrendū
sibi existimavit Plinius ad fontem juris, hoc est,
ipsum Imp. ut is dignū vindice nodū suo rescripto
expediret. Fecit hoc Trajanus, rescribens in hanc
sententiā: Ποσὲ τὰς ἀρετὰς, h. e. expositios & ab ἀρετὰς
aliis, qui suscepissent atq. educaissent, in servitutē quo iure
vocatos, deinde liberali causa manu adseri p. aliū, habendi.
h. e. in libertatē vindicari. hoc primū. Deinde, non
eogendos pretiū alimentorū susceptorib. suis red-
dere. Cujus posterioris partis hanc esse rationē pu-
to: tum ne impediretur, differreturve libertas, quæ
omnibus rebus est favorabilior, si prius pro ali-
mentis quid solvendum esset: tum quia pretium
alimentorum videretur iam per operas & mini-
steria ipsorum restitutum sive resarcitum, ut non
habeat educator, quod conquerratur.

*Attentio-
nis locus.*

MAGNA ET AD TOTAM PROVINCIAM PERTINENS QUÆSTIO.) *Attentionem excitat Plinius, significans, non de lana caprina, vel umbra asini hic disceptari; sed de libertate hominum plurimorum, per omnem Provinciam: item de alimentis. Libertas autem vita comparatur, sicut è contrario servitus mortalitati. Alimenta verò qui denegat, necare videtur. l. 4. necare. D. de agnosc. & alend. liberis.*

DE CONDITIONE.) *Id est, statu eorum: sint ne liberi homines, an servi eorum, à quib. sublatis & educati fuerunt.*

ET ALIMENTIS.) *Id est pretio alimentorum, an id, antequam libertati restituantur exposititii, refundendum sit susceptoribus.*

EORUM QUOS VOCANT ἑταῖρος) VOCABANTUR etiam Alumni: ut ex eruditiss. Glossar. vet. didicimus. Alumnus, ἑταῖρος. Et alibi: Alumnus, οἰκοτεταφῆς, τεοφίμῳ, ἑταῖρος.

*Constitu-
tiones prin-
cipum quo-
nuplices.*

AUT PROPRIUM AUT UNIVERSALE.) *Notanda divisio constitutionum principum. Alia sunt particulares, alia universales. Particulares sunt, quæ vel ad certas duntaxat personas pertinent (unde & personales appellantur) vel ad certa quædam corpora, et societates, & collegia, & provinciam certam, complectentes aliqua ipsis indulta privilegia. Universales (quæ & Generales) sunt, quæ omnium constringunt vitas, ad omnes homines pertinent, & omnes tenent: cùm prioris generis constitutiones non egredian-*

per personas eorum, ad quos sunt directæ. vid. l. 1. §. ult. D. de constit. princip. §. sed & quod Principi placuit. Inst. de jur. natur. gent. & civili. et quæ ibi tradunt Commentatores.

EXEMPLIS ESSE CONTENTUM.) non Exemplis enim exemplis judicandum est, sed legibus: quæ non est ius Demosthenica sententia est, etiam à Justiniano dicandum. usurpata in l. 13. nemo iudex. C. de sentent. & in- sed LL. terlocut.

PARUM EMENDATA, ET QUÆDAM NON CERTÆ FIDEI) Instrumenta ejusmodi plenam fidem facere, & judicantis religionem instruere non posse, certi juris est.

Instrumenta dubia non faciunt certam fidem.

VERA ET EMENDATA IN SCRINIIS TUIS ESSE CRED.) Notandus hic est locus ad id quod ajunt Arcad. & Honorius Impp. in l. 19. omnium. C. de Testament. Totum jus in suis esse scriniis constitutum. Quomodo in scriniis Principum totum jus est? Nimirum ita. solebant Principes in archivis suis (ea sunt scrinia) ad servare authenticas scripturas Constitutionum, Rescriptorum, Edictorum, Epistolarum, Decretorum suorum, quæ de jure emiserant: idq; ideò, ut eò tanquam ad fontem recurreretur, si qua incidisset de illis dubitatio. Idem hodièq; fit in Cancellariis, quas vocamus. Aliorum esto judicium, quàm bellè hoc dictum Impp. de toto jure in suis scriniis constituto, imitatus sit Bonifacius VIII. in c. 1. De constitutionib. in 6. cum ait: Romanus Pontifex jura omnia in scrinio pectoris sui cõ-

In Scriniis Principum totum jus est constitutum.

R. P. à jura omnia rectè,

setur

dicat se ha-
bere in suo
pectoris
scrinio.

tur habere. De qua Pontificali accommodatione
videri quoque potest Jac. Cujacius in Recitatio-
nibus Decretalium.

Ad Epistolam LXVII.

QUI LIBERI, NATI EXPOSITI.)
Quid ergo juris est de illis, qui servi nati,
à dominis suis exponuntur? Eorum dominum
amittitur, non minus quàm rerum pro derelicto
habitarum, & servi ipso jure ad libertatem perve-
niunt sine manumissione. l. 2. D. Qui sine manu-
miss. ad libert. perveniunt.

SÆPE TRACTATA.) significat Imp. frequen-
tissimam hanc fuisse controversiam, & proinde
dignam, quæ tandem aliquando decidatur.

Commen-
tarii Prin-
cipum, Se-
natus, Pa-
trumfam.
Regū, &c.

IN COMMENTARIIS EORUM PRINCIPUM.)
sic infra epist. 95. & epist. 106. referri in commen-
tarios meos jussi. Commentarius vel Commenta-
rium est liber, quem sibi quisque conficit, quasi
quoddam memoriae promptuarium, eorum quæ
in dies singulos egit: unde & Ephemerides & Dia-
ria vocantur. Non solum autem privati homines
et diligentes patresfam. hoc institutum servabant,
teste Asconio Padiano, verum etiam Principes
Romani hujusmodi libros sibi facere solebant:
ut videre est apud Suetonium in Augusto, cap. 64.
& in Tiberio cap. 61. ut nunc alia testimonia ad
compendium addam. Sic & Commentarios Se-
natus passim nominari legimus. Reperio in Com-
mentariis

mentariis Senatus, inquit Tacitus lib. 15. Annal. Nec Romanorum Principum aut Senatus hoc proprium fuisse, sed multò antiquius institutum, apparet ex historia sacra. Vid. lib. Esther cap. 6. in pr.

QUOD AD OMNES PROVINCIAS SIT CONSTITUTUM.) nulla extat universalis constitutio retrò Principum.

NON EST BITHYNIA.) q. d. Ergo nec ad ipsam porrigi debuerunt rescripta priora. non enim hoc Principes voluerunt arg. d. l. 1. §. ult. D. de const. princ. & d. §. sed & quod Principi. Instit. de jur. nat. gent. & civi.

ET IDEO.) nempe, ut hac controversia semel decidatur.

NEC ASSERTIONEM DENEGANDAM.) non solum Trajani & Plinii ævo etiam nunc in Assertio. usu erant Assertiones in iudiciis liberalibus (hoc Assertor. est, præjudicialibus actionibus, sive quis ex servitute in libertatem profiliret, sive ex quasi possessione libertatis ad servitutem peteretur) sed & diu postea manserunt, ad usq. Justinianum, qui primus & assertiones & assertionum vana nomina rejecit. l. 2. & 3. C. de assertionem tollenda. Glossar. vetus: Adsertor, καρπιστής. Adsertio, καρπισία. Et alterum Glossar. ἐκδικῶ & ἐλευθερίας, Adsertor. Erat autem Adsertor vindex alienæ libertatis, qui & satisfacere cõgebatur, nihil se prodenda libertatis causa facturum, nec destitutum causam status, sed in

bis

lite perseveraturum. &c. Quò & Martialis hoc
 versu respexit: Assertor venias, sacisq; praestes. Vi-
 de & Donat. in Terent. Nec poterat quisquam
 sine assertore litigare de libertate. Procuratoris e-
 nim dandi ius non habebat. Neq; semel tantum,
 sed & iterum ac tertio liberalis causa agebatur,
 si assertor causâ cecidisset, quod favori libertatis
 tributum erat. unde & secunda assertio nomina-
 tur à Quintiliano lib. 5. c. 2, & lib. 11. c. 1. Idem
 lib. 3. c. 8. proponit questionem: Sit ne liber, qui
 in assertione est. Adendum omnino Cujacius in-
 terpret. Sentent. Pauli lib. 5. tit. 1. §. post sulce-
 ptum. Et de Expositis idem ad Novell. 153. ubi
 docet Expositum à Græcis Interpretibus furis vo-
 cari ἀνεγώντος: quo verbo malè Constantinus
 Harmenopulus putabat significari furiosum ac
 dementem. Etsi enim non nego, etiam in ea signi-
 ficatione aliquando id inveniri, ut in vet. Gloss.
 legimus, ἀνεγώντος, Inconsultus, Inconsideratus,
 Improvidus: Tamen nihil necesse est ubiq; sic ac-
 cipi. Verba namq; pro subjecta materia, si ve pro-
 ut patitur res qua de agitur, esse accipienda, tra-
 latitium est.

Ad Epistolâ LXVIII. (aliâs 15.)

Legatio
 Bosporana.

DE Legatione Sarmatica seu Bosporana jam
 supra diximus ad Epist. 64. De eadem hîc
 quoq; agitur. Priorem cùm scriberet Plinius, ad-
 huc in expectatione erat Legatus ille, quâ commo-

rat Lycormas Trajani libertus. Cum verò tandem venisset ad Plinium Niceam, ibiq; biduo substitisset (credo ut ex itinere se recolligeret) impulit eum sua cohortatione Plinius, maturaree reliquam profectionem ad Imp. cui hac epistola ejus consilii sui causam unam atq; alteram exponit: 1. Quia advētus Lycorma (qui petierat à Plinio legatū usque dum ipse advenire retineri) diutius poterat differri, ut ita expectatio legati molesta esset futura Trajano, ad quem premissæ jam erant literæ pariter ac nuntii, adventantis ejus indicium facientes. 2. Quia Plinius, officii sui rationibus sic exigentibus, in aliam provincie partem proficiscendum habebat, ut ita solum Niceæ relicturus esset legatum. 3. Quia denique nulla occurrebat probabilis ratio diutius retinendi in via legatum regium ab Imp. expectatum. Elucet ex hac quoq; epistolâ singularis Plinii prudentia. Reliqua poterunt ex collatione Epistola 64. intelligi.

HÆC IN NOTITIAM TUAM PERFERRANDA.) vide quæ de hac form. annotabo j. ad epist. 77.

Ad Epist. LXIX. (aliàs 73.) cū seq.

HÆ duæ epistolæ agunt de translatione reliquiariū cum consensu Pontificum faciendâ: Reliquiariū
ut ita pertineat hoc argumentum ad jus sacrum. translatio.

Quod ut eò plenius intelligatur, pauca sunt ex antiqui-

antiquitate Rom. repetenda. Nefas esse ducebant veteres, movere loco reliquias defunctorum. Putabant enim, Manes inquietari & oculos hominū, imò & solem ipsum infauſtis aſpectib. inceſtari ac pollui reliquiis, quæ ſemel terra condita fuerāt, iterū in lucem prolatis. Hinc Paulus in ſententiis apud Cujac. lib. 21. obſer. c. 13. Qui corpus perpetuæ ſepultura traditū, vel ad tempus al. cui loco cōmendatū nuda verit, & ſolis radiis oſtenderit, piaculum committit: atq; ideò ſi honeſtior ſit, in inſulam; ſi humilior, in metallum damnari ſolet.

Ubi opere præſtium eſt obſervare manifeſtam imitationem Phocylidis, cuius hi ſunt verſus:

μη τῶν ὀφθαλμῶν φθιμῶν ἀνορύξῃς, μηδ' ἀθεῖα
δείξῃς ἡελίῳ, καὶ δαμόνιον χόλον ὄρῃς.

Similiter Julianus in l. 5. C. Th. De ſepulchris violatis. Quod quidem oculos hominum infauſtis inceſtat aſpectibus. Sic imp. Theod. & Valentinianus Novellās de ſepulchris, quæ tota eſt aurea: Nimis barbara eſt & veſana crudelitas dirutis per inexpiabile crimen ſepulchris, monſtrare cœlo corporum reliquias humanorum, &c. Quia tamen nonnunquam neceſſitas ipſa cogebat fieri reliquiarum translationem, puta, quòd monumentum eſſet iniuriā vetuſtatis ita corruptum, ut ruinam minari videretur vel q̃ vis fluminis ei aliquid damni dediſſet, vel alii quicquid casus contigiſſent: poterat quidem fieri translatio, verum tamen non aliter, quàm permiſſu collegii Pontificum. Ejusq; permiſſionis crebra eſt men-

Sepulchri
Violati cri-
men.

Et in antiquis monumentorum Inscriptionibus: Pontificum
ut videre est in Thesaurο illo pulcherrimo Inscripti-
onum clarissimi Gruteri nostri. Solebant et-
iam prius solennia quadam adhiberi sacrificia, translatio-
ne reliqui-
arum.
Et noctu potius quàm interdiu fieri translatio, ut
indicat Paulus lib. 1. sentent. tit. 21. Neq. so-
lùm in translatione reliquiarum oportebat con-
sensum impetrare Pontificum verùm etiam in re-
fectione sepulchrorum, quæ aliqui non impunè
fiebat. Docet hoc primùm Ulp. in l. ult. §. 1. D. de
mortuo infer. Si religiosus locus jam factus sit,
Pontifices explorare debent, quatenus, salva re-
ligione, desiderio reficiendi operis medendum sit.
Docet deinde Imp. Constantius in l. 2. C. Th. de
sepulchris violat. Qui verò (inquit) libellis da-
tis à Pontificibus impetrarunt, ut reparationis
gratia labentia sepulchra deponerent: si verà do-
cuerunt, ab inlacione multa separentur.

Tandem quia Impp. Romani Pontificatū maxi-
mū fecerunt suum, ipsorum permisso opus fuit ad
ea quæ dixi. His præmissis, nunc reliqua videa-
mus, quæ hujus sunt loci propria. Cùm igitur pro-
vinciales quidam adissent Pliniū, petentes, ut sibi
reliquias suorū justis de causis transferre liceret,
quòd dicerent etiā aliorū antea Proconsulum per-
missu se idem fecisse: Plinius dubitans, an talia cō-
cedendi jus esset proconsuli, quippe de quib. Romæ
non nisi Pontifices adiri solerent (hæc enim erat
ipsi ratio dubitandi) rem ad Trajanū retulit.

Impp. Rom.
olim etiam
Pontifices
Max.

Ad Epistolam LXX.

P 2

Traja-

Provincia-
libus par-
cendum.

T Rajanus rescripsit, posse Plinium exemplo antecessorum suorum, Provincialibus petentibus, vel permittere vel negare translationem reliquiarum, prout justa, vel non, sit causa, quae postulet, ut reliquiae alio transferantur. Nam provinciales non debere eò adigi, ut Romam usq; hujus rei causa tam longo itinere proficiscantur. In quo exemplum clementiae notandum occurrit Principi, & cuilibet adeò magistratui, parcentis hominibus sibi subiectis ac parentibus, quantum omnino potest, ne angariis ac molestiis non necessariis eos prae gravet. Notandum quoq; Proconsules in provincia nonnunquam id jus quibusdam in rebus habuisse, quod Romae Pontifices.

RELIIQUIAS SUORUM.) Glossar. vetus:
Reliquia. Reliquiae: λείψανα. Quo vocabulo hic significatur ossa & cineres defunctorum: ut apud Suetonium in Domitiano, cap. 8. Monumentum, quod libertus ejus è lapidibus templo Jovis Capitolini destinatis filio construxerat, diruit per milites, ossaq; & reliquias, quae inerant, mari misit. Ita saepe etià in jure nostro, verbi gratià apud Modestinum in l. penult. D. de condit. instit. Laudandus est magis quàm accusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare, secundum ipsius voluntatem, abjecit; sed memorià humanæ conditionis sepulturae tradidit. Hinc Reliquiae sanctorum in Ecclesia dictae: vulgò Heiligthumb: in quibus quot pie fraudes ab impostoribus exercitae sint, orbi terrarum jam-
pridem

pridem innotuit. Aliàs Reliquia etiam dicuntur, quæ de cibis superfuerunt, ut apud Ciceronem lib. 12. epist. 4. Vellem Idib. Martiis me ad cœnam invitasses; reliquiarum nihil fuisset. Significat, se ita avidè cœnaturum fuisse, ut omnia absumeret, nullasq; supercisse reliquias sineret, nulla λείψανα. quæ Marcus Evangelista c. 8. ὡσεύματα κλασμάτων vocat: Matthæus c. 14. & 15. τὸ ὡσεύοντων κλασμάτων. Johān. cap. 6. ὡσεύσαντα κλάσματα. Hic me commonefaciunt λείψανα, in altera quam notavi significatione, ut conjecturam meam obiter proponam de quodam Sex. Aurelii Victoris loco in Epitome, ubi de Sex. Aurel. Imp. Alexandro Severo: Hujus, inquit, mater Victor de Mamaea cò filium coëgerat, ut illa ipsa, quamvis permmodica, si mensæ prandiòq; superessent, alteri convivio reponerentur. Alium fortasse hîc quod offendat, nihil sit; certè omnes ita ediderunt. Mihi nunquam caruerunt suspitione ista verba: ut illa ipsa: pro quibus puto legendum: uti lipsana, (vel, ut λείψανα.) Miras sordes matris Imperatoris Rom. describit, quam non puduerit jubere, ut reliquie unius convivii, adservarentur alteri, inque id referrentur; quod in quotidianâ quidem vitæ ratione alicujus frugi patrisfamilias reprehensionem meretur nullam, imò & laudi adscribitur: in convivio autem adornando sordidum est, etiam in privato cive, nedum in Principe Romano. Et de hac quidem nostrâ emendatione conjecturali, quod volet, quisq; sentiat. Ego ad Plinium me recipio.

Sex. Aurel. Imp. Alexandro Severo: Hujus, inquit, mater Victor de Mamaea cò filium coëgerat, ut illa ipsa, quamvis permmodica, si mensæ prandiòq; superessent, alteri convivio reponerentur. Alium fortasse hîc quod offendat, nihil sit; certè omnes ita ediderunt. Mihi nunquam caruerunt suspitione ista verba: ut illa ipsa: pro quibus puto legendum: uti lipsana, (vel, ut λείψανα.) Miras sordes matris Imperatoris Rom. describit, quam non puduerit jubere, ut reliquie unius convivii, adservarentur alteri, inque id referrentur; quod in quotidianâ quidem vitæ ratione alicujus frugi patrisfamilias reprehensionem meretur nullam, imò & laudi adscribitur: in convivio autem adornando sordidum est, etiam in privato cive, nedum in Principe Romano. Et de hac quidem nostrâ emendatione conjecturali, quod volet, quisq; sentiat. Ego ad Plinium me recipio.

Lipsana, id est, reliquia ciborum.

*Iniuria Co-
rustatis.*

PROPTER INJURIAM VETUSTATIS.) *inju-
ria temporis, vetustatis, cœli, hiemis, &c. meta-
phoricè dicitur. Proprie enim iniuria sine affectu
& animo iniuria inferenda non committitur.
Hæc autem in res animâ carentes nō cadunt. Ve-
tustatis dentes etiam saxi non parcunt.*

*Incursum
fluminis.*

PROPTER FLUMINIS INCURSUM.) *Inter ju-
stas & necessarias causas reficiendorum sepulcho-
rum & reliquiarū transferendarū, Paulus quoq;
incursum fluminis ponit, lib. 1. sentent. tit. 21. in pr.
& Imp. Antonini in l. 1. c. De religiosis & sum-
ptibus funerum.*

*Exemplis
non judi-
candum,
sed legibus.*

SECUNDUM EXEMPLUM PROCONSULUM.) *Qui ante Plinium Bithyniam procōsulari impe-
rio gubernarant, ii soliti fuerunt provincialib. pe-
tentibus Reliquiarum translationē justis de cau-
sis permittere, atq; ita jus Pontificum usurpare.
Horum exemplis etsi Plinius se quoq; si idem fe-
cisset, tueri poterat, ad quæ etiam a provinciali-
bus vocabatur (scitum est enim illud Terentia-
num: Habet bonorum exemplum, quo exemplo
sibi licere facere, quod illi fecerunt, putat:) ta-
men iis confidere ausus non est, quod meminisset,
Non exemplis, sed legibus judicandum esse. l. 13.
C. de sentent. & interlocut. nec tam spectandum
quid Roma factum sit, quàm quid fieri debeat.
l. 12. sed licet. D. de offic. præsid. Tutius itaque
existimavit se facturum, si de re, quæ tanti ab
omnib. habebatur momenti, ipsum consulere Im-
perato-*

peratorem, quid faciendum vel omittendum esset, ne vel parum vel nimium faceret.

COLLEGIUM PONTIFICUM ADIRI.) nempe ut permittat Reliquias transferri, vel sepulchra deponi ac refici & reparari. Mirari liceat, hanc consuetudinem etiam sub Christianis Principibus mansisse: quod satis ostendit l. 2. (quæ est Constantii Imp. ad Limenium præf. prætor.) C. Th. de sepulchris violatis. quò facilius excusari poterit Justinianus, qui nobis paganismi reliquias in l. ult. D. de mort. infer. non sustulerit de verbis Ulpiani.

TE, DOMINE, MAXIMUM PONTIFICEM.) Imperatores Rom. Pontificatum Maximum ad se unà cum aliis imperii juribus pertraxerunt. hinc sæpius in antiquis numismatibus legimus: P. M. vel Pont. Max. Et Pontif. Max. Item Αϰχ. μεγ. quod valet δεχρεϋς μεγιστος. Videri potest magna hujusmodi numorum copia apud Adolphum Occonem, & quidem ipsius Trajani, quibus iste ipse adscriptus est titulus.

Ad Epistolam LXX.

PROPTER ALIQUAS JUSTAS CAU- Transla-
SAS.) Cujusmodi quadam superiore epistola tionis reli-
sunt expresse, ut vetustatis injuria, ut incursum quarum
seu vis fluminis &c. justa causa.

SEQUENDA TIBI EXEMPLA SUNT EORUM, QUI ISTI PROVINCIAE PRÆFUE-
RUNT.) Atqui non exemplis, sed legibus

Exempla *judicandum est.* R. Hic nullam fuisse legem, qua
quando & adstringeres Provinciales ad iter Romam sus-
cipiendum consulendi collegii Pontificum ergo:
sequenda. Imò fuisse jam præscriptam consuetudinem pro-
vincia, ut facultas transferendi Reliquias à pro-
consulibus peteretur, non à Pontificibus. Notan-
suetudo seu dum hic quoque, quod alibi monui, ut studiosò
Mos provin cuiq; provincia antiquus mos suus servetur. Ma-
cia servari gni enim faciunt provinciales, servari sibi con-
debet. suetudinem, & prerogativas suas: insolita autem
& inopinata ipsos turbant; ut prudentissimè scri-
psit Ulpianus in l. 4. observare. D. de offic. pro-
cons. vide etiam notata infra ad epist. 114.

Ex causa. EX CAUSA.) prout scilicet vel justa ea fue-
rit ac necessaria, vel minus. Similiter hac formu-
la utuntur non rarò etiam Jurisconsulti & Impp.
Illud ad extremum observetur ex rescripto An-
tonini in leg. 1. C. de religios. & sumpt. funer.
Translatio Translationem Reliquiarum tandem cujuslibet
reliquiarum presidis arbitrio fuisse relictam. quod manifestum
à presidib. fit illis verbis: Existimatione Rectoris provinciae
quoq; ver- transferre poteris. Notetur & hoc, Pontifices non
missa. solum de jure sepulchrorum & translatione reli-
Pontifices quiarum adiri solitos, verum etiam de jure partus
de quibus legitimi consuli & cognoscere cōsuevisse. Hinc D.
reb. adiri Pius rescripsit Pontificibus, videri justo tempore
ces erent, natū, qui 182. die natus esset. l. 3. §. ult. D. de suis
ces sccces & legitim.

Ad

Ad Epist. LXXI. aliâs 57. cum seq.

Pendent hæ duæ epistolæ ex 24. & 25. suprà
 (quæ aliâs sunt 34. & 35.) ideòque cum illis
 conferendæ sunt. Cùm enim Trajanus certis con-
 ditionibus permisisset balineũ extrui Prusæ (quæ
 Bithyniæ urbs est celebris) proxima erat inspectio
 de loco opportuno. Quid igitur sibi de eo videatur,
 hic exponit Plinius; nempe aptissimam fore hic
 edificio areã collapsæ cujusdam domus, quæ Clau-
 dii Polyani quondam fuerit, legata ab ipso Impe-
 ratori Claudio, hoc adjecto modo, ut templum ei
 fieret in peristyllo. hanc ruinosam domum, de qua
 præter aream ferè nihil supererat, cupit in hos
 ipsos usus ab Imp. vel donari vel vendi Prusensi-
 bus, utrumlibet magni muneris loco habituris,
 propter loci commoditatem. Promittit etiam,
 se exhedram & porticus additurum, & Trajano
 consecraturum. Adjungit denique epistolæ suæ
 exemplar testamenti Polyani: quod tamen ho-
 die non habemus.

Ad Epistolam LXXII.

Rescribit Trajanus: sibi probari consilium Plin-
 ni de illâ areã ad hunc balinei usum conver-
 tendâ; hac tamen additâ limitatione, dum ne ades
 sacra inibi fuerit extructa Claudio Casari. Hoc
 enim casu, ne quidem collapso templo, posse solum
 profanis usibus applicari.

238 AD EPISTOLAM LXXII.

*Traiani
à Philo-
phia.*

Ceterum quod significarat Plinius, de consecratione illa Traiani nomine facienda se cogitare, prudenter silentio praterit Imperator, ne scilicet ambitioni suae velificari in hoc opere permittendo videatur. Alibi quidem certe honorem statuarum modestè recusat. Soleo has duas epistolas appellare Architectonicas: quod genus & alia nonnulla in hoc libro extant.

*Civitas nō
deforman-
da ruinis.*

UT FOEDISSIMA FACIES CIVITATIS ORNETUR.) In hanc curam incumbere debet bonus magistratus, ne ruinis civitas deformetur; sed potius aedificia vetustate sublapsa in melius reparentur: memor videlicet ejus, quod ajunt Impp. Leo, & Majorianus in Nov. 6. princ. In aedibus publicis omnis civitatis consistit ornatus: quibus dirutis, facies venerabilis urbis decoloratur. Vide. tot. tit. C. De operib. publ. in primis l. ii. ne splendidiss. urbes vel oppida vetustate labantur &c. & l. 16. si quando usus exegerit, vel porticus vel quaslibet aedes ætatis senio seu fortuitis concussas casib. reparari, &c.

*Claudius
Polyanius
Libertus
Claudii
Cæs.*

CLAUDIUS POLYANUS.) Libertus fuit Claudii Cæsaris, qui gratum animum patrono suo, à quo inestimabile beneficium libertatis, aliq. acceperat, probavit legato domus & pecuniarum ad ejus ornatum & adis sacrae extructionē. Longè diversus ab hoc, eoque posterior, ille fuit Polyanius, qui Strategematum libros VI l l l. scripsit, & Divis fratribus Antonino & Vero dedicavit: quorum

quorum editionem gracam, ut alia infinita bona, debet res publ. literaria indefessa diligentia & eru- Is. Casan-
ditionis inexhausta viro Isaaco Casaubono: quā- boni laus.
tumvis ei maiā gratia referatur ab iis, qui ma-
ledicendi artem profitentur & strenuē faciunt,
postquam benē dicere non didicēre. Verū
ego quō?

IN PERISTYLIO.) Peristylum locus est Peristyle
columnis clausus, undiq; porticum habens, vel à um.
tribus minimū lateribus. vide Vitruvium lib. 5.
c. 11. & lib. 6. cap. 7. & 9. Sic Cicero pro Domo,
Amplissimum peristylum dixit.

TEMPLUM EI FIERI.) Aedem vocat Templum
Trajanus epist. proxima. Nota, etiam vivo Im- seu Aedes
peratoris, tanquam presenti Divo (ut ait Hora- Imp. etiam
cius) Tempia nonnunquam condebantur, nimis Sic ex-
profecō κολακευλικός, si verum amamus. structa.

IN AREA VACUA.) Glossar. vet. σχολή- Area vac-
ζων τὸ πλ, Area. Est autem pars insula sive do- cua.
mus area, & quidem maxima, cui etiam super-
ficies cedit: ut Paulus ait in l. 98. qui res. §. ult.
D. de solut. Et Celsus in l. 49. D. de rei vin-
dic. solum (inquit) partem esseedium existimo:
nec alioquin subjacere, uti mare navibus. Ubi Alioquin
alioquin ita interpretor, ut Graci suum αὐτως id est.
ponere solent. Porro aream ab ariditate dictam αὐτως.
volunt, quod ibi nihil crescat.

EXHEDRA.) Exhedra, à sedium frequentia sic Exhedra
appellata, in publicis quidē operib. erant loca ma-
gna ac spaciose magnitudinis, in quib. Philosophi,
Rhetores,

Rhetores, & alii studiis dediti homines, considerare
 & disputare atq; conferre possent. Earum figu-
 ram referūt, quæ in Cœnobiis Capitula vocantur.
 In privatorum verò adibus exhedrae sunt loca æ-
 dium, apta ad colloquendum æstate cum amicis,
 aut ad meridiandum. Exhedras Cicero quoque
 non semel nominat. Vide Vitruvium lib. 5. c. 11.
 & ibi Philandri ac Danielis Barbari Com-
 mentaria.

Exemplar
 testamenti.

EXEMPLAR TESTAMENTI.) Ita vo-
 cat, quod aliàs Exemplum, Græcè ἀπόγραφοι,
 Germanis Copien dicitur, oppositum authentico,
 quod aliàs Exemplar, & Exemplarium aliquan-
 do appellatur. Vid. l. 10. si in duobus exempla-
 riis. & l. ult. D. testam. quemadm. aperi. Sic ex-
 emplum testamēti tabulis authenticis opponitur
 in l. 4. §. ult. D. famil. ercisc. Vide quæ dixi in
 Prolegomenis ad Novellas cap. 2.

In quantū.

IN QUANTUM POTUERIT.) Elegantius
 & latinus est, quantum potuerint. Sed apud Pli-
 nium aliosque scriptores sæpius occurrit, In tan-
 tum, in quantum, &c.

Ad Epistolam LXXII.

ILLUD TAMEN PARUM EXPRESSISTI.)
 q. d. quod debebas clariùs, plenius ac disertius,
 ad me perscribere. Sic & alii Impp. nonnunquam
 in rescriptis suis ad consultationem vel quæstio-
 nes obscuriores vel minus plenas ajunt: Expressere
 debueram

debueras tuis precibus, &c. Videl. 3. C. de duobus reis. In quib. tacita inest reprehensio.

Solum adie

SI FACTA ÆDES ESSET, LICET COLLAPSA SIT, RELIGIO EJUS OCCUPAVIT SOLUM.) *Primum hic notetur, et si religiosus locus in jure à sacro distinguitur, & fit*

sacra etiam

eâ collapsâ

manet ex-

emptis com-

mercio.

illatione mortui, ad perpetuam sepulturam. l. 6.

§. 4. religiosum. D. de divis. rerum. §. religio-

sum. Instit. de rerum divis. tamen latiore signi-

ficatione interdum etiam sacro loco, id est, qui

publicè cultui divino consecratus ac dedicatus

Religiosus

locus ali-

quando et-

tiam sacer

dicitur.

est, religionem tribui, ut hic fit. Deinde notetur

hic locus ad confirmationē ejus, quod in jure no-

stro legimus: semel æde sacrâ factâ, etiam diruto

ædificio, locum (id est, aream vacuam) sacrum

manere. d. l. 6. in tantum. §. 3. sacra. vers. semel.

D. de divis. rerū, cui convenienter Papinianus

in l. 73. D. de contrah. empt. Æde sacrâ terra

motu dirutâ, locus ædificiî nō est profanus: & ideo

venire non potest. Quem locum laudat & Justi-

nianus, §. sacra. vers. locus. Instit. De rer. divis.

Locus autem, in quo ædes sacre sunt ædificate,

etiam diruto ædificio, sacer adhuc manet: ut &

Papinianus scripsit.

Ad Epist. LXXIII. (aliâs 77) & seq.

EXtabat Senatusconsultū quoddam de agnoscendis liberis & natalibus restituendis, quobus rei cognitio proconsulibus in provincia permitte-

mittebatur. Extabat etiam Domitiani quadam
de eadem re Epistola ad Minutium Rufum. De-
niq; & exempla erant in medio proconsulum, quæ
ante Plinium rexerant Bithyniam. Et tamen Pli-
nius (nescio sanè qua de causa) hesitabat, deberet-
ne ipse tales causas cognoscere, nec ne. Rem igitur
integram relinquere, & interim Trajanum, ora-
culum suum, consulere maluit.

Ad illa verba: [Nescio sanè qua de causa]
animadversionem. Tob. Adams non dissimula-
bo, quam ad me eodem verbis perscripsit: Imò
hec ipsa est ratio dubitandi, quod ad SCtum
respexerit, ex quo fuit injectus Plinio scrupulus.
forsan enim cautela fuit in illo, de certo modo co-
gnoscendi in provinciis in his causis. Si enim tex-
tus rectè inspiciatur, non dicit, quod secundum
SCtum cognoscere noluerit; sed quod postularint
quidam, ut secundum Domitiani epistolam, scri-
ptam, & secundum exempla Proconsulum cogno-
sceret. se verò respexisse ad SCtū, quod de talibus
tantum provinciis loquatur. Quo forsitan aut in-
hibitum hoc fuit, aut ceruus, ut dixi, prescriptus
modus. Unde nec illud SCtū haud dubiè gene-
rale, cuius Ulpian. meminit, idē puto huic nostro.

Ad Epistolam LXXIII.

Rescribit Imp. Nihil certi se definire prius
posse, quam SC. illud legerit: quod proinde
sibi mitti velle significat λακωνικῶς.

SECUNDUM EXEMPLA PROCONSULUM.) Sic
& ali-

Et alibi harum Epistolarum allegantur exempla antecessorum, quae iam enim non nisi timide sequi Plinium, quatenus intelligimus de ipsius ad Trajanum consultationibus. *Exempla sequenda.* Nimirum fallax saepe genus est exemplorum. Exempla sunt facti: Re, scripta et constitutiones sunt partes juris. Facta infinita sunt, et saepe etiam prudentissimos fallunt: ius finitum et potest et debet esse: ut Neratius ait l. 2. D. de iur. & facti ignor.

RESPEXI AD SENATUSCONSULTUM.) Huius SC. meminit Ulpianus quoque in l. 1. D. de agnos. & alend. liberis.

DE HIS TANTUM PROVINCIIIS LOQUITUR, QUIB. PROCONSULES PRÆSUNT.) De provinciis diligentius scripsit Paulus Manutius in lib. De leg. Romanis, ubi docet quod omnino in ditione populi Romani fuerint provincia, et à quib. quove anno caperentur quae consulares, quaeque praetoria. In hac provincia enim duo genera provincia dividebantur, ita tam quod triplicem, ut nonnunquam etiam illi, qui praetorias obtinebant provincias, Proconsules dicerentur; Praesidium verò generalis esset appellatio. Non intelligo autem satis (fateor) quid illud sit, quod haesitationem objecit Plinio, quò minus auderet cognoscere de illis status controversiis: cum certum sit, ipsum Proconsulem fuisse, et Senatusconsultum illud ad tales provincias, quae à Proconsule regerentur, pertinuisse: nisi illud fortè fuit, quod rem dubiam reddidit; Quia solebant de iure legitimi partus adiri et cognoscere Pontifices, ut supra notavi ad aliam epist. ex l. 3. §. ult. D. de suis et legit.

Ad

Ad Epistolam LXXV. (aliàs 16.)

Tota hac Epistola ferè historica est: nec pauca liberali cognitione digna complectitur. Exponitur enim per eam Trajano à Plinio varia fortuna cujusdam Callidromi, quem Imperatori transmittit, cùm ad statuam eius cōfugisset. Id qua occasione factum sit ut sciatur, pauca præmittenda sunt de vite ipsius mirabili curriculo. Servierat hic Callidromus antea Laberio Maximo: Deinde bello Decebalico (quod à Trajano gestum suprà in Prolegomenis attigi) captus in Mesia, dono missus erat Pacoro Parthorum regi à Decebalo. Cùm per aliquot annos Pacori servus fuisset, tandem ab eo profugit, cum gemma secum ablata, quæ insculptam Pacori imaginem habebat, cùmque glebula metalli Parthici. In hac fuga cùm Nicomediam pervenisset, seseq; pro libero (ut opinor) homine gereret, operas suas pistoribus quibusdam locavit. Ab his cùm asperius (quemadmodum de homine peregrino ac penè servilis conditionis credibile est) tractaretur, & injuriis proscinderetur: non alia ratione se tutari melius potuit, quàm confugiendo ad statuam Principis, tanquam ad asylum. Inde perductus ad magistratus municipales, varias illis vices fortune suæ commemoravit. Eandem narrationem repetiit. Æinde apud Plinium Bithyniæ præsidem, cui ab Apuleio milite (centurione, ut

vide-

Callidromi
curriculum
vita.

videtur) stationem Nicomediensem sortito, cum
elogio, ut moris erat, transmissus fuerat. Denique
Plinius, ut dixi, hunc Callidromum (quem non
inscite fortune pilam dixerimus) Imperatori mi-
sit, una cum gleba metalli Parthici, anulo suo ob-
signata. Excusat simul transmittendi tarditatem
seu moram. Elegans est epistola, & multa com-
plectitur notatu digna: quorum nonnulla dein-
ceps evolvemus.

SCRIPSIT MIHI.) hoc genus litera Elogia Elogia.
vocantur in jure nostro.

NOMINE CALLIDROMUM.) τὸ νομι-
νε παρέλκει. ut Luca 16. v. 20. ὀνόματι λαζαροῦ. παρέλκει
crebrum in
Nomine.
& sexcentis talib. exemplis. Significat autem
Callidromus cursu validum, qualem dicere possis
eum, quem Galli un Laquei: Latini cursorem
vel Apedibus vocant.

PISTORIBUS.) horum collegia fuisse didi- Pistorum
collegia.
cimus ex jure Civili & historiis.

QUIBUS OPERAS SUAS LOCAVERAT.)
Non fuit iste Callidromus pistorum servus (neque
enim se ipsis vendiderat participandi pretii causa,
ut interdum fiebat) sed cum se pro libero homine Opera loca-
ri possunt
etiam à li-
beris homi-
nibus.
gereret, sive in libertate moraretur, (sciendum
est autem, & liberum hominem posse dolo malo in
libertate esse, & servum posse sine dolo malo in li-
bertate esse; ut eleganter explicat Ulpianus in l.
12. igitur. D. de liber. caus.) operas tantum suas
ipsis locarat. hoc enim etiam liber homo facere po-
test. Paulus in Sententiis lib. 5. tit. 1. nu. 1. Homo

liber nullo pretio estimatur. Et post pauca: opera tamen eorum locari possunt.

Magistratus promunicipalib.

PERDUCTUMQ; AD MAGISTRATUS.) Nota. Magistratus absolute positos significare municipales magistratus. Ita saepe in Jure nostro. vid. l. ult. C. de magistrat. municipalib.

Confugere ad statuas qui soliti.

Statua, ius asyli habebant.

CONFUGISSE AD TUAM STATUAM.) Nota res est vel mediocriter in Jure & historia Rō. versatis, Statuas Principum non minus quam aras Deorum & ades sacras jus asyli habuisse, ut ad eas confugerent, qui aliter ab injuriis ac sevitia securi ac tuti esse non possent. ut videre est in tit. C. De his qui ad statuas confug. & §. sed hoc tempore. Inst. De his qui sui vel alie. jur. sunt. l. 2. D. eod. l. 28. capitaliū. §. 7. ad statuas. D. de pœn. l. 17. quid sit fugitivus. §. 12. apud Labeonem. D. de ædil. edict. Seneca lib. 1. De clementia. c. 18. Servis (inquit) ad statuam licet confugere, cum in servum omnia liceant. Eleganter Theodosius & Valentinianus: Βωμὸν σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασιν ἢ δεχάμεναι αὐτοῖς. Juxta quem locum & Cujac. laudat. Parat. Cod. Ulpianus quoq; lib. singulari, quem de officio Præf. urbi fecit, testatum reliquit, ad officium ejus pertinuisse, ut audiret servos, qui ad statuam confugissent, de dominis suis conquerentes. l. 1. §. 1. D. de off. præf. urbi. Neq; verò servi soli, si quando à dominis suis asperius tractati vel durius habitii essent, verum etiam liberi homines injurià ab aliis affecti, aut à potentioribus oppressi, vel etiam

jam metuentes opprimi, ad statuas presidii ergo
 confugiebant. Quidā tamē abutentes illo statu-
 rum sive simulachrorum Imperialium jure, non
 sua defensionis causā, sed tantū ad conflandam
 inimicis suis invidiam, vel ad statuam confugie-
 bant, vel certē imaginē Imperatoris praeferebant: *imaginem*
 quod adeo fuit frequens olim, ut etiam Senatus- *Principis*
 consulto & Principum Rescriptis ei fuerit occur- *preferre.*
 rendum: ut apparet ex Scævola l. 38. SCto. D.
 de injuriis. & Callistrato in d. l. capitalium.
 §. ad statuas. D. de pœnis. ubi præter Senatus-
 consultum illud facit etiam rescripti D. Pu men-
 tionem, quo jubetur vinculis publicis coerceri is,
 qui imaginem Caesaris in alterius, invidiam præ-
 tulisset. Posteriores quoq; Imperatores, Valenti-
 nianus, Theodosius & Arcadius, ultimum in eos
 sententiam proferri voluerunt, qui probati (in C.
 Th. est proditi) fuerint artibus suis inimico in-
 vidiam creare voluisse ad statuam confugiendo.
 l. un. C. de his qui ad statu. confu. & l. un. C.
 Th. lib. 9. tit. 44. De illis autem qui ad eadem
 sacram confugissent, elegans est constitutio Græco-
 Latina Impp. Theodosii & Valentiniani, quæ vi-
 deri potest in C. Th. d. lib. 9. tit. 45. ad finem. Nec
 apud Romanos tantū hunc morem fuisse, sed
 etiam apud Græcos, vel hæc indicio erunt Euro-
 pidea: ἔχει μὲν γὰρ καὶ τὰ Φυγῆν. ἵνε μὲν πέτρεαι,
 δῆλοι δὲ βωμὸς θεῶν. Locus in Andromacha. U-
 feris, inquit, in petrosis locis, ita feruis in aris Deo-
 rum est suum per fugium.

SERVISSE ALIQUANDO.) Aliud qui-
 servire & dem est servire, item in servitute esse (quod etiam
 servum esse in liberum hominem aliquando cadere potest,
 diff.

eiusq; natalib. atq; ingenuitati nihil officit. §. ult.
 Instit. De ingenuis. l. 2. C. de ingen. manum.)

Aliud autem, esse servum. Hunc tamen Calli-
 dromum puto Laberii Max. servum quoq; fuisse,
 nec tantum ei tanquam liberum hominem aut
 bona fide serviisse. Nec obstat, quod quis fortasse
 dicat, proponi tamen hic captum in bello Deceba-
 lico, & servos militia capaces non fuisse: ut notavi
 §. ad epist. 30. al. 38. unde necesse sit dicere, quod
 liber homo fuerit. Nam potuit in militiam profe-
 ctus fuisse in comitatu herili, & sic ab hostibus
 captus tanquam servus: ut non tam libertatem
 cum servitute, quam cum hero herum commu-
 tasse dicendus sit. Etenim calones quoque & lixe
 in militia sunt, & ab hostib. capi, sive, ut veteres
 loquebantur, hostium potiri serviq; capientium
 fieri possunt, nec tamen sunt milites.

Pácorus
 Parthia
 rex.

MUNERI MISSUM PACORO PAR-
 THIAE REGI.) Nepotem hunc fuisse credo illi-
 us Pacori, quem cum exercitu ad internecionem
 secidit Ventidius Bassus Antonii legatus: quod
 pater ejus Orodes Crassum fraude circumventum
 occidisset: cujus mentio est apud Ciceronem, Ap-
 pianum, Horat. 3. Carmin. &c. Porro cum hic
 Callidromus regi a rege missus sit muneri, argu-
 mentum inde sumi potest, hominem fuisse non
 vulgaris vel forma, vel artificii, vel ingenii. quod
 etiam

etiam hinc elucet, q̄ sic è ministerio regio profu-
gere potuerit, cūm quidem verisimile sit, diligen-
ter observatum fuisse, nam nec hodie sine magno
ingenio quis ex Turcica captivitate fugā elabi
possit. Venit hīc mihi in mentem ejus, quod ele-
ganter scribit Florentinus: Nihil interest, quo-
modo captivus reversus est: utrū dimissus, an
vi vel fallacia potestatem hostium evaserit. Sc.
l. 26. nihil interest, D. de capti. & postlim. re-
vers. ubi procul dubio § C. respexit ad Homeri-
cum illum versum:

ἢ δόλω, ἢ ἐ βίῃ, ἢ ἀμφοτέρων, ἢ ἐ κρυφῆδόν.

IN NICOMEDIAM PERVENISSE.) *Nicomedia*
Puto delendum τὸ In: quamvis sit in omnib. edi-
tionib. Est enim urbis nomen Nicomedia, non
regionis vel provincie.

MITTENDUM AD TE PUTAVI.) Qua-
ri hoc loco potest, An non hoc cum injuria fuerit
conjunctum prioris heri: Et annon servus, qui ab
hostibus captus profugus, in prioris heri sui domi-
nium revertatur? Dicebat quidem Calius, teste
atq; approbatore Ulpiano, in l. 17. quid sit fugi-
tivus. §. 10. idem rectè. D. de ædil. ed. Liberta-
tis cujusdam speciem esse, fugisse: hoc est, potesta-
te dominica in presenti liberatum esse. Verū id
hic non pertinet.

*Servus ab
hostib. re-
versus an
in potesta-
tem prioris
heri red-
at.*

QUAM SIBI.) Jūngo, subtractam. Et no-
ta hīc rem bis factam furtivam. Primò enim
gemmam illam regiam, quæ & imaginem Regis
cum suo habitu, insignibus atque ornamentis, in-

sculptam habuit, Callidromus servus fugitivus regi hero subtraxerat, secumq; asportarat: (secundum illud Martialis distichon:

Fug. & furtum servorum propria viis.

A pedibus didicere manus peccare ptervæ:

Non miror furem, qui fugitivus erat.)

Deinde alius furunculus Callidromo eandem fumo altero subduxerat clepseratq;. Ita bis vitiosa facta res fuit: qua si quando usu capi posse debuisset purgato vitio, necesse fuit ut in Pacori potestatem rediret, nec satis fuisset, si Callidromus eam recuperasset.

Inquisitio rei furtivæ.

DUM REQUIRO GEMMAM.) Nota hic locum de Inquisitione rei furtivæ: quod argumentum alibi latius exequor. vid. ad tit. Instit. De oblig. qua ex del. nasc.

Gemma Pacori regis imaginem habens insculpta.

GEMMAM HABENTEM IMAGINEM PACORI.) Valdè pretiosum, regiq; suo carum hoc fuisse κειμήλιον, scilicet. Discimus autem hinc quoq; non esse novum hunc morem, imagines clarorum virorum insculpere gemmis: quales hodieq; apud antiquitatis aestimatores adservantur in thesauris, atque ostentantur. Nonnullas & ipse vidi, pulcherrimis imaginibus & emblematis insignes.

SI INVENIRI POTUISSET.) q. d. jam autem inveniri non potuit ullâ inquisitionis diligentia.

Glebulæ metallæ.

GLEBULAM.) hanc lectionem præfero alteri, bullam. Glebam & glebulam non solum de terra, sed etiam de lapidibus & metallis dicitur:

quod

quod notatum etiam doctissimo viro Rob. Stephano in Theſauro lingue Lat. probatūmq; testemonio alterius Plinii lib. 36. c. 6. & 19. & Columelle lib. 6. Bullam suspendebant de puerorum collo ad pectus propendentem. Ea nihil huc pertinet, ut neq; alia bullarum genera: de quibus eundem licet videre Rob. Steph.

ADDITIO Tobiaæ Adami. Nescio quo modo non placeat, hoc quidem in loco τὸ glebulam, etiā si de metallis quoq; aliās dicatur. Audi, si placeat, meam, sed leviculam eam fortasse, conjecturā. Quid si, cum bullam habeant quedam exemplaria, ex falsa illa verisimilem eruamus lectionem, palam? quam fortean imperita manus in bullam transformavit. Est enim pala, ut notum, in qua inseritur gemma. Nam de gemma certè hic sermo est, quæ subtracta, & ex auro haud dubiè avulsa, Plinio tardioris scriptionis causa fuit. Ne verò, quia interim gemma recuperata non esset, suspecta Callidromi fides de ea videri posset Imperatori: anuli palam, cui inserta fuit, pro teste veriloquii servi misit Plinius; neq; eam ex vulgari metallo, quod aliunde etiam haberi poterat, sed ex Parthico. Hæc igitur pala meo iudicio longè melius sententiam Plinianam illustrat, quàm illa glebula, quæ huc non videtur satis quadrare, ut per quam plerumque rudis tantum massa intelligatur: cui quid commune est cum gemma? Tu vide C. L. Rittershusi, & iudica.

CENSURA Michaëlis Viridungi.

Omniñò tò Glebulam retineam, si mei arbitrii res sit. Nam quæ contrà adferuntur, parum firma videtur. Certè si quis verba Plinii diligentius examinet, inveniet, hoc, quicquid sanè fuerit, quod ex Parthico metallo attulisse Callidromus dixerit, diversū aliquid fuisse à gemma, quæ ipsi subtracta fuerat. At gēma quæ facilius pala, cui inclusa erat, eximi, quàm unā cum pala, atq; adeò totus anulus subduci potuerit, non reperio. Et puto, per gemmā hīc significari totum anulum, à parte sui potiore: quamvis aliàs gemmam anulo cedere nō nesciam.

SIGNATA EST ANULO MEO.) Solere

Anulorum veteres annulis impressis obsignare res preciosas, signatorio- vel quas alioquin à conspectu cōtractūre aut adi- rum usus tu aliorum munitas ac tutas esse volebant, paulò apud Rom. humanioribus notissimum est. Vide alterum Plin- olim.

Tacitus lib. 2. Annali, initio: Irridebantur vilissima utensilium anulo clausa. Loquitur ibi de Vonone Phrahatis filio, à Parthis Romā repetito, ubi diu Imp. Augusti obses fuerat, longoque usu (quæ altera est natura: ἢ γὰρ ἡγεῖται ἐτιεγ. Φύοις) morem Romanum didicerat, & secum in patriam quoq; reportarat. Ad quem locū doctissimus Lipsius notat: Moris Romani fuisse, ut domi supellex penūsque omnis anulo signaretur, ne quid negligentia aut furto periret. Sic & lagenas, & cibum ac potum, & supellectilem anulo signabant. Plinius d. loco: At nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina. Martialis lib. 9. Nūc signat

signat meus anulus lagenam. Sic mater Cicero-
rum solebat lagenas diligenter signare nō tantū
plenas, sed etiam inanes, ut diligentissima huius
matris fam. consuetudinem posteritatis memoria
prodidit eius filius, Q. Cicero, M. Tullii frater
lib. 16. ad Tironem Tullium: sicut olim matrem
nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes
obsignabat, ne dicerentur inanes aliqua fuisse, quæ
furtim essent exiccata. Vid. & Lipsium d. loco.
& festivissimū caput nostrum Frid. Taubman-
num, ad illa Plautina Casina, A. 2. S. 1.

Obsignate cellas: referte anulum ad me.
& ad ista Persa A. 2. S. 3. Isti parci promi, qui
salinum (al allium) fervis obsignant cum sale.

CUIUS EST APOSPHRAGISMA Qua- Aposphra-
DRIGA.) Ex his verbis conicere licet, Plini- gisma anu-
um diversa ac plura signorum genera in annulis li quadri-
habuisse: puta in hoc anulo Quadrigam, in alio 8^a.
bigam, in alio aliud. De variis signis & sculpu-
ris annulorum apud veteres, consule doctiss. ami-
cum nostrum Joann. Meursium Exercit. Critic.
part. 2. c. 9. ubi & hunc ipsum Plinii locum lau-
dat. Ad etiam elegantiss. Fr. Taubmannum ad
Plautina hac initio Amphitruonis: So. Ubi pate-
ra nunc est? Me. in cistula Amphitruonis ob-
signata signo est. So. signi dic quid est? Me.
Cum quadrigis Sol exoriens. Plura de ann-
lis eorūq; signis seu figuris, à doctiss. & probis-
simo illo pectore expectabimus Joh. Kirchmanni,
amici nostri charissimi.

Atq; hac ad hanc epistolam historicam, quam parum aberat quin silentio praterissem, nescio quo pacto, nisi ab amico admonitus, latere in ea, qua non inutiliter mea quoq; expositione detegeretur lectori, calamū ad eam quoq; resumpsissem. Quid prastiterim, nescio. Lector aestimet, ac boni consulat tūm hac, tūm alia hujus commentarii: quem non scripsi in usum doctōrum, sed discere cupientium, sive, ut Epictetus agebat, proficientium.

Ad Epist. LXXVI. (al. 79.) cū seq.

Iulius Largus Ponticus testamento heredem scripserat Plinium, quem tamen nunquam viderat: (sicut potest quis & heredem institueret, & tutorem dare eum, quem non vidit. §. is quos nunquam. Inst. De hered. inst. §. §. item §. propter inimicitias. vers. non autem esse. Inst. de excusat. tut.) ejusq; fidei commiserat, ut, quicquid in bonis esset supra quinquaginta millia nummūm, id totum restitueret Heracleotis & Theanis, ea lege, ut illi arbitrati Plinii pecuniam inde redactam, aut in operum publicorū, honori Trajani dedicandorum, extructionem conferrent; vel in ludos quinquennales impenderent, qui in honorem Trajani celebrarentur, ipsiusque etiam nomen ferrent. Dubius itaque Plinius, currum prastaret, in opera aliqua publica, an in ludos pecuniam erogare, Imperatorem consulit.

Rescrip.

Ad Epistolam LXXVII.

Rescribit Imp. se non minus, quàm fecerit testator, hanc rem totam permittere ipsius Plinii fidei ac prudentiae: proindeque jubet, eligere quod ipsi optimum videbitur. Ex hoc quoque loco Traiani de (ut multis alius hujus libri) apparet, quantum de Plinio fiduciam habuerit Trajanus.

Traiani de Plinio fiducia.

JUDICIO TUO CREDENS.) Etsi, inquit, nec vidi unquam nec audiui nominari Jul. Largum testatorem, qui me heredem instituit, & fideicommissum quoddam à me reliquit: tamen hanc erga me fiduciam inde adeò concepit, quòd tu me probaveris, & tam Consulè quàm Proconsulem esse volueris, ut nunc alia tua, quibus me ornasti, beneficia taceam. Tàm multa latent sub his paucis verbis. Nota hic, Eum, qui Principis judicium promereri ac sustinere potuit, ab aliis quoque, etiam quibus nunquam visus fuit, magni fieri solere.

Judicium Principis facit pra-judicium ad alia.

PIETATIS SUAE.) quam testatam fecit, dum maximam partem suorum bonorum collatam voluit, vel in opera publ. tuo honori consecranda, vel in Quinquennalia, quae Traiani dicerentur.

ROGAVIT.) scil. me. Posset alicui jurisperito videri, hoc testamentum laborasse maximo defectu, quia caruerit institutione heredis. hec enim non sit verbis precariis (quale constat esse, Rogo, una cum aliis enumeratis ab Imp. in §. ult. Inst. Testamen- tum sine heredis institutione ne jure non subsistit.

DE SINGUL. REB. PER FIDEICOM. RELICT.)
*sed directis & imperativis, qualia sunt quibus
 legislator utitur; ut heres esto. Nam & testator
 quasi quidam Legislator est, ut voluntas ac dis-
 positio eius lex est ac ius. l. 120. Verbis. D. de
 verb. sign. §. disponat. Novel. 22. De Nupt.
 Sed intelligere debemus, omnino directam insti-
 tutionem heredis pramissam, eiq₃ subjectam fuis-
 se fideicommissariam restitutionem. Plinius au-
 tem compendio orationis utrumq₃ hic complecti-
 tur, ac miscet, quæ revera sunt diversa, & ordi-
 ne juris distincta.*

*Cernere he-
 reditatem.*

UT HEREDITATEM SUAM ADIREM CER-
 NEREMQ₃.) De Cretionibus heredum nota jam
 res est omnibus paulò humanioribus, ex lib. Regu-
 lar. Vlpiani. Franc. Duareni Aniversar. Dissus.
 & Fr. Jureti Miscellan. ad Symmach. quem vi-
 de pag. 128.

AC DEINDE PERCEPTIS.) Forsan scripserat
 Plinius, præceptis. nota legata præceptionis in
 jure civili.

*Quinquen-
 nales ago-
 nes.*

QUINQUENNALES AGONAS.) Ex
 Tacito lib. 14. Annalium, & Sueton. lib. 6. sive
 Nerone c. 11. constat, à Nerone primum institutū
 esse Romæ Quinquennale ludicrum, ad morem
 Græci certaminis; idq₃ variâ formâ, ut cuncta
 ferè nova. Sed & anto ipsum Augustus in me-
 moriam victoriæ Actiacæ, Nicopoli in urbe re-
 cens ab se conditâ, ludos Quinquennales consti-
 tuerat, eodem Suetonio teste lib. 2. c. 8. Tandem

ita res hac (favorabilis scilicet, ac natura hominum, quæ est à labore ad otium proclivis, grata) ampliata ac dilatata est, ut in plerisque colonis ac municipiis Quinquennales fuerint: quod etiam admonet Vir CL. Casaubonus, in Spartiani Adriano.

IN NOTITIAM TUAM PERFERENDUM.) Similiter §. ep. 68. Hac in notitiam tuam perferenda existimaui. Et epist. 39. Imp. Trajanus: Perfer in notitiam meam. Eademque phrasis etiam in Jure nostro extat, sed alicubi depravata, occasione, ut puto, notarum. Nam in l. 1. D. de milit. testam. ubi editum est: cum in notitiam meam prolatum sit: videtur rectius, ut legamus, perlatum.

FIDEM TUAM ELEGIT.) Sic fidem aliqujus sequi, sæpissimè dicunt Jurisconsulti, non solum in ultimis voluntatibus, sed etiam in contractibus. Vno alterove contenti hinc erimus exemplo. Sic Justinianus. in §. venditæ. Inst. de rer. divis. Si is qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit. Sic idem in §. ult. Instit. De fideicommissis. heredit. Quicumque sit, qui fidem heredis elegerit. Idem Imp. in l. ult. C. de fideicommissis. cum ipse sibi iudex & testis inveniat, cujus religio & fides à fideicommissario electa est. Sic Africanus in l. 46. quidam. D. de hered. inst. Etiam si manifestum sit, scriptum heredem fidem suam interposuisse, non tamen aliter ab eo fideicommissum peti posse, quam si & ipsum testatorem fidem ejus secutum esse probaretur.

Fidem aliqujus eligere, vel sequi.

*Memoria
perpetui-
tas.*

AD PERPETUITATEM MEMORIAE.)
Desiderium perpetuae memoriae, & cura eorum
quae post mortem nostram futura sunt, quam o-
mnes praeferrunt testatores, non minimū praebe-
re argumentum immortalitatis animae. Vide Ci-
ceronem lib. 3. De finibus. & confer, quae de
aeternitate Principibus per operum publicorū ex-
structiones affectanda procurandāque annotat
sup. Elegantissimè quoque Lipsius praefat. lib. De
Cruce: Solatium fatis esse scripsit, voluntatem al-
tra fatum.

Ad Epist. LXXVIII. (al. 81.) cū. seq.

Juliopolis civitas parva, & ob imbecillitatē (ut
fit) obnoxia injuriis, sita erat in capite seu pri-
more aditu provincia Bithynia, per q̄ eam frequē-
tissimus erat transitus. Ob eam rem suggerit Pli-
nius Imperatori, An non consultum videatur, ut
ad ejus defensionē constituat centurionē legionar-
ium, quemadmodum antea fecerat Byzantiis.

Ad Epistolam LXXIX.

Rescribit Trajanus, non placere sibi, ut haec
ratione securitati Juliopolitanorū prospiciat-
ur, quae aliter possit diligentia Plinii procurari.
nam si pro praesidio ei imponatur aliquis centurio
legionarius, rem ab aliis civitatibus minoribus
facile in exemplum tractum iri; quod ipsi Traja-
no gra-

no grave sit futurum. Byzantinorum aliam significat fuisse rationem, quæ suaserit ad illum modum eis consuli.

JULIOPOLITANIS.) Juliopolin Ortelius putat hanc esse, quæ Ptolemæo Ἰουλιόπολις, Juliogordus dicatur, Livio Gordintichos, Plinio Gordiucome. Sed quæ in capite Buhynia hîc eam dicit Plinius, videtur fuisse versus Paphlagoniâ, ubi & Claudiopoliis erat. Hæc quoque Additio Tob. Adami accepto ferenda est.

CIVITAS CUM SIT PER EXIGUA, ONE- Parva Ci-
RA MAXIMA SUSTINET.) ut potuerit Civitas non
jure exclamare illud proverbiale: ὁ δὴ ὡς αἰὼν τὴν πόλιν potest ma-
αἴψα φέρειν ἐπεθήκατέ μοι βῆν. hoc est, cum sim gna susti-
impar capræ, taurum mihi ferre dedistis. vel nere onera.
illud: Clutella bovi sunt impositæ. Est autem res
absurdissima, ut iis, qui maximè sunt imbecilles,
gravissima imponantur onera; quasi quis infan-
tis humeris trabem ponderiosissimam, aut saxum
vegrande imponere velit.

TANTO GRAVIORES INJURIAS, QUANTO Injuriis ob-
EST INFIRMIOR, PATITUR.) Infirmitas obno- noxia est
xia est injuriis. Quod pverbiali hac locutione di- infirmitas
cunt Germani nostri: Wo der Zaun am nidrig- German.
sten ist / da steigt man am meisten über. adagio.

SUNT ENIM IN CAPITE.) Nota, his locis cujus- In Capite
que pvinciæ potissimū succurri & consuli debet, sitis maxi-
quæ maximè sunt oportuna atque exposita injuriis: mè succu-
ut ferè sunt illa, quæ in primo adiu sunt, & in quæ rendum.
primus fieri solet impetus. vulgò vocat, Die Fron-
tieren Item / Grenzen. SECUN-

Ad Epistolam LXXIX.

*Consuetudo regio-
nis retinen-
da.* SECUNDUM CONSUETUDINEM PRÆ-
CEDENTIUM TEMPORUM.) Quam
diligenter ac religiosè custodire solitus fuerit Tra-
janus cōsuetudinem in quaque regione receptam,
alibi quoq; in his epistolis sæpius notare licet. Huc
pertinet illud Ulpiani: In rebus novis constituen-
dis evidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo
jure, quod diu æquum visum est. l. 2. D. de con-
stit. Princ. Et quod D. Antoninus rescripsit: Ni-
hil facile mutandum ex solennibus, nisi ubi equi-
tas evidens poscat subveniri. l. 7. in pr. D. de in
integr. restit.

*Gracismus:
habere cō-
sulendum,
carendum,
parendum.
Ec. opera-
m.* CONSULENDUM HABUERIMUS.)
Nota Grecismum nostris ꝑ C. familiarem. Sic
Macer. in l. 10. in fervorum. § 1. D. de pœnis:
operari habere in metallo. pro quo etiam rectè di-
xisset, operandum habere. Sic carendum habere
laribus, sepulchris avitis, dixit Celsus in l. 38.
in fundo. D. de rei vindic. Sic parendum habe-
re conditioni, Ulpian. in l. 8. quæ sub conditio-
ne. §. si quis sub jurisjurandi. D. de conditi.
instit. Sic ipse Plinius Panegyrico: enitendum
habere. Item: discendum habere tempore docendi.
Et mox: Nec habent adnumeranda pro Rep. vulo-
nera. Sic ꝑ. epist. 95. Impetrandum habes à boni-
tate tua. Sic æqualis Plinii nostri Tacitus, in
Dialogo de Oratoribus: Sed hæc, ut suprà dixi,
proxima;

proxima, & quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda haberemus. Et infra: Cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent. Et mox: multum interest, utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis, & civibus irruentibus.

ONERABIMUS NOS EXEMPLO.) Quid ita? Quia rem in exemplum trahentes aliæ civitates, petent sibi item concedi, quod vident, non tantum Byzantiis, sed etiam Iulopolitanis à me indultum: cum tamen, quæ Princeps alicui ob merita indulsit, vel si cui sine exemplo subvenit, ad exemplum trahi non debeant, nec personam egrediantur. l. i. §. ult. D. de constit. Princ. §. sed & quod Principi. D. de const. Principum.

TIBI EAM FIDUCIAM DILIGENTIÆ HABEO.) Sæpius occurrunt in his epistolis argumenta hujus rei minimè obscura.

*Fiducia
Tr. Jani de
diligentia
Plinii.*

SI QUI SE CONTRA DISCIPLINAM MEAM GESSERINT.) Disciplinam suam sive Temporum suorum alii quoque Imperatores in Rescriptis suis urgent ac observari volunt, ejusque violatores graviter puniunt. Ex eo loquendi more hic etiam locus est capiendus. Plura de hac formula dixi alibi.

*Custodien-
da est di-
sciplina
temporum.*

COËRCEANTUR, AUT SI PLUS ADMISERINT, PUNIANTUR.) Nota differentiam inter coërcere, & punire, quæ tamen non servatur ubique exemplum esse potest in tit. D. ad L. Jul. de adul. coërcend.

QUAE DEPREHENDERIS.) vitiosa le-
ctio videtur, sic restituenda: quos depr. vel
quod depreh. nisi quis retento Quae, malit no-
ta facies.

IN URBEM VERSUS.) Malim, Ur-
bem versus, omisso in.

Ad Epist. LXXX. (al. 83.) cū seq.

HE duae epistolae pertinent ad tit. Juris nostrī
De muneribus & honoribus: & insignem
complectuntur interpretationem Legis Pompejae,
cujus plura fuisse capita, discimus ex hac epistolā
collatā cum epist. 115. infra. Sed ut res eō melius
intelligatur, primò præmittendum est; Non solum
Romae præfinitum fuisse certum tempus ætatis,
ante quod tempus non patuerit adiuus ad hono-
res seu magistratus: (de quo Ovidius V. Fast.
finitaq; certis Legibus est ætas, unde petatur
honus) sed etiam in provinciis. Deinde præmie-
tendum est, Legē Bithynis à Pompejo Magno
post confectum bellum Mithridaticum latā cau-
tum fuisse. Ne quisquam vel ad magistra-
tus ullos admitteretur ante annum ætatis tricesi-
mum. Tertiò præmuniendum, Edicto Au-
gusti legi Pompejae in eo derogatum postea fuis-
se, quòd Augustus ad Magistratus admisit eos,
qui vicesimum & alterum annum implevissent:
Et hos, qui magistratum aliquem gessissent, re-
eam in Senatum legi posse, constanter Pom-
pejus

Legis Pom-
pejae de Ma-
gistratibus
capp. plura.

Augusti E-
dictum.

pejus. De senatoria etate Augustus præterea nihil carvit. Quarto admonendum, Censores tam in provincialibus urbibus, quam Romæ jus habuisse, & legendi, cooptandiq; homines dignos atque idoneos in Senatum, & removendi e Senatu, vel in censu agendo prætereundi indignos & minus idoneos.

His præcognitis, jam cetera videamus, quæ erunt deinceps planiora. Ex comparatione itaque legis Pompejæ cum Edicto Augusti, hæc legitima nascebatur controversia, & quidem duplex. I. An minor XXX. annis, major tamen XXII. ad magistratum adhibitus, posset etiam à Censoribus in senatum adscisci. II. An minor XXX. annis, major tamen XXII. posset, etiam si gessisset ullum magistratum, tamen senator fieri ante completum XXX. annum. Quid multa? Ad priorem questionem respondit Plinius affirmative; ad alteram negatè: utramque responsionem sive interpretationem Trajano probante suo rescripto, quando ad ipsum majoris certitudinis ergò rem retulerat. Atque hoc est istarum duarum Epistolarum argumentum: quo multa continentur memorabilia, & inprimis dexteritas interpretationis Pliniane à Trajano approbata. Videmus hinc, quanti referat, magistratus esse etiam juris & Legum peritos, quamvis etiam non juris periti magistratum gerere possint, ut alibi disputatur. Sed videamus paulisper, exercitationis gratia, atque ad exemplum,

tam Dubitandi quam Decidendi Rationes ad utramque questionem. De priorē igitur quæstione videbatur dicendum; Qui ante 30. ætatis annum fuisset magistratus ex Edicto D. Augusti creatus, hunc non posse creari etiam Senatorem, nisi completo anno 30. Quia Augustus tantum de Magistratu, nihil verò de Senatoria dignitate ante 30. ann. capeſſanda, ſuo edicto complexus fuerat. Caſus igitur omiſſus in Edicto Principis pro omiſſo habendus eſt. Decidendi autem ratio in contrarium ſuadet, ut conjungamus legem Pomp. cum Edicto Augusti, & dicamus, hanc fuiſſe mentem legiſlatoris Augusti, quod voluerit, eum, quicumq; magistratum geſſiſſet, etiam Senatorem fieri poſſe: & quidem tanto magis, quanto plus & ſublimius eſt, Magistratum gerere, quam Senatorem eſſe. Cui igitur quod plus eſt conceditur, non debet utique id, quod minus eſt, denegari.

Animadverſio Tobia Adami. Quod hic plus dicitur eſſe magistratum gerere, quam Senatorem fieri: quod nō puto. Fuerunt. n. Roma & ad exemplum ipſius in coloniis & provinciis, inferiores magistratus quaſi gradus ad Senatoriam dignitatem, qua florente Republ. in pace non erat ſuperior quam Cōſulatus. Exemplū eſto in Quæſtura, in qua quaſi tirocinium deponebant aſcenſuri ad ſuperiores dignitates: eā enim non geſtā Lex Cornelia transire vetuit ad ullum magistratum. Ceterum de iis, qui contra legem Anna-

riam

etiam magistratus ceperunt, plurib. alicubi dis-
quirit Alex. ab Alexan.]

Præterea non fuit Augusto propositum, ulla in
re legē Pompejam restringere, sed potius amplia-
re. Cum igitur diserte edixerit, Ab anno XXII.
posse quem fieri Magistratum: multò utiq. ma-
gis eundem qui Magistratum gessisset, voluisse
intelligitur fieri etiam Senatorem.

De posteriore questione primâ fronte quis di-
xerit; Etiam minorem 30. annis, qui magistra-
tum non gessisset, debuisse tamen capacem esse
dignitatis Senatoria. I. Ob hanc Dubit. ratio-
nem: Quia cum ex Augusti Edicto possit quis
ante 30. & post 22. ætatis annum fieri magistra-
tus, poterit utiq. etiam Senator fieri: ex eadem
regula juris, quam paulò antè pro Decisione prio-
ris questionis attuli. Quia non debet, cui quod
plus est licet, quod minus est non licere. II. Ob
hanc rationem, (quam subindicas Plinius)
Quia sic adhuc factitatum erat. Consuetudo
autem habet vim legis, imò & vincit legem l. 32.
de quibus. & aliquot seqq. ll. D. de legibus. l. l. l.
Quia etiam utile ac necessarium erat Reipub.
legi in senatum liberos honestorū civium, quam-
vis si nondum nati essent 30. annos. Contrâ si tan-
ta ætas expectanda esset, futurum erat, ut multi
è plebe (qui scil. id ætatis complerent) p. s. præ-
ferrentur atq. obisterent.

Verum his omnibus nihil obstantibus contra-
rium est juri convenientius, & iam Trajano,

quàm Plinio amplectendum visum est: nempe sicut ante edictum Divi Augusti nemo minor XXX. annis ad Senatũ admitteretur ex l. Pomp. ita neque post illud edictum quemquam debere admitti. Nam de atate Senatoria ejus, qui nullum gesserit magistratum, Augustus nihil cave- rat: Ideoq; censendus est legem Pompejam hac in parte suo loco relinquere voluisse. Jus enim quod mutatum non reperitur, cur stare prohibe- atur? vulg. l. sancimus. 27. C. de testament. & l. præcipimus. 32. C. de appell. Quare hunc casum, si quis minor 30. annis nullum gesserit magistratum, merito pro omisso habebimus.

Nec obstat 1. Dub. Ratio, Qua dictum est, minorem 30. & majorem 22. annis, posse ma- gistratum fieri, ex Edicto Divi Augusti: Et eum, qui magistratus fieri potuerit, multò magis et- jam Senatorem posse ac debere fieri. Non enim satis est, fieri posse magistratum aliqua atate, ni- si etiam reapse fias. Quò pertinet quod vulgò ajunt: A possibili ad id quod inest, non valere consequentiam. Quòd si ita edixisset Augustus: Quacumq; atate potest quis magistratum capere, eadem & in Senatum legi potest: tum verò con- fectam rem haberemus. Subsumeremus enim: At major 22. annis, quamvis 30. annis minor, potest capere magistratum. Et hinc concludere- mus: Ergo minor 30. & major 22. annis potest etiam fieri Senator. Jam verò nihil tale in Edi- cto Augusti cõprehensum fuit: quin immò de Se- nato-

watoria etate nihil disertè cavit, sed tantum per
 consequentiam; quatenus scilicet quis gessisset,
 magistratum ab anno etatis *XXII*. non autem
 quatenus tunc gerere potuisset. *II*. Non obstat
 altera *Dub. R.* à consuetudine sumpta, quòd ita
 factitatum sit atque observatum antea, ut etiam
 minores *XXX*. annis, quamlibet nondum gessissent
 Magistratum aliquem, tamen in Senatum co-
 optarentur. Respondetur enim, Non exemplis ju-
 dicandum esse, sed legibus. Nonnunquam usur-
 pari quidem aliquid, sed nullo jure. Non spectan-
 dum quid sit factum, sed quid fieri debeat. Con-
 suetudinis ususque longevi auctoritatem, et-
 jam si non est vilis aut exigua, non tamen tantè
 esse momenti debere, ut aut legem vincat aut
 rationem. *l. 2. C.* Quæ sit longa consuetudo.
 Præterea credibile est, illam consuetudinem legi
 contrariam non habuisse sua (quæ vocantur) re-
 quisita, ut satis efficax esse potuerit, ad legis abro-
 gationem: de quibus requisitis consuetudinis ex-
 plicant *DD.* ad *l. 32. de quibus. D. de legib. & ad*
d. l. 2. ac rubric. C. quæ sit longa consuetudo. Non
 obstat denique tertia *Dub. R.* de utilitate & ne-
 cessitate *Reipub.* cui magis expedit, eos habere Se-
 natores, qui honestorum civium & Patriciorum
 sint liberi, quàm aliquos ex plebe. Illud enim ma-
 gis facit ad conservandam ordinis amplissimi di-
 gnitatem, quæ evilescit & quodammodo cõtami-
 natur plebeiorum hominum ad eam promotio-
 ne. Nam in promptu est quod respondeamus.

Verum quidē est, ob penuriam eorum qui magistratū suscipiant, aliquando recedi à regulis juris, & admitti qui aliās non admitterentur. l. i. i. ut gradatim. §. 2. quoties. D. de mun. & honor. fac. etiā l. 14. honor. §. ult. D. d. t. in verbis: si alii non sint qui honores generant. Item, si alii non erunt idonei. Sed non videtur tunc tanta fuisse idoneorum hominum penuria, qui majores essent XXX. annis, ut necesse fuerit minores assumere. Nec verò ubiq; plebei ad honoribus excludendi, aut patriciis postponendi sunt. Quid enim si non sit reipubl. forma Aristocratica vel Oligarchica? quid si Democratica? Quid si mixta?

His ita ventilatis de duab. questionibus, (quæ & Censores & Plinium exercuerunt, & digna visa fuere, quæ ad decisionem Imperialem referrentur) nunc pro coronide rem in pauca, & quidem in hos aphorismos, colligamus. I. Est ex lege Pompeja: Minor XXX. annis, & magistratum ne capito, neve in Senatum legitor. II. Ex eadem L. Pomp. est: Magistratū qui ceperit, in Senatu esto. III. Est ex Edicto D. Augusti, & quidem ex ipsis Edicti verbis: Minor XXX. ab annis duobus & viginti magistratum capito. IV. Est ex Edicti sententia sive interpretatione ejus Pliniana, Imperatori Trajano probata; Minor XXX. annorum, si magistratum gesserit, quò minus à Censoribus legatur, nihil impedito. V. Est ex deficiente Lege atq; Edicto, tam quoad sententiam, quàm quoad verba: Ex minorib. XXX.

annorum, qui magistratum non gesserint, Senator non legitur. Jam puto omnia plana facta esse, quæ in his duabus Epistolis habentur. Annotemus tamen quedam etiam ad singula verba.

POMPEJA LEGE.) Capita hujus legis (quæ ferè tota de Magistratibus egit) plura fuisse, tum ex hac Epistola apparet, in qua duo referuntur, tum ex epistola 115. infra, in qua aliud caput additur.

Sic & alie leges Romanorum sæpè ex pluribus Legum capp. constabant capitibus: ut de lege Julia, de adulteriis luculenter explicat Barnab. Brissonius: De lege Papia Pappæ Justus Lipsius in Commentar. ad Tacitum: de aliis Paulus Manutius, Francisc. Hotomanus, alii. Diversissima est autem ab hac lege lex Pompeja de parricidiis, notissima ex Pandectis.

MINOR ANNORUM XXX.) Gracismo hoc gaudent etiam Jurisconsulti in Pandectis: Minor annorum: ἐλάττων ἐτῶν, pro, Minor annis. Minor annorum XXX. anni etiam legitima ætas ordinandi Episcopi sunt jure Justiniano, Novella 137. c. 2. his igitur. Et dixi in Methodica Expositione Novellarum cap. 7. parte 1.

EDICTUM DIVI AUGUSTI.) Nota, Edicta vel Edictis Principum nonnunquàm confirmatas fuisse SC. ad Leges anteriores: nonnunquam & abrogatas, vel factas, eis ex parte aliqua derogatum: ut hic factum legi Pompeja. Sic & SCta sæpè fiebant ad leges.

MINORES.) scilicet XXX. annis vel anno-

Catanei
error.

rum. Cave jungas Minores magistratus. Est enim manifesta hallucinatio doctissimi interpre-
tis Catanei, qui putat, Augustum Edicto suo opposuisse magistratus minores magistratibus majoribus, ut illos quidem capere liceret ab annis duobus & viginti: hos non nisi ab annis XXX. Imò indistinctè sicut Lex Pompeja, ita edictum Augusti de Magistratib. loquebatur, sive illi majores seu minores essent: quæ distinctio Magistratuum aliàs verissima & notissima est ex historia Romana; quæ etiam in jure nostro extat, cum ali-
bi, tum in l. 32. nec magistratibus. D. de injuriis. & in l. 2. D. de in jus vocando. Sed ab hoc loco prorsus aliena. Jungenda igitur ista: minores capere magistratus: ut Minores sit accusativus præcedens infinitivum, ut cum Grammaticorum filiis loquamur. Poterat Plinius hanc ambiguitatem, ar-
roris matrē, vitare, si dixisset: Edict. D. Augusti, quo permisit minorib. &c. De magistratib. Rom. post alios vide Lipsii cōmentariolum postumum.

PER EANDEM INTERPRETATIONEM.) Sic infra in Rescr. Trajani: interpretationi tuæ. Legibus latis, capit, ut naturaliter evenire solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritatē quæ verba sunt. Pomponii in l. 2. his legib. latis D. de Orig. Jur. Ex superioribus autē, quæ de Argumento hujus & seq. Epistolæ dixi, perspicuum est factū in secunda quæstione, eidem interpreta-
tioni, quæ in priore valebat, locum esse non posse: quia neque verbis neq. sententiā vel Edicti vel
Legis

Legis adjuvatur, sicut in priore certè adjuvabatur. In priore, ut verba deficient, non tamen deficit voluntas & sententia Legislatoris: In posteriore utrunq; pariter deficit, quare interpretatio nullam habet locum.

QUI NON GESSISSET.) scil. Magistratum.

CAPITA LEGIS.) de his jam supra dixi.

Ad Epistolam LXXXI.

INTERPRETATIONI TUÆ, M. S. C. IDEM.) *Idem interpretati
Eleganter dictum, & quidem per Grecismum, pretationi
Idem tua interpretationi: pro quo usitatus, Idem Ec.
cum tua interpretatione existimo. Sic Horatius:
Invictum qui servat, idem facit occidenti.*

*HACTENUS ED. D. AUG. NOVATAM ESSE Hactenus
LEG. POMP.) Hactenus pro Eatenus, pro ea par- pro Eate-
te. Novata autem dicitur hic lex, non quæ, cùm nus.
in desuetudinem abiisset, in usum revocatur; sed
quæ nonnihil mutatur, vel cui derogatur.*

*QUI NON MINORES VIGINTI ET DUORUM
ANNORUM ESSENT.) hoc est, qui XXII.
annos implevissent. Mirari liceat, cur id ætatis
homines sapientiss. Princeps Augustus ad hono-
res gerendos admiserit: cùm inter omnes con-
stet, fragile esse & infirmum huiusmodi æta-
tum consilium, & multis captionibus supposi-
tum, multorum insidiis expositum, nondum vi-
delicet*

delicet completo vigore virili: unde & curatorum auxilio reguntur Adolescentes, usq; ad etatem XXV. annorum: nec ante ipsis rei sua administratio admitti debeat, quamvis rem suam bene gerentibus: ut scribit Ulpian, in l. i. de minorib. XXV. annis. Sed minus mirabimur, si recordati fuerimus, ipsum etiam Augustum prematurè ad magistratus pervenisse. De quo sic scribit Suetonius lib. 2. c. 26. Magistratus atq; honores, & ante tempus & quosdam novi generis perpetuosq; cepit. Consulatum vicesimo anno etatis invasit, admotis ad urbem hostiliter legionibus, missisq; qui sibi nomen exercitus deposcerent. &c. Voluit igitur & in aliis anticipare legitima tempora magistratuum: sicut & iudices quinquennio maturius, quàm solebant, allegit, ab anno videlicet tricesimo etatis, cum prius non ante quintum & tricesimum Iudex quisq; fieri posset: eodem Suetonio teste d. lib. 2. cap. 32. Sed Edictum illud Augusti derogatorium legis Pompeje de etate magistratus capaci, quamvis Traiani ævo adhuc usu receptum, postea tamen obsolevit, & contrà introductum, ut minores ad rempub. administrandam, ad munera non patrimonialia, vel ad honores, ante vicesimum quintum annum non admitterentur, neve minores XXV. annis decuriones alibi legi, nisi ex causa, possent, testis est Callistratus in l. ii. non tantum, D. de Decurionibus, testis item Ulpianus in l. 8. ad Rempub. D. de Munerib. & honoribus.

ET QUI ACCEPISSENT.) fort. leg. ce- Capere ma-
pissent. nam capere magistratum dicimus: & gistratum.
sic aliquoties, cum in hac ipsa, cum in preced. ep.
Accipere non item.

QUIA MAGISTRATUM CAPERE POS-
SINT.) q. d. hoc solum non est satis argumenti,
potuisse capere Magistratum, siue capacem eius
fuisse, nisi & re ipsa ceperit quis: nisi potentia seu
actus primus in actum secundum fuerit perdu-
ctus, ut Philosophi loquuntur.

Ad Epist. LXXXII. (al. 85.) cum seq.

Dion Cocchianus Prusensis Philosophus illu-
stris fuit Trajano οὐγχεον &, cuius hodieq.
extant orationes 80. quas Clarissimus Calaubo-
nus noster ante quadriennium doctissima Dia-
triba, Fridericus Morellius verò Scholiis &
collectaneis pereruditis certatim quàm emendarunt,
quàm illustrarunt Lutetia Parisiorum. Is ipse est
Dio, de quo hac & seq. ep. agitur. Cum enim pa-
tria sua bulentes siue decurio fuisset, & operis
publici curam egisset; in crimen lesa maiestatis
vocatus est hac occasione, quòd in eodem opere
& statuam Imperatoris Trajani, & Uxoris &
Filii (aliter etiam plures fuisse voluit) defunctorum
cadavera seu reliquias conjunxisset: quasi scilicet
statua fuisset per funestam vicinitatem vel con-
taminationem reliquiarum contaminata. Acta cau-
sa est coram Asclepiade Magistratu loci, accu-
sante

Dion Pru-
sensis à Fl.
Archippo,
Philosophus
à Philoso-
pho accusa-
tus.

sante Flavio Archippo, qui (ut suspicari licet) si-
multatem & emulationē cum Dione (ita ut sit)
exercuit, ipse aliās falsi condemnatus fuerat, &
pœna metalli datus, sed restitutus, ut 59. fuit epist.
adistente ei Eumolpo. Erat etiam conjuncta
cum iudicio publico ex lege Julia maiestatis, po-
stulatio reddendarum reipubl. rationum, ante-
quam opus illud eidem traderetur seu assignare-
tur. Nec recusabat Dion rationum redditionem,
imò paratus eas reddere, tantum se audiri exige-
bat. Sed Eumolpus Fl. Archippi advocatus, dila-
tionē aliam super aliam petens (quod se nondū sat
instructum ad agendam causam diceret) causam
protraxit, cum tamen actor venire debeat instru-
ctus ad agendum: quia in ipsius est potestate, an
& quando velit agere, quod non sic est in reo, sive
eo cum quo agitur: hic enim in sua potestate non
habet, quando conveniatur: teste Paulo in l. 5.
purē. §. ult. D. de dol. mal. & met. except. Plini-
us itaq; cum in rem presentem ivisset, diligenter
contemplatus, tam Trajani statua collationem,
quàm conditoria uxoris & filii Dionis, relationē
hac epistola facit Trajano, cui simul mittit Dio-
nis libellum. Archippi & Eumolpi libellos unā
non misit, quod illi moratores essent, nec dedis-
sent suos libellos, sicut promiserant tamen, per plu-
res dies à Plinio expectati. Rescribit Imp. I. de
crimine Maiestatis, ab eo se Dionem planē li-
berare, ac ne opus quidem fuisse ullā super eo he-
sitatione vel relatione: cum scire debuerit, aliam

Actoris &
Rei dispar
est condi-
tio.

bonorum Principum rationem esse, quàm malorum seu Tyrannorum. Nam cum tyranni ex quavis etiam levicula occasione arripere consulerint accusationem lese majestatis (quod ex historia anteriorum Principum apud Tacitum & alios nimium nimiumq; constat) Boni Principes longe aliter sunt animati. Malunt enim caritate & benevolentia subditorum sibi reverentiam comparare, quàm terrore: malunt diligì, quàm metui. &c. II. De rationibus expensarum in opus pub. factarum, aut eas cognoscendas atq; excutendas esse, arbitrate Plinio. Memorabiles sunt Epistola, cum ob historiam Dionis, ium ob alia plura.

PRUSÆ AD OLYMPUM.) cum plures ejusdem nominis fuerunt civitates, recte Δῖς Ὀλύμπου addit, ad Olympum. Fuit enim alia etiam Prusa ad Hippium flumen in eadem regione, teste Ptolemæo: Plinio ad Hippium montem. Alia deniq; Prusa, ejusdem Bithyniæ urbs Straboni in ora maris, Ptolemæo Prusias. Nostram autem hanc Theopolitana nominari in VI. Synodo Constantinopolitana, Abr. Ortelius annotat.

PUBLICIS NEGOCIIS VACAREM.) Sic j. Epist. 85 (aliàs 88.) Trajanus: Nicensibus debebis vacare. Sic Græci dicunt χολάζειν livi. Mira verò vacatio, quæ negotiis occupatur. Sed intelligere in talibus locutionibus debemus, aliarum curarum vacuitatem, & ut sic

ut sic loquar, sequestrationem, ut possis uni tanto magis deditus esse: quandoquidem, ut ait Juvenalis, Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

APPELLATUM ME.) sic Latini: Appellare Caesarem, Praesidem, Proconsul. Judicem &c. At nos cum vulgo: Appellare ad Caesarem. &c.

IN BULE.) in curia, de Bule & Buleutis alias dixi.

OPUS.) Publicum scilicet, in quo & Bibliotheca fuit, insignita etiam statuâ Trajani. Dignares Philosopho, in exstructione operis publici non negligere curam Bibliotheca, utpote qua nobilissimorum ingeniorum monumenta adservantur, & ad posteritatem tanto facilius transmittuntur. vide Syntagma Justii Lipsii de Bibliothecis, & Ampliss. D. Phil. Camerarium, amicum nostrum magnum, Centuria 3. Meditat. histor. ubi de Bibliotheca Bessarionis Cardinalis Reipubl. Veneta donata.

QUOD ALITER FECISSET AC DEBUISSET.) non observatâ formâ sibi prescriptâ. Intelligimus hinc, plura etiam, praeter crimen laesa majestatis, fuisse Dioni imputata peccata.

STATUAM ET CORPORA SEPULTORUM.) q. d. quae accusatores aiebant malè convenire & sub uno recto morari, cum statua imperatoria velut contactu infauſto reliquiarum contaminetur: quae res non careat crimine imminuta majestatis.

UXORIS DIONIS ET FILIORUM.) Sic & j. b. ep. in quo dicuntur sepulti filii ejus. Alia tamen veteres editiones hic habent: & filii.

UT COGNOSCEREM PRO TRIBUNALI.) & j. cum sedissem cogniturus. Cause graviores cognoscebantur à pratore vel procons. vel praefide, sedente in sublimi pro tribunali: unde illa dies quibus hoc fiebat, sessionum dies à Latinis ꝑ C. appellabantur, à Græcis ἡμέρα βουλευτικὴ. βῆμα enim est tribunal, Gloss. vet. Tribunal, βῆμα. Et, βῆμα ἐν ᾧ ἀρχοῦνται, Tribunal. Vide l. 2. §. Dies. & §. seq. D. Quis ordo in bon. poss. serv. & l. 5. §. 19. lex autem. D. ut poss. legat. ubi tempus Sessionum dicitur. Hinc nati X. lib. Ulpiani, quos omnium tribunalium inscripsit, sive ut est in indice P. Flor. Protribunalium. Eodem pertinent libri tres Decretorum Pauli, & Callistrati sex de cognitionibus. hac enim pro tribunali fiebant. opponuntur facta de plano, d. l. 2. §. 1. dies. D. Quis ordo in bon. poss. serv. l. 1. §. D. de constit. Princ.

DILATURUS PROFECTIONEM.) Cum alias constituissem eodem die discedere, quo primum Asclepiades mihi hujus controversia judicium faciebat.

LONGIOREM DIEM DAREM.) Dilationem Dilationes vocare solemus. vide tit. D. de feriis & dilationibus. & tit. C. de dilationibus. Quibus autem ex causis, & quot & qua solennitate dilationes alicui concedi soleant ac debeant in judiciis, diligen-

diligenter explicant & Cui, maximè qui de ordine
iudiciorum seu de processu scripsere.

Nicea urbs
quib. reb.
nobilitata.

NICEÆ.) hæc urbs Concilio frequentissimo
CCCXVIII. Episc. & symbolo Christiano, sub
Constantino magno Imp. confecto, nobilitata est.

TANQUAM ADHUC PARUM INSTRUCTUS.)
q.d. in quo valde quidē est ille reprehendendus,
quia cū actor habeat in sua potestate, quando
velit experiri, ab initio sufficienter instructus ve-
nire debebat, arg. d. l. purè §. §. ult. D. de dol.
mal. & met. except.

DILATIONEM PETERE.) Ecce secundam
actoris dilationem.

Reus cupi-
ens audiri
fiduciam
bona causa
pra se fert.

DION UT AUDIRETUR, EXIGERE.) hoc ve-
rò argumentum fiducia de bona causa, si, etiam
moras nectente & tergiversante & litem protelan-
te actore, urgeat rem ipse Reus: cū aliās Reo-
rum sit fugere, Actorum persequi: unde illi Φεύ-
ροϋτες, & in lat. constitutionib. Impp. Fugientes,

Fugiens, id
est, reus.

hi autem διώγοντες appellantur.

Multa di-
ci, de pau-
cis iudicari
solet.

Dicta sunt utrinque multa.) Ita fie-
ri solet, ut præter experientiam quotidianam,
(qua non tantum dicuntur multa, sed etiam in-
tegra Actorum volumina, qua peregrè portata
vel mulos ipsos dilassare queant, attestatur opti-
mus eloquentiæ magister & iudicii formator
Quintilianus, cujus hæc sunt verba lib. 5. orat.
instit. c. 13. Nam ferè sic accidit, ut in causis
multa dicantur, de paucis iudicetur. Nihil
pro-

profecto verius : & hoc nimis crebro cogimur experiri.

IN RE AD EXEMPLUM PERTINENTI.) *Ad exem-*
Sic de re gravi dicere solemus, eam ad exemplum plurim res p-
 pertinere : quia scilicet plures eam sunt imitatu- *tinens.*
 ri, si permittatur.

UTRIQUE PARTI.) nam utraq; pars
 audienda est.

POSTULATIONUM SUARUM LIBELLOS.) *Libelli po-*
 desideria sua complectentes. *stulationis.*

IPSORUM POTISSIMUM VERBIS.) q.d. qui-
 bus nemo fortasse rectius aut melius possit expo-
 nere, quid sentiant, quid velint.

ET EUMOLPUS.) Sensus & partic. Qui-
 dem poscit adversativam particulam ei respon-
 dentem, At, quam proinde repono.

QUÆ REIPUB. PETERET.) scil. nomine. an.
 reipub. h.e. in gratiam vel utilitatem ejus. Hic
 obiter notandum : saepe privatorum odiorum &
 simultatum aliorumq; pravorum affectuum ex-
 ercitiis ac persecutionibus obtendi publicæ utili-
 tatis curam : quod fortean etiam ab Flavio Ar-
 chippo & ejus advocato Eumolpo factum in illa
 lœe, qua Dionem pulsarunt.

NON ACCUSATOREM SE, SED AD-
 VOCATUM.) Videtur Eumolpus quidem egisse
 contra Dionem tantum de rationib. operis publi-
 ci, non debitâ formâ facti : Archippus autem
 reum illum fecisse criminis læsæ majestatis, ita ta-
 mē, ut advocato & adfistente uteretur Eumolpo.

*Advocato-
rum partes
quæ apud
Veteres,*

Notandum hic, quæ fuerint partes Advocati, nempe clienti suo accommodare suam præsentiam & gratiam, atq; adfistere ei. Sic plures sæpè Advocatos unus Reus, qui operam ipsi dabant, in iudicium adducebat: ut alibi latius explicatur.

QUAMPLURIBUS DIEBUS EXPECTATI.) etiam post dilationem elapsam geminam. Quis non ex hac tergiversatione actorum, manifestam deprehendat calumniam?

*Statue
Principum
ornamenta
Bibliothecarum*

STATUAM IN BIBLIOTHECA POSITAM). Lipsius Syntagmate de Bibliothecis docet, inter alia Bibliothecarum ornamenta fuisse in primis statuas & imagines Principum, aliorumque clarorum virorum.

IN AREA COLLOCATUM.) quid commune habet area vacua cum Bibliotheca? & quo pacto proinde potuit Dion obstringere se tanto crimine, ut videretur lasisse maiestatem Principis, dum statuam quidem ejus in Bibliotheca posuit, sed reliquiis suarum caritatum in aream conditorium delegit? taceo, quod sicut nullum crimen absque dolo contrahitur; ita neq; istud, quod est omnium gravissimum.

QUÆ PORTICIBUS INCLUDITUR.) sic supra Ep. 71. al. 75. locum porticibus amplecti.

IN HOC PRÆCIPUË GENERE COGNITIONIS.) q. d. tam gravi ac difficili. Sic j. ep. 97. vocat cognitiones de Christianis.

ET IN CONFESSUM VENIT.) Sic legunt omnes, etiam Ald. editio & Catanei, excepta H. Steph.

Steph. quæ tò & omittit. Expone autem, in confesso est. Erat cùm divinarem legend. in confesum venit. sed fortasse nihil opus mutatione.

ET EXEMPLIS DEFENDITUR.) intelligimus, non sine exemplo neq, rem novam fecisse Dionem, dum operi publico etiam conditorium conclusit, in quo referret reliquias suarum affectionum ac necessitudinum.

Ad Epistolam LXXVIII.

POTUISTI NON HÆRERE.) q. d. supervacanea est tua sollicitudo, de eo quidem, an verè Majestatem laferit Dion nec ne.

PROPOSITUM MEUM.) πρὸθεσιν καὶ προαίρεσιν vocant Græci. Latini etiam Institutum vi-
 ta. Id quale Trajano fuerit, mox sequitur. Note-
 tur autem ἡ εὐχρηστική ingenium boni Principis, quod
 est, non studere suo nomini consiliare reveren-
 tiam ex metâ & terrore hominum, neq, ex cri-
 minibus læsæ majestatis, unde quaque erutis &
 conquisitis, vel etiam confictis, sed potius chari-
 tate & benevolentia subditis se venerabilem effi-
 cere. Talis antithesis (cujus pars posterior subau-
 ditur) hic latet. Aurea profectò sententia, & ab
 omnibus Principibus insculpēda intimis suis præ-
 cordiis. Nos eam comparatione similium locorum
 illustremus. Primum ipse Plinius inter alia præ-
 cepta, quæ maxime Procons. Achajæ tradit, hoc
 quoque ei inculcat lib. 8. ep. ult. Absit superbia, et
 asperi-

Principis
boni propo-
situm.

Principis
munimen-
tum vali-
dissimum,
benevolen-
tia & cari-
tas subje-
ctorum.

asperitas, (*fort. legend. Superba asperitas. vel, superbia & asp.*) nec timueris contemptum. An contemnitur qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis & sordidus, & qui se primus ipse contemnit? Male vim suam aliorum contumeliis experitur: MALE TERRORRE VENERATIO ACQUIRITUR: LONGE Q. VALENTIOR AMOR AD OB-
 TINENDUM QUOD VELIS QUAM TIMOR. Nam timor abit si recedas; manet amor: at sic, ut ille in odium; hic in reverentiam vertatur. *Sic idem Plinius Panegyrico: Infidelis recti magister est metus. Et mox: Quis terror valuisse effecere, quod reverentia tui effecit? Et inferius: Discimus experimento, fidelissimam esse custodiam, Principis ipsius innocentiam. Hac arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra se terrore succinxerit, qui sepius charitate non fuerit. armis enim arma irritantur. Sic aequalis & intimus Plinii nostri Tacitus, in vita Agricola: Metus & timor (*inquit*) infirma vincula caritatis: quæ ubi removeris, qui timere desierint: odisse me incipient. Salvianus Massiliensis lib. 5. De gubernat. DE I: Cur inimitiâ nihil amicius? Cur avaritiâ nihil jocundius? cur rapacitate nihil carius? cur nihil præstantius quàm rapina? Disce vel à pagano homine virum bonum. Charitate enim*
(inquit)

(inquit) & benevolentia scriptum oportet esse, non armis. Fallunt te itaque opiniones tuæ, fallit prava & cæca mentis improbitas. Si vis probus, si vis potens, si vis magnus esse: honestate debes ceteros, non malignitate superare. *Accedat his omnibus illustris locus ex oratione Divi Marci, quâ is Commodum filium amicis & propinquis commendavit apud Herodianum lib. 1. Histor.* οὔτε χρημάτων πλῆθος οὐδ' ἐν αὐτοκράτορος περὶ πρεσβυτέρων ἀκρασίαν, οὔτε δορυφόρων φρεσὶ ἱκανὴ ρύεσθαι τὸν ἀρχόντα, εἰ μὴ περὶ πάρχου ἢ τῶν ὑπηκόων εὐνοία, μάλιστα δὲ ἐκείνοι εἰς ἀρχῆς μῆκος ἀκινδυνῶς ἤλασιν, ὅσοι μὴ φόβον ἐξ ὁμότητος, πόθον ᾧ τῆς αὐτῶν χρηστότητος τῆς τῶν δεχομένων ψυχῆς ἐνέσταξαν. καὶ ὅτι αἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες, ἀλλ' οἱ μετὰ πειθὸς ὑπακούοντες, ἀνύποπτοι, καὶ ἔξω κολακείας περὶ ποιήτης ὁρῶντες τε καὶ πάσχοντες ἀφ' ὧν τελευτῶσι οὐδέποτε ἀφηνιάζουσιν, ἢ μὴ βία καὶ ὕβρις ὅππότερ' αὐτοῖς ἀχθῶσιν. *Quæ sic latine convertit doctissimus Politianus:* Neque enim aut pecuniæ vis tyrannidis luxuriam explere, aut stipantia satellitum agmina tueri Principem possunt, nisi illi ipsi quos regas, animū imperandi benevolentiamq; accommodent. Quippe si demū diu tutiq; imperant, qui non metu ex crudelitate, sed amore ex bonitate civium suorum animis instillant. Neque enim quos servire necessitas coëgit, sed quos obtemperare sua quemque voluntas adigit, si sunt

in agendo patiendoque à suspitione omni assentationeque vacui, nunquamque imperia detrectant, nisi violenter contumelioseque sint habiti,

Poteram ex Seneca & Claudiano similia adferre, quæ parco adscribere, quia etiam in vulgus literarorum paulò sunt notiora.

OMISSA EA QUÆSTIONE.) *an Dion reus sit majestatis, dum & meam statuam in Bibliotheca collocavit, & in area suorum reliquias condidit, quando extruxit opus publicum nomine Prusensium. Addam hîc ad extremum in antithesi morem improborum Principum, qui est, omnia etiam levissima delicta rapere in crimen lesæ majestatis. De quo Plinius Panegyri. Demens ille verique honoris ignarus, qui crimina majestatis in arena colligebat, ac se despicere & cõtemni, nisi etiam gladiatores ejus veneraremur, sibi male dici in illis, suam divinitatem, suum nomen violari interpretabatur, Quorum similia sunt & apud Tacitum,*

Ad Ep. LXXXIV. (al. 87.) cū seq.

N*icensēs allegabant, se privilegium habere ab Augusto sibi concessum, quo privilegio possent intestato morientium bona vindicare arario. Ei contradicebant quidam. Sed Nicenses libello suas preces complexi, per salutem Principis, hoc est enixissimè, obtestati fuerant Plinium, ut ad Traja-*

Trajanum mitteret. Id quod ille fecit. Imp. rescriptis, Plinium debere causam cognoscere, adhibitis duobus procuratoribus Caesaris, omnibusque, quorum intererat, convocatis, eorumque audita contradictione, statuere sive decernere prout equius ac melius videbitur. De formula obsecrandi obtestandi que per eternitatem ac salutem Principis, jam sup. quoque dictum est ad ep. 67. Nec præterea quicquam hic inest, explicatione quod egeat.

Ad Ep. LXXXVI, (al. 17.)

O Peram hac epistola Plinius dedit Maximo, Caesaris liberto & Procuratori: quem apud Trajanum laudat à probitate, industria, diligentia, amore rei privatae Caesaris, & tenacitate disciplinae. Hinc sequitur, eum ob has virtutes carum, commendatumque Trajano esse debere: quod tamen Plinius non exprimit, quia sciebat, Imperatorem sua sponte talem hominem in pretio habiturum. Tota epistola Laconica brevitate (ut & brevis alia quaedam) scripta, unica periodo absolvitur: Plinio facis & possis eam vel συγκαλην vocare seu commendatitiam, vel testimonianalem: cum & auctor ejus sic loquatur: Apud te testimonio prosequor.

EA FIDE, QUAM TIBI DEBEO.) Ead. formulam etiam alias utitur Plinius: ut mox epist. seq. bis: ubi plura de ejus vi dicam.

Ad Epist. LXXXVII. (al. 18.).

HÆc quoq; ut precedens epistola, siue cōmen-
 datitia siue testimonialis est. Commendat
Gabii Bassi enim Trajano Gabium Bassum, ut egregium vi-
si Testimo- rum, & dignum indulgentia ac beneficentia prin-
niun. cipali: quod Plinii de eodem est iudicium consi-
 gnatum etiam epistolam 22. al. 32. sup. Argu-
 menta ejus rei sunt, quòd fuerit olim commilito
 Trajani, quòd in eo commilitio benè instructus
 atq; informatus ad disciplinam militarem (cu-
 jus conditorem Trajanum alibi Plinius salutat)
 quòd ora Pontica præf. cum laude præfuerit in-
 tegrutatis, probitatis, industriæ, justitiæ denique
 & humanitatis: quòd Plinii reverentissimus:
 quòd ab omnib. tam paganis quàm militibus ob
 virtutes bono præfecto dignas certatim laudetur.
 Has igitur ob res tot tantasq; etiam Plinius fa-
 cere non potuit, quin voto suffragioque suo eum
 ad Imperatorem profecturum prosequeretur. Vo-
 tum cum ait, significat, quantopere factum velit
 huic Basso. Suffragium cum dicit, innuit, se di-
 gnum favore Trajani judicare. Brevis est epist.
 sed plurima complectitur, quæ ad hunc modum
 evolvere placuit.

Pl. ad Tra-
jan. debi-
ta. al. Plinio.

EA FIDE QUAM TIBI DEBEO.) Ne
 in suspicionem veniat Plinius, quasi nimium
 studeat Basso, & plus det amici gratia, quàm ve-

ritati & fidei Imperatori debita, ideo hac addit, & quidem ad extremum epistola ingeminat. quasi dicat: Etsi valde cupio homini huic, pro quo scribo, & factum ei volo: non tamen ita ei studeo, ut insuper habeam fidem tibi debitam. hanc testor, nihil me supra fidem veri scribere.

INSTRUCTUM COMMILITIO TUO.) vid. & s. de commilitio ep. 27. al. 11. Intelligere autem possumus hic, vel ante susceptum imperium fuisse Bassum Trajani commilitonem, vel postea sub ejus signis militasse. Et hoc fortasse verius. nam & Imperatores solitos fuisse milites salutare suos commilitones, ut populares viderentur, supra annotavi. Ad priorem intellectum loci facerent egregie ista in Panegyrico: In presentia quidem quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone censeatur. Quotus enim quisque, cujus tu non ante commilito, quam Imperator?

Commilitiam Trajani bona disciplina plenum.

CUJUS DISCIPLINAE DEBET.) Nota hic, quantum referat, quali quisque commilitio, contubernio, consortiove utatur. Ferè enim illorum moribus conformamur, quibuscum versamur, & quibus familiariter utimur. Vid. explicat. proverbii: Qui cum claudo habitat, claudicare discit. De disciplina militari, quam prius collapsam restituit Trajanus, dictum est alibi.

Disciplina bonum.

INDULGENTIA TUA DIGNUS.) De Indulgentia Principis vid. s. dicta.

Et

Milites &
pagani.

Difficile est
placere &
militibus
pariter &
paganis.

Quà pri-
vati, Quà
publicè.

ET MILITES ET PAGANI.) *Vel tironi-
bus juris notum est, in hac duo genera hominum
omnes, qui in orbe Romano erant, distributos fu-
isse: ut explicatur ad tit. De testam. milit. Est
autem rara & virtutis & felicitatis, utriq; ho-
minum generi placere posse. Ferè enim ob diver-
sitate institutorum ac morum ita fit, ut, qui mi-
litibus probantur, apud paganos malè audiant,
& contrà.*

QUÀ PRIVATIM QUÀ PUBLICÈ.) *Ea-
dem formulà & alibi uti gaudet Plinius: ut Pa-
negyrico: Satisfactum quàm civium quàm sociorum
utilitatibus. Et alia epist. districtissimū fuisse ne-
gotiis, quàm privatis quàm publicis. Et Epist. 33. lib.
6. quàm femina, quàm viri imminebant. Plautinum
hoc esse, verum alicubi depravatum, monui jam
olim ad Guntheri Ligurin. Exemplis ibi annotatis
addo & hoc Ciceronianū ex lib. 3. ad Q. frat. ep. 1.
Topiarium laudavi. Ita omnia convestivit hede-
rā, quàm basim ville, quàm intercolumnia ambu-
lationis. Vid. & Taubman. nostri Not. ad Plant.
Mil. Glor. A. 4. Sc. 3.*

Testimoni-
um perhi-
bere.

TESTIMONIUM PERTRIBUERUNT.) *utra sit
lectio pensior, retribuerunt, (ut Cat. & Steph. le-
gunt) an prohibuerunt (quod ego conjiciebam)
Lector aestimet.*

QUOD IN NOTITIAM TUAM PERFERO.) *de hac formula dixi suprā ad ep. 76. Catan. pro-
fero, legit, & alteram tamen etiam annotat le-
tionem, perfero.*

Ad Epist. LXXXVIII. (aliàs 19.)

HÆc quoque συγκατατίθηται, qua Trajano commendat Nymphidium Lupum juniorem, filium commilitonis & amici sui atq; consilarii. Petit autem tacite, eum ad honores altiores promoveri post prima virtutis experimenta. Affert autem hac ad persuadendum argumenta, partim ex persona patris ducta, partim ex ipsius commendati. Patris, quia is Plinio vetus familiaris, multisq; vinculis conjunctus sit, cujus & olim commilitio, & nunc consilio utatur, dum ille potentioris amicitiae quam quietis senectuti debita rationem ducat. Commendati, quia probus atque industrius sit, & in summa egregio patre digniss. filius: quia jam experimentis primis cognitus, cum Praefectus cohortis esset: quia clarissimorum virorum luculento testimonio dignus habitus: denique quia etiam Imperatoris indulgentiae responsurus suis meritis. His omnibus adjungit velut ἐν πρῶτῳ ἰνέει, argumentum ex sua commendantis persona sumptum: quia si ad honores ab Imp. promoveatur Nymphidius Lupus, materiam habiturus sit Plinius, & gaudendi bonis amici, & gratulandi hanc felicitatem cum patri tum filio.

PRIMIPILAREM.) ut Consularis dicitur, qui
consulatum aliquando gessit: ita Primipilaris, qui
primi pili munus administravit. Vid. quid hoc
sit apud Cujac. ad tit. C. de primipilo. lib. 12. &
Giphart.

Giphan. nostrum ad tit. C. Ne fili. pro patre.
 Glossar. vet. πρῶτον δόρυ, Primipilum. πρῶτ' & ἐν
 δόρυ, Primipilarius. Utramq; hinc discimus
 terminationem, Primipilaris & Primipilarius.

CUM IPSE TRIBUNUS ESSEM.) De
 hoc Tribunatu militari Plinii alibi quoq; extat
 apud eum mentio, ut s. in prolegom. dixi.

FAMILIARITER DILIGERE.)
 Sic alibi idem Plin. Familiaris. diligere. Dicitur
 autem de amicitiiis non vulgaribus, sed iis in
 quibus (ut Lucrolii verbis utar) consuetudo
 concinnat amorem, hoc est, familiaris quoti-
 dianaque συμβίωσις intercedit. Eleganter & ve-
 rè Cicero: Non possunt nobis esse familiaritates
 cum multis, &c.

Amicitia
 Vetustate
 crescit cha-
 ritas.

CREVIT POSTEA CHARITAS IPSA
 MUTUÆ VETUSTATÆ AMICITIÆ.)
 Junge: ipsā vetustate: non, charitas ipsa. Latet
 autem hic præclarum noëma: Veteres amicos
 esse optimos, & diuturnitate ipsa temporis velut
 adultam charitatem augeri. Placet hic adpinge-
 re puros jambos, quibus quatuor vetera novis
 meliora complexus aliquando fui.

Vetera V.
 recentiora
 novis,

Νέων παλαι' ἀμείνον' ἐστὶ τέσσαρες
 νέας παλαιά ἐστι βελίων βίβλος.
 νέου παλαιόν ἐστι βέλιον ξίφος.
 νέου παλαιὸς οἶνός ἐστι βελτίων.
 νέων παλαιοὶ εἰσι βέλτους φίλοι.

Posis & quintum adjungere:

Νέων παλαιοὶ εἰσι βέλτους τρόποι.

Quintus

QUIETI EJUS INJECI MANUM.)

q. d. Etsi ei jam seni & rude donato post tot honestiss. impleta stipendia, quies & otium cum dignitate deberi omnimodo videbatur: ego tamen, qui opera tam fidi & antiqui amici agere carerem, illam interpellavi. Metaphora à manus injectione, de qua in Jure nostro. Sic manum injectionem facta dixit historicus Marcellinus. Observetur hic de discrimine ætatum insignis sententia Plinii nostri lib. 3. epist. 1. Juvenes adhuc confusa quedam & quasi turbata non indecent. Senibus placida omnia & ordinata conveniunt: quibus industria sera, turpis ambitio est. Facit huc elegans versus. Ἔργα νέων, βέλαι δὲ μέσων, εὐχαὶ δὲ γερόντων. Vid. etiam Erasmi Proverb.

Manus injectio.

Ætatis in-
Senilis &
senilis differ-
rentia.

QUOD ILLE AMICISSIMÈ ET JAM FECIT. &c.) hic quoque sententia latet egregia: Amici (qui quidem verè hoc nomen possident) amicorum commodis etiam sua ipsorum posthabent, nec magis sue quieti atq; otio consulunt, quàm amicorum commoda procurant. & adjuvant.

Amicus a.
mici com-
moda suis.
metipsum
commodis
preferit.

NECESSITUDINES EJUS INTER MEAS NUMERO.) hoc quoque vera amicitie proprium est, amicos amicorum suos quoque ducere. Nam si omnia amicorum communia esse debent, maxime etiam amicos communes esse convenit, ut est apud Plutarchum nescio cujus veterum scitum.

Amicorum
amici com-
munes.

Necessitudines & Extranei opponuntur,

NECESSITUDINES.) *pro necessariis alicujus, μετ'ωνυμικῶς: ut & caritates nostras dicimus, & affectiones, & affectus. Callistratus JC. in l. 28. Capitalium. §. 8. Omnia. D. de pœnis, necessitudinib. opponit extraneos: & Necessitudinum varias species commemorat. Omnia (inquit) admissa in patronum patronive filium, patrem, propinquum, maritum, uxorem, ceterasque necessitudines, gravius vindicanda sunt, quàm in extraneos.*

Suffecturus indulgentia.

SUFFECTURUM INDULGENTIÆ TUÆ.) *h. e. parem vel dignum futurum beneficiis, quæ à te fuerit consecutus.*

Laus à laudato est & vera profectâ viro. Pleniss. testimonium.

PLENISSIMUM TESTIMONIUM CLARISSIMORUM VIRORUM.) *ut laudari à laudatis, ita & testimonium talium mereri potuisse, vera laus est. Pleniss. testimonium ita dictum, ut aliàs plenissima indulgentia apud eund. Plin.*

MEUM GAUDIUM, DN. MEAM GRATULATIONEM FILII HONORE CONTINERENT.) *Utinam, quàm est in proclivi, hanc nihili dicere lectionem, tam ex facili possem restituere veram & germanam! Cataneus legit: mea gratulatio filii honore continetur. quod non placet. Putabam vulg. lectionem retineri posse, dummodò unica addita literula, pro honore legamus honores. Notum est, honores pro magistratu dici Latine. §. pratorum. Inst. De jur. nat. gent. & civ. Juvenem autem hunc Lupum eo fine commendari Trajano, ut ad honores seu magistra-*

magistratus ab eo promoveatur, manifestum est. Hoc ergo Plinius istis verbis: [Honores filii con-
tinerent meum gaudium, meam gratulationem:
&c.] dicere videtur: Si Nymph. Lupus mea,
commendatione adjutus, hoc posset tuâ indulgen-
tiâ consequi, ut ad magistratus adhiberetur, ha-
berem materiam & gaudendi, amici causâ, &
gratulandi felicitati & filii & patris. nam ad pa-
trem quoque pertinet felicitas filii. Nescio ta-
men, quomodo nondum mihi hac lectio & ex-
plicatio faciat satis: & adhuc suspecta sint cùm
alia, tùm illud, filii: pro quo fortean rescriben-
dam: illius,

Ad Epist. LXXXIX. & XC.

DUa proxime epistola nihil habent nisi gra-
tulationem Natalis Trajani, & Imperialem ^{Natalis}
acceptationem ejus gratulationis. De votis au- ^{Imp. gratulatio.}
tem & gratulationibus hujusmodi, jam supra
quoque dictum, & porro dicetur infra. De dupli-
ci etiam natali Imperatorum, alibi jam admonui.
Hoc tantum nunc addere visum est, Salitos fuis- ^{Consulum}
se Consules Edicta quotannis promulgare de Na- ^{Edicta an-}
tali Principis: quod cùm obliti essent facere Cos. ^{niversaria}
de natali Caligula, malè ipsis cessit, nam abroga- ^{de Princ.}
vit eis Caligula magistratum: ut testatur Sueto- ^{natali die.}
nius lib. 4. cap. 26. Consulib. (inquit) oblitis de ^{Caligula}
natali suo edicere, abrogavit (Caligula scilicet) ^{Cos. magi-}
magistratum, fuitq; per triduum sine summa po- ^{stratum ex}
testa- ^{le vi causâ} abrogavit.

testate Respubl. Ita Caligula: Quod nunquam
certè fecisset Trajanus noster.

Ad Epistolam XCI.

*Sinope colo-
lonia siue
lofa.* **S**inope colonia erat in Ponto, cuius & Vlp. me-
minit in l. i. D. de Censibus. Diogenis quon-
dam Cynici ortu clara. Ea civitas inopiam labora-
bat aqua, ut ei per aqueductum succurri necesse
esset. Jam cum Plinius aquam deprehendisset sex-
rodecimo ab oppido milliari, in cuius tamen capi-
te locus videbatur nimis fragilis ac mollis, quam
ut sustinere posset opus aqueductus; Trajanum
consultandum putavit: cui persuadere conatur
quatuor potissimum rationibus, ut permittat opus
illud fieri. 1. Quia salubre sit futurum. 2. Quia
amœnum. 3. Quia necessarium ad sublevandam
subundam coloniam. 4. Quia & pecunia non
sit defutura: quod quidem ut efficacissimum ad
persuadendum argumentum primo loco ponit.

Ad Epistolam XCII.

Rescribit Plinio Trajanus, se permittere hunc
aqueductum, & salubrem procul dubio &
amœnū futurū Sinopensibus, dum tamen hæc due
concurrant conditiones: I. Si locus, qui Plinio
suspectus fuerat, par sit operi sustinendo. II. Si
ipsi Sinopenses quoque suis viribus, sine aliqua in-
tributione possint id opus perficere.

Ad Epistolam XCIII. & XCIIII.

His duabus epistolis Amisenorū causa agitur,
quorū civitas erat libera, suoque iure utens, si-

ut αὐτονομία gaudens, & foederata Romanorum.
Inter cetera verò jura ipsorum erat etiam facultas
habendi ἐγίγυς, hoc est, collationes, ad sustenta- ^{ἐγένοι} ^{Am}
tionem tenuiorum civium institutas: Qua de re ^{permittere-}
libellum sibi ab ipsis datum Plinius Trajano mit- ^{di & qui-}
tit, querens quid & quatenus ipsis permittere de- ^{bant.}
beat, aut prohibere. Rescribit Imperator, per-
mitti posse Amisenis ἐγίγυς, hac tamen duplici
conditione. I. Si ipsorum legibus propriis seu αὐτο-
νομία ἐγένοι sint concessi. II. Si ἐγένοις utan-
tur non ad illicitos cœtus, & collegia, & conspi-
rationes seu factiones, verum ad inopiam civium
sublevandam. Addit autē ἐγίγυς simpliciter esse
interdicendos illis Civitatibus provincialibus quæ nō
gaudeant αὐτονομία, sed jure utantur Romano.

LEGIBUS SUIS UTITUR.) hoc supra dixit, ar- ^{Autono-}
bitrio suo rempubl. administrare. Opponitur ei, ^{nia.}
jure Civili Romanorum esse obstrictum.

AD ERANOS PERTINENTEM.) Eranos
ex illorum vocabulorum est censu, quæ origine
Græca, usu Latina sunt. Plura hujus generis no-
mina in his epistolis occurrenti aliàs indicavi.

Notus est versus Homericus, quo genera ^{Convivio-}
conviviorum complexus est tria, in quibus est et- ^{rum tria}
jam ἐγὼ. ^{genera.}

ἢ γάμῳ ἢ ἐγὼν ἢ εἰλαπίνῃ ἢ ἐφάλεινῃ.

Significat autem ἐγὼν collatitiam stipem, ^{ἐρανο-}
vel cœnam, in qua licet impares symbolas con- ^{quid.}
vulerint qui unā convivuntur, quisque scilicet
pro facultatum suarum modulo, æquat tamen

portiones auferunt vel absunt. Gloss. vet. ἐργ-
 ν@, hac stipes sodalium. Etymologicon Magn.
 ἐργν@, τὸ ἐκ σωεισφορῆς δῶρον, ἢ ἐν τῇ, ἢ συλ-
 λογῇ, ἢ εἰσφορῇ. ἢ ἀπὸ τοῦ σωεῖν, ἢ
 σωεισφέρειν τι τοῖς φίλοις καὶ εὐωχεῖσθαι. ἀπὸ τῆς
 ἐργῶ, τὸ ὀπιθυμῶ, ὁ μέλλων, ἐργάσω, ἐξ αὐτῆς ἐργ-
 ν@. Ab amore igitur, si huic auctori credimus,
 deducitur ἐργν@. Non absimiles Eranis sunt
 Agapæ veterum Christianorum.

Agapæ ve-
 terū qua-
 les,

Ad Epistolam XCIII.

S I LEGIBUS ISTORUM CONCESSUM
 EST.) hoc est, si Amiseni tale quod privile-
 gium habent, quo Erani permittuntur.

DE OFFICIO FŒDERIS.) promeritis
 scil. ut ipsis αὐτονομία relinqueretur, dum fœde-
 ratī Pop. Romani esse voluerunt.

POSSUMUS, QUO MINUS HABEANT, NON
 IMPEDIRE.) Mirè dictum, sed hoc vult: Non pos-

Privilegia sumus impedire, quò minus (vel ne) habeant
 nec auferre Eranos. Et rectè: Quia regulariter non potest
 potest Prin- Imperator cuiquam sua iura vel privilegia au-
 ceps, nec in ferre; sicut neq; potest alicui tribuere beneficia
 aliorū in- in alterius injuriam. Si hæc valent in privatis ad
 juriam cō- singulis hominibus: quantò magis in totis civita-
 cedere. tibus sive communibus (τοῖς κοινοῖς) obtinebunt?

Cætus illi- NON AD TURBAS ET ILLICITOS CÆTUS.)
 cui prohi- vide quæ dicam infrà ad ep. 97. ubi de Hateriis
 bēdi seculò. prohibitis per mandata Principum & Edicta:

ubi

ubi docebo, Quantâ curâ ac providentiâ magistratui avertenda sint illicita collegia & conventicula, ne ex illis seditiones & conspirationes pululent inter cives.

AD SUSTINENDAM TENUIORUM IN-
OPIAM.) hujus rei ergò, quæ est maximè favo-
rabilis ac pia, etiam à Christianis sui temporis
collectas fieri præcepit Apostolus Paulus.

Collecta
Christia-
norum cur
facienda.

RES HUIUSMODI PROHIBENDA EST.)
ne videlicet fiant Erani, nève hetæria, fontes se-
ditionum & conjurationum. Nota hîc, Plus fu-
isse indultum fœderatis civitatibus vel populis,
quàm ipsis Romanis, vel eorum jure utentibus.

Fœderato-
rum ius
quantum.

Ad Epistolam XCV. & XCVI.

Peritoria hæc Plinii epistola & commendati-
tia accuratè sanè scripta est, qua causam agit
intimi sui amici Suetonii, cujus hodièq; extant Suetonii
magni pretii scripta, ut libri XII. de Caesaribus, laus.
ut liber De Illustribus Grammaticis, ut liber de
claris Rhetoribus: quæ opera doctissimorum no-
stri ævi virorum Commentaria & Animadver-
siones meruerunt. Is ergo Suetonius improlis,
sive, ut græco utar verbo, ἀπαις erat: ideòq; licet
amicorum testamentis multa ipsi relinquerentur,
tamen capere nihil eorum poterat, sed omnia
fiebant caduca: Quæ magna erat cā tempesta-
te calamitas, & gravis pœna orbitatis ac sterili-
tatis. Quare, ut solatium aliquod hujus sue infe-

Orbitatis
pœna.

*Item triumphum
liberorum.*

dicitaris haberet, Plinius pro eo summopere laborat apud Trajanum, qui ius trium liberorum ipsi concedat, natura defectum sua benignitate supplens. Argumenta ad persuadendum aptissima hac ferè sex observari colligiq. possunt ex ipsis Plinii verbis. I. Ipsius Suetonii doctes ac virtutes praestantissima, tam dianœtica quàm ethica. II. Vetus amicitia & contubernium cum Plinio. III. Fortune malignitas commiseratione digna. IV. Bonitas Trajani, iniquitate fortune potentior. V. Perpetua & plenissima Trajani indulgentia erga Plinium, ejusq. desideria, sive quid pro se, sive quid pro amicis petat. VI. Vehementissimum Plinii desiderium, ut voti sui compos fiat Suetonius. Hac Plinius.

Ad Epistolam XCVI.

Rescribit Trajanus: Se, quamvis parcus beneficiorum istiusmodi esse consueverit, tamen annuisse ipsius petitioni, & Suetonio ius trium liberorum dedisse, quod etiam in commentariis suis annotavit.

*Morum &
studiorum
catena au-
rea.*

ET MORES EJUS SECUTUS ET STUDIA)
Aurea catena est, quando hæc duo conjunguntur, ut neq. morum probitas & honestas à studiis, neq. studia à morum honestate deserantur aut segregantur. Plura de hac combinatione pulcherrima dixi suprâ ad epist. 5. aliâs 3.

JAM

JAM PRIDEM IN CONTUBERNIUM ASSUMPSI.) Indicat vetustatem simul amicitiae simul & arctissimam conjunctionem. Notandum, Nihil efficacius esse ad copulandas, & continendas amicitias, quam morum ac studiorum similitudinem bonorum. Contrà, ἐν τῷ Διχαίῳ τῶν ἔργων καθίσταται, ut est apud Thucydidem. Amicitias quid copulet firmis.

TANTO MAGIS DILIGERE COEPI, QUANTO HUNC PROPIUS INSPEXI.) Alias saepe ita fit, ut, quos antea colebamus, suspiciebamus, & amabamus vehementer, dum erant nobis minus familiariter cogniti, (omne enim ignotum pro magnifico est, ut inquit Tacitus) postea, ubi penitus cognoverimus, non tanti amplius faciamus, sed de nostro erga ipsos affectu multum decedat. Ignotum omne pro magnifico.
 Quod inde adeo evenit. Non pauci enim foris simulant viros bonos, qui revera non sunt, si excutiantur penitus. Saepe etiam ex conversatione aequali contemptio dignitatis nascitur: ut Callistrati verbis utar in l. 19. observandum. in pr. D. de offic. praesid. At in Suetonio omnia alia sibi contigisse ait Plinius. Oportet igitur omnia in ipso sine fuce & fallacia fuisse. Oportet etiam tantam fuisse ipsius gratiam morum, quae omne radium ac fastidium vicerit, etiam si quis cum ipso propius viveret, maximèque familiaris ei esset, quando nec familiaritas quidem summa hic (ut alias ferè solet) contemptum peperit aut fastidium. Hec est Pliniana βραχυλογίας πολὺν.

JUS TRIUM LIBERORUM.) De hoc nomine nihil dixi supra ad epist. 2. & videatur, Fr. Duaren. in Anniversar. Disput.

Judicia suprema pro Testamento. &c. JUDICIA AMICORUM PROMERETUR.) intelligit suprema judicia: quo nomine designantur testamenta, heredum institutiones, legata, fideicommissa. &c. l. 36. nec fideicommissa. in fi. D. de leg. 3. & alibi. Significat igitur his verbis Plinius, Suetonio in Testamentis amicorum solere aliquid adscribi, aut relinqui. Quomodo & Papinianus loquitur in l. 28. tutor petitus. §. i. D. de accusat. Quod non habebit locum in personâ filii, quem pater impuberi fratri coheredem, & tutorem dedit: cum judicium patris ut filius, non ut tutor, promeruit.

Matrimonii felicitas est fecunditas. PARUM FELIX MATRIMONIUM.) nulla videlicet prole fecundum. Felicitas matrimonii non parva consistit in fecunditate. hoc enim & animo & voto liberorum procreandorum pii parentes ducunt uxores, naturâ docente: ideo filios filiâsque concipiunt atque edunt, ut ex prole eorum earumve diuturnitatis sibi memoriam in ævum relinquant: ut dulcissimè scribit Callistratus in l. 220. liberorum. D. de verb. sign. Est tamen cum etiam præstet carere liberis sive improlem esse: videlicet si quis liberos habeat improbos: quod & Salomon sapientissimè admonuit. Atque huc detorqueri potest sententia Euripidis, etiam Boëthio probata lib. 3. De consolat. Philosoph. prosa 7.

prosa 7. Carentem liberis infortunio esse felicem: *Liberis carere felix infortunio.*
 εὐτυχὲς ἐν δαίμονειν. Locus Euripidis est in *Andromachâ*.

IMPETRANDUM HABET.) De hac formula dixi supra ad Epist. 73.

A BONITATE TUA, QUOD ILLI FORTUNÆ MALIGNITAS DENEGAVIT.) Elegans ἀντίθετος, quo tantam Trajano vim bonitatis attribuit, qua & ipsam vincere fortunam possit, qua tamen dominari creditur rebus mortalium. Noti sunt versus veteres, vitam regit fortuna, non sapientia. τύχη τὰ θνητῶν πρᾶγμα, οὐκ εὐβουλία. Ceterum quod sterilitatem Plinius fortune novercantis malignitati adscribit, in eo nos ad-sentientes non habet, qui meliorib. literis edocti fortunam novimus, Liberos esse donum benignissimi DEI: ut sterilitatem contra ab eodem irato, aliasve ob causas, nobis arcanas, immitti.

QUANTUM BENEFICIUM.) significat, Jus trium liberorum non vulgaris beneficii loco tribui solere ab Imp. neq. cuivis, neq. facile. quod & Trajanus suo rescripto satis innuit.

NON ROGAREM ABSENS, SI MEDIOCRITER CUPEREM.) pro argumento vehementis desiderii allegat hoc ipsum, quod absens amico petit tantum beneficium conferri, cum impatientia desiderii non permiserit ipsi, ut expectaret, dum praesens à praesente peteret. *Desiderii Vehementis argu-mentum.*

Ad Epistolam XCVI.

QUAM PARCÈ HÆC BENEFICIA TRIBUAM.) *Etsi Princeps liberalis esse debet, & non facile pati, quempiam ab se tristem discedere, imò etiam dolere, si quis sibi dies abeat, quo non alicui benefecerit: memor videlicet, hac una re quàm proximè ad Deum se posse accedere, si quàm plurimis benefaciat, nec in suis titulis pulchriorem se audire posse, quàm si 'Euegyptus iure meritòq; salutetur: quædam tamen sunt ejusmodi beneficia, ut, quia crebritate ac frequentia evalescunt, in illis paulo restrictior esse debeat. Id se observasse in fure trium liberorum conferendo, adeòq; certum sibi numerũ, quem non excederet, præfixisse, ipso teste Senatu Rom. hic ait Trajanus. HÆRET TIBI.) scil. in memoria. meminisse potes, infixum est tibi. Sic sup. epist. 21. aliàs 31. Sed & illud hareat nobis, pro meminerimus. Virgilius diceret, Alià mente manere repositum: fixum immotumq; sedere.*

APUD AMPLISSIMUM ORDINEM.) *ut male Principes (quales ante Trajanum non pauci fuerunt) Senatum pro nihilo ducebant, ac ferè in loco mancipiorum habebant: ita boni Principes (inter quos optimus fuit Trajanus) eundẽ venerari, ejusq; auctoritatẽ minimè insuper habere solebant, imò etiam quasi actuum & gestorum suorum rationes ei reddere deberẽt, ita se gerebant, ita suas actiones instituebãt. Sic & Trajan? Senatus certũ*

edidit numerū hominū, ultra quem non esset cuiquam facile ius trium liberorū cōcessurus. Quā-
sus ille numerus fuerit, nobis non liquet.

TUOTAMEN DESIDERIO SUBSCRIPSI.) qua-
si dicat, cui plenissimam semper diligentiam pra-
stare soleo: cui nihil negare constitui.

ET UT SCIAS DEDISSE.) Ald. & Schurer.
editio non habet, ut scias, quae etiam rectius abes-
se videntur.

EÂ CONDITIONE, QUA ASSUEVI.) Quallis
ea fuerit conditio, mihi quidem aequè obscurum
& ignotum est, atq; numerus ille, de quo paulò
antè dictum.

Ad Epistolam XC VII.

HÆc & sequens epistola, tanquā dua pretio-
sissima gemma in hoc libro decimo eminens
atq; emicant, ut vel ob illas solas dignus sit totus li-
ber, non tantum lectione, sed etiam curā interpre-
tis. Non solū enim ad Jus Civile magnopere perti-
nent, sed ad religionē quoq; nostram sanctissimā,
ejusq; attestantur tum persecutiones atq; impedi-
menta, tum progressiones & incrementa, quib; im-
plevit Deus illas p̄missiones suas de regno Christi:
Dominare in medio inimicorū tuorū. &c. Disce-
mus hinc plurima, cognitione dignissima: ut, q̄
simplex olim fuerit religio Christiana: quanta illa
proficientium innocentia vite, ipsis quoq; hostibus
& paganis contestata, & admiranda: quanta
quāmq; stupenda in tormentis, suppliciis, & cru-
cifixi-

Religio
Christiana
olim simplex
cissima

ciatibus perferendis plerorumque patientia & constantia: quæ etiam quorundam mollities atque defectio, & Christiana fidei abnegatio: Quæ item de Christiana religione fuerint iudicia, & quam æniqua sententia sapientissimorum alioquin & summorum in seculo virorum, quales absque controversiâ fuerunt Trajanus & Plinius, quibus & coetanei eorundem Corn. Tacitus & Suetonius Tranquillus (ut alios nunc taceam) consimilia prorsus senserunt atque scripserunt. Denique hinc discemus, quo pacto illi, qui moderatiores erant aliis, agendum cum Christianis, vel contra eos procedendum censuerint: quid item de Inquisitionibus hæreticorum sit sentiendum, & quid proficiatur bellis ob religionem vel propagandam vel exstirpandam susceptis: An religio imperari vel cogi possit: nec non quid faciendum sit magistratui, quando nimia est multitudo peccantium, ut si severitas poenarum ac suppliciorum adhibeatur, stragem quandam editura, & vastitatem inductura esse videatur. &c.

Hæ & similes istarum epistolarum utilitates (quæ sunt profectò maxime) meritò excitabunt animadversionem nostram ad illas diligenter excutiendas, cognoscendâsq;.

Plinii & Trajani de Christianis Epistolarum & multi Ecclesiæ DD. memine-
 illarum commendationem, quòd non pauci nec incelebres veterum Ecclesiæ Doctores faciunt consultationis hujus Pliniane mentionem, & ad eam Rescripti Trajani super Christianorum suppliciis: ut Tertullianus in Apologetico: & Eusebius in

in chronicis, cuius referam ipsa verba græca lib.
 i. pag. 67. editionis Scaligeri: Τερτυλλιανὸς ἰστορεῖ,
 Πλίνιον Σεκούνδον ἡγάρμουν ἐπαρχίας, πλήθι χρι-
 στιανῶν κατὰκρίναι θανάτῳ. οὐδὲ ὧν ἀπορῶν, τί πρῶ-
 ξει, κρινοῦται Τραϊανῶ, μηδὲν ἄξιον θανάτου πρῶτ-
 λειν αὐτῶς, πλὴν τὰ μὴ θύειν εἰδώλοις, καὶ ὅτι χρι-
 στὸν ὡς ἔθεον ὠθεὸν ὑμνασιν ἀνιστάμενοι. πρὸς οὗτον ἀν-
 τέγραψε Τερτυλλιανὸς, μὴ ἐκζητεῖσθαι χριστιανῶς. (vi-
 detur addere debuisse et alteram rescripti par-
 tem: προσφερομένης δὲ ἡμωρεΐδος.) Verba Eu-
 seabii sic paraphrasi sua illustravit S. Hierony-
 mus in Chronicis Eusebians libro postero-
 re: Plinius Secundus cum quandam provinci-
 am regeret, et in Magistratu suo plurimos Chri-
 stianorum interfecisset, multitudine eorum per-
 territus, quesivit de Traiano, quid facto opus
 esset: nuncians ei præter obstinationem non sacri-
 ficando, et antelucanos cetus ad canendum cui-
 dam Christo ut DEO, nihil apud eos reperiri (in-
 tellige quod morte esset dignum:) præterea ad con-
 fæderandam disciplinam, vetari ab his homici-
 dia, furta, adulteria, latrocinia, et his similia.
 (Recognoscimus hæc præcepta Decalogi, quæ pro-
 cul dubio Christiani in suis conventibus subinde
 recitabant.) Ad quæ commotus Traianus rescri-
 psit, hoc genus quidem inquirendos non esse; obla-
 tos verò puniri oportere, Tertullianus refert in
 Apologetico. Hactenus verba Hieronymi, quæ
 postrennis istis verbis ostendit satis, non tam se in-
 terpretem ibi egisse Eusebio, ut verba ipsius quasi
 annu-

annumeraret, quàm Tertulliani compilatorem atq; exscriptorem. Quod etiam summus vir Jos. Scaliger ibidem animadvertit, & docet ipsa Latinorum collatio cum grecis. Meminit ejusdem consultationis atq; rescripti etiam Paulus Orosius Hispan^{us}, qui S. Augustini sectator fuit, lib. 7. hist. c. 12. In persequendis sanè Christianis, inquit, errore deceptus Trajanus Imperator tertius à Nerone, cùm passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac renuentes interfici præcepisset, plurimiq; interficeretur: Plinii Secundi, qui inter ceteros fuo-
 dices persecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines, præter confessionem Christi honestaq; conventicula nihil contrarium Romanis legibus facere, fiducia sanè innocentis confessionis nemini mortem gravem ac formidolosam videri, rescriptis illico lenioribus mitigavit edictis.

Ex his quæ attulimus in medium, jam satis constare arbitror, quodnam sit argumentum hujus & sequentis epistolæ, si ve qua de re his agatur.

Argumentum epistolæ Plinii. Nam priore quidē epistolâ Plinius proconsul Bithyniæ, quod solitus erat facere, de rebus multo levioribus, ut scilicet in causis dubiis Imperatorem consulere, quid facto opus esset, idem multo magis sibi faciendum existimavit in re omnium maxima gravissimâque, & ad plurimorum mortalium salutem pertinente, qui ob religionis professionem de capite, vita ac fortunis omnibus periclitabantur. Narratis igitur Christianorum dogmatibus & moribus, & recusatione cultus ac
 sacri-

sacrificatione idolorum, exposita etiam sua cum ipsis agendi ratione, quam hactenus tenuisset, sollicitè querit, quid deinceps fieri velit Imperator in tanta multitudine Christianorū, nullis suppliciis cedentium: pollicetur etiam fore, ut, si detur locus pœnitentiae ac veniæ, tunc magna hominum multitudo ad paganismum revertatur, hoc est, ut ipse interpretatur, falsò, emendetur.

Ad hanc relationem sive consultationem rescribit Imperator, in hac ferè 4. capita. 1. Collaudat Plinii gesta priora in Christianis vel puniendis, si in sua dogmate perseverassent, vel dimittendis atque absolvendis, si deficientes Christum abnegassent. 2. Prohibet fieri inquisitiones Christianorum, sicut nec libellos accusatorios sine auctore proposito permittit. 3. Iubet delatos tamen & convictos Christianos puniri. 4. Iubet veniam concedi & indulgeri pœnitentibus, & seriæ pœnitentiae fidem facientibus, abnegando Christum, & sacrificando Diis gentilium. Ad hunc itaq; modum priora sua mandata (quæ procul dubio asperiora gravioraq; fuerunt) hoc rescripto suo mitigat ac lenit Imperator. In utraq; epistola est, quod & sequatur Magistratus, & quod fugiat, ut ex interpretatione, & commentariolo subsequente apparebit.

SOLENNES EST MIHI.) Id est, hunc morem perpetuò observare consuevi, sicut alter Plinius libro 28. cap. 9. Nova nuptia intrantes etiamnum solenne habent postes eo attingere. Loqui-

Argumentum Rescripti Traiani.

Loquitur de adipe Suillo. Sic Cicero lib. 7. ad Atticum epistola 126. Tantum ergo nostrum illud solenne observemus, ut ne quem sine literis dimittamus. Sic & Horat. de venat.

Romanis solenne diu fuit, utile mēbris. &c. Idem Horatius de jurisconsultis antiquis:

Romæ dulce diu fuit, & solenne, reclusa Manē domo vigilare, clienti promere jura.

Sic Suetonius in Augusto cap. 24. gladiatores promiscue spectari, solenne olim erat. Sic Tacitus dixit Solennia nuptiarum, Solennia funerum, pietatis, regni. &c. Sic Jurisconsulti solennia testamentorum, & solennitatem adoptionum & arrogationum. Sic apud optimos quosque auctores passim legimus, solennia vota, verba, sacra, sacrificia, festa, auspicia, ceremonias, aras, preces, pompas, ludos, dapes, epulas, dies, habitum, ignem, ster, imperium, morem, & similia hujusmodi, in quibus certi adhibentur ritus.

Solennia.

Relationes
de reb. du-
biis.

OMNIA DE QUIBUS DUBITO AD TE REFERRE.) Sic Ulpianus scribit in l. ii. verum. §. ex facto. ff. de minoribus. Atrius Severus, ait, quia dubitabat, ad Imperatorem Severum retulit, ad quam consultationem successor ejus rescripsit. Sic in l. 9. judices. C. de judiciis. causa dubia, quæ per judicem inferiorem definiri non potest, ad majorem potestatem referenda esse dicitur. Huc pertinet totus titulus C. de relationibus. Quam religiosè autem hoc observare solitus sit Plinius, ut de questionibus & casibus dubiis
atque

atq; ambiguis Imperatorem consulere, velut oraculum quoddam, & quareret quid facto opus esset, dilata interim cognitione & sententia sua; satis apparet ex toto hoc libro, qui maxima ex parte consultationibus & relationibus istiusmodi constat. Subjicit hic rationem; quia nemo potuerit melius aut rectius ipsum expedire.

CUNCTATIONEM.) id est, hesitationem *Cunctatio*, sive dubitationem. Notum est, à cunctatione prudenti ac circumspecta olim cognomentum datum esse Fabio Maximo, ut Cunctator diceretur.

COGNITIONIBUS DE CHRISTIANIS.) Sic infra hac eadē epistola; dilata cognitione. Cogni- *Cognitio* tiones autem vocat tractationes causarum crimi- *nes*. nialium, quae fiebant pro tribunali à magistratu, qui de illis causis judicandi potestatem habebat. Alias cognitionis vocabulum plura etiam complectitur, ut ex Pandectis nostris constat.

INTERFUI NUNQUAM.) Nota, qui nun- *Insolita* quam interfuit rei, nunquam eam tractavit, aut *omnia dis-* tractari vidit, huic omnia obijciuntur nova & *ficilia*, insueta, & ad singula momenta hesitat & subsistit, donec paulatim rebus tractandis adsueverit, sibiq; aliquam comparaverit experientiam ac peritiam. In summa, Omne insolitum videtur difficilius: quae sententia est etiam Terentiana, & imitata Vegetio.

NEC MEDIOCRITER HÆSITAVI.) *Dubia Plinii de Christianis.* Exponit ordine tres dubitationes suas: quarum prima est, an debuerit discernere inter athenienses

310 AD EPISTOLAM XCVII.

Pœnitentia in delictis quid operetur.

Christianorum, ita ut iis parceret, qui adhuc tenerioris & imbecillioris essent ætatis (sicut alias in fure succurri solet ætati & imprudentie, ut est in regulis juris. Imò etiam in atrocioribus delictis interdum miseratio ætatis ad mediorem pœnam producit, ut ait Triphonus in l. auxilium, 37. §. primo, vers. in delictis. ff. de minoribus. quod latius explicat Andreas Tiraquellus in tract. de pœnis legum temperandis) an verò nullo discrimine habere debuerit, quàm pueros, quàm viros. Altera dubitatio Plinii hæc fuit, deberetne pœnitentibus veniam dare & ignoscere nec ne: sive an defectio & abnegatio Christianismi liberare deberet homines à pœna nec ne. Neque verò inepta fuit dubitandi ratio, cum sciret Plinius neminem pœnitentia sua peccato nocentem esse desinere, ut est in l. 65. ff. de furtis, l. 17. §. 1. ff. de Edil. edict. & l. penult. ff. de vi bon. rapt. unde fit ut nihilominus quis fur sit, qui postquam animo lucrificandi alienum quid semel contrectavit, mutato consilio id domino reddidit: item ut nihil profit ei qui vi rapuit ad evitandam pœnam, si ante iudicium restituat rem quam rapuit: denique ut nihilominus sit fugitivus servus, qui semel ea mente discessit ne ad dominum rediret, tamen si postea mutato consilio fuerit reversus. Videbatur ergo non absurde dicendum similiter etiam de Christianis, qui semel professione huius religionis obnoxii facti essent pœnis mandati & edicti Imperatoris,

peratorii de Hetariis & conventiculis: non desinere inquam ipsos esse nocentes, neq; pœnis quibus semel crimine isto se subjecerunt eximi aut liberari per pœnitentiam & religionis mutationem. non est enim nunquam fecisse, facile cessasse, ut eleganter Salvianus lib. 3. de gubernat. DE I, non procul à fine. Rursus pro altera sententia, quòd scilicet locus dari deberet pœnitentia & venia tribui mutantibus religionem, hac ferè facere videbantur: quòd admissa pœnitentia & venia viderentur posse lucrifieri & servari multi mortales, qui aliàs perirent, si nullus daretur pœnitentia aut venia locus. quod ipse Plinius in fine epistola significat. 3. Dubitabat Plinius, utrum ipsum nomen Christianorum, quamvis aliqui vacarent omni crimine, solum mereretur pœnam, an verò ob alia tantùm crimina Christianismo coherentia, sive à Christianis commissa puniendi essent, qui rei fuissent delati? hoc est, an puniendi sint quatenus Christiani, an verò quatenus aliter criminosi. Erat enim inter paganos sive gentiles proverbium, Proverbium quod de Christianis jactabatur: Bonus vir Capaganorum, sed malus tantùm, quòd Christianus, ut ex Tertulliani Apologerico doctissimo didicimus: quasi scilicet ipsum nomen Christianismi criminosum foret etiam illis, qui ab omni alio crimine puri atque integri essent. ad quam formam olim etiam de lesa majestatis crimine sub malis Principibus (qui ex levissima quavis

occasione id intentari etiam innocentibus vel procurabant, vel certe patiebantur) dici solebat, hoc unicum esse crimen illorum qui crimine vacarent. Huic tertiae dubitationi merito opponemus auctoritatem Sereni Grannii legati Caesaris ad Hadrianum scribentis; de quo ita legimus apud S. Hieronymum in Chronicis Eusebii libro posteriore: Quadratus discipulus Apostolorum, & Aristides Atheniensis noster Philosophus, libros pro Christiana religione compositos dedêre Hadriano: & Serenus Grannius legatus, vir apprimè nobilis, literas ad Imperatorem misit, iniquum esse dicens, clamoribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, & sine ullo crimine nominis tantum & sectæ nos reos fieri: quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano proconsuli Asiæ scribit, non sine objectu criminum Christianos condemnandos. cujus epistolæ usque ad nostram memoriam durat exemplum. Hactenus S. Hieronymus. Græca verò Eusebii verba, ex quibus ista latina expressit, ne quis procul quærat, adscribam ex editione Josephi Scaligeri omnium pulcherrima. Κοδρατῷ ὁ ἱερός τῶν ἀποστόλων ἀγκυρῆς Αἰλίου Ἀδριανῷ λόγους ἀπολογίας ὑπὲρ χριστιανῶν ἐπέδωκεν. τῷ καὶ Ἀρυσείδῃς Ἀθηναίῳ φιλόσοφῳ ὑπὲρ χριστιανῶν ἀνέλασθαι τῷ αὐτοκράτει περὶ σεφώνησεν Ἀδριανῷ ἅπερ δεξάμεν ὁ Καῖσαρ σὺν τοῖς πατρὶσι Σερενίου λαμπροτάτῃ ἡγεμονίᾳ, ὡς ἀδικοῦν εἶη κλείνειν γραψά-

ἡ ἀψαμένους χριστιανούς ἀκρίτως ὑπὲρ μηδενὶ τῶν ἐγκλημάτων, ἡ ἀφ' ἑνὸς Μινυκίου Φρυγανῶς ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας, Μηδέναι κτείνειν ἀνδρὶ ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας.

INTERIM.) *Post dubitationes tres à se pro-* *Plinii pra-*
positas, & dignas vindice Trajano, refert jam cessus in
Plinius ordinem, sive modum procedendi, (ut Christiano-
vulgò loquimur) à se observari solitum in cogni- *nis.*
tionibus & judiciis de Christianis.

ITERUM AC TERTIO INTERROGAVI.) *Judicis offi-*
Notandum hîc est officium judicis, non præcipi- *ciû, crebrò*
tare sententiam (cûm præcipitatio sit noverca fu- *interroga-*
stitia, ut dicitur in Clem. pastoralis. vers. verum re.
huiusmodi. & ibi glossa. & Cardinalis Florē-
tinus. de re judicata. & Iniquitas omnia præ- *Præcipita-*
cipitet; virtus autem lenta sit omnium percuncta- *tio senten-*
trix, ut eleganter ait: glossa in can. non in per- *tia à iudice*
petuû. 24. quæst. 3.) sed sæpius interrogare par- *abesse de-*
tes, atq; ita in primis rei qualitatem plena inqui- *bet.*
sitione discutere, ut sunt verba Constantini Ma-
gni in l. 9. judices. C. de judiciis. videatur etiam
l. 1. C. Theodosiano eodem tit. Huc quoque
pertinet, quod Eleutherius rescripsit provinciis
Gallia: Judicantem cuncta oportet rimari, & *Eleutherii*
ordinem rerum plena inquisitione discutere: *rescriptum*
Interrogandi, respondendi, objiciendique *pulcherri-*
præbita patientia, adeò ut sibi actio ambarû *um de*
partium limata sit pleniter, nec litigantibus *off. ind.*
judex velit suâ sententiâ obviare, nisi quando
ipsi jam peractis omnibus nihil habeant in

quæstione quod proponant, & tamdiu actio ventiletur, quousq; ad veritatē perveniatur. frequenter interrogare oportet, ne aliquid prætermisum fortē remaneat, quod annecti conveniat. *Insignis est hic locus, adq; instruendū iudicem & magistratum quemlibet maximi momenti, qui exstat in Can. Judicantē. 30. quæst. 5. Opera pretium est etiam hic ascribere Ammiani Marcellini locū de Juliano Imp. lib. 22. histor.* Quanquam in disceptando aliquoties erat intempestivus, quid quisq; iurgantium cole-ret, intempestivē interrogans : tamen nulla ejus definitio litis à vero dissonans reperitur, neq; argui unquam potuit, ob religionem vel quodcunq; aliud, ab æquitaris recto tramite deviasse. Judicium enim hoc est optandū & rectum, ubi per varia negotiorum examina justum quid est & injustum : à quo ille ne aberraret, tanquam scopulos cavebat abruptos. *Hæc ibi præclarè Ammianus. Sic ex rescripto DD. Severi & Antonini discimus, iudicem omnia ad investigandam veritatis fidem dirigere debere. l. 2. C. de Edendo. Habent hic omnes Magistratus, habent iudices, quod vel observent atq; imitentur, vel declinent ac fugiant.*

Rursum: INTERROGAVI.) Superioribus meritò addimus auream observationem CL. Casauboni nostri, ex Animadversionibus doctissimis in Suetonium lib. 2. Interrogationes reorum fuisse partem non minimam iudiciorum publico-

rum sive criminalium: unde etiam tota Accusatio aliquando dicta fuerit interrogatio: sicut solet denominatio rei sumi à potiori. Multum autem interfuisse, Quo animo in reum esset Judex qui interrogabat. Paterat enim hic aut, si benevolens esset reo, viam salutis ipsi tacitè aperire interrogationibus suis, & benigna interrogatione mitius responsum elicere; aut si omninò perditum vellet, interrogationibus suis eundem in laqueos induere ac premere. De Plinii quidem benigno in Christianos animo (si ita licet loqui de eo qui sit εὖννε & φάκλιν) mihi non est dubium, quin huc spectarent ipsius interrogationes, ut eos in vita potius servaret negantes Christianismum, quàm ut eliceret ab ipsis responsionem perseverantem in sua fidei professione, unde occasionem arriperet sententia & supplicii capitalis. Celebratur Augusti lenitas & clementia, quæ usus fuerit erga manifesti parricidii reum, quem, ne culleo insueretur, (qua poena non nisi confessi afficiebantur) ita fertur interrogasse: Certè patrem tuum non occidisti? quasi diceret: Nōne verum est, te patrem tuum non occidisse? Cùm sic potius ex formula legitima interrogare debuisset: Fecistine parricidium quod tibi objicitur? Vid. d. locum Animadvers. Nimirū judicis lenti & considerati proprium esse meminerat Augustus, ignoscendi quærere causas, non puniendi occasiones: ut ex Cicero ne refert Ammian. Marcellin. extremo lib. 19. histor. Nō negligendū tamē & illud bono Judici,

Interrogationes reorum in publicis judiciis.

Ut malis hominib. provincia careat. l. 13. congruit. D. de off. præsid. Ne maleficia maneat impunita. l. 51. ita vulneratus. D. ad l. Aquili. Neve precib. calamitosorum illacrymetur, quod constantis & recti iudicis esse negat Callistratus l. 19. observandum. D. de offic. præsid. μηδὲ Φαίνεσθαι Φιλανθρωπότερον νόμον.

*Asine sup-
plicii ob re-
ligionem
injusta.*

SUPPLICIUM MINATUS.) Scil. nisi desisterent à sua religione, amplectentes cultum Deorum, seu πολυθεΐαν, seu sacrificia pagana, abnegando Christum. Hic laudandum quidem est in Plinio illud, quod non solum statim festinavit ad supplicia, sed præmisit interrogationes, & comminationes, & commonefactiones: Illud verò minimè probandum est, quod putavit minis ac suppliciis religionem posse imperari: cum verissimum sit, quod scripsit Lactantius lib. 1. divinarum Institutionum cap. 30. Non est opus vi & injuriâ, quia religio cogi non potest. &c. Qua de re infra proferam plura testimonia gravissimorum auctorum.

PERSEVERANTES.) Scil. in p̄fess. Christianismi.

DUCI JUSSI.) Scilicet per lictores ad supplicium. Ducendi verbum atrox & horrendum erat in re quid sit. suppliciorum: quomodo & Græci suum ἀγεσθαι, ut et ἀπαγεσθαι usurparunt, intelligentes τὴν ὁδὸν θανάτου, id est, viam ad mortem. Sic igitur solenni formulâ dicebat Magistratus, sive Iudex rerum capitalium: Lictor; Reum ducito. Sic in actis Apostolorum cap. 12. v. 19. inquisitione facta de custo-

*custodibus, Herodes iussit eos duci, ubi in textu
græco est, ἀναγκάνας τὰς φύλακας ἐκέλευεν ἀ-
παχθῆναι. Adscribamus hîc memorabilem histo-
riam ex Seneca libro 1. de Ira, cap. 16. ubi ter qua-
ter hac formulâ, jubre duci, similiter utitur.*

Cneus Piso fuit memoria nostra, vir à multis
vitiis integer, sed pravus, & cui placebat pro
constantia rigor. Is cùm iratus duci iussisset
eum, qui ex commeatu sine commilitone re-
dierat, quasi interfecisset, quem non exhibe-
bat, roganti tempus aliquod ad cōquirendū,
non dedit. Damnatus extra vallū ductus est,
& jam cervicem porrigebat, cùm subitò appa-
ruit ille commilito, qui occisus videbatur.
Tunc Centurio, supplicio præpositus conde-
re gladium spiculatorem jubet: damnatum
ad Pisonē reducit, redditurus Pisoni innocē-
tiam. Nam militi fortuna reddiderat. Ingenti
concurſu deducuntur, complexi alter alterū
cum magno gaudio caſtrorū commilitones:
conſcendit tribunal furens Piso, ac jubet duci
utrumq; , & eum militem, qui non occidit, &
eum qui non perierat. Quid hoc indignius?
quia unus innocens apparuerat, duo pibant.
Piso adjecit & tertium. Nam illum Centurio-
nē, qui damnatū reduxerat, duci iussit. Con-
ſtituti ſunt in eodē loco perituri tres, ob uni-
us innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia,
ad fingendas cauſas furoris (*ita enim legendū
puto, ubi vulgò legitur, ad fugiēdas.*) Te, inquit,

*Cn. Pisonis
iracundia
amentia
plena.*

duci jubeo, quia damnatus es : te, quia causa damnationis commilitoni fuisti : te, quia jussus occidere, Imperatori non paruisti. Exco- gitavit, quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum invenerat.

*Fateri pro
Confiteri.* **QUALECUNQUE ESSET QUOD FATEREN-
TUR.**) *Quasi dicat, sive rectum ac verum, sive
nec rectum ac falsum. Fatendi verbum simplex
ponitur pro composito : confiteri vel profiteri. Si-
mul hic notandum est, quod Plinius ipse videatur
subdubitasse, de religionis Christianae veritate
vel falsitate.*

*Pervicacia
Et obstina-
tio semper
in m. p.
usurpata.* **PERVICACIAM ET INFLEXIBILEM
OBSTINATIONEM.**) *Ita vocat, quae vulgò
Contumacia dicitur. Non rectè autem Plinius,
quod permansionem in recta sententia, & con-
stantiam professionis vera his nominibus appel-
lat, quae nunquam aliter quàm in malam par-
tem usurpari solent. Sed pro Christianis illis sub
Plinio reis illud faciebat, quod Apostoli respon-
dent Actorum cap. 5. Oportet DEO magis obe-
dire, quàm hominibus. Exemplum hujus constan-
tiae in martyrologiis creberrimè occurrunt, nec
nostra patrūmq; aetas caruit similibus.*

SIMILIS AMENTIAE.) *Impiè Plinius
constantem veritatis confessionem vocat amen-
tiam, sicut infrà superstitionem pravam & im-
modicam : quomodo etiam ipsius coetanei ac fa-
miliares Tacitus & Suetonius de Christiana
religio-*

religione iniquè judicarunt. Tacitus lib. 15. annualiū sic scribit: Abolendo rumori (nempe de incendio urbis Romæ per Neronem procurato) Nero subdit reos, & quæsiit. pœnis affecit: quos per flagitia invisos vulgò Christianos appellavit. Auctor nominis ejus Christus, qui Tyberio Imperante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat, repressaq; ea præsens exuiabilis superstitio, rursus erumpebat non modò per Judæam originem ejus mali, sed per urbem etiam, quò cuncta undique atrocita ac pudenda confluunt celebranturque. Addit deinde, haud perinde in crimine incendi, quàm odio humani generis convictos fuisse. Denique vocat fontes, & novissima exempla meritos, ipsisque pereuntibus addita ludibria; apud alios tamen miserationem erga ipsos ortam fuisse significat. Suetonius autem in Nerone cap. 16. afflicti (inquit) suppliciiis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.

Religio
Christiana
q̃ iniquis
præjudiciis
& vocabu-
lis damna-
ta à Plinio,
Suet. Ta-
cito. &c.

QUIA CIVES ROMANI ERANT.) Civium Romanorum, etiam si in provinciis essent, multa magnaq; privilegia erant, ex lege Porcia & similibus; illud in primis: Ne quis magistratus civem Romanum virgis caderet, necaretq; sed damnato exilium permitteret. Appellabant itaq; populum Rom. & posterioribus temporibus Cæsarem, si quando vim injustam sibi parari viderent, appellantesque Romani mittendi erant vincti cum custodibus & elogio sive annotatione, indi-

indicio causarum cur mitterentur siue quid perpetrassent, notum est ex actis Apost. exemplum Pauli cap. 16. v. 37. & cap. 22. v. 25. & cap. 25. v. 11. cum seqq. & vers. ult. Atq; hoc est quod hic ait Plinius, annotavi in urbem remittendos, per excellentiam intelligens urbem Romam, qua & urbs æterna dicebatur. Lego tamen apud Suetonium, in Galba, cuidam malè cessisse, cum ad supplicium fuisset damnatus, quod se Civem Rom. esse proclamasset, quasi ob id mitiorē pœnam obtinere posset. Verùm omnia alia est expertus.

Inquisitio
semel exci-
tata vix
invenit ex-
stingui.

IPSO TRACTATU UT FIERI SO-
LET DIFFUNDENTE.) Sententia hic later-
talis: Semel excitatâ alicujus criminis inquisitio-
ne, subinde plures ac veluti flammâ corripuntur,
eisdemque nexibus implicantur. Videre hoc li-
cet tum in crimine hæreseos, tum in majestatis,
tum in magia & incantationis, in quibus Cama-
rina moveri solet, ut est in proverbio. Malo au-
tem hic legere, tractatū, cum editione Veneta &
Mediolanensi & Argentoratensi, quàm tractu,
ut est apud Heinric. Stephanum: tametsi utramq;
lectionem notavit etiam Catanus in editione
Mediolanensi. Est autē tractatus ipsa inquisitio
criminis, & cognitio siue tractatio; sed tractus est
mora vel dilatio. Sic dicimus tractatu habito
aliquid facere, item tractu temporis, & similia.

Tractatus
aliud quā
Tractus.

Species in-
ciderunt,
h. e. casus
blati.

PLURES SPECIES INCIDERUNT.)
Nempe in cognitionem meam, ut Plinius loqui-
tur suprâ epist. 57. aliâs 64. Vocata hic species,
quas

quas dicere solemus facti species, & vulgò casus: græci vocant *ἑσθησις*, & alii *ἑμάρτυς*. Sic in l. 20. ff. de minoribus. & in l. 83. ff. de leg. 2. proximè ex facto incidit species talis. Similiter Neseennius Apollinaris in epist. ad Paulum l. 22. D. ad l. Falcidiam.

PROPOSITUS EST LIBELLUS SINE AUCTORE.) Libellum intellige non famosum, sed accusatorium, vel delatorium sive denuncia-
 torium: qui tamen libelli quoniam neq; subscri-
 ptum nomen habebant auctoris, sicut neq; inscri-
 ptionem in crimen (quæ jure Civili plane est ne-
 cessaria. l. 3. & l. 7. ff. de accusat. & inscriptio-
 nib. l. penult. & ult. C. eod. l. ult. ff. de furtis. l. 1. §. quod si intra. C. ut omnes judices tam
 Civiles. & c. ubi eleganter dicuntur laquei in-
 scriptionum, & Symmachus lib. 10. epist.) magis
 pro famosis haberi poterant, q̃ pro accusationib.
 legitimis. Est enim res pessimi exempli (ut rectissi-
 mè censet Imp. Trajanus epist. prox. in fin. rescri-
 pti sui) neque permittenda, si quis nomen suum
 profiteri non audens, alterius tamen capiti peri-
 culum creare attentaverit, objecto ipsi crimine.
 neq; enim objecisse crimen satis est, sed etiam pro-
 bandum est, & quidem probationib. clarissimis
 atq; evidentissimis, ut est lux meridiana. l. ult. C.
 de probationib. quod qui non facit, ipse sua sub-
 scriptione ad similitudinem supplicii quasi quo-
 dam Talionis jure se obstringit. Quare quæ pœ-
 na proposita est auctoribus famosorum libellorū,
 l. uni-

Libellus si-
ne auctore.

Accusatio
requirit in-
scriptionem
in crimen.

l.unica.C. de famosis libellis. eandem meritò etiam illi sustinebunt, qui tales libellos accusatorios proposuerint sine nominis sui subscriptione.

*Talio calu-
mniatoris
pena vetus
sublata
morib.*

Hic obiter annotandum est, veterem illam pœnam calumniatorum, ut jure Talionis ad similitudinem supplicii possent re accusari & condemnari ab eo, cui objectum crimen probare nequiverissent, morib. nostris in desuetudinem abiisse, & hodiè non nisi civiliter reconveniri calumniatorem, hoc est, eum qui falsa crimina intendit, quæ probare non potuit: ut multis auctoritatibus probant, Ludovicus Fachsius consilio 2. & 3. in fine vol. 2. Consiliorum Modest. Pistoris, & CL. V. Regnerus Sixtinus consilio 16. volum. 3. inter consilia Marpurgensium. Sic & Joan. Imbertus in Enchiridio Juris Gallici testatur, morib. ipsorum non esse locum pœnæ talionis. Vid. eum in verb. Accusare. mihi pag. 13. Nec tamen ob id putare debemus, omnem omnino pœnam calumnie propterea sublatam esse. Nam præterquam quòd accusator succumbens condemnatur ad litis impendia & damna, quæ reus passus est, ut docet Imbert. d. loco, & Institut. Forens. lib. 3. extra ordinem quoq; punitur etiam hodiè calumniosus accusator, & quidem pœna acri & gravi: ut testatur Rodocus Damhouderius in praxi rerum criminalium cap. 121. quam in sententiam aliquando & Collegium nostrum consultori respondisse memini.

Deos appel-

CUM PRÆEUNTE ME DEOS APPELLARENT.)

RENT.) Hoc pro argumento erat, quo rei delati si-
dem faciebant, se Christianos non esse, si nomina
Deorum gentilium sive idolorum usurpassent, vel
invocassent, quòd facere Christianis nefas erat, ut
etiam ex Prudentii Hymnis, & ex Martyrolo-
gio constat.

lære nefas
Christia-
nis.

ME PRÆEUNTE.) sic alibi quoq; Plinius scri-
bit, vota concepta se praeunte, solennia videlicet
conceptaq; verba. Videatur epist. 53. (alias 60.)

Præeunte
præsede Di
appellata,
item vota
concepta.

IMAGINI TUÆ THURE AC VINO
SUPPLICARENT.) Observandum est hic
insigne stratagema Satanae, quod per Plinium
in Christianos exercuitò. Quo enim facilius ad-
duceret Christianos ad cultum simulachrorum &
Deorum gentilium, (à quo sciebat toto pectore
eos abhorrere) inter illa etiam Imperatoris ima-
ginem afferri, collocariq; iubebat. Nam Impe-
ratorem, quantumvis ille esset paganismo addi-
ctus, tamen Christiani summopere venera-
bantur, eique omnia felicia precabantur, ut ex
Tertulliano aliisq; sacris scriptoribus didicimus.
Veruntamen cultum Imperatori debitum scie-
bant eò usq; non esse porrigendum, ut etiam divi-
nos honores illi haberent, genium ipsius thure me-
ròve venerati, aut propter ipsius imaginem etiam
Diis gentium cultum adhiberent. De variis
generibus cultus & ritus pagani videnda est in-
primis lex 12. C. Theodosiano de pagano-
rum sacrificiis. ubi (quod obiter moneo) ali-

Christiani
vet. etiam
pagani
Principib.
benè prece-
bantur.

C. Th. cor-
rigitur.

larem

larem igne, mero genium, penates odore veneratus, accendat lumina, imponat thura, seria suspendat. & infra: si quis verò mortali opere facta, & avum passura simulacra imposito thure venerabitur, ac ridiculo exemplo metuens subito quæ ipse simulaverit, vel redimta vitis arguat: & quæ sequuntur.

Atturario. Rursum: IMAGINI TUÆ THURÆ SUP-
PLICARENT.) Hanc raro nomine Attura-
Atturare. tionem vocabant veteres, ab Atturare factò ver-
bali. Docuit me Glossar. laudatiss. H. Stephan.
Atturatio, λιβανωτάριον, θυρία. Vasculum autem
in quo ius adolebatur, hæc nomina habebat: λι-
βανωτίς, Acerra, Turibulum, ut est item in al-
tero Glossar. Græcolat.

*Maledicta Christi exi-
gebant pa-
gani a Chri-
stianis.* MALEDICERENT CHRISTO.) So-
lebant pagani vel suspectis de Christianismo, vel
etiam manifestis Christianis imperare, ut con-
vitia spargerent in Christum. quod ex Polycarpi
quoque historia didicimus, cui cum hoc similiter
ut faceret præceptum fuisset à præfecto Eubrico,
masculè respondit: Ego verò cur Christo meo ma-
ledicerem, qui mihi per hosce 80. annos iam diu
enim vitam mihi produxit, nunquam quicquam
fecit mali, sed potius omnibus me beneficiis cu-
mulavit.

*Constantia Christiano-
rum ipsi
Plinio con-
testata,* QUORUM NIHIL COGI POSSE DI-
CUNTUR, QUI SUNT REVERA CHRISTIANI.)
Notandum est hoc testimonium Plinii de Chri-
stianorum in sua professione constantia: quod
veriss.

veriss. esse, omnis Ecclesiastica historia infinitis exemplis comprobatur. Vnde enim tot millia martyrum, nisi ab hac ipsa causa? Solebant autem superstites Christiani eorum, qui ob Religionem Christianam supplicia sustinuissent, reliquias colligere & asservare in Ecclesiis, quas ipsorum memoria consecratas extruebant. Quod de re illustris est locus apud historicum Ammianum Marcellinum lib. 22. Quo non contenta multitudo immanis (nempe q. funib. per crura injectis simul exanimasset Georgium Episcopum Alexandrinum, Tracontium praefectum monetae & Diodorum) dilaniata cadavera camelis imposita vexit ad litus (vulgo non recte legitur lacus) iisdemque subito igne crematis (fortasse legendum subito igne) cineres projecit in mare, id metuens, ne clamabat, ne collectis supremis ades illis extruerentur, ut reliquis, qui de more a religione, compulsi pertulere curiabiles poenas, ad usq. gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur. Haecenus Ammianus, quem legenti venit in memoriam exemplum sup-
plicii Johannis Hussii & Hieronymi Pragensis. Nam Constantienses cum eos combussissent ob crimen ut putabant hereseos, ipsorum quoque cineres in Rhenum projecerunt, ne forte a sectatoribus ipsorum asservarentur, & cultu sanctorum afficerentur. Solebant etiam reliquias martyrum emere ac vendere: q. tamen prohibuerunt Impp. Gracianus, Valentinianus, & Theodosius in l. ult.

Reliquia
Martyrum
ab aliis
Christianis
collecta &
asservata.

Martyres
gloriosa
morte per-
empti.

Reliquiarum
commercium
prohibitum
per Impp.

*Martyriū
pro loco.*

*Index, i.
delator.*

*Cypriani
locus illu-
stris.*

ult. C. Theodosiano de sepulchro violato. unde sumpta est lex 3. C. Justiniano de S. S. Ecclesiis. permittunt tantum in ead. l. ult. fieri fabricas, pro veneratione loci, in quo sanctus aliquis sit conditus, quod martyrium, sive μαρτυρεῖον vocabatur, etiam in Novellis.

AB INDICE.) id est, à delatore. vide quæ dicam infra epistol. seq. de isto hominum genere.

MOX NEG AVERUNT.) nempe territi acerbitate suppliciorum, & humani aliquid passi. Solebat autem certus dies præstitui, intra quem abnegarent fidem Christi: ut apparet etiam ex Cypriani sermone V. de lapsis, ubi utriusque generis Christianos describit, tam eos scilicet, qui constantes permansissent in persecutionibus, siue bellis, (ut vocabant) quam qui per imbecillitatem humanam defecissent. De prioribus quidem sic inquit: Eadem & illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas, inconcussis præceptorum cœlestium radicibus nixos, & Evangelicis traditionibus roboratos, non præscripta exilia, non destinata tormenta, non rei familiaris damna, & corporis supplicia terruerunt. Explorandæ fidei præfiniebantur dies; sed qui seculo se renunciasse meminit (respicit Cyprianus ad formulas Baptismi, quibus baptizandus seculo, ejusq. pompis renunciat: de quibus form. tracto in Sacr. Lection) nullum seculi diem novit, nec tempora ter-

ra terrena jam computat, qui æternitatem de Deo sperat. *Et mox:* cùm dies negantibus præstitutus excessit: quisquis professus intra diem non est, (*scil. se abnegare Christum*) Christianum se esse confessus est.

*De posteriore genere eorum, quos sæpenu-
mero pœnitebat sua abnegationis, ita idem san-
ctiss. & graviss. scriptor post aliquot paginas, eo-
dem sermone seu tractatu: Queri de tormen-
tis potest, qui per tormenta superatus est, &
excusationem doloris obtendere, qui victus
est in dolore: potest rogare talis, & dicere: cer-
tare quidem fortiter volui, & sacramenti mei
(ita appellat Baptismum, in quo Sacramentum,
id est, iusjurandum præstatum Deo) memor do-
nationis ac fidei arma suscepit, sed me in cõ-
gressione pugnantem cruciamenta varia ac
supplicia longa vicerunt: stetit mens stabilis
& fides fortis, & cum torquentib, pœnis im-
mobilis diu anima luctata est: sed cùm du-
rissimi judicis recrudescente sævitiâ jam fa-
tigatum nunc flagella scinderent, nunc
contunderent fustes, nunc equuleus exten-
deret, nunc ungula effoderet, nunc flam-
ma torreret, caro me in colluctatione de-
leruit, infirmitas viscerum cessit: nec ani-
mus, sed corpus in dolore defecit. Po-
test citò proficere ad veniam causa talis: po-
test ejusmodi excusatio esse miserabilis.*

Haftenus Cyprianus, cuius locum licet paulo
 prolixiorē ideò libenter & meritò adscripsi,
 quòd in eo tanquam in speculo contueri liceat,
 quot, quantisque tormentis olim oppugnati sint
 Christiani à persecutoribus suis, ut Christum do-
 minum nostrum abnegarent. Quod qui facie-
 bant eorum duo fuisse genera observavi: nam
 alii sacrificati dicebantur, vel quod idem volebat
 thurificati, alii libellatici: de quibus pauca hìc
 dicam per occasionem.

Sacrificati
 seu Thuri-
 ficati, qui. Sacrificati vel thurificati erant, qui metus
 tormentorum vel suppliciorum eò adducebantur,
 ut abnegato Christo sacrificarent idolis, vel eorū
 aris thura imponderent atq; adolerent.

Libellatici
 qui. Libellatici verò, qui redempto à Magistratu
 libello datòq; premio immunitatem sibi compa-
 rassent edende confessionis: vel secundum alios,
 qui thura quidem idolis non incendiissent, sed per
 libellos tantum nomina dedissent inter paganos.
 Tantum verò abest, ut aequè gravis culpa esset
 utriusq; generis (quod quidam ex Episcopis, qui
 austeriores erant, voluere, contendentes, libellaticos
 cum sacrificatis aequari oportere) ut intra ipsos
 quoque qui idolis sacrificassent, & conditio fre-
 quenter, & causa diversa fuerit. Alia enim causa
 erat eorum, qui statim ad nefandum sacrificium
 voluntate profiluissent: alia eorum, qui post con-
 gressum & luctam aliquam cum adversariis ad
 hoc funestū opus necessitate pervenissent. Viden-
 dus est omninò Cyprianus lib. 4. epist. 2. ad An-
 tonia.

ionianum. Neque alienum fuit hoc loco de illa antiquitate Ecclesiasticâ, fortasse non omnibus notâ, admonere. Nunc ad Plinium redeamus.

NON NEMO.) id est aliquis, usitatissimâ Non nemo. veterib. locutione.

ETIAM ANTE VIGINTI QUOQUE.) Legendum fortasse viginti quinq. Nescio enim quomodo non placet illa combinatio, etiam quoque. Notandus est hic locus ad ea quæ in Jure Civili traduntur, de præscriptione criminum: 20. autem annorum exceptione & falsum, & cetera quoque ferè crimina excluduntur. l. 12. querela. C. ad l. Corneliam de falsis. videatur & Cujac. in tractatu de præscriptionibus. Ratio autem, quare de crimine post tantum temporis conveniri vel accusari quis vel puniri amplius non debeat, hæc esse videtur: quia cum per tantum temporis lapsum à delicto abstinuerit, videtur jam seriò emendasse, ut meruò gaudeat posterioris vite innocentia.

OMNES ET IMAGINEM TUAM.) Non dubito quin legendum sit, omnes qui imaginem tuam. &c. Non enim est credibile, omnes Christianos defecisse amplexos idololatriam: sed hoc vult dicere, illos omnes, qui juxta cum statu Imperatoris Trajani etiam Deorum simulacra adorarunt, eosdem inquam omnes potuisse adduci ad maledicendum Christo. Ita dico, Particularis est, non universalis hæc propositio: cum non de omnibus loquatur Christianis, sed de quibus-

dam tantum, qui territi suppliciis, priorem confessionem retractabant, & suam fidem abnegabant.

*Summa
culpa.*

*Culpa &
error diffe-
rent.*

SUMMAM VEL CULPÆ VEL ERRORIS.) paulò aliter hic dicit summam culpa, quàm suprà summam voti. nam hic summa est epitomè sive summaria comprehensio & quasi coniectio, ut appellatur in l. i. ff. de R. J. Culpa autem & error ita differunt, ut illa sit gravior, significans animum, hic levior. Ad eundem ferè modum & Ovidius loquitur de suo delicto, propter quod in Pontum relegatus est. Veruntamen, neque culpa fuit, neque error in confessione fidei Christianæ, ut Plinius hic videri vult, sed potius una atque æterna veritas, cœlitus patefacta generi hominum per eum, qui è sinu Patris illam protulit, cum esset mysterium à seculo absconditum, ut loquitur S. Paulus.

*Antelucani
conventus.*

Status dies.

STATO DIE ANTE LUCEM CONVENIRE.) Antelucanos conventus vocat S. Hieronymus in Chronic. Eusebii, ut ipse Eusebius in textu græco utitur adverbio ἑωθεν. Idcirco autem ante lucem conveniebant olim Christiani, quòd & Christum diluculo à mortuis surrexisse ex historia Evangelica credamus, (sic enim Iohannes cap. 20. vers. 1.) & quòd ad iudicium quoque noctu redituum crederent Dominum Iesum: quam ob rem etiam vigilias agebant. Sed quis ille status est dies, inquires, quem

nominat Plinius? Libet suspicari, ipsum intellexisse diem Dominicum, quem diem magnifico exornat elogio S. Ignatius Epist. 3. ad Magnesios, quod hic opera pretium est adscribere, quoniam varior est auctor: μηκέτι ἔν σαβαλίζω-
μεν ἰεδαϊκῶς, καὶ δούλως χαίροντες· ἀλλ' ἕκαστος diei elogia
ἡμῶν σαβαλίζέτω πνευματικῶς, μελέτη νόμου χαί- apud Igna-
ρων, καὶ σώματι ἀνέσθ'· δημιουργίαν θεῶ θαυμάζων, tium.
καὶ ἰωλας ἐσθίων, καὶ χλιαροὶ πίνων, καὶ μεμε-
τηρημένα βαδίζων, καὶ ἀρχήσθ' καὶ κρότοις νομῶ
ὅτι ἔχουσιν χαίρων. καὶ μετὰ τὸ σαβαλίσαι, ἐορ-
τάζετω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακὴν, τὴν ἀνα-
στάσεμον, τὴν βασιλίδαν, τὴν ὑπατον πασῶν τῶν
ἡμερῶν, ἣν περιέμενον ὁ προφήτης ἔλεγεν, εἰς τέ-
λος ὑπὲρ τῆς ὀγδόης ἐν ἣ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέ-
τειλε, καὶ τῷ θανάτῳ γέγονε νίκη ἐν χριστῷ. Sic
Impp. in l. ult. C. Theodosiano de spectaculis, Do-
minico (inquiunt) qui totius septimanae primus
est dies. ad quam legem videatur doctiss. Com-
mentarius Antonii Contii.

CARMEN DICERE.) Eusebius hic usus
est verbo ὑμνεῖν, quod S. Hieronymus vertit ca- ὑμνεῖν,
nere, rectissime sanè. Præcepit hoc Christianis carmen di-
Apost. Paulus ad Coloss. 3. vers. 16. ὁ λόγος τοῦ cere, vel ca-
χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλοσίως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ· nere.
διδάσκοντες καὶ νοουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ
ὑμνοῖς καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χαρμῇ ᾄδον-
τες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ. Verbum
Christi, inquit, inhabitet in vobis opulenter.

*Psalmi, hy-
mni & oda
spirituales
et differant.*

in omni sapientia; docentes & commonefa-
cientes vosmet ipsos, Psalmis & Hymnis, &
odis spiritualibus, in gratia canentes in corde
vestro Domino. *Ecce carmina illa Christiano-
rum in trifariam distincta ab Apostolo, in Psal-
mos, Hymnos & Odas spirituales; quae tria inter
se ita differre putant viri docti, ut Psalmis signifi-
caret Apostolus quascunque sacras cantiones, va-
riis argumentis scriptas Hymnis, laudes divinæ
nominis vel sanctorum: Odas sive canticis spiri-
tualibus, peculiare quasdam & magis artificio-
sas cantiones. Quae & ipse quidem contineant
laudes, sed augustiore quadam & sublimiore for-
ma compositas. S. Chrysostomus quoque Homil. 9.
in epistolam ad Colossenses, hymnos vult esse rem
divinorem & sublimiorem Psalmis. Verba elo-
quentissimi scriptoris, quo plurimum soleo dele-
ctari, haec sunt: ὅταν, Φησὶ, τὰ τοιαῦτα ἐκ παιδὸς ἐν αἵ-
ξεσι αὐτὸν, κατὰ μικρὸν καὶ ὑπὲρ τὰ ὑψηλότερα
αἴξεις· οἱ ψαλμοὶ πάντες ἔχουσιν, οἱ δὲ ὕμνοι πάλιν
ἔδεν ἀνθρώπινον, ὅταν ἐν τοῖς ψαλμοῖς μάθῃ (scil.
τὸ παιδίον) τότε καὶ ὕμνοις εἴσεται ἅτε θεϊότερον
παιᾶγμα. αἱ γὰρ αἶνοι διωάμεις ὕμνεσσιν, & ψάλλου-
σιν. &c.*

*CHRISTO QUASI DEO.) non quasi
Deo sed vero ac Patri suo aeterno consubstantiali.
Corrigendus est hinc Tertullian. in Apologet.
Christo ut DEO: ubi ediderunt: Christo & Deo.
Sed hoc etiam admonuit summus vir Iosephus
Scaliger in Animadversionibus ad Eusebium,*

sive

*ſive in illo verè Theſauro temporum, quo his pro-
ximis annis beavit ſeculum noſtrū, utinam pau-
lò gratius & tantis muneribus dignius.*

SACRAMENTO OBSTRINGERE.)

*Notum eſt, Sacramentum ſapenumero pro ſu-
rejurando uſurpari, maxime in Conſtitutionibus
Codicis. Sicut etiam in vet. glosſario utroq; La-
tinograeco, & Græcolatino. Sic Plinius alibi hoc
libro Sacramento dicere uſurpavit. An ergo
etiam priſci illi Chriſtiani ſe invicem adjura-
bant? An potius ipſa ſacra communio (in qua
etiam Decem præcepta DEI & Symbolum Apo-
ſtolicum recitare ipſis ſolenne erat) hanc vim
habebat, ut pro ſurejurando valeret, ac homi-
nes à maleficiis omnibus abſterreret? quod ma-
gis credo.*

*Sacramēta
ſe obſtrina-
gere.*

NON IN SCELUS ALIQUOD.) v. g.
*ad adulteria & ſupra, ad infanticidia, & hu-
manarum carnum eſum, aut ſanguinis hauſtum
humanum, ut multi pagani Chriſtianos hujus-
modi flagitiorum inſimulabant. Liquidò id ap-
paret cum ex aliis auctoribus, tum ex hiſce ver-
bis Salviani, quæ ſubjicio ex libro 4. de governa-
tione DEI.*

*In ſacrificiis Chriſtianis nihil aliud, quàm
impura quædam fieri atq; abominanda cre-
debant. Siquidem etiam initia ipſa noſtræ
religionis, non niſi à duobus maximis faci-
norib. oriri arbitrabantur, primùm ſcilicet
homicidio, deinde quod homicidio eſt gra-*

*Salviani
Maſſilienſis
illuſtratio
cuius.*

vius, incestu. Nec homicidio solùm & incestu, sed quod sceleratius quiddam est, incestu ipso & homicidio : incestu matrum sacrosanctarum, & homicidio innocentium parvulorum, quos non occidi tantùm à Christianis, sed quod magis abominandũ est, etiam vorari existimabant : & hæc omnia ad placandum DEUM, quasi ullo facinore magis possit offendi ! ad purgandum piaculum, quasi ullum aliud majus esset ! ad commendandum sacrificium, quasi ullam rem Dominus magis possit horrere ! ad promerendam vitam æternam, quasi verò etiamsi possit his rebus accipi, tanti esset, ad eam per scelera tam immania perveniri ! Intelligere ergò possumus, aut quales esse pagani crediderint Christianos, qui talibus sacrificiis DEUM colerent, aut qualem sollicitent DEUM ipsum, qui hæc sacra docuisset. *Hæc ibi Salvianus : In cujus*

*Initia, h. e.
mysteria,
scilicet τελε-
ται.*

*verbis, ne quem hoc fortè fugiat, Initia debemus accipere, non pro exordiis religionis Christiane, sed pro mysteriis, quas Græci appellant τελε-
ται.*

MOREM DISCEDENDI FUISSE.)
scilicet suam cuique domum, sive ut Græci ajunt eis τὰ ἰδία, vel quò quisque vellet.

COEUNDI AD CAPIENDUM CIBUM.)
*videtur his verbis significare Plinius ea convivia Christianorum, quæ ab illis vocabantur ἀγά-
ται. Solebant enim Christiani ad vinculum mu-*

tua Charitatis unà cibum capere in publico, ac
velut de Symbolis esse: quod etiam apud Corin-
thios factum fuisse significat Paulus in 1. ad Co-
rinth. 10. Ne quis verò putet lautitias aut splen-
didas epulas fuisse apparatus vel appositas, ait *Cibus pro-*
Plinius fuisse cibum promiscuum & innox- *miscuus &*
um. promiscuum, id est, facilem paratu & ob- *innoxius*
vium, sive ut Græci vocant εὐπρόεστον καὶ τὸν τυ- *Christianorum.*
χόντα: cui opponuntur exquisita epula. Innox-
ium, hoc est, justè paratum & absq; maleficio: vel
etiam, qui non constaret cade & sanguine mul-
tarum pecudum. Notetur hîc veneranda sim- *Simplicitas*
plicitas veteris Christianismi, quam præter alios *Vet. Chri-*
etiam prædicat Ammianus Marcellinus: cujus *stianismi.*
de Christianis judicia sive testimonia aliàs re-
cuiabo.

HETÆRIAS ESSE VETUERAM.) Glos-
sarium vetus Latinogræcum: sodalitium, ἐται-
ρεία, ἐταρεικόν. & alterum Græcolatinum:
ἐταρεία, sodalitium, societas, sodalitas. No-
minantur Hetæriæ etiam à Trajano in epist. 43.
hujus libri. Tertullianus in libro de jejunio
vocat coitiones, quib. ait opposita fuisse Senatus- *Coitionib.*
consulta & Principum mandata. Quæ perti- *opposita*
nent ad titulum juris nostri de collegiis & cor- *SC.*
porib. vide etiam l. 1. ff. quod de cujusq; uni-
versitatis nomine. Habent hîc quod discant Re-
pùblicarū gubernatores: his in locis ubi aliquid
periculi metuendum est à factionibus, obvian-
dum esse conventiculis & coitionibus hominum. *Factionum*
& cōspirac-

tionū occa- & severis edictis sub comminatione poenarum
siones pra- prohibendas heterias & collegia & corpora, ne
cidenda forte conjurationes inde existant, neve tractetur
subditu, aliquid consiliorum factiosorum & turbulento-
 rum, quod redundet in detrimentum Reipubli-
 cae, aut insignem aliquam afferat calamitatem.
 Sic igitur etiam Trajanus eo consilio Heterias
 quibusdam in locis prohibuit mandatis suis, qua
 suo Edicto Plinius est subsequutus. Idem observa-
 re licet in multarum Novellarum subscriptioni-
 bus atq; epilogis, fuisse factitatum in mandatis &
 constitutionibus Principum, quod scilicet illa in-
 notitiam hominum longe lateque fuerint propa-
 gata per Edicta Magistratum, ad quos ea fuis-
 sent à Principibus missa.

Mandata
vel Consti-
tutiones
Principum
per Edicta
presidium
pro mulga-
ri solebant.

EX DUABUS ANCILLIS, QUAE MI-
 NISTRÆ DICEBANTUR) Videtur Plinius
 alludere ad nomen diaconissarum. Ha in primi-
 tiva ac nascente Ecclesia erant viduae quaedā anus
 (Lucianus, Christianorum ille & Philosopho-
 rum omnium derisor, in Peregrino vocat *ῥαῖδια*,
ἡγεῖς ἡνῶς) quibus cura pauperum & carcere
 victorum, & peregrinorum, seu hospitum, &
 pleraq; alia pietatis officia erat commendata. Vi-
 de Jacob. Cujacium ad Novel. 3. Sed & Am-
 mian. Marcellin. historicus lib. 14. testatur,
 Diaconorum appellationem (qua ministri signi-
 ficantur) Christianorum sui seculi esse. Illud au-
 tem prudenter fecit Plinius, quod torturam ince-
 pit à sexu imbecilliore. Ab eo enim incipiendum
 est.

Diaconi
apud Am-
mos. Mar-
cellin.

est, qui timidior est, vel qui tenera aetatis vide-
tur, & à quo facilimè posse verum sciri iudex cre-
diderit: ut est traditum in l. 1. §. 2. idem Divus.
& l. 18. unius. in prin. ff. de quaestionib.

QUID ESSET VERI, ET PER TOR-
MENTA QUÆRERE.) Ad hoc enim inven-
ta sunt quaestiones, ut veritas, quæ aliter inveniri
non potest, excutiat^{Quaestio}ur & eruatur: ut quædam, ^{fines & u-}
ad illuminandam veritatem, in lucem emergant ^{sus, ut veri-}
l. 1. in princ. l. 8. 9. & 10. junctâ l. 18. unius. §. ^{tas erua-}
iudex. ff. de quaestionib. Quò pertinet quod in ^{tur.}
l. 8. consensu. §. 6. servis. C. de repud. Impp.
ajunt, Servos etiam & ancillas puberes quæstio-
nib. subdi contra dominos vel dominas in crimine
adulterii & majestatis, quò veritas aut facilius
eruat^{ur}, aut liquidius detegatur. Est tamen hæc
res sæpè fragilis & periculosa, & quæ veritatem
fallat, ut proinde non semper quaestionib. fides ha-
benda sit, nisi etiã aliunde suppetant adminicula,
& facinus, de quo queritur, fuerit compertum:
sicut præclarè docet Ulpian. in d. l. 1. §. quæstio-
ni fidem (inquit) non semper, nec tamen
nunquam habendam, Constitutionibus de-
claratur. Etenim res est fragilis, & periculosa,
& quæ veritatem fallat. nam plerique patien-
tia sive duritia tormentorum ita tormenta
contemnunt, ut exprimi eis veritas nullo mo-
do possit. Alii tanta sunt impatientia, ut
quodvis mentiri, quàm pati tormenta velint.
Ita fit, ut etiam vario modo fateantur, ut non
tantum

tantum se, verum etiam alios comminentur.
 &c. *Qui locus aureus probè notandus est Qua-*
sitorib. criminum & iudicib. rerum capitalium.
 Idem etiam Quintilianus, aliique Rhetores in
 loco de *Quaestionibus* diligenter explicant. Ob-
 servo hic illustrem locum ex Salviano lib. 4. de
 gubernatione DEI. Quàm pravè (inquit) ac
 nefariè pagani semper de sacris Dominicis (id
 est, de religione Christianorum) opinati sint,
 docent persecutorum immanium cruentissi-
 mæ quaestiones, qui in sacrificiis Christianis
 nihil aliud quàm impura quædam fieri atque
 abominanda credebant, &c. sequuntur enim
 illa, quæ jam supra ex eodem gravissimo scripto-
 re protulimus.

De Chri-
 stianorum
 innocentia
 testimoniū
 Plinii præ-
 ons & το-
 δοχης &
 ξιορ.

SED NIHIL ALIUD INVENI.) Ac-
 cipimus libenter quod dat Plinius, innocentiam
 videlicet Christianorum ab omnibus illis flagi-
 tiis, quæ vulgò ab Ethnicis imputabantur ipsis:
 quæ qualia fuerint, paulò antè ex Salviano co-
 gnovimus. Ceterum quòd sanctissimam religio-
 nem nostram cum Tacito & Suetonio vocat su-
 perstitionem pravam & immodicam, id verius
 retorqueri potest in ipsum aliosque paganos ido-
 lorum cultores supersticiosissimos. Quàm verè

Scriptores
 Ecclesiasti-
 ci qui Van-
 tatem Deo-
 rum gentiliū
 oppugna-
 runt.

hoc dicam, apparebit, si relegamus scripta: ex
 Latinis quidem Minucii Felicis, Tertulliani,
 Cypriani, Lactantii Firmiani, Jul. Firmici
 Materni; ex græcis verò Athanasii, Iustini
 Martyris, Clementis Alexandrini, Chrysostomi,
 S. Isido-

S. Isidori Pelusiota, Theodoretus & aliorum, qui
 & vanitatem idolorum errorumque profanarum re-
 ligionum, etiam à sanioribus ethnicis agniti, satis
 argumentis invictis detexerunt, & sanctuatem
 veritatemque Christiana religionis fortissimè asse-
 ruerunt atque adstruxerunt. Longè verò trium vi-
 ris illis æquior erga Christianos fuit Ammianus
 Marcellinus, quamvis & ipse paganus. Ex re est,
 quedam huc pertinentia annotare. Sic igitur lib.
 21. de Constantio Juliano Parabata seu Aposta-
 ta: Erat super his adimere facilis, quæ dona-
 bat; Christianam religionem absolutam &
 simplicem anili superstitione confundens: in
 qua scrutanda perplexius quàm componenda
 gravius excitavit dissidia plurima: quæ pro-
 gressa fusiùs aluit concertatione verborum. &c.
 Idem lib. 22. de Georgio Episcopo Alexandrino:
 His efferatis hominum mentibus. Georgi quoque
 ipse grave accesserat incentivum, apud patulas
 aures Constantii multos exinde inculans, ut
 ejus recalcitrantes imperiis: professionisque
 suæ oblitus, quæ nihil nisi justum suadet &
 lenè, ad delatorum ausa feralia discebat, &
 quæ sequuntur.

Christiana
 religio ab-
 soluta &
 simplex.

RES DIGNA CONSULTATIONE.) Imò verò di-
 gnissima, si ulla alia, o Plini, & quidè antequam
 multos Christianos duci juberet, par & equum fue-
 rat, te consultare, quo jure hoc faceres. Nā nulla un-
 quam de morte hominis cunctatio longa est, ut ait
 Juvenalis: Et hominis salū beneficio nullo pēsatur,

Cōsulatio-
 ne digniss.
 res, est cum
 de capite &
 vita homi-
 nis agitur.
 Juvenalis.

*Insons nul-
lus in gra-
tiam occi-
dendus.*

*Ad suppli-
cia non fe-
stinandum.*

ut matri suae Olympiadi respondisse fertur Ale-
xander Magnus, cum illa aliquando urgeret, ut
insontem quendam occideret, sibiq; hanc referret
gratiam, a qua pregnante per novem menses utero
fuisset portatus. Aliam (inquit Alexander) parēs
opt. posce mercedem: salus enim hominis benefi-
cio multo pensatur. Adscribam & illustrem lo-
cum Ammiani Marcellini lib. 29. dignissimum,
qui hic quoque legatur. Cæsar Dictator agebat,
Miserum esse instrumentum senectuti, recor-
dationem crudelitatis: ideoque de vita & spi-
ritu hominis, qui pars mundi est, & animan-
tium numerum complet, laturum senten-
tiam, diu multumque cunctari oportet, nec
præcipiti studio, ubi irrevocabile factum
est, agitari.

MULTI ENIM OMNIS ÆTATIS.)
Notanda hic maxima ubiq; per provincias Chri-
stianorum copia: quod ad historiam illius tempo-
ris pertinet. Satis autem hic significat Plinius
prope finem, Paganismum jam paulatim obsole-
scere, atq; evanescere suo ævo, prævaléscente ni-
mirum Christianismo: adeo ut & templa prope-
modum fuerint desolata, & sacra solennia inter-
missa, & victimæ, quæ Diis gentium seu idolis
immolarentur, rarissimos invenirent emptores.
Quibus similia etiam apud Symmachum in Re-
latione de Ara victoria & Prudentiam ejus an-
tagonistam, occurrunt.

SUPER.

SUPERSTITIONIS ISTIUS CONTAGIO.)

Istius per contemptum & odium religionis Chri-^{iste, a. ud.} stianæ dicit. hic enim rectus est usus istius deulix^{quomodo} p^{nomini}nis, à multis ignoratus, qui putant, perin-^{rectè usur-} de esse sive dicant, Iste, sive Ille. Quòd autem^{patur.} pervagatam hanc religionem dicit per Civitates, vicos, & agros, videmus impletam promissionem divinam: In omnem terram exivit sonus (vel canon) eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Item: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Quorum consimilia & apud Davidem & apud Isaiam aliosq; Prophetas plura occurrunt.

QUÆ VIDETUR SISTI ET CORRIGI POSSE.)

Falsus fuisti, ô Plini, cum humanis consiliis divina decreta impediri & averti posse ratus es. Meminisse debueras, Non esse consilium, non prudentiam adversus Dominum: ut est apud Salomonem sententia verissima, & omnium seculorum experientia comprobata. Quanto igitur sanior est Gamalielis sententia Actorum Apost. c. 5. v. 38. & seq. Abstineret ab hominib. istis, & sinite eos. Quoniam si est ex hominibus consilium sive opus hoc, dissolvetur: sin ex DEO est, non poteritis dissolvere, ac nescio an etiam cum Deo pugnare comperiamini. Imò quò gravius premitur atq; affligitur religio, eò latius emergit & latius diffunditur, duris ut illex tunica bipennibus, per damna, per cædes, ab ipso duciè opes animumq; ferro.

PROPE JAM DESOLATA TEMPLA.)
 observandum hic ex historiis Paganismum sive
 cultum Deorum in Imperio Romano, hoc est, in
 multo max. parte orbis terrarum, diu viguisse,
 sparso licet ubiq. gentium praeconio Evangelii. Per
 intervalta tamen nutare & inclinari coepit falsa
 religio, & praevalere vera, hanc tutante Deo, it-
 lam statuminantib. & fulgentib. sed frustra ho-
 minibus, qui in seculo rerum potiebantur. Vide
 omnino Relationem Symmachi de Ara victoria,
 & Prudentii duos libros eidem oppositos. Tan-
 dem verò templa paganorum protinus claudi, &
 accessum sacrificaturis prohiberi voluerunt
 Christiani Impp. Constantius, Theodos. Gra-
 tian. Valentinian. Arcad. Honorius, Mar-
 tianus, Leo & Anthemius. Vide C. Theodos.
 & Justinian. tit. De paganis & sacrificiis &
 templis.

Paganorū
 templa tan-
 dem p. Impp.
 claudi ius-
 sa.

RARISSIMUS EMPTOR VICTIMA-
 RUM INVENIEBATUR.) Credibile est, magno-
 pere hanc lucri sui jacturam hominibus doluisse,
 ideòq. contra Christianos, quorum ex dogmatib.
 ea jactura sequebatur, tumultuatos, inflammasse
 magis magisq. praesides & Impp. paganos, ut eos
 è medio tollerent: sicut in Actis Apostolorum le-
 gimus de Demetrio Idolopœo, qui metuens arti
 suae & negotiationi, ne pessum iret, postquam
 persuasum esset hominibus ex doctrina Pauli,
 ὅτι ὁ δὲ εἰς ἑοῖς οἱ διὰ χεργῶν πωροῦντοι, grati-
 simam Ephesi concitat seditionem adversus
 Paulum,

Paulum, convocato fabrorum collegio, quibus
sua artis questus similiter pericluabatur peri-
re. Itaque sic eos affari incipit: "Ανδρες, Ἐπι-
σκαθε, ὅτι ἐκ τούτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν
ἐστὶ. Ex hoc, inquit, opificio questum nobis pro-
venire nostis. Ex mox: κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέ-
γε εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν. Vide cetera Act. 19.
vers. 24. & 3. seqq.

EMENDARI.) quasi verò hac sit emen-
datio, à vera religione ad sacrilegam (ut paga-
na vocatur in l. 7. C. de paganis.) desciscere:
hoc est, apostatam fieri. Nam (ut hoc obiter mo-
neam) hi propriè sunt apostatae, qui ex Christia-
nis pagani facti sunt: sive qui, cum antea essent qui.
Christiani ac fideles, ad paganos ritus cultusq;
migrarunt, qui sanctam fidem perdidērunt, &
sanctum Baptisma profanarunt, deserta viola-
tāq; Christiana religione: qui cum essent Chri-
stiani, idolorum se superstitione impia macula-
runt: qui fidem, quam DEO dedicaverant (in
Cod. Theodos. est, dicaverant) polluerunt, & pru-
dentes divinum mysterium (in C. Th. est, mi-
nisterium, ut saepe hac duo verba in scriptoribus
inter se commutarunt librarii) in profana migra-
runt. Quas descriptiones desumere licet ex ipsis
verbis Imperatorum in l. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. C. Th.
de pagan. & l. 1. 2. & 3. C. Justinia. eodem
tit. ubi notandum, in l. 3. interposuisse Tribonia-
num hac verba, hæretica superstitione, quæ

Mysterium
& Mini-
sterium sa-
pe inter se
perperam
commuta-
ta à libris
iis.

344 AD EPISTOLAM XCVIII.

*Apostatarum
nomi-
ni abusus
taxatur.*

non exiant in fonte, h. e. in l. 4. C. Th. eod. tit.
Hodie Apostatarum nomine multi abuti con-
sueverunt, tribuentes id quibus non convenit.

*Pœnitentia
negatur
Apostatis.*

SI SIT PŒNITENTIÆ LOCUS.) Ad
hoc respondet Trajanus, veniam & pœnitentiam
impetrare debere eos, qui negassent, se Christia-
nos esse, quantumvis alioquin fuerint. Hic præter
ea quæ suprâ dixi de pœnitentia, an excuset cri-
minosos à pœna, vel ad eam mitigandam aliquid
prosit, notandum est ex l. 3. C. de Apost. Apostata-
tis remedium pœnitentiæ disertè negari. Sic enim
Impp. Theodos. Valentin. & Arcadius: sed nec
unquam in statum pristinum revertantur,
nec flagitium horum (C. Th. l. 4. h. t. habet,
morum) obliterabitur pœnitentia. Et mox:
Lapsis & errantibus subvenitur; perditis verò,
h. e. sanctum baptisma profanantibus, nullo
remedio pœnitentiæ, quæ solet aliis criminibus
adesse (C. Th. habet, prodesse) succurritur.

Ad Epistolam XCVIII.

ET si nihil ferè habet hoc rescriptum Trajani,
quod non satis superq; ex iis intelligi possit,
quæ ad superiorem Relationem sive consultatio-
nem Plinii diximus, (ubi & argumentum huius
epistolæ quatuor constans capitibus simul conce-
pimus, ac premisimus) tamen ad eam quoque
pauca annotare libet. Ubi hoc præmonuero: præ-
clarè hoc rescriptum Trajani refutari à Tertul-
liano

liano in Apologetico, cui q̄ demonstrari āōm̄a-
yis̄ia. Si enim res digna erat supplicio, esse Chri-
stianum, etiam inquisitio & delatio ejus probi-
benda non fuit. & c.

ACTUM QUEM DEBUISTI, SECU-
TUS ES.) hoc est, Recte atq; ordine fecisti, ut *Recte atq;
ordine fa-
cere.*
formulā utar jurisconsultis nostris solenni, de qua
vid. l. 2. §. 1. in fin. D. ad SC. Vell. & l. 4. §. 4.
recte. D. de offic. procons. l. 27. §. 1. D. de lib.
cau. & sæpè alibi.

AD TE DELATI FUERANT.) Mirum *Delatio*
est, cum Delatores exterminari e Republ. opt. Christiano-
hic Princeps. (ut ex Panegyrico Pliniano didici-
mus, ubi factum hoc Plinius dilaudat) cur in *rum odio
permiffa.*
causis Christianorum reliquerit delationibus lo-
cum. Sed huc summum religionis nostræ odium,
quo flagrabant, impulisse credo, quasi nihil in-
justum esset, quod tantum ad Christianos per-
dendos tentaretur aut conferretur, quantum vis
alioquin injustum.

NEQUE ENIM IN UNIVERSUM ALI- *In univer-*
QUID, QUOD CERTAM FORMAM HABEAT, *sum quid*
CONSTITUI POTEST.) similiter infra Trajanus *statuere q̄
periculosū
in iure &
reb. huma-*
epist. 114. In universum à me non potest statui.
Ratio est, quia circumstantia variant factum. *nis.*
Ex facto autem jus nascitur, sive ius in causa po-
situm est, ut ait Alfenus in l. 52. si ex plagis. §. 2.
in clivo. v. respondi. D. ad l. Aquil. Notandus
interq; locus adversus eos, qui putant, omnia ge-
neralibus regulis & constitutionibus comprehen-

di, definiri, vel decidi posse. Longè alia Trajano mens fuit, & Aristoteli: cujus hoc est sapiens effatum in 1. Politico: τοῖς κατὰ μέγ & ἑπισκοποῦσι μᾶλλον ἐστὶ δῆλον τὰ πρᾶγματα καὶ ὅτι οἱ λέγοντες ἐξαπαλῶσιν αὐτούς.

CONQUIRENDI NON SUNT.) Nota Inquisitio-
mes. contra Inquisitiones, de quibus dixi plura ad
Novellas Justiniani, parte 1. De jure sacro.

Deferre vel
accusare
non sufficit,
nisi & pro-
bas. SI DEFERANTUR ET ARGUANTUR.)
Non frustra hæc duo conjunxit Imp. Non enim
satis est deferre & accusare; etiam arguere oportet, sive convincere. Nam si accusare sufficiet, quis erit innocens? quod olim ad Delphidium Oratorem acerrimum Julianus dicebat Imperator, cum ille contra reum, objecta crimina inficiatione defendentem exclamasset, inopiâ documentorum seu probationum percitus: Ecquis, florentissime Caesar, nocens esse poterit usquam, si negare suffecerit? ut est apud Ammianum Marcellinum lib. 18. Sic Augustinus homil. 50. de pœnitent. cap. 12. Si nominatio sola sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quòd sæpè falsò in quoquam crimina nominantur. fort leg. qui sæpè falso iniquoque crimine, ut Beda habet in cap. 5. ad 1. Corinth.) Sic Nicolaus ad consulta Bulgaror. Non statim, qui accusatur, reus est, sed qui convincitur criminolus. vide c. 18. multi. 2. q. 1. & c. ult. in fin. 15. q. 18.

PUNIENDI SUNT.) Cum disertè hic Trajanus
 jubeat Trajanus, Christianos aelatos convictosq; ^{an prohibu-}
 puniri debere: non video, quo pacto consistere ^{erit aliqua-}
 possit, quod ex nescio quo scriptore retulit Suidas ^{do Christia-}
 in collectaneis, ὅτι ὁ Τραιανὸς πᾶσιν ἁμα τοῖς ἑω ^{norum sup-}
 αὐτὸν ἀπηγόρευε τὴν ἡμωρεῖσθαι (τοὺς χριστιανούς ^{plicia.}
 δηλονότι.) Trajanum Edicto prohibuisse omni-
 bus suis praefectis ac praesidibus, ne Christianos
 supplicis afficerent. quod Edictum promulgavit,
 cum ex relatione Tiberiani Prime Palestine
 praesidis didicisset, tantam esse Christianorum
 sponte sua se ad supplicia offerentium multitudi-
 nem, ut illis occidendis non amplius par esse posset.
 Cum quo consentit Sulpitius Severus lib. 2. histo-
 riae sac. p. 149. edit. Vict. Gisel. Tertia (inquit)
 persecutio per Trajanum fuit, qui cum tor-
 mentis & quaestionibus nihil in Christianis mor-
 te aut poena dignum reperisset, saeviri in eos
 ultra vetuit. Fortassis ita haec concilianda sunt,
 ut dicamus, Edictum istud, quod Tiberiani Rela-
 tionem secutum est, fuisse posterius hoc rescripto
 ad Plinium; postea videlicet emissum, quàm sup-
 plicis piorum ac sanguine jam exsaturata erat
 nonnihil paganorum crudelitas, & nihil proficien-
 do defessa persecutio Christianorum, quorum san-
 guis instar lataminis cujusdam fecundus subin-
 de novas fidelium quasi segetes producebat.

NEGAVERIT SE CHRISTIANUM ^{Palinodia}
 ESSE.) Palinodia turpi & impia recantans, ^{turpis &}
 quod prius fuerat professus. ^{impia.}

*Factis po-
rior fides q̃
verbis.*

RE IPSA MANIFESTUM FECERIT.)

Noluit credi Imp. nudis verbis abnegantium Christianismum, sed fidem dictis adstrui iube-
bat ipsis factis; quæ verbis fortiora sunt, & enixio-
rem declarant voluntatem. unde illud: ubi re-
rum testimonia adsunt, quid opus est verbis?
sicut communiter, parum prosunt verba, si absint
aut reclamant facta. πᾶς λόγος ἐστὶ ματαιός, ὁ μὴ
τετελεσμένος ἐργῶ. hoc est, Omnis, cui deficit
res, est oratio vana.

SUPPLICANDO DIIS NOSTRIS.)

Thure scilicet ac vino, ut erat ὁ. in epistola Plinii.

*Traiani
αὐτοκρατορίας*

Nota hic modestiam Imp. nam cum Plinius de
immagine ipsius inter simulacra numinum ad cul-
tū venerationemq; collocata fecisset mentionem,
Imperator hanc rem silentio præterit. Quanquam
rectius quoq; facturum fuisse putem, si hunc ho-
norem discrete recusasset, sibi que haberi probi-
buisset: quomodo alibi modestè recusat honores si-
miles sibi delatos.

SUSPECTUS IN PRÆTERITUM.)

*Suspectis
datur fa-
cultas se
purgandi.*

videtur plus sensisse, minus scripsisse Imperator. non
tantū enim suspectos antea de Christianismo ad-
mitti voluit ad abnegationem, thurificationem,
& ex pœnitentia veniam, sed etiam qui manife-
stò ac propalàm fuissent antea Christiani.

VENIAM EX PŒNITENTIA IMPE-

*Pœniten-
tib. Venia
datur.*

TRET.) De vi pœnitentia in delictis & crimini-
bus in foro civili, dixi ὁ. ad epistolam preceden-
tem. Quare hic posse video: sitne sapius iterati
admissi

admissi venia concedenda ei, quise pœnitere dicat? Non puto. Quia non videtur seria fuisse sapius con-
pœnitentia: & periculum est, ne res abeat in infi-
nitum. Ac pervellunt nobis aurem Gratianus, ^{Venia num}
Valens, & Valentinianus in l. 4. C. Theod. Ne ^{cedenda}
sacrum baptismum iteretur. facile enim est persua- ^{peccanti.}
dere peccantibus, veniam prius præstitam denuò
posse præstari: quæ si concedi iterum eodem mo-
do potest, non intelligimus, cur tertio denege-
tur. Sic Impp. Veruntamen apud Deum verè
dictum autumo: χιλιάκις μετάνοήσας εἰσελθε, ut
contra Novatianos agebat Chrysostomus: pro quo
facit Christi ad quesitum Petri responsio Matth.
18. Notandum hic, quantò clementior erga Chri-
stianos pœnitentes fuerit Trajanus, quamvis Eth-
nicus Imperator, multis Christianis.

PROPOSITI LIBELLI.) Accusatores ^{Libelli ac-}
crimina per libellos deferebant, ac denunciabant. ^{cusatorum.}
vid. l. libellorum. ff. de Accusation. Apulejus Apo-
logia: Postera die dat libellam. & j. ubi illud li-
belli vestri atrox principium, nomine privigni mei
formatum? S. Ambrosius, oratione in obitum
Valentiniani: Cùm post aliquot dies accusatoris
legeretur libellus, calumniam pronuntiaturus ac-
cusatum liberè, donec præfectus cognosceret, ob-
versari iussit. Juven. sat. 6. accusat Manilia si rea
non est: Componunt ipsæ per se, formantque
libellos, vid. etiam P. Colvi Not. in Apulejum.

NULLO CRIMINE.) pro, in nullo crimine,
atq; ita forte an scripserat Imperator.

ET PESSIMI EXEMPLI, NEC NOSTRI SEculi EST.) De eleganti combinatione particularum istarum, ET, NEC, non curvis animadversa, ex Cicerone, aliisque optimis Auctoribus prolatis pluribus exemplis, qualia etiam apud Plinium occurrunt, alibi dixi.

Pessimi exempli. Pessimi exempli esse dicitur, quod sit contra bonos mores, & est iniquissimum. Sic alibi, Ad exemplum pertinet. Deinde, Rem non esse sui seculi, vel talem, quam suum seculum, sua tempora, suorumve temporum secta, non patiatur, sepe dixerunt boni Principes: rem ejusmodi hac formula notare volentes, quae sit plena absurditatis & iniustitia, quasi quam felicitas seculi respiciat & abhorreat. Sic ipse Trajan. s. Epist. 56. al. 63. non est iustitia nostrorum temporum. Sic Iustinianus in l. ult. C. de pact. Cum in alienis rebus contra domini voluntatem aliquid fieri vel pacisci secta temporum nostrorum non patiatur. Idem Imperator in l. 23. ab Anastasio. C. Mandati: Ne videamur in tanta temporum nostrorum benevolentia aliquid acerbius admittere. Et in l. 5. si qua illustris. C. ad SC. Tertull. nostris temporibus indignum. Similiter idem in Edicto 7. de Argentar. contract. Non æquum est, inquit, à nostrorumque temporum iustitia alienum, eos qui bene de aliis merentur, rebus suis privari, qui vero debent, superbire de alieno. Gracæ si quis malit, hæc sunt: ἀδίκον τυγχάνειν, καὶ τῶν ὑμετέρων χρόνων δικαιοσύνης ἀλλότριον, τὰς μὲν εὐεργέτας τῶν ἰδίων τερεῖσθαι πράγματων, τὰς δὲ

δὲ ἡγεωσέν τ' οἱ τοῖς ἀδελφεοῖς ἐν τῇ βασιλείᾳ. Sic Justinianus minor, Justiniani sororis filius, & ipsius adoptivus, in l. ult. C. de sepulchro viol. cum sit injustum & nostris alienū temporibus. Idemq; Imp. apud Corippum ait: Non patitur seclorum se-
ceta meorum, Injustos sævire diu. Sic Alexander in l. 5. ad l. Corn. de fals. Capitale crimen à liberis moveri matri, secula mea non patitur. Sic Gordianus Imp. in l. 2. C. ne fisc. vel Resp. Temporum meorum disciplina non patitur. & l. 3. eod. Diocletianus & Maximianus: Ab-
horret à seculo nostro. Idem in l. ult. eod. t. contra seculi nostri tranquillitatem implorari non decet.

Contrarium his est illud Plinii ad Trajan. Cō-
venientissimum tranquillitati seculi tui. de quo s. dixi. Nota Princeps, Nota Magistratus quilibet: Quò quisq; es optimus, eò magis da operā, quan-
tum in te est, & cave, ne qua labe criminis tuum seculum vel imperiū adspargatur, non dicam tui, sed ne alieni quidem criminis. ποῦ δ' ἀνὴρ ὁ ξύμπαντος ποῦ δ' ἰς κακὸν ἀνδρὸς ἐπαυγεί, ut experientia compro-
batus habet versus Hesiodi. Ad extremum, occa-
sione harum Epistolarū, de persecutione ac suppli-
ciis Christianorū, posset hic in Θεοῖς tractari que-
stio, An liceat & expediat religionē per vim ppa-
gare, & hominib. imperare, atq; obtrudere in vi-
is? Qua de quæst. qd sentiendū sit, non meis, sed pagāda vel
summorū virorum verbis exponā, quorū hac de
re judicia jā olim mihi collecta nec aliis in videbo.
Sic igitur Tertullianus ad Scapulam: Hu-
manis

Religio an
per vim pro-
paganda vel
hominibus
obtrudenda.
Tertullianus
sententia

mani (inquit) juris & naturalis potestatis est, unicuique quod putaverit colere: nec alii obest aut prodest alterius religio. Sed nec religionis est, colere religionem, qua sponte suscipi debeat, non vi: cum & hostia ab animo libente expostulentur.

*Arnobii
sententia.*

In eadem fuisse sententia videtur & Arnobius lib. 2. adversus Gentes, cum sic scripsit: Quid est iam injustum, quam repugnantibus, quam in viis extorquere in contrarium voluntates: inculcare quod nolint, & quod refugiant animis: prius nocere quam prosis, & priore detracto in alienum habitum sententiamque traducere.

*Lactantii
sententia.*

Similiter & Lactantius lib. 5. c. 20. Non est opus vi & injuria, quia religio cogi non potest: verbis potius quam verberibus res agenda est, ut sit voluntas. Itaque nemo à nobis retinetur in viis. Inutilis est enim Deo, qui fide ac devotione caret. Quid ergo sentiunt, ut stultitiam suam, dum minuire volunt, augeant? Longè diversa sunt Carnificina & Pietas, nec potest veritas cum vi, aut fustigia cum credulitate conjungi. Sed defendenda sunt (inquiunt) suscepta publice sacra. O quam inhonesta voluntate miseri errant? Sentiunt enim nihil esse in rebus humanis religionem praestantius, eamque summa vi oportere defendi. sed ut in ipsa religione, sic in defensionis genere falluntur. Defendenda enim religio est, non occidendo, sed movendo: non se vitia sed patientia: non scelere, sed fide. Illa enim malorum sunt, haec bonorum. Et necesse est bonum in religione versari,

versari, non malum. Nam in sanguine si tormentis, si malo religionem defendere velis, jam non defendetur ea, sed polluetur atq; violabitur. nihil enim est tam voluntarium, quam religio, in qua si animus sacrificantis sit adversus, jam sublata, jam nulla est. Recta igitur ratio est, ut religionem patientia vel morte defendas, in qua fides conservata, & ipsi Deo grata est, & religioni addit auctoritatem. Hæc Lactantius, non tantum de paganis loquens, sed etiam de Christianis. Nam horum exemplum illos imitari jubet, docendo, probando, ostendendo. Quid enim? An de paganis dicuntur illa: nemo à nobis retinetur invitus?

His convenienter Hilarius contra Auxentium: Hilarii
 Miserari licet nostra ætatis laborem, & præsentium ^{sententias} temporum stultas opiniones congemiscere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi Ecclesiam ambuione seculari laboratur. Oro vos, Episcopi, qui hoc vos esse creditis: Quibusnam suffragiis ad prædicandum Evangelium Apostoli usi sunt? Quibus adjuti potestatibus Christum prædicaverunt, gentesque ferè omnes ex idolis ad Deum transtulerunt. Anne aliquam sibi assumerent è Palatio dignitatem, hymnum Deo in carcere, inter catenas, & post flagella cantantes? edictisq; regis Paulus cum in theatro spectaculum ipse esset, Christo Ecclesiam congregabat. Nerone se credo, aut Vespasiano, aut Decio, patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odii confessio divina prædicationis effloruit. Illi
 manent

mann atque opere se alentes, intra cœnacula secretaq; coeuntes, vicos & castella, gentesque ferè omnes terrâ ac mari contra Senatusconsulta & Regum edicta peragrantes, claves, crede, regni cœlorum non habebant? aut non manifesta se tùm DEI virtus contra odia humana porrexit, cùm tanto magis Christus predicaretur, quanto magis predicari inhiberetur. At nunc (proh dolor) divinâ fidem suffragia terrena cômédant, inópsq; virtutis suæ Christus, dum ambuo nomini suo conciliatur, arguitur, terret exiliis & carceribus Ecclesia, crediq; sibi cogit, quæ exiliis & carceribus credita est: pendet ad dignationem communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore: fugat sacerdotes, quæ fugatis Sacerdotibus est probata diligi: gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset. Hactenus verba fuerunt Hilarii. Eiusdem locum planè geminum videre licet in libro contra Constantem Augustum, quem parvo adscribere.

B. Martini Porro de B. Martino memorabile est, quod reser-
 sententia ex fert sacra historia conditor Sulpitius Severus
 Sulpitio Se- Dialogo 3. cap. 13. Nam cùm Imperator Maxi-
 vero. mus ex Episcoporum quorundam sententia de-
 crevisset, Tribunos summa potestate armatos &
 cum jure gladiorum ad Hispanos mittere, qui hæ-
 reticos inquirerent, deprehensis vitam & bona ad-
 imerent, acerrimè sese Martinus & Imperato-
 ri, & Episcopis illis sanguinem spirantibus oppo-
 sit. Semper enim etiam inter Episcopos, aliisque
 homi-

homines Ecclesiasticos reperti sunt, qui sanguinariam illam imitarentur vocem Nestoru, quem dixisse accepimus: Da mihi, ô Imperator, terram ab Hereticis repurgatam, & ego vicissim tibi cœlum dabo: disperde mecum hæreticos, & ego tecum disperdam Persas. Sed his missis ad Martinum redeamus. Huic ergo tunc præcipua cura fuit, ne tribuni mitterentur. Pia enim ei sollicitudo erat, ut non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam hæreticos liberaret. Nec dubium erat, (inquit Sulpitius) quin Sanctorum etiam maximam turbam tempestas illa depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera. (ecce commoda orbi terrarum importata per S. Inquisitionem.) Etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis pallere potius, aut veste, quam fide hæreticus estimaretur, ut est apud eundem hist. sacra scriptorem.

Idem de eodem Martino scribit lib. 2 hist. sacra: Ipsum non destitisse increpare libacium Episcopum, accusatorem Priscilliani, quantumvis hæretici, quantumvis de Filio DEI male sentientis. Imò libacium, ut ab accusatione desisteret, monebat: Imperatorem vero orabat, ut à sanguine infeliciū abstineret: satis superque sufficere, ut Episcopale sententiā hæretici iudicii Ecclesiis pellerentur. Novum esse & mandatum nefas, ut
transant

causam Ecclesiae iudex seculi iudicaret. Quia sua adhortatione vir Apostolici spiritus, quamdiu fuit Treveris, (ubi haec gerebantur) hoc tamen effecit, ut cognitio differretur. Discessurus quoque egregia auctoritate à Maximio elicit spon- sionem, nihil cruentum in eos constituendum. Hic tamen postea ab aliis instigatus ac deprava- tus, fidem datam violavit. Et Priscillianum, ali- osque, qui cum illo à Catholicis desciverant, ca- piis dammandos censuit. Haec igitur B. Martini fuit de hac re sententia. Quid? quod Et idem sacer historicus Sulpitius lib. 2. h. st. indicat aper- tè, Antichristi hanc futuram notam, persecutio- nes exercere? Exinde (inquit, id est à Constan- tino Magno, qui primus omnium Rom. Princi- pum Christianus fuit) tranquillis rebus pace per- fruimur, neque ulterius persecutionem fore cre- dimus, nisi eam, quam sub finem jam seculi An- tichristus exercebit.

Ioan. Chry-
sostomi sen-
tentia. — Nunc etiam quid super hac re non uno in loco
senferit D. Chrysostomus, homil. 7. in 1. ad Ti-
moth. cognoscemus. Sic igitur ille primum: ad-
scribā ejus verba Græca, quæ à Latino interprete,
quisquis ille fuit, (nomen enim suum nos latere
voluit) infideliter translata sunt, aut certè ab aliis
truncata. εὐχόμενοι τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς
ἀγγέλοις· ὑπερὸν πάντων ἀνθρώπων
εὐχόμενοι τοῦ θεοῦ, καὶ δίδωκεν. Quæ postrema duo verba
καὶ δίδωκεν, in Latina interpretatione ejus loci omis-
sa sunt, credo in gratiam S. I. Si (inquit) pro gen-
tibus;

sibus, (quas ipse Gracos vocat, exemplo Pauli Apostoli) oportet orare, constat profectò, quòd etiam pro hareticis ipsis: (pro omnibus quippe hominibus orare necesse est) adde ex gravis: Non autem eos persequi oportet. Alter ad hanc rem locus est ejusdem Chrysostomi, lib. 2. Dialogorum de dignitate Sacerdotali. Hoc enim titulo citat Marsilius Patavinus in Defensore pacis, Divisione seu parte 2. cap. 9. Quod eruditissimum Defensor opus, quia tyrannidi Pontificia oppositum, tuetur pacis jura Imperatoris, idcirco Gregorius XI. Papa Rom. ei tribuit perversas opiniones, atq; indoctam doctrinam. Sed Chrysostomum interprete Marsilio audiamus. Propter hoc ergo (inquit) multum opus est artis auxilio, ut persuadeatur hominibus ut se ulterò, cum agrotant, sacerdotum praebeant medicina: nec solum hoc, sed & gratificentur curandis: (melius; gratiam ipsis habeant curationis) siue enim aliquis resultet ligatus (habet quippe in hoc liberam potestatem) malum suum deterius faciet: siue ea verba, quae vice ferri erant profutura, (forte Scripserat Marsil. profectura.) respuerit alius (si in graco esset τὰ αἴμα βαδύτερον, divinarem scripsisse Marsilium, alius: aliud) sibi de cōtemptu vulnus adjungit, sitq; curationis occasio morbi perniciosioris instrumentum. Non est enim q̄ curare possit invitum. Et infra: Homo verò si à fide recta fuerit abductus, multum sacerdoti imminet exhortationis, industriae, & patientiae: quia non potest errantem talem vi redu-

cere, sed persuadere conabitur, ut ad fidem rectam revertatur, à qua primitus corruu. Græca si quis malit, sic habent: Διὰ τὸ πολλῆς χρεῖα τῆς μηχανῆς, ἵνα πειθῶσιν ἐκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν τῶν παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείας οἱ κάμνοντες, καὶ τὸ τῷ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶσι τῆς ἰατρείας αὐτοῖς. ἂν τε γάρ τις σκυπλήσῃ δεδεῖς (κύριος δὲ ἐστὶ τῶν) χεῖρον εἰργάσατο τὸ δένον· ἂν τε σὺ σιδῆρας δίκλιν τέμνοντάς λόγους παρὰ πέμψῃται, περσπέθηκε δὲ τῆς κατὰ φρονήσεως θαῦμα ἕτερον, καὶ γέγονεν ἡ τῆς θεραπείας πρὸ φασίς νόσος χαλεπωτέρως ὑπὸ θεοῖς. ὁ γὰρ κατὰ νάγκαν καὶ ἀκούσαν θεραπεύσας διωάμενος οὐκ ἐστὶ. [Εἰ γ.] εἰδὲ τῆς εὐθείας ἀνθρώπου ἀποπλανηθεῖν πίστεως, πολλῆς ὑπομονῆς. ὁ γὰρ ἐλκῦσας πρὸς βίαν ἐστίν, ὁ δὲ ἀναγκάσας φόβῳ· πείσαντα γὰρ δεῖ πάλιν πρὸς τὴν ἀληθεῖαν ἀγαγεῖν, ὅθεν ἐξέπεσε τὴν ἀρχὴν. Hac ibi Chrysostomus. Quid autem Marsilius ipse de hæreticis puniendis senserit, vide non hoc tantum 9. capite, sed & seq. decimo copiosè ab eo expositum.

Marsilii
Patavinci
sententia.

Eandem sententiam pluribus verbis inculcat idem Chrysostomus in sermone de Anathemate, ex quo hæc pauca adscribam: Dogmata impia, & quæ ab hæreticis profecta, arguere & anathematizare oportet: hominibus autem parcendum, & pro salute ipsorum orandum.

D. Erasmi
Roterodami
sententia.

Accedat his omnib. etiam Erasmus Roterod. in Spongia adversus Hutteni criminationes ita scribens: Quis finis erit, si altera pars nihil habeat,

nisi

nisi tumultus, rixas, & convicia; aliter nihil nisi censuras, bullas, articulos & incendia? Quid magni est, homunculum aliqui moriturum in ignem conjicere? Docere ac persuadere magnum est. Nec Palinodia quidem illa magnopere movent quenquam. Quis enim non sic interpretatur: Maluit pudefieri, quàm exuri? Quàm verò non plausibile, cum Episcopus, qui debebat docere Philosophiam Evangelicam, in his quæ sunt hujus mundi plusquàm Satrapes est: in his quæ sunt fidei, nihil habet nisi articulos, carceres, carnifices, & incendium? Non pudeat Episcopos servire caritati Christianæ, quod facere non puduit Apostolos. Hæc ibi Erasmus.

Batavia ornamento adjungamus æternum Joach. Hopp Phrysiorum decus Joachimum Hopperum, qui per sententias lib. 4. pulcerrimi operis de vera jurisprudentia tit. 3. superiorib. omnibus auctoritatibus convenienter sic scribit: Quod ab armis nonnulli incipiunt (Evangelium videlicet alicuius populo annunciare) vix sanè aliud est, (quod cum bona venia dicatur) quàm justitiam per injustitiam in rem publ. infundere velle; & cum Deus discipulos suos tanquam oves in medium luporum mitteret, contra quàm lupos in medium ovium se inferre.

Nunc etiam summum virum & historicum nostri temporis facile principem, Jac. Aug. Thuanum ad eam, & quid ille super hac resentiatur, cognoscamus ex ipsius ad Regem Christianissimum prologo, sive dedicatione historiarum. Ad cete-

inquit, quibus hoc infestum virtuti seculum sciret, mala, religionis dissidium accessit, quod jam toto pœne seculo orbem Christianum continuis bellorum motibus vexat, & deinceps vexabit, nisi tempestiva remedia, atq; adeò alia, quàm quæ hætenus adhibita sunt, ab us, quorum præcipuè interest, adhibeantur. Nam experienciâ satis edocti sumus, ferrum, flammæ, exilia, proscriptiones, irritasse potiùs quàm sanasse morbum menti inhaerentem: ad quem proinde curandum, non us, quæ in corpus tantùm penetrant, sed doctrina, & sedula institutione, quæ in animum leniter instillata descendit, opus esse. Alia quippe omnia pro arbitrio civilis Magistratus, atque adeò Principis, sanciantur: sola religio non imperatur, sed ex præcepta veritatis opinione, accedente divini numinis gratia, benè preparatis mentibus infunditur. Ad eam cruciatus nihil valent; quin obfirmant potiùs animos, quàm frangunt aut persuadent. Quod de sua illa sapientia tam magnificè prædicavere Stoici, hoc nos multa justius de religione dixerimus. Nam ubi quis religione ducitur, in eo nullū habent momentum vexatio & dolor; & quicquid aliud incommodi est, virtute, quæ ab illa præcepta opinione ingeneratur, obruitur. Nihil illi eorum quæ ferenda sunt displicet: quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur. Vires suas novit, dumq; se Dei gratia fretum putat, oneri ferendo se quoque parem futurum confidit. Ster-

illis

illic licet Carnifex, licet tortor ferrum & flammam admoveat, perseverabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit cogitabit. Felicitas illi quippe domestica est, & si quid extrinsecus intervenit, leve est, & summam tantum cutem stringit. Quid? quod Epicurus iste, ab aliis Philosophis tanquam impurior notatus, de sapiente ait, eum, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce est, & ad me nihil pertinet. An putamus minores iis animos fuisse, qui centum abhinc annis ob religionis causam diversis suppliciis perierunt, aut porro futuros, si in iis perseveretur? Audire est opera pretium, quid unus ex iis dixerit feceritque, cum igni cremandus palo alligaretur. & ibi genibus flexis canere coepit hymnum, quem fumus & ignis vix interrupit: & cum carnifex ignem post tergum, ne conspiceretur, immittere vellet; Huc, inquit, accede & ante oculos accende ignem: si enim illū timuissē, nunquam ad hunc locum, quem fugere licuit, accessissem. Itaque non cruciatibus repressus ardor res novas in religionis causa molientium, sed potius obdurati animi ad majora patiēda sive audenda. Nam ubi ex cineribus aliorum alienati sunt, & numerus crevit, patientia in furorem evasit: nec jam supplices, ut antea, sed importuni ex postulatores & flagitatores esse coeperunt: & qui supplicia prius fugiebant, ultro etiam arma intulerunt. Id jam quadraginta totos annos in Gallia, paullò minus in Belgio cernimus: rei quæ eò tandem devenit, ut

non unius aut alterius pœna, quod fortasse ab initio licuit, malum ne latius serpat, resecari possit: sed cum totos populos, totas nationes, atque adeo maximam Europæ partem pervaserit; non jam Magistratus ferro, sed gladio dominico opus est. Nam doceri & moderata ratione ad colloquia & amicas collationes invitari debent, qui cogi non possunt. Fecit hoc B. Augustinus ad Proculianum partis Donatiana sectarium scribens, qui etiam pro eis rogabat Donatum Affricæ procos. ne occiderentur: docere quippe veræ religionis cultores, ne à perpetuo proposito non recedant vincendi in bono malum; & quod alibi ad Cecilianum præsidem scribit, ut tumor sacrilegæ vanitatis terrendo potius sanetur, quam ulciscendo resecetur. Itaque in luculenta illa ad Bonifacium Epistula idem subdit in huiusmodi causis, ubi per graves dissensionum scissuras, non huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages jacent, detrahendum esse aliquid severitati, & majoribus malis sanandis caritate subveniendum. Quod adeo in Ecclesia obtinuit, ut ea sententia semel atque iterum in Gratiani decretum transcripta sit. quippe ita censebat vir pio ac miti ingenio, ea mala non asperè, duriter aut imperiosè tollenda esse, magisque docendo quam jubendo, magis monendo quam minando profici, siquidem cum multitudine peccantium agendum, severitatem autem exercendam esse in peccata paucorum:

eorum : ac si quando mina ab iis , qui præsunt ,
 adhibeantur , id cum dolore fieri oportere , ul-
 tionisque metum ex Scripturis intentari debe-
 re , ne ipsi in sua potestate , sed D E U S in eorum
 sermone timeatur , sicut in Epistula ad Aure-
 lium Episcopum ait. Et certè , si verum ama-
 mus , in sacra antiquitatis vetustis omnibus mo-
 numentis nullum supplicii de sectariis sumptis
 ac probati exemplum exstare fateamur necesse
 est , Ecclesiâque priscam à cruore fundendo
 semper abhorruisse. Quod si quando accidit ,
 id pii verè Episcopi detestati sunt , ut in Priscil-
 liano patuit. &c. (Recitat deinde historiam de
 B. Martino ex Sulpitii Severi historia sa-
 cra : quem locum suprâ retulimus.) Postea ad-
 jungit : A B. Martini temporibus deinceps
 mitius cum deviis à fide in Ecclesia actum
 est , tantùmque aut loco pulsî , aut pecunia mul-
 tati sunt : sanguini semper paritum fuit. Col-
 lauda deniq; pacem religionis , quam Ferdinandus
 sapientissimus Princeps , experientiâ edoctus ma-
 le cessisse arma adversus religionē suscepta , solen-
 ni decreto sanxit , ac repetitis vicibus postea con-
 firmavit , concludit gravissimam illam disputatio-
 nem atq; commonefactionē de componendis con-
 troversis religionis : Bellum non esse legitimū mo-
 dum tollendæ ex Ecclesia scissuræ : durâq; & præ-
 rupta consilia infelicem habere exitum. Melius
 negotium religionis , per controversias jactata ,
 colloquiis , & æquabili jure inter dissentientes

constituto, quàm vi & armorum viâ confici posse.
Cetera quidem legibus humanis subjici; Religio-
nem solam nec cogi nec imperari posse. *Hæc*
Thuanus.

*Joan. Bodi-
ni senten-
tiæ.*

*Nec aliter Joan. Bodinus, lib. 4. De Repub.
c. 7. Si Princeps aliquis certissimus de lege divi-
na, de quæ vera religione assensiones animo com-
prehensas habeat: subduosque opinionum va-
rietate ac multitudine Sectarum distractos in
suam pertrahere volet: vim amovere oportet.
Nam quò graviora supplicia irrogabis, eò mi-
nus proficies: cum ea sit in hominib. insita vis ac
natura, ut ad aliquid assentiendum sponte duci
velit; cogi nolit. Hæc mea fuit ad Elizabetham
Anglorum Reginam, & ad Optimates ac Sena-
tores oratio, cum de Campiano Jesuita deq. Ca-
tholicis quæstiones capitales haberentur. Prin-
cipem igitur oportet vera religione utentem, non
inani specie ac simulatione ficta, sed ardentibus
vocibus ac precibus sempiternum DEUM colere:
qua quidem ratione subditorum mentes ac vo-
luntates in sui unius admirationem & imitatio-
nem convertet; ac sectarum omnium radices ac
fibras amputabit.*

*His omnibus coronidis loco accedat Commen-
tarius Ant. Benbellone de Godentiis JC. in
Edictum Diocletiani contra Christianos, cui tit.
fecit auctor, Reveille du matin, vel Suscitabu-
lum Principum.*

Scio contra superiores sententias afferri tunc

ex S. Augustino quedam, tum exemplum Caroli Magni, qui Saxones, Westfalos, Frisios, aliosq, Germania populos de gentilitia sua religione seu Paganismo depulso, vi & gladio ad Christianam professionem adegerit. Allegari quoque scio comparationem Medicorum, qui invitos nonnunquam curant, & beneficio inestimabili per vim afficiunt, alioquin per insaniam & furorem malè perituros. Sed quid his regerendum sit, Lectori pio prudentique relinquo cogitandum. Mihi enim modus tenendus, & receptus tandem est canendum.

Atq, hac super nobilissimis hisce duabus Epistolis ad hunc modum fueram commentatus, cum redii in memoriam, vidisse me olim etiam Fr. Balduini commentarium in easdem. Inquisi igitur, & inveni in libello, quo collegit & exposuit Edicta veterum Imperatorum de Christianis, has quoq, epistolas relatas ab ipso, ac luculenter sanè illustratas. Hærebam aliquantulum quid facerem. Abolerémne mea (quibus equidem non admovissem manum, si in tempore venisset in mentem de Balduino, ne cum illo, cui cedere, & à quo discere deberem, certare voluisse viderer) an relinquerem ut scripta erant, saltem ut collatio ostenderet, ubi velin idē cōcurrissent nostræ observationes cogitationesq, vel ubi alter ab altero diversa notasset. Prævaluit tandem hæc sententia. Quare hoc consilio Balduinica cum meis conjungere visum est: non quòd mea cum illis paria

*facere posse considerem (non sic desipio aut mihi
ipsi blandior) sed quòd ipsa collatio non nihil, vel
delectare posset, vel etiam docere juventutem,
cui maximè hæc nostra inservire iussa est opella.*

*Et in eam partem à benevolo & æquo lecto-
re hanc combinationem accipere
velim.*

FRANCISCI BALDVI-
NI ATREBATHI JC. COMMEN-
TARIUS IN RELATIONEM
seu consultationem Plinii, & ad hanc
Rescriptum Trajani Imp. De
Christianis.

Quid igitur? Quale tandem est Romanis le- pag. edit.
gibus iudicium de Christianis constitutum? Basil. 26.
Haec enim nihil nisi vim quandam, & sevi-
tiam barbaram atq; confusam, sine ulla juris ju-
diciorumve specie, sine ullo ordine iudiciaria qua-
stionis legimus. Quid Trajanus? qui Remp. abs
Domitiano perturbatam, in integrum restituere
voluit. Orosius ait, praecipisse, ut Christiani, qui Orosius re-
sacrificare nollent, interficerentur: sed edictum tem- prehensum.
perasse, cum Plinii, qui inter ceteros iudices perse-
cutor datus fuerat, relationem audisset. Hac O-
rosii descriptio, veris falsa involvit. Fuisse aliquod pag. 27.
Trajani de interficiendis Christianis certum edi-
ctum ante Plinii relationem non existimo. Si
quod enim fuisset, Plinius non dubitasset: aut
Trajanum certe consulendo, ejus edicti mentio-
nem fecisset. Neque Plinius iudex datus est, ut
Christianos persequeretur. Missus erat Procon-
sulari potestate & Imperio in Bithyniam &
Pontum, ad ordinandum earum provinciarum
statum: ipseque Trajanus in sua ad eum epistola
testa-

testatur, missum fuisse, ut rationes publicas imprimis excuteret. Casu quodam accidit, ut in Christianorum cognitionem incurreret, quibus tunc provincia illa redundabant. Lucas in Bithyniam Paulum apostolum ire voluisse significat: non ivisse tamen. Sed vicina erat Galatia, ubi Ecclesia Christiana ita coaluerat, ut in Bithyniam atq; Pontum colonias suas facile deduxerit. Quid de iis cognoverit Plinius, cum in rem presentem venisset, Trajano scripsit: quid de iis judicarit, narrat: quid in posterum & in universum statuere debeat, petit. Tandem Trajanus, quid opus esse factum putet, rescribit: ut non solum in causa Ponticorum aut Bithynorum Christianorum id sequatur Plinius, sed & alii praesides in suis provinciis observent. Atq; hoc quidem primum rescripto lex Romana de Christianis, certaq; constitutio aliqua edita fuisse videtur. Quid in mentem Funccio venerit, ut ex Hispania Plinium de his retulisse scribat, nescio. An quia Hispanus fuit Trajanus, Orientem cum Occidente permiscebimus? An tunc Hispaniam, non minus quam Asiam, Christianis refertam fuisse credemus? Sed historiam persequamur. Plinius in Asiam appellens, Ephesum metropolim primum intravit: sicuti ad Trajanum scribit, & in Pandectis cap. 4. De offic. proc. Ulpianus affirmat, Praesides aut Proconsules in Asiam missos debuisse Ephesum appellere. Maxima tunc erat Ephesi Ecclesia Christianorum, sicuti etiam Smyrna:

Ecclesia

Christiana
in Galatia
coaluit.Funccio ex-
rasum.

pag. 38.

Smyrna &
Ephesimax.
et Eccle-

& res

Et recens erat memoria Johannis apostoli, qui ^{in suo tempore}
 in locis cœtus suos collogerat. Sed Plinius in ^{Traiani.}
 aliena provincia de Christianis non cognoscit. ^{Joan. Apo-}
 Cum in suam venit, hanc certè quæstionem mi- ^{serere recens}
 nimè neglexit: neq; Remp. ea neglecta rectè con- ^{memoria.]}
 stituere se posse putavit. Ulpianus in Pandectis
 ait: statim atq; in aliquam celebrem civitatem
 vel provincia caput Proconsul venit, debere ad es-
 sacras circuire atq; inspicere. Id Plinium fecisse
 constat. Abs Christianis eas desertas esse videt.
 Cœtus tamen eorum frequentes esse, sed tranquil-
 los, & modestos, & innoxios. Quid faceret? Ne-
 ronem aut Domitianum imitari non solebat: rem
 totam negligere non audebat. Legerat Livium
 diligenter, testem moris antiqui. Livius duo pu- ^{Livius d}
 blicarum animadversionū exempla illustra nar- ^{Plinio le-}
 rat: alterum libro 25. libro 39. alterum. Hæc for- ^{gus.}
 tasse Plinio in hac deliberatione occurrebant: sed
 dissimilem hanc esse causam videbat. Quid mul-
 tis? Totam hanc rogationem ab ipsis auctoribus
 perscriptam audiamus. Incredibile est enim,
 quantum hac Plinii consultatio, Trajanig; re-
 sponsio, conferat ad illustrandam eorum tempo-
 rum historiam Ecclesiasticam: cuius alioqui ob-
 scura, tenuisq; memoria (nam fabulas, quæ cir-
 cumferuntur, nihil moror) superest in tanta ve-
 teris Ecclesia, quæ Apostolos statim consecuta ^{pag. 29.}
 est, propè oblivione, & antiquorum ejus monu-
 mentorum amissione. Hæc Plinii relatio scripta ^{Plinii re-}
 est annis ad summum 40. post Pauli Apostoli ^{latio quam}
 mortem: do scripta.

mortem: diligenterque est cum ipso Trajanire-
 scripto ab ipsis etiam Christianis olim conserva-
 ta, & verò sæpè adversariorum de Christianis
 turpissimè multa confingentium calumniis oppo-
 sita. Tertullianus in Apolog. Invenimus (in-
 quit) inquisitionem quoque in nos prohibitam.
 „ Plinius enim Secundus, cùm provinciam rege-
 „ ret, damnatis quibusdam Christianis, quibus-
 „ dam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine per-
 „ turbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc
 „ Trajanum Imp. allegans, præter obstinationem
 „ non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum
 „ comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canen-
 „ dum Christo & Deo, & ad confederandam di-
 „ sciplinam: homicidium, adulterium, fraudem,
 „ perfidiam, & cetera scelera prohibentes. Tunc
 „ Trajanus rescripsit, hoc genus quidem inquiren-
 „ dos non esse: oblatos verò, puniri oportere. Hunc
 „ Tertulliani locum, qui etiam veluti argumen-
 tum continet eorū, de quibus nunc agendum est,
 Eusebius libro tertio historia Ecclesiastica, eandem
 historiam commemorans, laudat.

COGNITIONIBUS DE CHRISTIANIS
 pag. 33. INTERFUI NUNQUAM.) Legerat Plinius
 Annales Cor. Taciti, familiaris sui. In iis legerat,
 quid tempore Neronis iudicatum de Christianis
 fuisset, & quàm inhumaniter in eos sævitum. Sed
 & tempore Domitiani, quo etiam Prætor ipse fuit,
 tales potuit multos Romæ reos videre. Verùm ut
 Seneca secessisse dicitur, cùm Nero in Christianos
 sæviret:

sevirer: sic Plinius Domitiani sevitiam oderat. Et verò cur tunc forum & tribunal fugeret, magna causa fuit. Ignatius (ut narrat Hieronymus) & Simeon (ut scribit Eusebius) duo veluti duces Christianorum, ille Antiochiâ, hic Hierosolymis Romam pertractus, propter religionis confessionem, capitis pœnas dederunt. Sed ex iudicio numero non erat Plinius. Cognitiones hîc vocat, capitales quæstiones. Hæ sic erant meri imperii, ut cum jurisdictione Prætoris nihil haberent commune. Sed cum merum Imperium, quod quis ex lege acceperat, mandare alteri non posset, rectè appellatur cognitio: sicut & cum prætor de aliqua causa civili ipse iudicabat. Ut autem extraordinaria Prætoris cognitiones multe de re pecuniaria erant, (sicuti ex Pandectis intelligi potest) sic & erant capitales quædam quæstiones cognitionis extraordinaria, ut & crimen extraordinarium abs fureconsultis appellatur. Ejus generis videtur Romæ fuisse crimen religionis Christianæ. Nam neq; de eo certa quædã & pub. lex lata erat.

Ignatius & Simeon Romam pertracti.

Cognitiones i. capitales quæstiones.

Cognitiones Prætoris extraordinaria.

Crimen religionis Christianæ.

pag. 34.

NEC MEDIOCRITER HÆSITAVI, SITNE ALIQUOD DISCRIMEN ÆTATUM.) Huic dubitationi non respōdet Trajanus. Querebat autē hoc Plinius: quia ut paulò pōst ait, omnis ordinis, omnis ætatis, utriusq; sexus multi vocabātur in periculū. Sed profectò Romani ꝑ C. magnum hujus generis discriminē in pœnis irrogandis esse, sæpè monuerunt. Ac ut de ætate nunc tantum loquamur, de qua queritur: primū definiunt, quæ sit delicti

(ut loquuntur) capax. Deinde, etsi talis sit, si tamen adhuc est minor annis XXV. ajunt ejus miseratione flecti judicem posse ad mitiorem pœnam. Non dubito hæc placuisse Trajano. Sed minime tamen placuerunt multis postea præsidiibus, in causa Christianorum. In Epistola Ecclesia Lugdunensis legimus, quendam puerum Ponticum, vix annos quindecim natum, cum matre Blandina, propter Confessionem religionis Christiane, crudelissimas pœnas Lugduni dedisse. Factum id fuit tempore Antoninorum. Sanè & Arnobius & Lactantius, in pueros & mulierculas sevitum quoque fuisse hoc nomine, scribunt.

DE TURNE PŒNITENTIÆ VENIA.)

Dari, rescribit Trajanus. Sed Plinius ita statuere ipse non audebat. Nam Principis est, non alicujus præsidis aut judicis, pœnam condonare, aut veniam dare. Itaque & Cicero pœna deprecationem non in judicio, sed in Senatu locum habere posse, ait. Erant quidem jam tempore Plinii, ut nostrorum jurisconsultorum, arbitraria pœna. Sed impunitas reorum vel confitentium, vel convictorum non erat arbitrii præconsularis.

NOMEN IPSUM, ETIAMSI FLAGITIIS CAREAT, AN FLAGITIA COHÆRENTIA NOMINI PUNIANTUR.) Cùm Trajanus simpliciter rescribit, Christianos esse puniendos, neque aliam causam pœna requirit: satis significat, nomen ipsum puniri. Et Tertullianus in Apolog. ostendit, nihil fuisse, quod in Christianis punire-

Blandina
Pontica cū
filio crude-
liter necata
Lugduni.

Prine. est
Veniam dare
criminis.

Pœna de-
precatio nō
in judicio,
sed in Se-
natu locum
habet.

Pœna ar-
bitraria.

pag. 35.
Christiani
nominis
odum.

puniretur, præter nomen. Tantum huius nominis odium fuisse: cum tamen ne ejus quidem verbi significatio, ut ab adversariis proferebatur, quicquam præ se ferret, quod non esset amabile. Eadem est Iustini querimonia in Apolog. Et verò cum damnabantur Christiani, hoc solo plerumque nomine damnabantur. Tertullianus ait tabellam damnationis tantum continuisse, reum esse Christianum. Eadem tabella, cum ad supplicii locum ventum erat, præferebatur. ut cum in amphitheatro Lugdunensi olim Attalus, jam damnatus circumducere, prælatam fuisse tabulam, in qua scriptum erat, HIC EST ATTALUS CHRISTIANUS, narrat vetus Ecclesia Lugd. epistola. Cumque iisdem temporibus in Asia Polycarpus ad supplicium duceretur, jussu præsidis præconem ter vociferatum esse, POLYCARPUS CHRISTIANUM ESSE SE CONFESSUS EST, testatur epistola veteris Ecclesie Smyrnenfis. Erat autem hoc moris antiqui, ut, cum de damnatis supplicium sumeretur, causa damnationis populo publicè exponeretur per tabellam, vel vocem præconis.

Polycarpi
constantis
Confessio-
nis.

CONFITENTES, ITERUM ACTERTIO INTERROGAVI, SUPPLICIUM MINATUS.) ubi reorum confessio omnem facti questionem tollit, nullaque ejus defensio est, que juris quando pro questionem moveat, nihil superest, quam ut judex Confessos damnet. Sed non statim Confessio omnem tollit facti questionem. Cato apud Salu-

Confessio
quando pro
judicatis
habenda

Bacchana-
liū antisti-
tes,

stium, de Catilinariis loquens, ait: De confessis, sicut de manifestis rerum capitalium, supplicium sumendum esse. Sed loquitur de confessis simul, & convictis. Livius de antistitibus Bacchanalium agens: Adducti (inquit) ad consulem, fasque de se, nullam moram iudicio fecerunt. Sed confitebantur, quod iam erat etiam compertum. Sanè Vlpianus cap. 1. De quaest. ait, Severum Imperatorem rescripsisse, confessiones reorum pro exploratis criminibus haberi non oportere, si nulla probatio religionem iudicantis instruat. Idem: Si quis (inquit) ultro de maleficio confiteatur, non semper ei fides habenda est. Nonnunquam aut metu, aut alia causa in se confitentur. Sed & Tertullianus in Apologet. cum dixisset leges praescribere, ut confessi damnentur: tamen addit, non esse sola confessione contentos iudices, sed & consequentia exigere, qualitatem facti, numerum, locum, modum, tempus, &c. Verum cur confessos toties interrogaret Plinius, illa etiam causa fuisse videtur, quod paulo post narrat, quosdam, qui se Christianos erant confessi, mox negasse: & illis vellet integrum esse inficiari, ac supplicii etiam minis ad inficiationem revocaret, non solum quod absolvere fortassis negantes, quam damnare confessos mallet: sed etiam, quod tum dimum victi viderentur, cum propter inficiationem liberabantur. Itaque & Praesides multis post annis hoc imprimis egerunt, ut tormentis adhibitis potius confessos

fessos adigerent ad inficiationē, quā inficiantes
ad confessionem: tametsi adversus omnem *Et legū pag. 37.*
rationē *Et* judiciorū ordinem id fieret. Justinus
in Apolog. Tertullianus in Apolog. Cyprianus cō- *Querela*
tra Demetrium, Arnobius libro 8. Lactantius *Set. Chri-*
libro 5. (ut ducentis propē annis post Plinium *stianorum*
hoc fecisse iudices intelligamus) hac de re conque- *juris Et ita*
runtur. Idem Tertullianus ad Scapulam, Car- *diciorum*
thagensem praesidem: Quid amplius (inquit) *ordine.*
tibi mandatur, quā nocentes confessos damna-
re, negantes autem ad tormenta revocare? videtis
ergo, quomodo ipsi vos contra mandata faciatis,
ut confessos negare cogatis. Adeo confitemini
innocentes nos esse, quos damnare statim ex
confessione non vultis. Sed *Et* Lactantius (ne
in provincia Plinii nunc consistamus) narrat
se vidisse in Bithyniā praesidem gaudia mirabili-
ter elatum, tanquam Barbarorum aliquam gen-
tem subegisset: quod unus Christianus, qui per
biennium magna virtute restiterat, postremo ce-
dere visus esset. Si quis non existimat, Plinium
Bithyniae proconsulem tam vanum *Et* ineptum
fuisse, existimet à sanguine abhorruisse Christia-
norum. Sanē *Et* ille Proconsul Asiae, qui Poly-
carpum interrogabat, interrogando suadebat, ut
negaret, se esse Christianū: ut *Et* cū olim non nisi
confessi parricide damnarentur, Augustus, quem
absolvere cupiebat, sic interrogasse dicitur, ut
ad inficiationem potius quā ad confessionem
eum invitaret; Nunquid patrem tuum non

Cincii Se-
veri reme-
dium.

pag. 38.

Arrius An-
toninus p-
cons. Asia.

Duci ver-
bum l. c.

occidisti? Tales etiam olim quidam fuerunt in-
dices in causa Christianorum. Tertullianus ad
Scap. scribit, praesides multa in ea saepe dissimulas-
se: & Cincium Severum etiam dedisse remedi-
um, quomodo responderent Christiani, ut dimitti
possent. & alium quendam inter advocatos &
assessores esse professum, dolere se in talem cau-
sam incidisse. Sanè quod Trajanus rescripsit,
cap. i. de quest. neminem de suspicionibus damna-
ri debere, credo in his causis Plenum secutum esse.

PERSEVERANTES DUCI JUSSI.) Sic
Tertullianus ad Scap. Christianos nonnullos, qui se
ad tribunal cuiusdam Arrii Antonini Procon-
sulis Asia obtulerant, duci iussos ait. Jurisconsul-
torum est hoc verbum, cum vel in ius, vel in car-
cerem, vel ad supplicium aliquem abripi signifi-
cant. De eo qui in ius vocatur, si ulterò non sequa-
tur, ducendo vel trahendo, multa sunt in Pande-
ctis. Sed haec significatio huic loco non convenit.
Conveniret illa magis, ut in carcerem ductos in-
telligamus: sicuti & Jurisconsulti respondent,
reos confessos in vincula publica conjiciendos esse,
donec de iis pronuncietur. Cum Cicero de Verre
ait, Quisquis ductus erat Senator, duci jubebat;
creditur utramque hujus verbi significationem
complexus. Sed tertia fortasse huic loco magis
quadrabit, ut ad supplicium duci iussos, perseve-
rantes Christianos, intelligamus. Sicuti Sueton-
ius de Caligula loquitur: Stans intra porticum
à Calvo ad Calvū duci jubebat. Non dissimilis

apud

apud Græcos est significatio verbi ἀπαρξεν, & in sacris quoque literis extat. Actor. 12.

NEQ; ENIM DUBITABAM QUALECUNQUE ESSET QUOD FATERENTUR, PERVICACIAM CERTÈ ET INFLEXIBILEM OBSTINATIONEM DEBERE PUNIRI.) Mira verò profani hominis, & causam, de qua pronunciat, non intelligentis, confidentia. De religione, hoc est, de re maxima querebatur: Causa capitis agebatur. Pag. 39. Audit, reos quidem factum fateri: sed constanter defendere, se jure facere, atq; adeò piè & religiosè. Quid illud tandem sit, neq; intelligit, neque inquirat: & tamen non dubitat damnare. Certè religionem non abjicere, improba obstinationis non est, sed optima constantia. Et verò nihil magis multitudinē attonitam olim ad religionis hujus admirationē invitabat, q̃ Christianorum religiosa obstinatio. Illa ipsa obstinatio (inquit Tertullianus) q̃ exprobatis, magistra est. Neq; tamen solus Bithynia Proconsul Plinius eam exprobravit: multis post eum annis in eadem Bithynia impius Philosophaster declamavit in pertinacē obstinationē Christianorum, ut Lactantius lib. 5. c. 2. narrat. Tertullianus in Apolog. c. 2. scribit, Plinium in Christianis accusasse obstinationē non sacrificandi. Item c. 27. ait, eos obstinationē talē præferre suæ vitæ, & pro fidei obstinatione damnari. Sed & adversarios, eorum fidem appellare presumptionem. Posteriores illi tyranni Galerius & Maximinus, aliter quàm hic Plinius

judicet, judicarunt, cum inflexibilis Christiano-
rum obstinatio esset, & nullas poenas reformida-
ret, poenas, quibus nihil proficeretur, esse remit-
tendas: ὅποτε τῇ τοσούτῃ χρόνου σκελεύσει σωῆται
αὐτὸς μηδενὶ τρόπῳ πεπεῖσθαι δεδιωμένος, ὅπως
ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐνστάσεων ἀναχωρήσμεν, ut illo-

*Sab. Praef. prae-
orient.* rum tyrannorum nomine rescripsit Sabinus Prae-
fectus praetorio Orientis.

FUERUNT ALII SIMILIS AMENTIAE.)

*Christiani
olim furiosi
amentes &
furi vo-
cati.
pag. 40.* Christianos olim dictos fuisse furiosos, insanos,
stultos, fatuos, dementes, intelligi facile potest ex
Iustino, Tertulliano, Arnobio, Lactancio, Ense-
bio. Tertulliani unum ex multis locum ascribam
ex Apolog. cap. 27. Quidam (inquit) demen-
tiam existimant, quod cum possimus & sacrifica-
re in presenti, & illasi abire, manente apud ani-
mū proposito, obstinationem saluti praeferramus.

QUOS, QUIA CIVES ROMANI ERANT,
ADNOTAVI, IN URBEM REMITTENDOS.)

*Adnotandi
Verbum
IC.* Hoc quoque verbum adnotandi planè est juris-
consultorum. Adnotare dicitur Iudex, cum ali-
quid decernit, q̄ scribi & in acta referri jubet.
Jurisconsulti solent dicere, absentes reos adnotari
requirendos: in titulo Pand. De requirendis reis.
Hic verò Plinius è diverso praesentes adnotat,
aliò remittendos. Remittebat autem cum elogio
& notoriis, ut tunc etiam loquebantur juriscon-
sulti. Quod ad jus civium Roman. attinet, (quo
& Paulus Apostolus usus est) duae veteres fue-
runt leges, Porcia & Sempronia. Illa cavebat,

nequis

*Civium
Rom. jus.*

ne quis Civem Romanum virgis caderet, necaretur: sed damnato exilium permetteret. Sempronius verò, ne te capite civium Romanorum injussu populi iudicaretur. Itaq; Cicero Verr. 7. ait, hanc vocem, CIVIS ROMANUS SUM, multis sepè in ultimis terris opem, etiam inter barbaros, & salutem attulisse. Etsi autem tempore Trajani jam valde imminuta essent vetera civium Romanorum jura: tamen ea Plinius planè sublata esse non putavit.

PROPOSITUS EST LIBELLUS SINE AUCTORE.) Tales libellos non esse recipiendos, rescribit Trajanus.

ET IMAGINI TUÆ, QUAM PROPTER HOC JUSSERAM CUM SIMULACRIS NUMINUM ADFERRI, THURE ET VINO SUPPLICARENT.) Trajanus rescribit, negantibus se esse Christianos, ita demum veniam dari debere, si re ipsa manifestum id faciant, supplicando Diis. Nunc nimia est Plinii assentatio, qui pag. 41. Trajanum inter Deos refert, quem tamen in Paneg. laudat, quòd delubra ingrederetur, non ut adoraretur, quemadmodum Domitianus fecerat, sed ut adoraret: quòdq; statuas deprecaretur, & unam tantum aut alteram, eamq; aream, in vestibulo templi Capitolini stare valuisset.

PRÆTEREA MALEDICERENT CHRISTO.) Hic impietatis cumulus est: quem & paulò post cum idololatria rursus conjungit. Sic & postea

proconsul Asia Polycarpum captum eò adigere conatus est: sed cum reo forti & constanti sibi rem esse sensit. Extat fragmentum vetus cuiusdam epistolae Smyrnenfis Ecclesiae de hoc certamine. narrat, proconsulem Polycarpo imperasse: *λοιδορήσον τὸν Χριστὸν, conviciare Christo.* Polycarpum verò respondisse: *ὁ γδοήκοντα καὶ ἑξ ἔτη δευύω αὐτῷ, καὶ ἔδέν με ἠδίκησε, πῶς διώμασθαι βλασφημήσας τὸν βασιλέα τὸν σώσαντά με;* hoc aet, octoginta sex annos jam illi servio, neq, me ulla unquam in re laesit: quid fieri posset, ut huius regi meo & servatori maledicam?

QUORUM NIHIL COGI POSSE DICUNTUR.

Idololatria
alienissima
à religionē
Christian-
a.

QUI SUNT REVERA CHRISTIANI.) Non debbat dubitare Plinius, nihil abs religione Christianorum magis alienum esse, quàm idololatriam cum tali blasphemiam conjunctam: neque tam multa requirere impietatis argumenta, ut aliquem non esse revera Christianum crederet. Sola & simplici inficiatione contentus esse debuerat. Sed benè habet, quòd interea confiteatur, revera Christianos non fuisse, illos idololatrias atq, blasphemos. Quale iudicium fuerit veteris Ecclesiae de lapsis, aut sacrificatis (ut tunc loquebantur) ex Tertulliano & Cypriano facile intelligi potest.

pag. 43.

Index quis.

ALII AB INDICE NOMINATI.) Asconius ait, indicem esse, qui facinoris, cuius est conscius, latebras indicat impunitate proposita. Mulierum quidem ab accusatore differebas. Sed ab indico

de la-

delatus, si convinceretur, non minus quam si ab accusatore convictus esset, puniebatur. solamque repetundarum causam excipit Asconius, quæ per iudices agi non soleret.

NON NEMO ETIAM ANTE VIGINTI.)
viginti annorum præscriptio crimen extinguunt, *Præscriptio
XX. anno-
rum extinguit crimē.*
Jure civili. l. 12. C. ad leg. Cornel. de fals.

AFFIRMABANT AUTEM HANC FUISSE SUMMAM.) Benè habet, perfidos illos desertores nihil hic affingere, Christianis cæcibus indignum: & profanum proconsulem simpliciter & ingenuè, quod accepit, commemorare. Quàm non solum putida, sed etiam indigna eo tempore de Judæis, & eorum sacris & antiquitatibus scribebat, vel Cor. Tacitus lib. 12. *Annal.* vel Plutarchus in *Symposiacis*! Certè verecundius de Christianis tunc loquebatur Lucianus in *Peregrino*. Cum eo nunc Plinii hanc relationem conjungo, nam & ejusdem temporis est. Quàm fuerint paulò post impudentes adversarii, ut turpissima quæque de Christianis confingerent, postea dicam. Interea meminerimus, sic jam abs Plinio describi summam religionis Christiana, ut ab homine profano, qui externam ad summum formam solam videre potuit.

STATO DIE.) Statum diem appellant *Statos dies* ris consulti, certum & constitutum, ut in conditionibus esse solebat. Habebant autem veteres Christiani certos, & (ut ita loquar) solennes, pag. 480 quibus præcipuè convenirent, suos dies. Justinus

Christiano- in Apolog. testatur, die Solis (ut loquitur) fre-
rum certi quentiores fuisse, & ordinarios eorum cœtus. Nos
dies conve- diem Dominicum appellamus: sicuti & Iohannes
niendi. ipse in Apocalypsi appellat. Paulus Hebræorum
Dies Do- more vocat primam Sabbatorum: qua die Chri-
minicus, stianos etiam convenisse significat. Tertullianus
in libro de Fuga in persec. meminit dominicorum
solennium: & in Apologetico, cap. 16. fatetur,
Christianos, diem Solis, letitiæ indulgisse. Iustinus
addit, cur status esset hic dies Christianæ synaxeos,
Synaxis nempe propter memoriam Dominicæ resurrectio-
Christiano- nis: & interea notat adversariorum ineptias, qui
rum. cavillabantur, abs Christianis adorari Solem.
Ad Orien- Nam & audierant, eos ad orientem conversos,
tem cōver- solere suas preces concipere. Ceterum nullum alio-
si precabā- qui supersticiosum olim fuit dierum discrimen,
tur Chri- apud Christianos.

Antelucani ANTE LUCEM CONVENIRE.) Ante-
cœtus Chri- lucanos cœtus Christianorum comperisse Plini-
stianorum, um, ait Tertullianus in libro de Corona milit.
Anteluca- Cicero antelucanas vocat cœnas Catilinariorum,
na cœna Ca- qui tota nocte perpotabant. Sed Christianorum
atilinariorū, & cœtus antelucani pii, & cœna sobria profecti
erant. Idem Tertullianus lib. 2. ad uxor. me-
minit eorum nocturna convocationis. Denique
in libro de fuga in persec. significat, si interdum
non poterant, noctu collectos illos fuisse. Sed &
nocturnarum precum mentionem facit in Apo-
log. Sanè Arnobius libro octavo testis est, suo
adhuc tempore adversarios Christianis objecisse

atq; exprobrasse nocturnas congregationes, & occulta atq; nocturna sacra: & in eos exclamasse, pag. 44

LATEBROSA ET LUCIFUGA NATIO. &c.

Non fugiebant certè lucem, non quarebant latebras, non amabant tenebras Christiani. Sed quid facerent? Interdictum iis erat locis publicis, & ipsa propè luce Solis, ut igni & aqua. Certè ubi licuit, in aperta & publica luce convenerunt. Tertullianus ipsis Valentinianis exprobrat secretos & absconditos conventus atque initiationes. de Christianis autem ita loquitur: Nostra columba domus simplex, etiam in editis semper & apertis & ad lucem. &c. Interea verò, ubi id non licebat, noctu etiam Christianos convenire jubet. Nam in libro de Fuga in persec. scribens ad Fabium presbyterum: Si (inquit) colligere interdiu non potes, habes noctem, luce Christi luminosi adversus eam. &c.

CARMENQUE CHRISTO QUASI *Carmen.*
DEO DICERE SECUM INVICEM.) Apud Tertullianum est: Ad canendum Christo & DEO. Apud Eusebium: τὴν ἑρμηνεύσαντες Ἰησοῦν ἱμνεῖν. Tiberius ad Senatum cum prerogativa Tiberii ad sui suffragii detulerat, de Christo inter Deos referendo. Id non placuit Senatui. Tantò itaq; magis indignè ferebant Praesides Romani, hunc *Senatū de Christi apothecae relatione.* nihilominus tanquam DEUM coli: praesertim quem cruci affixum fuisse audiebant. Sed Christiani eorum iudicia non morabantur. Fuit quidem

quidem abs multis haeticis oppugnata Christi
eterna divinitas. Sed Ecclesia in eius confessione
atque etiam defensione perstitit. Plinius carmen
Carmē gđ. vocat, Romano more, quod conceptis verbis di-
citur. Iustinus scribit, praesente ministro con-
ceptas fuisse publicas Christianorum preces, to-
tūmq; populum assentientem respondisse, AMEN.

pag. 45. Nullius autem cantus meminit. Et sanè car-
men quoque latine dicitur, precatio praescriptis
verbis concepta. Sed Tertullianus carmen hic
intelligit, quod canebatur. Idem in Apolog. c. 39.
loquens de convivio Christianorum, de quo pau-
lo post agemus: Post aquam manualetn (inquit)
et lumina, ut quisq; de scripturis Sanctis vel de
proprio ingenio potest, provocatur in mediū DEO
canere. Idem lib. 2. ad uxor. ait. Christianos sese
mutuo provocasse, quis melius Deo suo caneret:
neque solum in Ecclesia aut cœtu, sed in priva-
tis Christianorū edibus, Psalmos concinnisse ait.
Certè in iis, ut in Ecclesia, preces sonasse, scribit
Cyprianus ad Martyr. Sed et Clemens Alexan-
drinus libro 7. seq. indicat moris fuisse, ut
eum cibum sumerent Christiani, Psalmi hymniq;
personarent. In Pedagog. accusat mulieres quas-
dam, quæ lascivis canticis operam dabant. In-
verea tamen indicat, quàm hoc esset ab Ecclesia
et disciplina Christianorum alienum. Mitto,
quæ Ecclesiastica historia narrant de cantu poste-
riorum Christianorum. Illud magis est huius lo-
ci, quod Eusebius libro V. histor. Eccles. circa

Psalmi, O-
da seu Hy-
mni Chri-
stianorum.

vetusta quaedam Commentariorum Christiano-
rum fragmenta, in quibus legimus, multas ab
Christianis jam inde ab initio cōpositas Odas fu-
isse, & Psalmos decantatos, quib⁹ Christi divini-
tas celebrabatur. verba sunt hæc: ψαλμοὶ δὲ ὅσοι,
καὶ ὧδαι ἀδελφῶν αἰὼν ὀρχήσας ὑπὸ πνεύματι καὶ ψαλμοῖς
καὶ τὸν λόγον & θεῶν τὸν χριστὸν ὑμνεῖτε θεολογούντες.

SEQUE SACRAMENTO NON IN
CELU ALIQUOD OBSTRINGERE.)

Sacramentum veteres Latini appellabant et il- Sacramen-
lud, quod apud Pontificem deponebant litigato- tum quid-
res, ut scribit Varro. Nam ejus qui vincebatur,
multa quaedam fuit, ut hac pecunia sacris tuen-
dis impenderetur. Postea sic appellatum est ius-
jurandum militare: sicuti conjuratio appellaba-
tur, cum uno praeunte multi, qui convenerant,
jurabant. Sic Plinius videtur hoc verbo nunc uti.
Tertullianus confederationem disciplina vocat:
sed jurisjurandi non meminit. quanquam in ba- Sacramen-
ptismo Christianorum fuerit solennis contestatio, tam Chri-
& sacrosancta fuerint stipulationes, sponsonesq, stianorum,
quarum & Justinus & Tertullianus memine-
runt. Hi etiam sæpè mentionem faciunt Exorci-
smorum, sed eos aliò referunt. Tertullianus pri-
mus videtur Sacramenti vocem, quasi significa-
ret quod greci mysteriū vocant, retulisse ad Cæ-
nam Domini. Nam Sacramentum Eucharistiae Sacramen-
vocat, & id in antelucanis cœtibus de presidentiū tum Eu-
manu sumpsisse Christianos ait, in lib. de Coro. charistis.
mil. Idem in Apolog. cap. 7. Sacramentum infan-
ticipis

Sacra ne-
faria.

pag. 47.

Arnobii
lib. 5.

ricidii vocat, cuius accusabantur Christiani, quasi secretum dicas, aut arcanum. Sæpè etiam hoc verbo simplicem religionis Christianæ formulam, aut confessionem fidei vocat. Sic Christianum Sacramentum appellat in libro contra Praxeam. Lactantius (qui est etiam magis Latine & purè & propriè alioqui locutus) apostatam quendam ita describit: Qui religionis, cui fuerat assensus, & fidei, cuius nomen induerat, & sacramenti quod acceperat, proditor factus est. lib. 5. cap. 2. Sanè Livius lib. 39. narrat, olim Romæ in Bacchanalibus, & nocturnis eorum sacris, fuisse quasdam ex carmine sacro præeunte verba sacerdote, preces, in quibus nefanda conjuratio in omne facinus ac libidinem continebatur: talique (ut etiam loquitur) sacramento initiatos multos tunc fuisse. Non dissimilia de Christianis postea conficta fuere. Atque ut olim veteres quidam dixerunt, Catilinam, cum ad iurjurandum (sicut ait Salustius) populares sceleris sui addiceret, humani corporis sanguinem vino permixtum in patris circumtulisse: inde cum post execrationem omnes degustassent, (sicuti in solennibus sacris fieri consuevit) aperuisse consilium suum, atque eò fecisse, quò inter se magis fidei forent, tanti facinoris conscii. Sic ille apud Arnobium Cecilius Christianos dicitur, cum coeunt, infantis occisi sanguinem lambere: hac fœderari hostiâ, hac conscientia sceleris ad silentium mutuum pignerari. Horribile profectò sacramentum. Sed voluit DEUS,

DEUS, ut paulò antè, quàm talia ab adversariis
portenta confingerentur, & ederetur & extaret
hujus Plinii testimonium, ad refellendas tales ca-
lumnias. Fuit hæc aliquando Milesiorum conspi-
ratio, NEMO NOSTRUM FRUGI ESTO. Christianorum
verò hæc olim fuisse videtur compromissio,
sanctâq; confœderatio: NEMO NOSTRUM SCE-
LERATUS AUT NEQUAM ESTO. neq; sanè fuit
hæc eorum inanis pactio. Talis fuit eorum vita,
qualis oratio. Tertullianus ad Scapul. Depositi-
(inquit) non abnegamus: matrimonium nullius
adulteramus: pupillos piè tractamus; nulli ma-
lum pro malo reddimus. &c.

Milesiorum
conspiratio
improba.

Christiano-
rum sancta
confœde-
ratio.

RURSUSQUE COEUNDI AD CAPIENDUM CIBUM, PROMISCUUM TAMEN ET INNO-
XIUUM.) Existimo hîc significari Christianorum
illud convivium, quod appellabatur ἀγάπη, &
pulcherrimè describitur abs Tertulliano in Apo-
log. c. 39. ubi etiam vocatur coitio Christianorum,
& cœna, quæ & disciplina dici potuerit. Alia ta-
men erat cœna (ut Apostolus vocat) dominica,
quæ & Eucharistia dicta fuit, & abs Justino in A-
pologia secunda suavissimè depingitur. Apostolorum
tamen temporibus conjuncta fuisse videtur cū illo
convivio. Promiscuum Plinius fuisse ait. Tertul-
lianus, inopum refocillandorum causâ compa-
ratum fuisse significat: Inopes (inquit) refrige-
rio isto juvamus. & propterea etiam vocabatur
ἀγάπη. Miror, cur Clemens Alexandr. in Pæ-
dag. hanc appellationē convivio tribui agrè ferat.

Christiano-
rum con-
vivium.

Charistia
quid.

pag. 42.

Plinii inge-
nuitas de
Christia-
ni.

Ipse Apostolus eam probat. Extat enim in Episto-
la Iudae. Fortasse Plinius existimabat quaedam
esse, ut apud Romanos erant & dicebantur, Cha-
ristia, & describuntur abs Valerio lib. 2. & Ovi-
dio in Fast. Certè cum laudatum olim fuisse me-
minit Pythagoreorum (ut etiam appellabatur)
αγνόςτιον: non debebat illi insolens videri, quod hic
audiebat. Sed & gentes omnes solitas esse sciebat,
cum sacrificio conjungere aliquod religiosum epis-
lum. Ipse in augurum collegio versatus, ab epu-
lonibus non abhorrebat. Epulabatur & cum suis
sodalibus Cato. Mitto, quae veteres narrant de
Lacedaemoniorum Phidittis, & Cretensium Sys-
ficiis. Sed & Plinius apud Livium lib. 5. legit,
cum primum lectisternio facto sacra Roma fie-
rent, fuisse hanc religionis notam, quod tota ur-
be promiscuus usus rerum omnium in propatulo
positus sit, passimq; advenas in hospitium ductos;
sic videtur, cum promiscuum cibum Christiano-
rum vocat, de eorum religione & sacris aliquid
cogitasse. Addit, innoxium fuisse hunc eorum
cibum. Sobrium, castum, religiosum fuisse, Ter-
tullianus ostendit. Sed gratia Plinio habenda est,
qui ingenuè confitetur, non fuisse aliquam impro-
borum hominum coitionem atq; factionem. Imò
verò gratias Deo agamus, qui voluerit extare
hoc minimè suspectum testimonium profani Pre-
sidis, & ad refutandas prodigiosas illas calu-
mnias, quas de Christianorum cœtibus atq; con-
viviis adversarii postea turpissimè confinxerunt,
& ad

Et ad veteris Ecclesie admirabilem simplicitatem magis cognoscendam. Barbara profecto erant illa Provincia Pontica, ubi et promiscuam libidinem suo adhuc tempore fuisse, et parentum cadavera cum pecudibus cesa, in convivio devorata, Tertullianus libro primo contra Marcionem Ponticum narrat. Ecclesie, quae in talium gentium sinu coalescebant, poterant hoc nomine male audire: et verò paulò post Plinii discessum, illinc eruperunt prodigiosa haereses, quae infanda illa flagitia intulerant in suos coetus, quos tamen Christianos esse jactabant. Quid si in eos Plinius incidisset? sed ejus aetate omnia fuerunt adhuc casta et integra inter Christianos, proptereaque illius inquisitio ad eorum innocentiam patefaciendam fuit utilis. Paulò post verò nati sunt impuri nebulones Gnostici et Cataphryges, qui Bacchanalia, quam olim fuerant, turpiora instiuerunt, cum se tamen Christianos esse profiterentur, et infanda illa sua sacra Christiana caena et synaxeos nomine ornarent. Qualia haec fuerint, Epiphanius commemorat. Eadem omnibus Christianis adversarii mox affinxerunt, sive errore quodam, sive potius malitia. Nam et epistola vetus Ecclesie pag. 100 Lugdunensis, scripta temporibus Antoninorum, narrat, ab iis subornatos esse quosdam Christianorum servos, atque etiam in tormentis coactos, ut affirmarent, in Christianorum caetibus esse Thyesteae convivia, et oedipodeos incestus. Justinus in Apolog. appellat haec crimina δύο φημε, nempe

Gnosticos
et Cata-
phrygum
turpitudines

Epipha-
nius.

αυχνας ἀνατροπῶν, τὰς ἀνέδλω μίξεις, ἢ ἀνθρο-
πείων σαρκῶν βορῆς. Tertullianus in Apolog. c. 7.

Dicimur (inquit) sceleratissimi de sacramento in-
fanticidii, & pabulo inde, & post convivium in-
cestu, quod eversores luminum canes, lenones scil.
tenebrarū & libidinum impiarū in verecundiam
procurent. &c. Horribilis profecto est oratio Ce-
cili illius leguleji Romani, qui apud Arnobiū lib.
8. hac adhuc Christianis objicit, & plurib⁹ verbis
describit. Adeo semel nata calumnia, non minus
impudēs quā nefaria, multis annis perduravit.
Nam & temporibus Maximini Imp. qdam Dux
Rom. Damasci subornavit quasdā meretriculas,
quæ mentirentur, sese Christianas aliquando fu-
isse, & in Christianorū conventibus vidisse mul-
tas tetras libidines, ut narrat Euseb. lib. 9. Potuis-
set Plinius id, si voluisset, imitari. Sed nondū, ut
dixi, tanta erat nostrorū adversariorū imptas.

Arnobii
locus.

Cecili cri-
minatio in
Christia-
nos.

Age verò, conferatur cum illius Cecili Arnobiani
criminatione de convivio & cōventu Christiano-
rū, hac Plinii relatio: nō erit, ut opinor, alia necessa-
rio refutatio: tātōq₃ ppter ea magis hīc hæreo. Phi-
lo Alexandrinus ὁ ἐκ τῆς Γεωργίας, describit eorū
sodalitia, quos Γεωργεῖντας appellat, & suo tem-
pore in agro Alexandrino coaluisse narrat. Tales
eorum conventus fuisse videntur, taliāque con-
vivio, qualia Christianorum hīc fuisse dicuntur.
Sed addit alias quasdam chorearū & gesticula-
tionum ineptias: ut neq₃ Epiphano, neq₃ Eusebio
assentiri possim, Christianos fuisse illos existiman-
tibus.

pag. 51.

ribus. Si Plinius Alexandria juridicus fuisset, idē
 fortasse de illis, quod de Christianis, iudicasset; ^{Appionis}
 nunquam tamen ad eam, ad quam Appion tunc ^{Alexandria}
 evasit, impudentiam calumniandi evasisset. Sed ni impudē-
 cūm de Christianorū conviviiis nunc queratur, ^{tia calu-}
 adiciendum est, quod ex Origenis lib. 3. in Jobum ^{miandi,}
 intelleximus, eorū olim fuisse solennia etiam quā-
 dam convivia natalitia, sicuti & oblationum na-
 talitiarū, meminit Tertullianus in libro de Cor.
 mil. Erant autem illi dies natales, quibus martyres ^{Martyrum}
 vitam hanc profuderant, ut ad immortalitatem ^{natales,}
 transirent: sicuti docet vetus epistola Ecclesie
 Smyrnensis. Ceterū, ut erant Christianorum
 religiosa convivia, sic & solennia jejunia fuerunt,
 Tertullianus lib. 2. ad uxor. commemorat jejunia
 observanda: & in libro De resurrect. carn. inter
 eorum sacrificia Deo grata refert jejunia, & (ut
 appellat) seras atque aridas escas.

SECUNDUM MANDATUM TUUM 'ΕΤΑΙ- ^{Hetaria}
 ΠΙΑΣ ESSE VETUERAM.) (Cajus Juriscon- ^{prohibita}
 sultus cap. ult. De colleg. Sodales (inquit) sunt, qui ^{Sodales}
 ejusdem collegii sunt, quam Græci ἐταρείααν appel- ^{qui.}
 lant. Talia collegia, in provinciis præsertim, Tra-
 janus coire nō patiebatur. Vnde & cū aliquan-
 do eum Plinius consulere de instituendo Nico-
 media collegio Fabrorum C. L. rescripsit, sibi non
 placere. Meminerimus (inquit) provinciam &
 istam, & præcipuè eas civitates, ejusmodi factio- ^{pag. 12.}
 nibus esse vexatas. Quodcunque nomen, ex qua-
 cunque causa dederimus eis, ἐταρείααν graves fient.

Sed & cū in Bithynia essent solennes quaedā invitationes, quib⁹ homines mille interdū convocabantur, sapē etiam plures: Plinius dubitavit, an hoc permittendum esset; & verius est, ut in speciem diamones incideret. Trajanus rescripsit, non immeritò hoc eum vereri: & propterea curare debere & constituere, quod ad provincia quietem pertineret. Diamone, quadam fuisse videtur coitio multitudinis, loco uno consistentis: quam Trajanus, propter metum seditionis, non tolerandam esse putabat. Ergo & hoc exemplo, synaxes & conventus Christianorum Plinius disturbat. Martianus noster in Pandectis ait, non esse prohibitum, religionis causā coire: sed hoc demum permitti collegiis licitis. Et alio loco definit, collegium esse illicitum, nisi si ex auctoritate Senatus, aut Caesaris, coeat: cap. 1. & 3. De Colleg. & Corp. Vetus erat lex XII. Tabul. Ne qui in urbe nocturni coetus essent. Eadem tamen permittebat honestas & iustas. Utrumque caput latius exposui in Comment. ad XII. tabul. Sed Christianorum coetus illicitis collegiis annumerabantur: & quod olim Romae in quaestione de Bacchanalibus decreverat Senatus, & quod postea de collegiis sodalitiisq³ abolendis censuerat, etiam contorquebatur ad dissipandas Christianorum synaxes. Iosephus lib. 14. Antiquit. scribit, cum Julius Caesar edicto in urbe sodalitia sustulisset: nominatim excepisse Iudeos, & singulariter iis concessisse, ut Religionis suae causā conve-

Diamone.
Casaub. ta-
men Verius
videtur
Dianome.

Collegia
illicita.

mire possent. Mortuo Cesare, confirmatum est à
 Senatu, & Dolabella Consule, hoc de Judæis pri-
 vilegium. Eademq; deinde fuit & Augusti sen-
 tentia. Certè Plinius & in Capitolio & in tota
 Asia legere potuit multa hujus generis decreta.
 Sed non audebat Christianis hoc exemplo tan-
 tundem tribuere. Olim Agrippa, cum Judæorum
 causam apud Cajum Caligulam ageret, & Au-
 gusti edictum laudaret, quo permiserat Judæos
 sacrorum suorum causâ coire, & præsidibus pro-
 vinciarum mandaverat, ut finerent eos conve-
 nire, atque (ut Philo loquitur) eis τὰ σωαγώγια
 σωέσχεσθαι: causam, cur id rectè permitteretur,
 hanc adjecit: quòd eorum cœtus non ad aliquam
 turpitudinem aut seditionē, sed ad omnem tem-
 perantia & frugalitatis doctrinam convenirent.
 Sic enim apud Philonem ait: μὴ γὰρ εἶναι ταῦτα,
 σωόδους ἐν μέθῃς καὶ παροινίας ὅπῃ συστάσθαι, ὥς λυ-
 γαίνεσθαι τὰ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ διδασκαλεῖα σω-
 φροσύνης καὶ δικαιοσύνης. Cum de Christiano-
 rum conventibus eadem propè referret ad Tra-
 janum Plinius, eadem debuerat eos ratione tueri.
 Sed Romanis suspectæ erant novæ coitiones mul-
 titudinis, præsertim cum hanc religionem mi-
 rabililiter invalescere, & orbem propè totum ad Postumii
 se convertere audirent. Et verò quæ Posthumius cos. ^{suasio}
 Consul olim ad Populum de Bacchanalibus di- ^{de abolend.}
 xerat, etiamnum Romanos terrebant. Sanè Ci- ^{Bacchanal.}
 cero lib. 2. de Legib. cum nocturna vel peregrina ^{Nocturna}
 sacra ac mysteria damnat, laudat majorum seve- ^{sacra dān.}
^{ta Ciceronis}
 B. b 3. rita-

pag. 94.

Christianos
domi deli-
tescere ty-
ranni mul-
ti sunt pas-

Mecenatis
de nova re-
ligione sen-
tentia.

Diaconissa
Vocatur in
cellis etc

ritatem, Senatúsque veterem auctoritatem, & Consulum, exercitu adhibito, quæstionem atque animadversiones de Bacchanalibus. Multi tyranni Christianos passi sunt domi, delitescere. Sed Synodos eorū, ut appellabantur, & synaxes nullo modo ferebant. Philo in Flaccum scribit, suo tempore fuisse Alexandria sodalitia, quasi Bacchanalia: δῖα σοὶ ab eo appellantur, sed vulgò appellabantur συνόδοι καὶ κλίμα: ut idem narrat. Erat hoc quoddam seminarium seditiosorum hominum, & omnium vitiorum. Fortasse Romani metuebant, ne aliquod tale monstrum aleret Ecclesia Christianorum. Denique quam antea ex Dione recevit Mecenatis sententiam, probabant. Mæcenæ cum monet Augustum, ne patiatur novam aut peregrinam religionem invalescere: ait, verendū alioqui esse, ne eo prætextu cætus, sodalitia, conjurationes, seditiones (quæ sunt pestes monarchiarum) invalescant. Et quidem nominatim hæc conjungit, συνωμοσίαι, συστάς, ἐτυχεῖαι.

EX DUABUS ANCILLIS, QUÆ MINISTRÆ DICEBANTUR, QUID ESSET VERI, PER TORMENTA QUÆRERE.) Ministras hîc intelligere videtur ipsius Ecclesiæ: quæ, quod quærebatur, proderet magis poterant. Christiani abs ministerio Ecclesiastico non arcebant servos, si domini consentirent. Paulus Onesimum Philemonis servum vocat οὐνεγρὸν. Sed & mulieribus aliquid demandabatur. Paulus Phœben vocat δῖα γυναικός Ecclesiæ Cenchreensis. Non licebat jure civili tor-
quere

quere liberos homines, neque servos in caput domi-
 norum. Sed servum alicujus corporis vel universitatis Servi uni-
versitatis
poterant
torqueri.
 torquere licebat in eorum etiam caput, qui ejus cor-
 poris erant: ut Ulpianus lib. 8. de officio Proconsulis
 scripsit, cap. 1. de quaest. Sed et veteri SC. de ser-
 vis in caput dominorum non torquendis, paulo post
 tempora Trajani, excepta fuerunt tres causa: nem- pag. 55.
 pe, adulterii, fraudati census, et majestatis sive
 perduellionis. l. 1. C. de quaest. Non dubita au-
 tem, quin et Plinius causam Christianorum ta-
 lem esse judicavit, in qua servi adversus dominos
 torqueri possent. Porro Ulpianus ait, Adrianum
 Imp. rescripsisse, ab eo incipiendam esse quaestio-
 nem, a quo iudex facillime verum scire posse cre-
 dat. Hoc Plinius etiam fecisse videtur, cum has
 ancillas ad quaestionem vocavit: et infirmiores
 illum sexum, a quo facilius concessionem expri-
 mere potuit, torsit. Sed iniquiores illi Praesides fu-
 erunt, qui hoc postea imitati sunt, non ut indi-
 cium aliquod verum elicerent; sed ut conficti cri-
 minis testimonium falsum extorquerent: quod
 et proposita spe impunitatis, et premio venaban-
 tur. Itaque Tertullianus non immerito conque-
 ritur, Christianorum infestationem (ut loqui- Christia-
norum in-
festatio.
 tur) nimium operatam esse domesticis indiciis.
 Ac eo quidem tempore Severus Imp. rescripse-
 rat, cum quaestio de servis contra dominos ha-
 beri non debeat, multo minus indicia servorum
 contra dominos admittenda esse: ut narrat Ul-
 pianus cap. 1. de quaest. Sed eo jure non uteban-

*tur in causa Christianorum. Sanè Epistola Eccle-
sia Lugdunensis narrat, subornatos ab adversa-
riis, & melius tormentorū etiam commotos Chri-
stianorum quosdam servos fuisse, ut dicerent, in*

*Thyestea cō Christianis cœtibus esse Thyestea quadam con-
vivia Chri- vivia, & incestas libidines. Verū benè habet;
stianis ob- magis ingenuas fuisse ancillas, quas Plinius tor-
getur. fit, minimèq; ad mentiendum induci potuisse:
& verò Plinium ingenuè confiteri, nihil de Chri-*

pag. 56.

*stianis cœtibus tandem se comperisse, quā quod-
jam audierat: quanquam barbaro quodam fasti-
dio totam eorum religionem irrideat. Porro in*

*Bacchana-
lia Roma
detecta.*

*hac causa facile audiebatur indicium muliercu-
larum: ut & in questione Majestatis audiri pro-*

bat Papinianus exemplo Ciceronis. Sed & olim

*Bacchanalia cujusdam primū libertina merce-
tricula indicio detecta fuerant. Neque dubito,*

*quin quod in ea interroganda Posthumius Con-
sul fecerat, Plinius hic imitatus sit. Sed equior*

*erat, quā ut eos imitaretur, de quibus Justinus
in Apologia priori conqueritur: quod servos &*

*mulierculas tormentis cogerent, Christianis ea
affingere, quæ Ethnicī ipsi in suis sacris turpiter*

faciebant.

*Superstitio,
Vocatur ve-
ra religio.*

*NIHIL ALIUD INVENI, QUAM SU-
PERSTITIONEM PRAVAM ET IMMODICAM.)*

*Tacitus &
Suetonius
sedales Pli-
ni.*

*Cicero Judæorum olim vocaverat barbaram su-
perstitionem, cui occurrendū etiam esse dicebat.*

*Cor. Tacitus, Plinii familiaris, Christianorum
exitabilem superstitionem appellavit, lib. 15. Sue-*

tonius,

sonius, alter Plinii sodalis, superstitionem no-
 vam & maleficam. Plinius nunc subscribit. Nam
 & in Paneg. ad Trajanum, peregrinae supersti-
 tionis (ut loquitur) mysteria nescio quæ superbe
 irridet. Eadem ætate Lucianus ἡγουμένῳ τελέτῳ, *Luciani*
 atq; etiam irridendo, ἰαυμασλὴν σοφίαν Christiana- *διασεμνὸς*
 norum appellat in Peregrino. Quid cum profa- *Christia-*
 nis hominibus facias? Quanta sit impietatis au- *norum.*
 dacia ad damnandam religionem, videmus. Ni-
 hil illa habet, quod in hac liquidò reprehendat.
 Imò verò sic eam describit, ut commendare videat-
 tur. Interea confuse tamen eam damnare non de-
 sinit. Et quid tandem sibi vult Plinius, cum vel
 pravam dicit, in qua nihil mali deprehendit, vel pag. 17.
 immodicam superstitionem vocat? An Cicero-
 nē laudat, qui in oratione pro Domo sua ait; bo-
 norum esse Pontificum, monere, modum quen-
 dam esse religionis: nimium esse superstitiosum
 non oportere? An verò avunculum suum, qui
 non dissimulavit sese & Epicureum & ἄθεον esse,
 potius laudat, quia nullius religionis fuerit? An
 veram, rectam, & benè temperatam esse religio-
 nem putat, ludicram & inanem quandam vanæ
 superstitionis simulationem. Scripsit eo tempore
 Plutarchus librum περὶ δεσποδαιμονίας: impieta-
 tem & superstitionem rectè notat. Sed religionem,
 quam in medio collocet, non videt. Fortasse ad
 Christianos accessisset, sed Principem suum Tra-
 janum reformidabat. Interea nimium profectò
 ineptus est Plinius, qui Christianis, hoc est,

omnium superstitionum acerrimis adversariis, pravam & immodicam superstitionem affingit. Sed quancunque tandem injuriam iis faciat, multo tamen postea fuit ille in ipsa quoque Bithynia importunior Philosophaster, qui laudans tyrannorum sevitiam declamabat adversus nostrorum religionem, quam appellabat anilem & impiam superstitionem. Qualis eodem tempore in eadem provincia iudex ille etiam fuit, qui cum videri vellet non nescire quamnam esset hac religio, scribendo eam falsi convincere, & seviendo exterminare voluit, ut Lactantius narrat libro quinto.

PROPTER PERICLITANTIUM NUMERUM) Hæc igitur præcipua consultationis ratio est. Tertullianus in Apolog. ait, Plinium hæc multitudine perturbatū, consuluisse Trajanum. Jurisconsulti in Pandectis ajunt, grassantibus delictis exacerbanda esse supplicia, quoties multis peccantibus exemplo est opus. At Plinius tantam videbat esse multitudinem Christianorum, ut tota fuerit cadibus exhaurienda propè provincia, si in omnes animadverteretur. fecitque sæpè delinquentium multitudo, ut Romani deliberarent, non tam de supplicio augendo, quam de minuendo, & severitate remittenda. Exiat hujus generis pulcherrima deliberatio apud Cor. Tacitum. Profecto Seneca libro 2. de Ira, insanum & insanibilem fuisse indi-

pag. 58.

Supplicia
interdum
exacerbantur

indicat quendam Volesum, qui tempore Augu- Volesi in-
sti, cum trecentos una die securi percussisset, et- sania.
jam exultatis exclamavit: O rem regiam! Sed
& decimationes Legionum significant, de totâ
multitudine, quæ deliquisset, non fuisse sumptum
semper supplicium. Sanè Livius libro 28. scribit,
aliquando Legionem ad quatuor hominum mil-
lia in foro Rom. securi percussa esse. Sed sæpius Decimatio
solebant Romani decimum quemque sortiri, qui in pœnis,
tantum pœnas daret. Quamquam ipsa quoque
decimatio visa hîc sit Plinio valdè seva & cru-
delis, cum non una aliqua legio, sed tota pro-
vincia deliquisse videretur. Sic & Tertullia-
nus ad Scapulam, Præsidentem Carthaginensem:
Quid facies (inquit) de tantis millibus homi-
num, tot viris ac fœminis, omnis sexus, omnis
ætatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi?
Quantis ignibus, quantis gladiis opus erit?
Quid ipsa Carthago passura est, decimanda
à te? &c. Eodem loco narrat, quendam Asia Vid. & sup.
proconsulem Arrium Antonium, cum mul- pag. 38.
ti Christiani rei essent, seque etiam ultrò siste-
rent, paucis duci jussis, reliquos dimisisse. Crude- pag. 52.
liores fuerunt Præsides tempore Diocletiani. Nam
& tunc in Phrygia Christianorum quedam civi-
tas tota, obsidione cincta, flammis deleta est, cum
magistratu & populo universo. Narrat hoc Ense-
bius. Sed & Lactantius libro 5. Aliqui (inquit)
ad occidendū præcipites extiterunt: sicut unus in
Phry-

Phrygia, qui universum populum cum ipso pariter conventiculo concremavit.

PROPE JAM DESOLATA TEMPLA
CÆPISSE CELEBRARI.) Oportet terribilem Christianis terrorem incussisse Plinium, si, quod hic affirmat, verum sit. Sed errat profecto, qui tam facile sibi persuasit, reprimi atque adeo opprimi Ecclesiam Christi posse. Certè & post Plinium in tota Bithynia atq; ora Pontica, fuit ea constantia, ea Christianorum multitudo, ut, quale semen relictum fuerit, facile intelligi possit. Quanquam & sanguis Christianorum semen sit, ut Tertullianus ait. Qualis in Bithynia fuerit Ecclesia Nicena & Nicomediensis: qualis in Ponto, Neocesariensis & Heracleensis: quales Christiani post Plinii aetatem in vicina vel Galatia vel Phrygia, Ecclesiastica historia narrant. Certè non Diocletianus quidem ipse, qui Nicomedia suum palatium habuit, potuit Christianos iis locis exterminare. Neque tamen Plinio fidem non habeo, multos ad idolorum templa conversos esse. Nam & Paulus Apostolus Galatarum turpem jam inde ab initio fuisse ἀποστασίαν scribit. Inter ea, ut plures redeant, consulit Plinius, proponendam redeuntibus spem impunitatis: hoc est, illecebram maximam. Multi Imperatores, non dissimili simulatione clementia, Christianorum animos olim pertentaverunt. Imò verò Maximinus Imp. edictum promulgavit, eos blanditiis esse alliciendos & emolliendos. Plinius tamen

Christia-
norum con-
stantia.

Spes impu-
nitatis ille-
cebra max.

pag. 60.

agit simplicius, & Romano more: & fortassis huc quoque referebat illam XII. Tabularum legem, SANATIBUS IDEM JUS ESTO, QUOD FORTIBUS. In alia causa aut crimine, prohibentur proconsules calamitosorum precibus illachrymari: neq; aut deprecationi aut misericordia locum relinquit severitas juris Romani. Sed alio hic jure utendum esse, putat Plinius.

*l. 19. obser-
vandum §.
i. D. de offic.
praesid.*

AD RESCRIPTUM TRAJANI DE CHRISTIANIS.

HActenus Plinii & relationem & consulta-
tionem, simul & consiliū audivimus. Nunc
Trajani responsum, judiciūq; audiamus. Na-
turā placidus erat & clemens: dictusque etiam
est optimus Princeps. Plinius in Panegyri. valde
eum laudat, quod pro templis excubaret. Sed si nō
fuit profanus, certē fanaticus potius fuit quā
religiosus. Plutarchus ad eum scripsit praecepta
Politica. In iis graviter monet, omnia in Republ.
ad cultum DEI esse referenda. Sed Romani po-
tius volebant ad Remp. referri, atq; accommo-
dari religionem. Trajanus diu vixit Antiochia,
ubi nobilissima erat Ecclesia Christianorum. An
de ea aliquid interea audierit, nescio. Sed profectō
contempsit: ac ne quidem terribili illo, qui tunc
Antiochiam totam concussit, terramotu excita-
tus est, ut de vera religione quicquam cogitaret.
Totus erat in bellis suis Parthicis. Interea quid
de Christianis rogatus responderit, audiamus.

*Trajanus
naturā cle-
mens fuit.*

*Antiochia
nobiliss. Ec-
clesia erat
Traiani
temporib.*

ACTUM

Actus qd.

ACTUM QUEM DEBUISTI.) *Actum* vocat extraordinariam Plinii questionem. Extraordinarium hoc crimen, de quo agebatur, erat. Nulla enim de eo lex certa erat. Trajanus esse etiam debere hoc iudicium extraordinarium; hoc est, magistratum cognitioni & imperio relinquendum esse putat.

*pag. 61.**Christiani non conquirendi.*

CONQUIRENDI NON SUNT: SI DEFERANTUR ET ARGUANTUR, PUNIENDI SUNT.) Tertullianus in Apolog. ait, Trajanum rescripsisse, inquirendos quidem non esse, oblatos verò puniri debere. Eusebius vertit: τὸ χριστιανῶν φύλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσὼν δὲ κολάζεσθαι. Sed plus aliquid habent illa Trajani verba: si deferantur & arguantur. Principiò fuit illud moris Romani, ut nullus sine accusatore condemnaretur. Cicero ipse hoc dixit in Oratione pro Rosc. Amerino. Ceterum posteaquam ordo vetus iudiciorum publicorum mutatus fuit, non semper est expectatus accusator legitimus: & verò ea fuit Christianorum primùm conditio in orbe Romano, ut pauci dignarentur ad eos accusandos descendere: quidam etiam non auderent, præsertim cum audirent, Tiberium comminatum esse periculum accusatoribus eorum, ut supra dixi. Quid igitur? Ceperunt Magistratus ipsi, & præsidēs ultrò in eos inquirere. Nam & tandē sic à Magistratibus fuerunt mandata delictorum, præsertim graviorum, & criminum quæstiones, ut & accusatores & iudices

Judices propè esse viderentur. Marcianus Juris.
 Mandatis (inquit) cavetur, ut praesides, sacri-
 legos, latrones, plagiarios conquirant: & prout
 quisque deliquerit, in eum animadvertant.
 Item Ulpianus; Congruit (inquit) bono & gravi
 praesidi, curare ut pacata atque quieta provincia
 sit: & debet malos homines conquirere. Nunc
 Trajanus videtur Christianos eximere, quia
 neque sacrilegi, neque fures, neque latrones sint:
 neque ut perturbent provincias, committant ali-
 quid dignum publicâ & extraordinariâ inqui-
 sitione. Non liberat eos criminali & legitima ac-
 cusatione: sed si accusator desit, patitur eos im-
 punè latère, neque ad eos vexandos pertinere
 vult mandata de flagitiosis hominibus conqui-
 rendis. Praesidium inquisitioni subserviebant,
 qui dicebantur Irenarchæ & Curiosi: quorum Irenarchæ
 frequens est mentio in libris Juris Civilis. Ta-
 les verò Quaestores, sæpè Lycophantæ & calumnia-
 tores erant. Horum itaque Coriceorum insi-
 diis Christianos eripere, magnum profectò & sin-
 gulare beneficium fuit. Miror itaq; Tertullia-
 num id non agnoscere. Exclamat adversus hoc
 Trajani rescriptum: o sententiam necessitate cõfir-
 sam! Negat inquirendos, ut innocentes: & man-
 dat puniendos, ut nocentes. Parcit, & sævit: dis-
 simulat, & animadvertit. Quid te ipsum cen-
 sura circumvenis? si damnas, cur non & inqui-
 ris? si non inquiris, cur non & absolvis? &c.

“ Praeses
 “ malos
 “ homines
 “ conqui-
 “ rito.
 Pag. 62.
 Christiani
 non inqui-
 rendi.

idem.

Quaestores
 sæpè Syco-
 phantæ.

Hi

*Crimina-
lia judicia
non unius
generis.*

pag. 63.

*Traiani in
Christianos
indulgen-
tia ac leni-
tas.*

Hi aculei Tertulliani fortasse possent retundi, si ingenuè agamus. Medium est quippiam, inter damnare accusatos convictosq, & non inquirere in eos qui delati non sunt. Neq, sanè criminalium judiciorum omnium est una conditio. Sunt quaedam privata, sunt quaedam publica. Et modò ordinaria, modò extraordinaria erant. Itaque & publicorum criminum quaedam esse potuerunt, in quibus Quæstor accusatorem expectare non debeat: quaedam verò, in quibus ordo vetus judiciorum servari posset. Nam & sunt quaedam, in quibus vindicandis ne magistratum quidem expectare sit necesse. Hæc ego discrimina nunc noto, non quòd non sentiam iniquum esse Trajanum, qui Christianos non absolvit, quos nullius criminis convincit: sed quòd rectè velim ejus sententiam intelligi, & sine cavillatione. Sæpè deerat legitimus accusator: multiq, ab accusatione abhorrebant, propter subscriptionis periculum. Ibi securos Trajanus esse vult Christianos. Et verò Tertullianus ipse in eadem oratione, tandem aliquod agnoscit ejus beneficium. Ait enim, eum ex parte frustratū esse leges Romanas, quæ adversus Christianos centorquebantur, cū vetuit inquirei Christianos. Jubebat itaque Trajanus, præfides hic veluti connivere, quos in aliis causis tamen valde curiosos esse volebat. Sanè & in conqui- rendis damnatorum bonis nimiam judicium diligentiam non laudant Rom. leges. Præterea observandum est, hoc Traiani rescriptum eò quoq, pers-

pertinuisse, ut si quis Christianus captus esset, non Christianus
 torqueretur ad socios indicandos: imò ne de iis de sociis in-
 quidem interrogaretur. Quod sanè significare ^{interrogare}
 mihi videtur Tertullianus in Apolog. Ad socios ^{noluit Tra-}
 (inquit) ad conscios inquisitio usque extenditur. ^{jani.}
 Solum Christianum inquiri non licet. Magnum ^{ce}
 rursus in eo beneficium profectò fuit. Statim atq;
 unus aliquis comprehensus Christianus erat, to-
 ta alioqui Ecclesia in periculum vocabatur, ne in
 questionibus eam infœlix reus prodere cogeretur.
 Nam neque observabatur, quod Pius Imp. re-
 scripsit, eum qui de se confessus est, in caput alio-
 rum torqueri non debere: cap. 16. de quæst. In
 Pandectis quoque edictum extat, ut cum Irenar- ^{Irenarchas}
 cha apprehenderint latrones, interrogent eos de
 sociis & receptatoribus, & interrogationes literis ^{pag. 64}
 inclusas atq; obsignatas ad cognitionem Magistra-
 tuum mittant. cap. 6. De custod. & exhib. reor.
 Tàm curiosam inquisitionem in causa Christia-
 norum esse, Trajanus noluisse videtur. Quan-
 quam non ignorem, minimè fuisse semper in hoc
 genere obtemperatum Trajano. Sed Ecclesiasticæ
 historiae id relinquo. Porro ne quis miretur, quod
 hic est. Si deferantur & arguantur, Tertullianum
 dicere, si offerantur: obiter etiam notandum est, Offerre ^{ver-}
 offerendi verbum apud jurisconsultos esse accu- ^{bum 16.}
 satoris, veluti reum sistentis. Sic in Pandectis
 cap. 13. §. ult. De re milit. legimus, desertorem à
 patre oblatum, qui delatus & accusatus à patre
 fuerat, Sic cap. 9. §. 3. De offic. Procons. Sic etiam
 Ce defe-

Deferendi
Verbum. deferendi verbum hic accipere debemus, non ut
delatorem, hoc est calumniatorem (nam tale ho-
minū genus quam audiri noluerit Trajanus, sa-
tis ostendit Plinius in Paneg.) sed ut accusatorem
potius significat. Tertullianus ad Scap. narrat,
quendam præsidem, qui Prudens appellabatur,
missum ad se Christianum cum elogio, dimisisse
scisso elogio, & negasse, sine accusatore se auditu-
rum hominem, secundum mandatum. Hic pri-
mum videtur secutus singulare in hac causa Tra-
jani mandatum. Deinde ius commune, ut elogio
non temere crederet. Nam & ubi omnino accu-
sator non erat necessarius, tamen ex solo statim
elogio reus non condemnabatur. Non esse eo-
rum epistolis credendum, qui quasi damnatos ad
præsidem remiserint: neq; Irenarcharum elogiis,
quia non omnes sint bonæ fidei: sed ex integro
causam cognosci debere mandatum olim fuisse,
Martianus in Pandectis ait. cap. 6. De custod. &
exhib. reor. Hac elogia sive Relationes vocaban-
tur etiam notoria: quæ etsi ad convincendum
statim reum non sufficerent, valebant tamen, ut
reus in ius traheretur, interrogaretur, sæpè etiam
torqueretur, licet alius accusator deesset. Quod
intelligi potest ex nostrorum quoque literis, hoc
est, lege Gratiani Imp. quæ extat Cod. De Accu-
sat. & Augustini Epistola CLIX. & CLX.
At videtur Trajanus noluisse propter solum
elogium, sine accusatore, Christianos teneri &
interrogari. Qua pœna puniendi essent convicti
Christia-

pag. 65.

Elogia &

Notoria

idem quod

Relationes.

Christiani, non exprimit. Tertullianus ad Scap. *Pæna Christi-
anorum.* ait, ab initio mandatum fuisse, ut gladio anim-
adverteretur in Christianos, idq^{ue} suo adhuc tem-
pore observasse presidem Mauritia. Fortasse
ea quoque fuit Trajani sententia: & inter pœnas *Gladii pæ-
na hone-
stior.* capitales, hæc supplicii species minùs infamis,
minùsque seva habebatur. Immanis fuit illa *Neronis fe-
ritas in
Christia-
nos.* Neronis feritas, qui Christianos ferarum tergis
contectos, abs canibus dilaniari volebat, aut cru-
cibus affigi, aut flammis torreret: sicut Corn. Ta-
citus narrat. Sed post Trajanum eadem fuit
sevitia. Crucibus (inquit Tertullianus in Apo-
loget.) & stipitibus impositis Christianos. Un-
guibus deraditis latera Christianorum. Cervices
ponimus: ad bestias impellimur, ignibus urimur,
in metalla damnamur, &c. Item: Sic nos ad
DEUM expansos ungula fodiant, cruces suspen-
dant, ignes lambant, gladii guttura detruncant,
bestie insiliant. &c. Posteriorum temporum
historiam nunc non attingo, in quâ horrenda
hujus generis supplicia leguntur.

ITA TAMEN, UT QUI NEGAVERIT SE *pag. 66.*
CHRISTIANUM, IDQUE REIPSA MA-
NIFESTUM FECERIT, ID EST, SUPPLI-
CANDO DIIS, NOSTRIS, QUAMVIS
SUSPECTUS IN PRÆTERITUM FUE-
RIT, VENIAM EX PŒNITENTIA IMPE-
TRET.) Hic visus est sibi Trajanus valde mode-
ratè & clementer agere. Itaque & ille Præses Æ-
milianus ingratum vocat Dignysium Episcopum
Christianum: qui tale beneficium Valeriani Imp.

non agnosceret, neque eo uti vellet. Praesertalem conditionem vocat *πρὸς τὴν καὶ φιλανθρωπίαν* Imperatoris. Sanè non solent crimina pœnitentibus remitti: neq; ulla est ordinaria pœna deprecatio. Nam, ut olim ille dicebat: *Ecquis nocens esse poterit, si negare sufficiat?* ita dici etiam posset: *Ecquis damnari nocens poterit, si pœnitere sufficiat?* Scipio sanè in quadam seditione militari, contentus supplicio eorum, qui seditionis duces fuerant, reliquæ multitudini pepercit, inquiens: *Quod ad vos universos attinet, si erroris pœnitet, satis superque pœnarum habeo.* Livius lib. 28. *Ceterum si propius consideremus, quæ sit indulgentia Trajani, nullam vim intelligemus esse potuisse Ecclesiæ magis inimicam. Et qualis tandem est pœnitentia, quam exigit? Cùm Asiæ proconsul Polycarpo minitaretur, sese bestiis illum esse obiecturum: hanc etiam addidit conditionem, εἰ μὴ μετάνοιῃς. Sed quid ad hæc constans reus? αἰμετὰ θεῷ (inquit) ἡμῖν ἢ ἀπὸ τῶν κρείττωνων ὅτι τὰ χεῖρω μετάνοια· καλὸν δὲ μετὰ τίθεσθαι ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ὅτι τὰ διγχα. Sic enim est in epistola Ecclesiæ Smyrnenfis. Extat etiam apud Eusebium lib. 7. c. 11. vetus epistola Dionysii episcopi Alexandrini, qui tempore Cypriani vivebat. In ea narrat, sibi rem fuisse cum Emiliano quodam praeside, qui hanc impunitatis conditionē proponebat, secutus literas suorum Imp. si reus oblivisceretur eorum quæ contra naturam sunt (sic enim religionem Christianam notabat) & ad ea quæ*

Polycarpi
constantia.

Emilia-
nim praes.
pag. 67.

ea quæ secundum naturam sunt, reverteretur, hoc est (ut interpretabatur) adoraret Deos Romanorum: Dionysius respondit, se Deum suum deferere non posse, nec velle. Præses urgebat, ut saltem cum ea coleret & alios Deos: se quoque hac conditione contentum fore. Verum ne illud quidem impetrare potuit. Ceterum nunc observemus, non esse sola inficiatione contentum Trajanum, neque verbis fidem habere. Vult illius, quam exigit, pœnitentiæ testimonium, extare: Sacrificando (inquit) diis nostris. Ecclesia quæ à lapsis populi. Contrà verò, Ecclesia à lapsis populi. pœnitentiā veram, hoc est, abs peccato ad pietatis studium conversionem exigens abs iis, qui lapsi erant & dicebantur, veniāque postulabant, exigebat etiam solennem, & homologesim, & publicam ejus actionem, ac veluti consignatam testificationem animi pœnitentis. Sæpè etiam chirographo illos suo obstringi volebat, ut indicat Tertullianus contra Praxeam. Ceterum ut ad diluendam religionis Christianæ suspicionem postulat Trajanus sacrificium coram idolis: sic Plinius, ut & Christo malediceretur, & imago quoque Trajani adoraretur, postulabat. Præses ille Asia, qui Polycarpum vexabat, cum Cæsaris imago deesset, imperavit, ut per ejus fortunam reus juraret: sicuti alii præsides volebant, ut per Principis genium juraretur, cum testimonium requirerent repudiata religionis Christianæ. Et qui paulò post Lugduni Christianos exagitabant, in primis hoc urgebant, ut rei per nomina idolorum jurarent. pag. 48.

410 AD EPISTOLAM XCVIII.

Iusjurand. Quod certè ut facerent, qui revera Christiani
est species erant, cogi non poterant: sicut etiam Tertullia-
cultus di- nus & Arnobius testantur. Meminerant, quod
vi. olim docuerant Prophetae, in iurejurando inesse
 quandam divini cultus speciem. Sanè Tertullia-
 nus ad Scapulam, cum narrat, praesides saepe
 multa dissimulasse & condonasse, scribit, quen-
 dam qui Asper vocabatur, cum Christianum
Asper Chri- modicè vexasset, & statim dejectum esse videret,
stianum tre- non compulisse, ut sacrificium faceret. Dimisit
pidantem ergo jam trepidantem atq; labantē, neq; quod hic
dimisit. Trajanus praescripsit, exegit. Et verò post tempo-
 ra Trajani non tam fuerunt morosi praesides: hoc
 est, cum vix impetrare, aut tormentis etiam ex-
 torquere possent, ut reus uno verbo se negaret esse
 Christianum, fuerunt saepe contenti vel minima
 inficiatione: visique sunt sibi, cum eam expressis-
 sent, triumphare. Dabant etiam confesso diem
 ad deliberandū, etsi is profiteretur nolle se pra-
 terea deliberare. Quid dicam, Diocletianum
Diocletiani edicto etiam precepisse, ut non solum terrore coge-
edictum. retur reus ad sacrificandum: sed & veluti obtor-
 to collo ad aram pertractus, per vim adigereur?
 Certè Marcus Antoninus, cum edictū pro Chri-
 stianis suum, quod postea proponemus, ederet,
 nominatim vetuit, ne praesides tale aliquid tenta-
 rent, aut caperent: eis μετάνοιαν (inquit) μὴ
 μετὰγειν.

SINE AUCTORE PROPOSITI LIBELLI,
 NULO CRIMINE, LOCUM HABERE DE-
 BENT.)

BENT.) *Quæ conceptio & formula libelli accusatorii, quæ inscriptio atq; conscriptio esse debeat, Paulus in Pandectis ostendit c. 3. de accusat. Sed auctoris profectò, hoc est, accusatoris, vel ejus qui dat libellum, nomen in primis inscribi atque subscribi debere cõfirmat. Et Ulpianus lib. 7. de officio Proconsulis, scribit, cùm alicui crimen obijcitur, precedere debere in crimen subscriptionẽ. Idque inventum esse, ne facile quis profiliat ad accusationem, cùm sciat inultam sibi accusationem non futuram: cap. 7. De accus. Cùm ergò in criminibus non solum accusator nomen suum profiteri, sed se etiam debeat sua manu obligare, ad subeundam calumnia pœnam, si calumniari videatur: meritò hîc rejiciuntur libelli sine auctore, cùm famosi magis quàm accusatorii videantur; & indicent, scriptorem, qui latitat, esse calumniatorem: Cur enim alioqui palam accusare nõ audet?*

pag. 69.

H A C T E N U S Trajani de Christianis judicium audivimus. Sulpitius Severus scribit, cum, Severo discùm tormentis & questionibus nihil in Christianis morte aut pœnâ dignum invenisset, se viri in eos ultrà vetuisse. Sed quid is jusserit, vetueritve, ex eo ipso cùm audiam, quid Sulpitius hîc narret, nihil moror.

A Sulpitio
sensio.

F I N I S C O M M E N T A R I I

Franc. Balduini in Epistolas Plinii &

Trajani de Christianis.

SEQUUNTUR CETERA
COMMENTARIOLI C. R.
IN EPISTOLAS PLINII
& Trajani.

Ad Epistolam XCIX.

Nuntiat Plinius Trajano, & ad salubritatem, & ad ornatum ac decus civitatis Anas-
trianorum magnopere pertinere, ut flumen
ad latus longissimæ plateæ porrectum (quod iam
ob spurcitiem veriùs cloacæ mereatur nomē quàm
fluminis) contegatur induc-
to fornice. Id ergo faciendi
licentiam petit ab Imperatore, promittens
simul sibi curæ fore, ut pecunia operi illi suppedi-
ret. Notandum hîc, Magistratui dandam ope-
ram, ut & ornatui atq; elegantie, & salubritati
civitatum consulatur, remotis aut saltem conte-
ctis illis quæ ei officiunt; qualia sunt quæ tetrum
spirant vel exhalant odorē, velut Mephitis alius,
& ornatui operum & ædificiorum publicorum.

FLUMEN NOMINE QUÀM RE) Sic sæpè
Demosth. aliq; opponunt, λόγῳ μὲν, vel ὀνόμα-
τι μὲν, ἔργῳ δὲ. &c.

Cloaca.

CLOACAM FÆDISSIMAM.) Ulpia-
nus l. i. D. de Cloacis. Cloacam describit locum
cavum, per quem colluvies quædam fluat. Et
mox: Cloacæ, inquit, appellatione & tubus & fi-
stula

stula continetur. Et inferius: Cloacarum refectio P. Fl. refectio) ad publicam utilitatem spectare videtur. &c.

NE DESIT QUICQUE PECUNIA.) Quasi dicat, quæ est nervus rerum gerendarum, sine quo nihil eorum, quæ necessaria sunt, efficere potest, ut est apud Demosthenem.

Ad Epistolam C.

R *Escribit Trajanus permittere se, ut flumen, Amastriana civitatis salubritati officiens, contegatur: nec dubitare de fide ac diligentia Plinii, de procuranda pecunia illi operi necessaria.*

RATIONIS EST.) id est, Ratio hoc suadet, εὐλογόν ἐστι. Ad eundem modum & jurisconsulti sæpè loquuntur: vid. Marcianum in l. 48. his verbis. §. 2. D. de hered. instit. sic & Modestin. in l. 22. eum qui, D. de donat. summa æquitatis est. &c.

DETECTA.) Ald. & Schurer. legunt, intecta.

CERTUM HABEO.) ut alibi passim, ita Traiani hic quoque apparet, quantum de Plinio fiduciam fiducia de habuerit Imperator.

Ad Epistolam CI.

S *Olebant Senatores & Magistratus Romani votorum præinitio anni, & iurjurandum solenne mittere, & imp. nuncvotorum nuncupationes facere, pro salute & incupatione.*

*Tertullia-
nus locus il-
lustris.*

columitate Principis: ut ex Tacito lib. 16. & ibid. Comment. Lipsii discimus. Idemque & Christianos factitasse (proculdubio sequentes praecepta Pauli 1. Tim. 2. & Rom. 13. & 1. Petri cap. 2.) discimus ex illustri hoc loco Tertulliani in Apolog. c. 30. Nos pro salute Imperatorum Deum invocamus æternum, Deum verum, Deum vivum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malunt. Sciunt, quis illis dederit Imperium: sciunt quis homines, quis & animam: sciunt eum Deum esse solum. Et inferius paulò: Illius enim est ipse (Imp.) cujus & cælum est, & omnis creatura. Inde est Imperator, unde est & homo antequam Imp. Inde potestas illi, unde & spiritus. Illuc suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, deniq; sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, quæcunque hominis & Cæsaris VOTA sunt: hæc ab alio orare non possumus, quàm à quo scio me consecuturum. Huiusmodi igitur vota Plinius quoque nunciat Imperatori pro ipso fuisse & persoluta, & suscepta sive nuncupata à provincialibus pariter, & commilitonibus, quasi quoddam certamen pietatis ac devotionis decertantibus, præ-
empto

eunte ipso Plinio tanquam & Proconsule & augure. Solutio pertinet ad vota praterita: nuncupatio ad nova, seu quæ futurum tempus respiciunt. Solitos autem suscipere vota die 3. post Cal. Januarias, testatur Gajus in l. 233. si caluitur. §. 1. D. de verb. sig. quod eleganter dicunt Arcad. & Honorius votis communibus felicem annum aperiri, l. un. C. de oblatione votorum. lib. 12. ubi habetur, simul offerri solitam Principibus unam libram auri in 72. solidis obryziatis, sive obryzatis. Sunt vero obryzati solidi, qui constant ex mero & purissime cocto auro, ex quo possit inauratio fieri, ut docet Cujac. ad l. ult. C. de vet. num. potest. De votis vide etiam Isaac Casaubon. Not. in Spartiani Adrianum pag. 89. ubi simul reprehendit Theodorum Balsamonem, qui Vota ridiculè putat græcæ originis esse, dicta ἀπὸ τῶν βοτῶν, ἢ δευβαίων. *Voti etymon ineptum.* Illud notabile est, etiam Impp. ipsos pro Republ. solere vota suscipere. hinc in panegy. Mamertini Vota Imp. legimus de Maximiano Herculeo: Vidimus te, pro Republ. Cæsar, eod. die pro Republ. & vota suscipere, & conjuncta debere. Quod enim optaveras in futurum, fecisti continuo transactum, ut mihi ipsa Deorum auxilia, quæ precatus eras, prævenisse videaris, & quicquid illi promiserant, antè fecisse. &c.

CURANTE.) Fortè legendum est, certante, significantius sive ἐμφολῶς πρὸς. Conjecturam meam adjuvat epist. 53. (al. 60.) supra, qui eadem certarunt pietate.

UT TE REMQUE PUBL. FLORENTEM.)
*Quasi dicat, quorum salus invicem nexa junctaq;
 est: nam Reipub. incolumitas nititur incolumita-
 te Principis. Rege incolumi mens omnibus una
 est, inquit Virgil. 4. Georg.*

EA BENIGNITATE QUAM MERUI-
 STI) *Significat se salutem quasi meritis Plinii
 debitam poposcisse. Quid autem est, quod homo,
 quantumvis excellens, de DEO promereri queat,
 cujus gratia ac meritis est preventus, & se suaq;
 omnia, quanta quanta sunt, debet? Quid enim
 habet homo quod non acceperit? ut ait Apostolus.
 Ita tamen sapè etiam sanctissimi quique Ecclesie
 Doctores loquuntur, ut meritorum faciant men-
 tionem, in petitione alicujus beneficii.*

*Sanctitas
 Imperato-
 rum.*

PRÆCIPUA SANCTITATE.) *Inter
 virtutes Imperatorias meritò primam facit san-
 ctitatem: quam & Sex. Aurelius Victor requirit
 hac nobili sententia: Duo sunt quæ ab egregiis
 Principibus expectentur; Sanctitas domi, in ar-
 mis fortitudo, utrobiq; prudentia. Hinc & ipse
 Plinius suprâ epist. 1. Imperatorem sanctissimum
 appellavit.*

CONSEQUI.) *Ald. & Schurerius legunt
 obsequi.*

Ad Epistolam CII.

Gratam acceptamq; habet votorum solutio-
 nem & nuncupationem, & in ea dulcem con-
 spira-

spirationē atq; consensionē provincialiū & com-
 militonum, de qua superiore epistola nuntium ei
 pertulerat. Et nota decorum in eo servatum, q̃ Princeps
 non agit hoc nomine gratias, sed tantum appro- non temerē
 bat vota. hac enim Imperatori a subditis debent gratias agit
 tur, qui cum ea suscipiunt ac solvunt, nō tam gra- pro iis que
 tam ineunt à Principe, quā crimine flagitiō- sibi à sub-
 que vacuos se prestant. jectis debē-
 tur.

Ad Epistolam CIII. & seq.

Eiusdem argumenti sunt hæc duæ epistolæ, cum
 epist. 53. & 54. quæ aliās sunt 60. & 61. su-
 præ, de celebrato videlicet solenni religione die
 Imperii à Trajano suscepti. Eò igitur recurrendū.

Ad Epistolam CV.

Latinos Junianos fuisse quandam libertorum
 speciem, ex Institutionibus notum est, §. li-
 bertinorum. tit. De Libertinis. & ex tit. C. de
 Lat. Libert. toll. Eorum autem Jus patrona-
 tus morte patroni non exstinguebatur, sed perinde
 ut servorum dominium poterat aliis legari. Erat
 enim Latinorum libertorū cōditio servis quā
 liberis hominibus similior: quare ad civitatem
 Romanam per manumissionem non pervenie-
 bant. Sic igitur cum Val. Paulinus amicus Pli-
 nii testamento reliquisset ipsi plurimum suorū La-
 tinorum jus, Plinius modestè hac epistola petit
 ab Imperatore, ut tribus saltem ex eorum numero
 dec

dei ius Quiritium, quia pro pluribus hoc petere non ausit, ne abuti benignitate sui Principis videatur. Notanda est ex hac epistola insignis sententia. Quanto pleniorē in nos experimur indulgentiam magnatum, tantō modestius eā uti debemus, tantoque magis cavenda est nobis omnis species impudentia, quā notari solent homines nimium petaces.

Ad Epistolam CVI.

UT semper annuit Imperator Plinii precibus, ita & libertis Junianis ipsi legatis tribuit ius Quiritium, probans honestissimum Plinii propositum consulendi ipsorum commodis. neque hoc tantum, sed & pluribus idem se daturum pollicetur, quandocunque Plinius etiam pro ceteris idem petierit. Habemus hic memorabile exemplum & in Imperatore & in Plinio. In illo, ejus quod dicitur: homo liberalis causas dandi cogitat. In hoc; Plus sapē impetrare modestam ac verecundam petitionem, quā impudentem petacitatem, quo offendi solent, quibus importuna & nimis crebra preces sunt molestae.

UT SCIAS.) Hae absunt ab edit. Aldi & Schurerii.

REFERRI IN COMMENTARIOS.)

In Cōmentarios re-
ferre.

De Commentariis Principum dixi ad epist. 96. supra.

Ad

Ad Epistolam CVII.

P Accius Aquila centurio libello complexus fuerat desideria sua de statu filiae suae (id est, ut jus civitatis Rom. consequeretur beneficio Principis) hunc enim statum filiae ex sequenti epistola intelligimus patris libello comprehensum fuisse; quem libellum rogatu patris Plinius Trajano mittit, plenus bonae spei de impetrando illo jure quod petebatur.

DURUM PUTAVI NEGARE.) *Iusta negare durum.* Iusta enim petentibus non debet denegari assensus aut suffragium.

QUANTAM SOLERES MILITUM *Indulgens* PRECIBUS PATIENTIAM HUMANI- *Insp. mili-* TATEMQUE PRÆSTARE.) Hoc facile ap- *tem obse-* paret v. lex l. i. D. de test. milit. ubi dicitur Tra- *quentem* janus exemplo Nervæ patris sui plenissimam in- *facit.* dulgentiam in milites contulisse. Ita faciendum est Imperatori, qui obsequentem vult habere ad imperata militem. Ea tamen indulgentia nihil derogat severitati in delinquentes, & militarem disciplinam violantes.

Ad Epistolam CVIII.

S Ignificat Trajanus Plinio, se Aquilam voti compotem fecisse, dato filiae ejus jure civitatis, super quo ei mittat libellum rescripti: qui tamen hodie non extat.

Ad Epistolam CIX.

Protopraxia est jus seu privilegium, quo unus ex creditoribus aliis cōcreditoribus antepontur in exigendis debitis. Glossar. vet. Privilegium, πρῶτον πρᾶξια. Privilegium, πρῶτον πρᾶξια. Id jus sive privilegium cum à Proconsulibus quibusdam Plinii antecessoribus concessum fuisset civitatibus Bithynia & Ponti, sed breve atq; infirmum Plinio videretur, providentiam auctoritatēq; Imperatoris implorat, & advocat, ut perpetuum quoddā & generale super hac re constituat, quod deinceps in universum observetur. Pertinet hac & seq. epistola ad tit. D. de privilegiis creditorum, qui in quibusdam libris à tit. de rebus auctorit. iudicis possidendis, separatur.

BREVIA TAMEN ET INFIRMA SUNT.)
Quia Proconsules non habent potestatem concedendi privilegia.

ROGO, DOMINE, RESCRIBAS.) De hac formula dixi suprā epist. 37.

Ad Epistolam CX.

Imperator respondet superiori consultationi in hanc ferè sententiam: Se non posse circa protopraxian civitatum aliquid universè statuere, sed inspiciendum esse, quid juris sive privilegii unaqueque habeat; eo enim porro quoque ut ipsam debere in exigendis ante alios creditores debitis suis:

suis. Si qua sit civitas, quæ tali privilegio non gaudeat, ei se nullum tribuere velle cum injuria privatorum. Notandum Principi ex hoc Trajani rescripto, ut privilegia habentibus conservanda sunt, ita non habentibus non esse danda in alterius injuriam, ne quidem si de utilitate reipub. agatur. Eisi enim magnus est reipub. favor, is tamen ad alienam injuriam porrigi non debet. Nam beneficia Principum etsi latissimè interpretanda sunt: l. 3. D. de constitut. Principum. tamen in alterum iniqua esse non debent. l. 43. ex facto. in fi. pr. D. de vulgari & pupill. substit.

QUO JURE UTI.) *De formula jurisconsultis frequentissima: Hoc jure urimur: dixi ad l. contractus. De Reg. Juris.*

EX QUACUNQUE CAUSA REIPUB. DEBEBUNTUR.) *Sive ex locationibus agrorum publicorum, vel aedificiorum publicorum sive ex venditionibus, sive ex aliis causis. Reipub. nomen hic quoque, ut Respub. ab infra epistola proxima, abusivè tribuitur Civitati, ut alias monui. Sed jure quo utimur hodie, etiam civitates Reipub. nomen habent.*

EX LEGE CUJUSQUE ANIMADVERTENDUM EST.) *Hoc est, inspicendum κατὰ μέγεθος cuiusque civitatis ius, quo gavisa est hactenus. nam καὶ ὅλα nihil definiri potest. Similiter infra epistola 114.*

SI VERÒ NON HABENT.) *Lego: sive*
non

non habent. planè hoc suadet, imò cogit, clausula quæ præcessit : nam si ve habent privilegium. &c.

Ad Epistolam CXI.

Pulcra & juridica est epistola hæc, ut & sequens, quod ex earum argumento intelligitur. Commune Amisenorum ante 20. annos ex publico donaverat Julio Pisoni quasi quadraginta millia denariorum, consentiente Bule & Ecclesia, id est, De curionibus & Populo : & quidem hanc donationem fecerat ob bene merita, remunerationis causâ. Post lapsum 20. annorum Ecdicus sive Defensor civitatis illius (quem & Syndicum aliàs dicimus) à donatario illam pecuniam revocabat coram tribunali Plinii Proconsulis. Fundabat suam intentionem actor in mandatis Principis Trajani, quæ pro se allegabat. Illis enim prohibitas esse donationes ex publico factas. Ideoq; reum accepta teneri reddere. Depulsio sive exceptio Rei erat: I. Se quoque plurima in rempubl. contulisse, ut ita non simplex & mera, sed remuneratoria hæc fuerit donatio, ex qua civitas donans non sit facta pauperior, sed quæ vices gratas rependerit jure naturæ debitas, ut est in l. 25. sed et si. §. consuluit. D. de hered. petit. Multa autem habet singularia donatio antidotalis, præ simplici ac mera. II. Se ferè omnia bona sua in rempubl. erogasse, ut proinde, si hac remun-

nera-

neratione privandus esset, liberalitate suâ inops fieri periclaretur, cōtra l. 19. l. 30. l. 49. & l. 50. D. de re judicata. cum similibus. III. Prescriptione temporis nitebatur: Quod jam 20. anni effluxissent post illam donationem. Cū igitur tanto spatio temporis nulla sibi facta esset controversia, ne nunc quidem fieri debere. IIII. Si cogere-
tur accepta reddere, omnem suam dignitatem, quam haberet reliquam, omninò eversum iri. quod quàm triste atque acerbum futurum esse bene merite de republica, nemo non intelligat. V. Poterat fortasse & hac uti defensione, quod multo ante illud Trajani Edictum perfecta fue-
rit hac donatio, & proinde non revocanda. Sed cur hanc exceptionem omiserit, causam illam esse puto: Quia Edictum nominatim etiam præ-
teritos casus comprehenderet. Alioquin, ut no-
tum est, leges futuris dant formam negotiis, non ad præterita extenduntur, ac jam terminata; nisi hoc ipsum voluerit atque expresserit legislator. l. 7. C. de legibus.

In re igitur tam dubia Plinius differendam sibi causa cognitionem ac decisionem existimavit, eamque ad Imperatorem referendam.

Ecdicus.) Malè Ald. & alii, Medicus. Ecdicus idem cum Syndico, quem Latini Defen-
sorem civitatis dixerunt.

424 AD EPISTOLAM CXI.

400000. DENARIORUM.) Quantum hæc faciant, vide apud Matihæum Hostum, De Re numaria.

BULE ET ECCLESIA.) De Bule & Bulentis dicam infra epistola 113. Ecclesia hic, ut apud Demosthenem & alios oratores ac historicos grecos, est concio seu populus. Inde nomen à paganismo transiit postea in usum Christianismi, de congregatione ceteriq; fidelium, imò & edificio locòq; Christiani conventus usurpatum. Marcellinus ferè conventicula vocat.

UTEBATURQUE.) Catan. nitebaturque: quòd præfero ut significantius.

TOTAS FACULTATES EROGASSE.)
Donatio omnium bonorum an valeat. Donatio totorum bonorum an valeat, à jurisconsultis quaesitum est. De qua Quaestione videndus And. Tiraquell. ad l. si unquam. C. de revoc. don. & Giphani noster ad Cod.

PRO MULTIS.) Scilicet in rem pub. à se erogatis impendiis, quibus ferè omnia sua bona exhausisset. Cataneo non assentior, pro multis exponenti à multis, nempe Senatu & populo.

INTEGRAM COGNITIONEM.) *& integra res.* Hoc est, intactam. Sic jurisconsulti sæpè, re integra, rebus integris, omnibus integris. &c. quib. formulis utuntur, cum significare volunt, nihil dum geri coeptum, nihil secutum esse. &c. Dixi nonnihil ad l. contractus. D. de Regul. Jur.

Ad

Ad Epistolam CXII.

Humanitatis plenissimum est hoc Trajanæ rescriptum pro Julio Pisone, & omnib. similiter periclitantib. Ait enim Imp. Quamquam cavetur mandatis, ne donationes pecunie pub. fiant: tamen hæc ad futuros potius casus pertinere quam ad præteritos; aut si omnino etiam ad præteritas donationes referri debeant, tamen ad eas fortè, quæ non multò antè sūt factæ; non etiam ad illas, quæ longo antè tempore, v. g. X. vel XX. annos. Tales enim donationes non facilè revocandas, aut in irritum deducendas esse. Addit præclaram rationem sui rescripti: Quia ut maxime pecunie publice consultum cupiat Imp. tamen non minus etiam hominibus cujusq. loci consultum velle, & cavere, ne multorum securitas subruatur: Quod futurum esset si semel, & quidem, jam olim, perfectæ donationes rescinderentur, & rerum dominia ferè semper essent incerta, quod esset bono publico adversum. l. 1. D. de usurpat. Notandum hic, quod etiam alibi Imp. ex præterito nihil novandum censet. vide infra epist. 116.

LARGITIONES EX PUBLICO FIERI, *Donatio pecunie pub. prohibita.*
MANDATA PROHIBENT.) Notanda hujusmodi mandata Principum, de donatione pecuniarum publicarum prohibita. Et merito. Quia donare est perdere. l. 7. filius f. in pr. D. de donat l. 3. D. de SC. Maced. l. 25. sed et si. §. 11. D. de hered. pet. Administratoribus autem civitatum,

sicut & tutorib. & aliis rerum alienarum procuratoribus, non est concessa perditio vel dissipatio, sed administratio. Pertinent hæc ad tit. D. de administrat. rerum ad civitatem pertinentium.

*In Irritum
Vindicari,
deduci, re-
vocari. &c.*

IN IRRITUM VINDICARI.) Usuatus est, In irritum deduci, vel revocari. Impp. Diocletian. & Maximinian. (quorum Rescripta solent esse elegantissima) dixerunt etiam, ad irritum revocari: in l. pen. C. de restit. milit.

NON MINUS ENIM HOMINIBUS.) Huc pertinet simile dictum Divi Hadriani, in l. 7. cum ratio, D. de bonis damnat.

Ad Epistolam CXIII.

NON est novum, ut, qui ad aliquam dignitatem seu munus quodpiam, vel in corpus atque collegium certum primò adsumuntur, pro ingressu seu introitu aliquid dent priorib. qui in eo collegio jam sunt: v. g. si quis adsocietur curia, schola, militia, sacerdotio. &c. vid. l. pen. §. pen. & ult. (ubi Cujac. pro onera, restituit, honoraria) D. de leg. 3. Cujac. ad l. 7. C. de prox. fact. scri. ni. lib. 12. In Novel. 6. hæc vocantur ἐνφαιστικά, hoc est, insinuativa, sive Insinuationes, ut vetus Interpres transtulit, quæ solvuntur à Clericis Constantinopolitanis, de quibus est etiam Novel. 56. & Novel. 123. Sic igitur & in Buby-

nis ac Ponticis civitatibus quibusdam receptum fuit, non quidem ex lege Pompeja, sed partim ex consuetudine, partim ex Edicto procons. Anicii Max. ut novi bulenta seu decuriones pro introitu aliquid darent, alii singula millia denariorum, alii bina millia. quod paulò obscurius indicat idem Plinius etiam suprà epist. 40. (aliàs 48.) Cùm autē nihil certi hac in re custodiretur, Plinius Imp. consuluit, (ut in rebus dubiis solenne ipsi fuit, & quod in mandatis habuit facere) petens rescribis, quidnam certi velit Trajanus circa introitum Decurionum observari. Atq; hoc est hujus epistolæ argumentum.

LEX POMPEJA.) Legis Pompeja de Magistratibus, muneribus & honoribus, etiam alibi de Magistratibus in his epistolis mentio fit, ut suprà epist. 80. aliàs 83. & infrà epist. 115.

QUI IN BULENÀ CENSORIB. LEGUNTUR.) id est, adsciscuntur, cooptantur: hoc est, qui bulenta decuriones creantur. Notandum hic I. Non tantum Romæ potestatem legendi Senatores ac removendi, seu prateriendi eosdem si indigni viderentur, penes Censores fuisse; verum etiam in civitatibus provincialibus. II.

Notandum, multa vocabula græca originis usu adeò frequentata fuisse illo ævo, ut quasi Latina viderentur: ut hic Bule, & Bulenta: ut pro Latinis alibi latralipta: alibi, Dianome: Heterie: frequenter elastica. &c. Monui & suprà. Sic vice

versâ plurima sunt vocabula Latina originis, quæ Græci scriptores usu fecerunt sua, & quasi nova moneta percusserunt. de quib. alibi proprium instituo tractatum.

SED IIS QUOS.) Ita Ald. & St. Rectius Catan. iis. Verbum huic nominativo respondens est, intulerunt. Sed Daviva iis nihil est quod responderet.

Supernumerarii
Decuriones. **Advocati.** **Advocatus.**
Supernumerarium
ADJICERE.) hi supernumerarii decuriones dici solent: sicut & supernumerarii advocati dicuntur, qui extra legitimum advocatorum numerum sint adsumpti. Atque hi sunt qui à Plinio nostro alibi dicuntur, bulenta additi beneficio Trajani. Vide suprâ epist. 40. aliâs 48. itiq. Caubaon. in Notis, quas H. Stephan. editioni adjecit, utinam uberiores.

Inferre pec. **JUSSIT INFERRE.)** hoc paulò antè dixit, dare pecuniam. Inferre fisco vel arario aliquam summam usitatissimè dicunt Jurisconsulti & Imp. in ll. Pand. & Cod. vide Lexica.

Dispicere. **DISPICIAS.)** Sic alibi hoc verbo utitur.

CERTUM ALIQUID.) Quod in universum ac perpetuum obtineat, maneat, observetur ab omnibus, & in qualibet civitate pro introitu inferatur.

Bulenta. **BULEUTÆ.)** Eod. vocabulo utitur Modestinus, (qui multa de Jure Græco scripsit) in l. 22. D. de curator. & tutor. dat. in qua unica lege quater hoc nomen occurrit: καὶ οἱ μὴ βουλευταὶ

τῶν βουλευτῶν πασὶ χειροτονοῦνται ὑπὸ τοῦ ἑπὶ τοῦ πολεμικοῦ, ὡς περ καὶ βουλευτὰ τοῖς μὴ ἐκ βουλευτῶν. Sic Justinianus Novellam suam 101. inscripsit περὶ βουλευτῶν. quod rectè vet. Interpres vertit, de Decurionib. Nam & Trajanus epistola proxima vocat decuriones, qui hîc Plinio sunt Buleutæ.

Cujus factis dictisque debetur æternitas.) de *Æternitate principum* non repetam alibi observata. vid. suprâ ad Epist. 42. aliâs 50. Notandum hîc Principi, cum facta dictâq; ipsius excipiens fama tradat commendâq; æternitati, sive bona sive mala sint: dandam potius operam, ut bonam famam benedictis & benefactis sibi colligat, quam malam. Vido Georg. Buchanan. Dialog. De jure Regni.

Ad Epistolam CXIII.

Rescribens Trajanus superiori consultationi de introitu à novis bulentis seu decurionib. inferendo, ait, de hac re in universum nihil posse definiri, sed uniuscujusque civitatis legem servandam esse, idq; tutissimum fore. Addit tamen, hoc servandum esse discrimen, ut illis, qui invitati creentur decuriones, parcatur, & potius qui sponte se offerunt ad decurionatum, dare teneantur introitum.

IN UNIVERSUM À ME NON POTEST STATUI.) Nota, difficile ac pericul. s. m. esse in politicis, universè ac generaliter aliquid definire. In univers. quid statuerem difficile est.

Eod. pertinet regula furis, qua dicitur omnis definitio periculosa esse: vix enim esse, ut subverti non possit. l. 202. omnis definitio. D. de Reg. juris.

SEQUENDUM CUJUSQUE CIVITATIS LEGEM.) hanc lectionem præfero alteri: *Gracismus. sequendam.* Sequendum legem, gracismus est, similis illis: *Pœnas in morte timendum. Lucret: Et, Senatores accipiendum est eos. &c. Ulpian. in l. ult. de Senatoribus. & plurimis aliis, de quibus alibi ago. De re ipsa, meminerimus hanc regulam: Tutissimum est sequi legem cujusque civitatis & receptam consuetudinem. de qua Sententia copiosius dixi supra ad Epist. 21. (aliàs 31.)*

SCILICET ADVERSUS.) Puto legendum, Sed adversus. Error scripturæ natus ex notis.

QUI INVITI FIUNT DECURIONES.) atqui omnes possunt inviti ad decurionatum, ut & alia munera, cogi. Vide Platonem & Symmachi Epistolas: qui quidem disputant, melius committi magistratus refugientibus atque invitis, quàm petentibus & ambientibus.

Magistratus invitis committuntur rectè.

UT EROGATIO CETERIS PRÆFERATUR.) hæc verba apud me quidem obscura sunt: quæ tamen Cataneus ita interpretatur: ut minùs graventur in pecuniarum illatione, quàm decuriones spontanei.

Ad

Ad Epist. CXV. & CXVI.

Legis Pompejæ de magistratibus supra quoque mentionem habuit Plinius epist. 80. aliàs 83. Eiusque plura fuisse capita, hic in fine significatur, quæ utinam exstarent! Sed unum atque alterum caput ex hac ipsa epistola peti aut colligi potest: Ut I. Bithynicis civitatibus cives, quos volent, sibi adscribere permissum esto, dummodo non sint civitatis alienæ extra Bithyniam. II. Censoribus jus potestâsque esto, ob certas causas e senatu quem ejiciendi. Super hoc igitur capite legis natam dubitationem Plinius ad Imperatorem perscribit, cum ipsi non liqueret, quid Censoribus, à quibus consulebatur, responderet; Essentne cives alieni Senatu ejiciendi, nec ne? Significat autem simul Trajano, quanta esset secutura perturbatio per multas Bithyniæ civitates, in quibus fuerant plurimi in Senatum cooptati cives alieni, posteaquam illa pars Legis Pompejæ in desuetudinem abierat.

Respondet Imp. collaudans primum hesitationem Plinii, cum iustam habuerit dubitandi causam. Deinde hoc ostendit temperamentum ad rem expediendam: Ne quid innovetur ex præterito, quantumvis contra legem factum: proindeque ut, Buleutæ qui sunt, maneant: In futurum autem, ut lex in usum revocata observetur. Magno ere hæc non solum ad jus civile pertinent, verum etiam

ad Po-

ad Politicam prudentiam augendam. Si enim observato juris rigore animadvertat quis nimia secutura incommoda & rerum perturbationem, equitas suadet, ut publica tranquillitati aliquid condonetur, nec omnia ad vivum rescantur. Similis est disputatio l. 3. Barbarius Philippus. D. de officio prætor. De qua C. L. Hotoman. in illust. Quest.

QUIBUS DE CAUSIS È SENATU à CENSORIB. EJICIANTUR.) Notissimum est ex historia Romana, Censoribus fuisse potestatem; Senatu movendi & notandi sequioris vite homines. Nec in urbe solum hoc fiebat, sed etiam in provinciis: quod vel hic locus satis ostendit. Idem etiam in Senatum legendi jus habebant. vid. sup. d. Epist. 80. aliàs 83.

NIHIL DE CIVE ALIENO CAVETUR) Fateor verbis Legis de hoc nihil cautum fuisse; attamen sententiâ legislatoris procul dubio etiam hic casus comprehendebatur. Nam qui vetat, civem aliene civitatis adscisci in civitatem, & adscitum contra legem jubet ejici ex numero civium, is multò minus vult talem in Senatum legi, & lectum jubet ejici. Cui enim civi esse non licet in aliqua civitate, ei multò minus Bulente seu Senatori seu Decurioni in eadem esse conceditur. Nisi fortè quis dicat, Multa non permittuntur quidem fieri; facta tamen contra legis prohibitionem non rescindi, sed tenere: Item, Casum omissum

missum habendum esse pro omisso: Ideoq; dignum vindice Imperatore nodum hic incidisse.

AN EJICERE DEBERENT EUM QUI ESSET ALTERIUS CIVITATIS.) *Ejicere scil. è Senatu. Notanda hac questio est, quam non satis convenienter resumere videtur Imp. in suo Rescripto his verbis: An legerent in Senatum aliarum civitatum, ejusdem tamen provinciæ, cives? De eo enim Censores Plinium non consuluerant.*

BULEUTAS.) *De Buleutis, & similibus origine quidem græcis, at crebro usu Latinis vocabulis supra dixi.*

EA PARTE LEGIS, QUÆ JAM PRI- *Lex com-*
DEM CONSENSU QUODAM EXOLEVERAT.) *sensu exo-*
Consensu scil. tacito. Julianus in l. 32. de quib. lescit.
in fin. D. de legib. Rectissime illud receptum
est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed
etiam tacito consensu omnium per desuetudinem
abrogentur. Trajanus j. in rescripto suo vocat
longam consuetudinem usurpatam contra legem.
Vix autem fingi aut cogitari potest desuetudo
legis, quin simul adsit quoque consuetudo, legis
sanctioni contraria; de quo jurisconsulti expli-
cant ad d. l. 32. de quibus. Notandum quoq; hic.
Non solum totam legem exolescere ac in desue-
tudinem abire, sive, ut cum Festo loquar, in anti-
quum morem reduci posse, verum etiam partem
legis aliquam, reliquis in usu manentibus. Ni-
mirum quia quod est jus de toto quoad totum,
idem

434 AD EPISTOLAM CXVI.

idem jus est partis quo ad partem, arg. l. 76. quæ de tota. D. de Rei vindicat.

Ad Epistolam CXVI.

MERITO HÆSISTI.) *Justam habuisti dubitandi causam. At si quis sine ulla justa dubitandi causa tamen hesitet, is ad l. Domitius. remitti debet.*

LEGIS AUCTORITAS.) *quam si sequeremur præcisè, ejiciendi essent, qui contra eam fuerunt cives adsciti.*

LONGA CONSUETUDO USURPATA CONTRA LEGEM.) *Eleganter Constantinus Magnus in l. 2. C. quæ sit longa consuet.*

CONSUETUDINIS USUSQUE LONGÆVI NON VILIS AUCTORITAS EST, VERUM NON USQUE ADEO SUI VALITURA MOMENTO, UT AUT RATIONEM VINCAT AUT LEGEM.) *Quam sententiam totam invertit Feudista Obertus de Orto, lib. 2. Feud. tit. 1. Legum (inquit) Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, ut usum vincant, aut mores. Non caret hæc sua emphasi verbum usurpata. videtur enim sic accipiendum, ut apud Ulpianum in l. 13. injuriarum. §. ult. D. de injur. Usurpatum tamen & hoc est, tametsi nullo jure, &c.*

LEX POMPEJA OBSERVARETUR.) *scilicet tota, etiam in illa sui parte, quæ exoleverat,*

rat, sive in desuetudinem venerat. Nota, Leges quandoque senium pati, sive etiam deliquitum quoddam: sed absterso senio in usum revocari. Qua de re dixi in prolegomenis Novellarum Justiniani. cap. 3.

MULTA NECESSE EST PERTURBA- Scandalē
RI.) Nota, quedam etiam sine jure vel contra Citādicane
jus facta interdum toleranda esse, ne majus scan- sā quadam
dalum & confusio consequatur, si rescindantur, toleranda
convellantur, atque ad irritum revocentur. Fa- sunt.
cit huc insignis disputatio, l. 3. D. de offic. præ-
tor. de qua & Fr. Hotoman. adeundus in Il-
lust. Quæst.

Ad Epist. CXVII. & CXVIII.

QUatuor ferè ob causas in Bithynia (ut & in aliis plurimum provinciis) solenne erat distribuere sportulas: I. Ob sumptam virilem togam Sportula-
(quod fiebat ab ephebis anno ætatis XVI.) II. rum causa.
Ob nuptias. III. Ob susceptum magistratum.
IIII. Ob dedicationem operis publici. Jam dubitatio oboriebatur Plinio in provincia sua administratione proconsulari; Quatenus permittenda esset invitatio & sportularum distributio, ne modum excedens (nam sæpè ultra mille hominum vocabantur) in speciem Dianomes incidere, quam intelligimus fuisse interdictam.

Rescri-

Rescribit Imp. collaudans hanc Plinii non in-
tempestivam sollicitudinem, ejusq; prudentia
rem omnem temperandam permittit, cui & alia
plurima, quæ ad formandos provincialium mores
pertinebant, se relinquere significat. neq; enim
omnia præceptis ac regulis universalibus compre-
hendi possunt, ut quasi ex commentariis sapiat
Magistratus, & omnia ex præscripto, agat. Pru-
dentia, quæ est *ᾠδὴ τὰ κατὰ δέξασα*, in consilium
adhibenda erit. Usquequaque sapere oportet. Id
erit telum acerrimum, ut vetus agebat Poëta.

Virilem to-
gam sume-
re.

VIRILEM TOGAM SUM.) faciebant hoc,
ut agebam, anno ætatis XVI. Vid. Joan. Rosini
Antiquitat. Rom. lib. 5. c. 32.

Nuptias
facere.

NUPTIAS FACIUNT.) Usurpatur hæc
formula duobus modis: cum de ipsa pompa &
solemnitate nuptiali, quæ palàm fit: tum de *συμ-
στά*, cum nova nupta novusque maritus in cœ-
tum conveniunt, ut cum Ausonio in Periochis
Homericis loquar. De sportulis autem nuptialib.
sepè est apud Symmachum: ut lib. 4. epist. 14. &
55. & lib. 5. epist. 24. & lib. 9. epist. 77. 88. & 98.
Cumq; maxima hominum caterva cupide spor-
tulis inhiantium convolare soleret, (quæ a vidi-
tate etiam sui temporis nobiles laborasse significat
Ammian. Marcellin. lib. 14.) hinc fiebat, ut
magna vis pecunie in eam distributionem insu-
menda esset: sicut Apulejus Pudentillam suam in
Apologia multò omnium doctissima, scribit quin-
quaginta millia nummum in eam rem erogasse.
Quocirca

Quocirca multi, ut hosce immanes sumptus, qui in urbibus & magna celebritate hominum occasione sportularum nuptialium faciendi erant, in villas suburbanas secedentes, ibi nuptias facere malebant. Vide Franc. Juret. doctis. Miscellan. ad Symmach. lib. 4. Epist. 55. & CL. Coll. nostri Scip. Gentilis Commentar. in Apolog. Apuleii pag. 417. & seq. Uterque hunc etiam Plinius nostri locum laudat.

TOTAM BULEN.) Sic vocat ordinem Decurionum. De bulentis dixi supra. Bule, i. ordo
Decurionum.

VOCARE.) Invitare, ad sportulas scil. percipiendas. Vocationes quam sèpe à Latinis auctoribus posita sint pro Invitationibus, docet in Plan- tinis Questionibus suis Janus Gulielmius. Vocare.

ROGO SCRIBAS.) De hac formula consulentib. usitata, dixi supra.

SICUT ARBITROR, NON IMPRUDENTER.) Malim ita distinguere (arbitror non imprudenter.)

PRÆSERTIM EX SOLENNIBUS CAUSIS) Sumptuosus
regula.
Quales nimirum sunt quatuor illæ superius com- memorata. Notanda hic est regula faciendorum sumptuum: Quæ semel ferè tantum fiunt, aut cer- tè rarissimè, in ea magnificè sumptu facere oportet, nec quicquam parcere, ut sordium speciem ac suspicionem omnem effugias.

CONCEDENDUM JUSSI INVITA- TIONES.) Primum non dissimulabo, venisse mihi in mentem, pro jussi, posse legi, esse. Deinde

Gracismus. noto hic Gracismum, concedendum invitationes: cui similes erat supra epist. 114. Sequendum cujusq; civitatis legem puto, quanquam ibi & altera lectio est: sequendam. Exempla talis Gracismi (quo imprimis & Lucretius delectatus est) alibi notamus plura.

Dianome. IN SPECIES DIAMENES.) Catanens legit, Diameries. Sed probo CL. Casauboni feliciss. restitutionem: Dianomes. atque ita deinceps & in hac & in seq. epistolis legamus. Est autem Dianome (Διανομή) distributio. Sed Diamone, esset commemoratio, Διὰ μνη. Diameria, Διὰ μοιρία, partitio. idem quod Διὰ μερσπορς.

IN NUMERO MODUM EXCEDIT.) Dum scil. sæpè mille, vel etiam plures homines invitantur.

Viritim. QUASI PER CORPORA, NON VIRITIM.) Eleganter hæc duo opponuntur, per corpora sive classes vocari & sportulas capere: & viritim, pro numero scilicet capitum seu personarum. Jurisconsulti non valde dissimiliter solent opponere in successione & divisione bonorum, viritim, & in stirpes factam divisionem. Paulus lib. 4. Sent. tit. 8. Sed si duorum fratrum sint liberi, non in stirpes, sed in capita hereditas distribuitur, scilicet ut pro numero singulorum viritim distribuatur hereditas. Quanquã hæc [scilicet ut pro num. &c.] glossam sapere ejus quod dixerat Paul in cap. her. distr jam olim in editione Sent. illa

rum monui. In fragmentis vet. 7 C. à P. Pithæo editis, tit. 16. pro viritum, corruptè legebatur virium. quod Clariss. Hotoman. Illust. Quest. 14. mutare tentabat in marium. Male, meo iudicio, qui puto, omninò retinendum, viritum: sive Pauli ipsius ea verba sint, seu alicujus glossatoris & interpolatoris. Opt. Glossar. vet. exponit τὸ viritum, κατ' ἀνδρῶν, καὶ ἐν αὐτοῖς ἑκάστῳ.

Ad Epist. CXIX. & CXX.

DE Iselasticis certaminibus dubitationem geminam Plinius ad Trajanum refert. Una est, Deberine incipiant Athletis certaminum illorum victoribus premia sua inde usque à die coronationis: an verò ex die εἰσελάσεως, hoc est, quo in patriam sunt inducti? Altera est hesitatio, An debeantur ipsis opsonia seu premia pro agone, antequam is agon, quem vicerunt, Iselastici jure privilegioque à Trajano donaretur?

Respondet Trajanus, ad priorem quidem dubitationem, Non à die victorie & coronationis, sed à die Invectionis premia incipere debere. Ad alteram, Opsonia retrò non deberi athleticis, qui victores extuerint certaminum, antequam ea Iselastica beneficio Principis fierent. Occurrit etiam simul objectioni, quam athlete movebant. Illi enim sic argumentabantur: Non datur nobis obsonium pro illis certaminibus,

quæ desierunt esse Iselastica, posteaquam vicimus. Ergo æquum & conveniens est, dari nobis pro iis quæ Iselastica esse cœperunt, postquam vicimus. Sed hoc negat Imp. quicquam eos juvare posse. Nam neq; revocantur & auferuntur (inquit) athleticæ ea quæ antea perceperunt cōmoda; nō auferuntur inq; ab ipsis percepta, postquam conditio certaminum est immutata, hoc est, posteaquam Iselastica quæ erant, per meam legem non Iselastica facta sunt. Intelligimus hinc, Trajanum non modò quædam certamina, quæ Iselastica prius non erant, fecisse Iselastica, hoc est, tali privilegio gaudere iussisse; verum etiam ex contrario quædam Iselasticorum numero exemisse, ut non amplius Iselastica essent.

ATHLETÆ.) Pertinent hæc ad melius intelligendam l. 4. athletas. D. de his qui not. infam. aliæque furis civilis loca.

Iselastica certamina. EA QUÆ PRO ISELASTICIS CERTAMINIB. CONSTITUISTI.) scil. præmia, commoda, ἀθλα: unde & nomen athletic factum, si non potius à certamine ipso. Utrumq; enim ἀθλα vocabulum denotat, & certamen, & præmium. Sed unde dicta sunt certamina Iselastica? Non dubium, quin ἀπὸ τῆς εἰσελαύσεως, quod significat Invehi: & proprium est verbum hieroniarū, ut explicat eruditiss. Casaubonus apud Athenæum lib. 15. cap. 17. & in notis ad Histor. August. scriptores, in Spartiani Adrianū propè fin. ubi simul restituit vet. Inscriptionem
*Casauboni
 elogium.* saxo

saxi Melpha eruti: CONSTITUTORI SACRI
 CERTAMINIS SELASTICI. Legendum
 enim, ISELASTICI. Notum est iis, qui P.
 Fl. juris nostri saltem inspexerunt, compendium
 illud scribendi usitatissimum, ut extrema sylla-
 ba vel litera una alteraque è precedente dictione,
 sit in legendo iteranda sub initium sequentis vo-
 cabuli. Idem hic quoque in ista Inscript. faciendum.
 Sic εισελαστικός ἀγών etiam reperitur in versibus
 Sibyllinis: μέγας γὰρ ἀγών εισελαστικός ἔσται. quod
 hemistichion etiam Adrian. Turnebus adducit
 lib. 1. Adversar. cap. 19. ubi hunc ipsum Plinii
 nostri locum breviter explicat. Sic εισελαύνειν di-
 citur Rex aliquis, quando in urbem magnificā
 cum specie ac pompa basilica invehitur. Wann
 er seinen Eintritt oder Einzug helt. Sic de stre-
 nuis in pietatis studio athletis loquens, eodem ver-
 bo utitur Justinus Martyr epistola ad Zenam
 & Serenum. οἱ μὲν εισελάσωντες εἰς τὴν ἡγαπη-
 μένῃ πόλιν τὰ πατρὸς, γέρας αἰδίων μετὰλήψον-
 τυ. Quibus opponit segnes & ignavos in hoc cer-
 tamine: τοῖς δ' ἀποθήσεται ἄλγ' τῆς ἐνταῦθα τευ-
 φῆς (ita recte restituit Casaubonus, pro τρωφῆς)
 τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἀπολαύσεως μὴ μετὰ λαμβά-
 νειν. Cujus praeclari loci indicium debetur duobus
 illis Clarissimis Galliarum luminibus, quae modò
 nominavi. Vide quoque de Hselasticis Pet. Fabri
 Tolosani Agonistica: ubi & hanc Plinii Epist.
 laudat quidem, sed eam non satis explicare vide-
 tur. Et Cujac. ad Novel. 53. parte 4. Sacra, in-

Casaubon
 emendatio

quit, sunt commoda, ex sacris certaminibus, quæ
 & εἰσελασικά dixerunt quidam. Et plenius ad
 Tit. C. Quæ res, pig. oblig. poss. in Paratitlis:
 Præmia (inquit) sacra consistebant in annonis,
 obsoniis, pensitationibus, quæ athletis nobilibus,
 pro incepta victoria de publico totâ vitâ præsta-
 bantur, à die, quo in suam civitatem invec̃ti fu-
 issent (quæ ex re εἰσελασικά dicuntur, non per por-
 tam civitatis, sed disjecta muri parte, ut Sue-
 tonius scribit in Nerone.

CORONATI.) Corona Hieronicarum non
 erant unius generis. Nam Olympia qui vicissent,
 in coronabantur oleastro:

qui Pythia, mali frondibus:

qui Nemea, pini:

qui Isthmia, apii.

Vide Anthologia Græc. Epigram. Tmemate
 1. Et Alexand. Neapolitan. lib. 5. Genial. dierum.

PATRIAM INVECTI. Et mox: IN-
 VEHIPOSSINT.) Eodem Invehendi verbo
 usus est de athletis etiam Vitruvius procæmio
 lib. 9. Nobilibus athletis (inquit) qui Olympia,
 Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Græcorum
 majores ita magnos honores constituerunt, uti non
 modò in conventu stantes cum palmâ & coronâ
 ferant laudes, sed etiam cum revertantur in suas
 civitates, cum victoriâ triumphantes quadrigis
 in mœnia, & in patrias invehantur, è réque publi-
 ca perpetua vita constitutis vectigalibus fruan-
 tur. Sed quid est quod Vitruvius ait, Eos inve-

hi inmoenia? Respicit ad morem illum priscum, quo solebant disiectâ muri parte, non per portas *Muri parte* *dejecta, non* *per portas,* *invehebantur* *viatores,* *sacrorum* *certaminum.* *Quod sic interpretatur Plutarchus: quia* *existimarint, eam civitatem nō magnopere mu-* *ris indigere, quæ tam fortes ac strenuos haberet* *cives, qui in certaminibus sacris victores extitis-* *sent. Tales enim urbi defendenda sufficere posse* *sua virtute, etiamsi moenia nulla haberet.*

EGO CONTRA SCRIBO ISELASTICORUM NOMINE, ITAQUE EORUM VEHEM. AD DUB.) Vix est ut vitio careat hac lectio. sensu certè caret ipsa, aut ego.

DEBEBANTUR.) sensus poscit legi, debebatur. Atque ita video esse in Catanei editione.

DUBITATIONEM MEAM REGERE.) Sic & alibi Plinius petit sæpius rescripto Imperiali se dubitantem hesitantemq; dirigere.

BENEFICIA TUA INTERPRETARI IPSE DIGNERIS.) Et meritò: non solum *Interpretatio benefici-* *ciorum suo-* *rum est* *Principis.* quòd quisq; optimus sit suorum verborum interpretas, sed etiam quòd Imperatoris sit, beneficia sua interpretari. l. 43. Ex facto quæritur. in pr. D. de vulg. & pupil. subst. ubi Paulus respondit: Beneficia principalia ipsi Principes solent interpretari. Nec tamen per id excluditur etiam interpretatio jurisconsultorū. Nam & hi beneficia Imperatorum interpretari possunt: & latissimè quidem debent ea interpretari. l. 3. D. de constitut. Princ. Sic & Legum interpretatio, *quamvis*

quamvis dicatur sapissimè Imperatori conventire: l. ult. C. de Legib. l. 2. §. 21. C. de vet. jure enucl. Novell. 143. in pr. non tamen aliena est prorsus à munere jurisconsulti.

Videri, Ver-
bum sen-
tentia,

MIHI VIDETUR.) Sic & sup. epist. 31. utitur Imp. verbo modestissimo, quod erat judicium in sententia proferenda: Sibi videri: cum quidem posset pro auctoritate rescribere, Ita se velle, Ita jubere, Ita statuere. Sed fugit opt. Princeps illa præfracta verba, quæ putabat Tyrannica libidini ac potentia potius, quam suæ clementia convenire. De iudiciis quod dixi, notum vel ex Ciceronis Academicis, notavitq; & Duaren. & Cujac. Cui simile est, quod etiam testes, de rebus quas compertas habebant sensu aliquo corporeo, tamen modestiæ causâ dicere solebant, se arbitrari. Quam modestiam majorum valdè commendat Cicero in orat. pro M. Fontejo.

ΕΙΣΕΛΑΣΕΝ.) Cur maluit Imp. græco verbo uti, cum idem potuisset dicere Latine: In-
vectus est? An quia significantius est Græcum Latino? An quia vim ponit in ipso Iselasticonum etymo? quasi dicat, Iselastici agones dicti sunt ὁ δὲ τὸ εἰσελάσσειν; Ergo eorum præmia nondum debentur, cum nondum quis εἰσελάσσειν, ut maximè jam vicerit, & coronam reportarit, & publicè quoque per vocem præconis sit victor proclamatus.

Ad Epist. penult. & ult.

Cum uxori Plinii Calpurnia, cognita morte sui avi Fabati, necessarium & subitum iter suscipiendum esset ad invisendam ac solatio erigendam amitam, quæ obitum sui patris lugebat: maritus eam diplomatis ad eam profectionem necessariis instruxit, non expectata voluntate Trajani, quòd tempus nō ferret, ut morā aliquā interpositā diplomata ipsi prius à Principe impetraret. Hoc suum factum Plinius apud Trajanum excusat, partim argumento necessitatis (quæ legem non habere, & ferrum frangere vulgò quoq; dicitur) partim celeritate, quæ pium officium omnibus modis promovendū, maximè cōmendet, partim denique fiduciā indulgentiæ Imperialis, quæ non fuerit diplomata Plinii uxori denegatura. Illud quoque non parum facit ad excusationem, quòd antea nemini Plinius diplomata concesserit, nisi in rem Caesaris. Neque tantum se ita, ut jam dixi, excusat Plinius, sed simul etiam gratias Imperatori agit, quasi hujus beneficii auctori.

Rescribit Trajanus, Rectissimè Plinium fecisse, dum uxoris piam profectionem celeriter adjuverit diplomatibus; neque aliter eum facere debuisse, nisi perdere voluisset gratiam officii, quam ei celeritas & opportunitas conciliabat. Sicut autem totus ferè hic liber ostendit, quanta in gratia fuerit Plinius apud Trajanum: ita &

446 AD EPISTOLAM CXXI.

hae duae postremae epistolae clarissimum praebent argumentum summi favoris, quo Imperator Plinium fuit complexus.

Servatio, i.
observatio.

SERVATIONEM.) usitatus est compositum, Observatio.

NECESSITAS RUPIT.) quasi dicat, quae non habet legem, & durum telum dicitur. *σὴν πρὸς τὸ ἀνάγκη. Videantur proverbium Erasmi.*

Gratiam
officii au-
get celeri-
tas.

OFFICII GRATIA IN CELERITATE CONSISTIT.) Similiter Imp. in epist. seq. celeritatem dicit augere gratiam adventus. De his sententiis nonnihil commentatus sum ad epist. 7. (alias 22.)

Gratitudo.
Cic. sup. ad
epist. 6.

PARUM GRATUS TIBI FORE VIDEAR, SI DISSIMULASSEM.) Hic obiter notanda est gratiarum actio Pliniana. Notandum quoque hic latens noema: Qui dissimulat beneficium, parum gratus videtur. Et merito. nam ut recte viri docti admonuerunt, Gratitudo ex veritate & iustitia constat. Veritas est agnitio & confessio beneficiorum quae acceperis. Iustitia remunerandi studium complectitur. Qui hac negligit, ingratus est, & secundum Sophoclem Ajax, indignus nomine viri boni.

SERÒ FECISSEM.) Interea enim dum à te diplomata ad me perferri potuissent, amissa fuisset opportunitas profectionis, quam accelerari plurimum intererat pietatis. Illud postremo hic notandum, Plinium Proconsulem uxorem suam secum in provinciam duxisse. Pertinet hoc ad l. 4.

§.2. proficisci. D. de off. procons. & legat. ubi ait, *Melius quidem esse, ut proficiscatur Proconsul sine uxore: posse tamen etiam cum uxore proficisci: dummodo sciat, si quid deliquerint uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, ab ipsis maritis rationem & vindictam exactum iri, idq; ex SC. Cotta & Messala Cos. facto. Quò etiam faciunt disputata à Cicerone Epist. illa nobiliss. ad Q. Frat. quæ est in ordine prima, & Verrina 4.*

Uxoris delicta quando præstet maritus.

DIPLOMATIBUS, QUÆ OFFICIO TUO DEDI.) *Intelligere debemus, Plinio in sa. provinciam Bithyniam eunti data ab Imp. diplomata, quibus ad omnes incidentes necessitates & officii sui partes obeundas uteretur.*

INTENTIONI.) *scil. uxoris tuæ, quæ erat, Intentionem quàm celerrimè posset, ad amitam suam pervenire, ut eam in luctu, quo affligebatur morte sui parentis, consolaretur.*

FINIS COMMENTAR.

C R

in Epistolarum Plinii librum X.

COMMENTARIOLUM
in Rescripta Trajani ex Pandect.

Cod. & Inst. collecta, separatim dabo.

INDEX RERUM ET VERBORUM,

quæ in Plinii ac Trajani Epistolis, earumque
libro Commentario continentur, &
explicantur.

Numeri ad paginas Commentarii
referuntur.

A.

<i>Accusatorii libelli</i>	349	<i>Ædes sacra quo potiss. loco con-</i>	
<i>Accusatio requirit inscriptionem</i>		<i>stituenda</i>	195
<i>in crimen</i>	321	<i>Ægyptiorum privilegium.</i>	79
<i>Accusare non sufficit: oportet et-</i>		<i>Ægyptus distributa fuit in</i>	36.
<i>iam probare crimen</i>	346	<i>nomos.</i>	84
<i>Accusatrix Philosophi Furia pri-</i>		<i>Ærarii Saturni praefectura.</i>	52
<i>ma</i>	215	<i>Æstus gravis, causa februm.</i>	
<i>Achaia, vera illius & mera Gra-</i>		116, 118.	
<i>cia laus</i>	181	<i>Ætatis juvenilis & senilis diffe-</i>	
<i>Actoris & rei dispar est conditio</i>		<i>rentia.</i>	291
<i>in litigando.</i>	274	<i>de Ætate legitima magistratuum,</i>	
<i>Actoris tergiversatio manifestam</i>		262. & seq. item 272.	
<i>arguit calumniam.</i>	280	<i>de Æternitate Principis.</i>	183, 419
<i>Actorum rescissio à Senatu fa-</i>		<i>Æterna urbs, i. Roma.</i>	185
<i>cta.</i>	203	<i>Æternum nihil est in orbe quic-</i>	
<i>Administratores rerum alienarum</i>		<i>quam.</i>	139
<i>non debent donare, sed admi-</i>		<i>Affectus nostri duobus modis di-</i>	
<i>nistrare illas.</i>	425	<i>cuntur.</i>	70
<i>Admonitiones peritiorum quam</i>		<i>Agapa Veterum Christianorum.</i>	
<i>sint utiles.</i>	79	296, 334.	
<i>Adolphi Occonis Med. August.</i>		<i>Agones quinquennales.</i>	256
<i>Numismatum opus.</i>	235	<i>Alexandri Magni memorabile</i>	
<i>Adoptio à Vitrico facta.</i>	69	<i>responsum, Olympiadi matri</i>	
<i>Advocatorum partes quæ fuerint</i>		<i>datum.</i>	340
<i>apud veteres.</i>	280	<i>Alexandrinorum privilegium.</i>	79
<i>ad. publicis consistit orna-</i>		<i>Alexandrina civitatis jus prius</i>	
<i>mentis.</i>	238	<i>impetrare oportebat, quam qd</i>	
		<i>posset civis Rom. fieri.</i>	77
		<i>Alimenta</i>	

I N D E X.

<i>Alimenta qui negat, necare Vi-</i>	<i>Animosissime comparasse.</i>	181
<i>detur.</i>	<i>Annulorum signatoriorum usus</i>	
224	<i>creber apud Romanos.</i>	352
<i>Alioquin, i. αὐτως.</i>	<i>Antelucani conventus Veterum</i>	
239	<i>Christianorum.</i>	330
<i>Alumni, iidem qui ὀρεπτοί.</i>	<i>Antichristus persecutionem ex-</i>	
224	<i>ercebit sub finem seculi.</i>	356
<i>Ambitio cognata magnis inge-</i>	<i>Antinomia solutio.</i>	150
<i>niis.</i>	<i>Antiquum non semper dicitur</i>	
187	<i>ratione temporis, sed sæpè ra-</i>	
<i>Amicitia quò Vetustiores, eò me-</i>	<i>tionem dignitatis ac pretii.</i>	112
<i>liores</i>	<i>Antonia Maximilla Plinio ne-</i>	
61	<i>cessitudine juncta.</i>	75
<i>Amicitia Vetustate crescit cari-</i>	<i>Ant. Benbellona de Godentiis cõ-</i>	
<i>tas.</i>	<i>mentar, in Edict. Diocletiani</i>	
290	<i>Et Maximiani contra Chri-</i>	
<i>Amicus amici commodum suis met</i>	<i>stianos.</i>	364
<i>ipsius præfert.</i>	<i>ἀπαίδες seu improles erant in-</i>	
291	<i>capaces relictorum sibi in te-</i>	
<i>Amici Veteres optimi</i>	<i>stamenti.</i>	297
390	<i>Apamea Bithynia oppidum an-</i>	
<i>Amici Imperatorum dicebantur</i>	<i>conomiam habuit.</i>	191
<i>eorum consilarii</i>	<i>Aposphragisma quadriga in an-</i>	
86, 117	<i>nulo.</i>	253
<i>Amicorum amici communes</i>	<i>Apostata proprie qui sint.</i>	343
291	<i>Apostatarum nominis abusus ta-</i>	
<i>Amicitias quid firmissimè copu-</i>	<i>xatur.</i>	344
<i>let.</i>	<i>Apostatis non prodest pœniten-</i>	
299	<i>tia.</i>	ibid.
<i>pro Amicis laborare Et obligari</i>	<i>Apotheosis seu Deificatio Imp̃p.</i>	
<i>honestiss. est.</i>	<i>Romanorum.</i>	83
57, 60	<i>Appellare Casarem.</i>	276
<i>Amisenorum civitas libera, Et</i>	<i>Apuleius miles.</i>	244
<i>αὐτονομία utens.</i>	<i>ἀπερονόητος. h. e. expositus.</i>	228
295	<i>Aqueductus Nicomediensis.</i>	168
<i>Ammiani Marcellini locus cum</i>	<i>Aquilex, alias Librator.</i>	169
<i>Versu Iuvenalis collatus.</i>		
340		
<i>Amnianus Marcellinus, quam-</i>		
<i>vis paganus, tamen æquus</i>		
<i>Christianis censor fuit.</i>		
339		
<i>Amor timore Valentior ad obti-</i>		
<i>nendam quod Velis.</i>		
282		
<i>Amplissimus ordo.</i>		
56		
<i>Anacolutha crebra sunt etiam</i>		
<i>apud bonos auctores.</i>		
137		
<i>Animo majore, seu Animosius</i>		
<i>quid aggredi.</i>		
181		
<i>Animosior emptor. Animosè li-</i>		
<i>ceri,</i>		
181		

I N D E X.

*Area Vacua, χολαζών τό-
πῳ.* 239
Archippi Philosophi historia. 204
*Fl. Archippus accusator Dionis
Prusensis.* 274
*Architectus seu Redemptor ope-
ris, de damnis in opere sua cul-
pâ datis, & de inanibus sum-
ptibus tenetur,* 170
Architectonica Epistola. 238
*Arctissimum Vinculum. Arctis-
sima familiaritas.* 141
*Aristotelis pblema discutitur, quâ
fiat, & paupertas (καὶ αὐτὸς πρὸς
ὁποποῖαν) malit bonorū vi-
rorū, q̃ improborum esse comes
atq; contubernalis.* 106. & seq.
*Arnobii sententia de religionis
coactione.* 352
*Ars qualibet requirit sollicitudi-
nem.* 74
*Artifices Româ accersiti in pro-
vincias* 179
*Artifices eò mittere, unde accersi
solent, praposterum est.* 182
Artificum emulatio. 178
Affertiones in iudiciis liberalibus
 227, & 228.
Atturatio. Atturare. 324
Audienda utraq; pars. 215, 279
*Augur interpretes Iovis atq; inter-
nuntius Ciceroni.* 110
*Auguratus, hoc est, collegiū Au-
gurum, & el Sacerdotum: Item*
*Augurandi scientia & disci-
plina, seu Auguratio.* 109,
 & seq.

*Augustus XX, ætatis anno consul
factus,* 272
Augusti Cas. Edictum. 262
Αὐτάρκεια commendatur, 182
*Authenticum exemplo opposi-
tur.* 240

B.

Basilica 174
Benlagen. 205
*Beneficium quò celerius, eò gra-
tius est.* 78
*Beneficia nova libenter adinven-
nire & conferre debet bonus
Princeps, non tantum ante se
ab aliis concessa servare &
confirmare* 210
*Beneficia Principum latissime in-
terpretanda,* 217
*Beneficia prius percepta aliquan-
do faciunt audentiores, ali-
quando etiam timidum ad pe-
tenda nova,* 60
*Beneficia nimis crebra ac pmi-
scuè concessa evilescunt,* 302
Beneficiarii qui. 134. & seq. 144
Vid. & Cujac. ad Novell. 13
*Bessarion Card. suam Bibliotheca-
cam donavit Reip. Venetæ* 276
*Βήμα, Tribunal. Βημαλικὴ ἡ-
μέρα.* 277
*Bibliotheca Prusæ publicè extru-
cta à Dione,* 276
in Bibliothecis collocata statua 218
*Boni Viri sæpe numero sunt pau-
Bontas Principis.* 50. (peres 105
Bonitatis consuetudo 101
 ex Bo-

I N D E X.

ex Bono viro nequam, & contra,
fieri potest. 206
Bosporana legatio 228
Bule, i. curia. 276, 424, 437
in Bule a Censoribus legi 427
Buleuta, id est, Decuriones, 428
& seq.
Buleuta additi beneficio Traiani,
id est, quos Imp. super legiti-
imum Decurionum numerum
adjecerat, 178, 428
Byzantinorum mos mittend. quo-
tannis legatum ad Imp. &
Mæsia præsidem tantum salu-
candi causâ. 188

C.

C. pro G. positum perperam, 220
Culigula quam ex levi causa con-
sulibus magistratum abroga-
rit, 293
Calliæromi, fugitivi Pacori Re-
gis, curriculum vitæ, & varia
fortuna, 244
Calphurnia, uxoris Plinii, do-
tes, 8
Calumniatorum vetus pœna ta-
lio hodie morib. sublata est. 322
Caperem magistratum. 273
Capita legum sæpè erant plu-
ra, 269
è Carcere fugiens. 205
Carere prole felix infortunium
est, 308

Carissimi ab Imperatorib. sala-
tati. 117
Caritate & benevolentia potius
quam armis septum esse oport-
et, 282
Carmen dicere vel canere Chri-
sto, 331
Casauboni laus. 239, 257, 314,
 440.
Casauboni emendationes Plinia-
nae laudantur, & approbantur.
 103, 126, 147, 178, 441.
Catanei error, 270
Catanei interpretatio loci obscu-
ri, 430
Cataractæ. 219
Cavea theatrica, 174
Cavere rectè oportet eum, qui pe-
cunias publicas accepit feno-
ri. 200
ex Causa, 236
in Celeritate multum sæpè est mo-
menti positum ad res geren-
das, 220
Censores & legebant magistra-
tus & removebant, non solum
Romæ, sed & in provinciis
427 & 432.
Census Senatorius. 65. & 66. De-
curionum. *ibid.*
Centesima usura quæ, 200
Centum viralia iudicia, 14
Centum virales causæ turparæ
pleræq; & exiles à Plinio di-
cantur, cum tamen alibi pro
magnis & gravibus habeantur. 37

Cert.

I N D E X.

<i>Centesima usura qua</i>	200	<i>Christophori Coleri conjectura de</i>	
<i>Certamen pietatis inter subditos</i>		<i>lectione Plinii.</i>	173
<i>ergo principem, quis ei plura</i>		<i>Chrysippo Philosopho statua col-</i>	
<i>Et maiora optet bona.</i>	198	<i>locata Asii.</i>	218
<i>Cernere hereditatem.</i>	256	<i>Chrysostomi sententia de religio-</i>	
<i>Cætus illiciti sedulo prohibendi</i>		<i>nis coactione.</i>	356. & seqq.
<i>sunt.</i>	296	<i>Cibus promiscuus Et innoxius</i>	
<i>Χαρενλισμός.</i>	189	<i>Christianorum.</i>	335
<i>Christianorum Veterum innocen-</i>		<i>Cicero Augur fuit.</i>	109, Et 110
<i>tia Et simplicitas Veneranda</i>		<i>Circumcidere, h. e. minuire sum-</i>	
<i>ipsis hostibus.</i>	303	<i>ptus.</i>	189
<i>Christianismi Veteris simplicitas</i>		<i>Civis esse cui non licet alicubi, mul-</i>	
<i>Veneranda etiam ipsis paga-</i>		<i>tò minus Decurio in illa ci-</i>	
<i>nis.</i>	335. & 339	<i>uitate fieri potest.</i>	432
<i>Christianorum cibus promiscuus</i>		<i>Civium Roman. privilegia.</i>	319
<i>Et innoxius.</i>	335	<i>Civitatis ornatus Et dignitas</i>	
<i>de Christianorum innocentia te-</i>		<i>consistit in adificiis.</i>	138
<i>stimonium Plinii πᾶσι τοῖς</i>		<i>Civitas non deformanda rui-</i>	
<i>δοχῆς ἀξιό.</i>	338	<i>nis.</i>	238
<i>Christiana relig. dilatio.</i>	341	<i>Civitatis ius non temerè conce-</i>	
<i>Christiana religio quàm iniquis</i>		<i>dendum quibusvis, Et quare.</i>	
<i>præiudiciis Et vocabulis præ-</i>		<i>69, 77, Et 78.</i>	
<i>gravata damnatâq; à sapien-</i>		<i>Civitatis Romana ius discrimi-</i>	
<i>tissimis Viris Plinio, Suetonio.</i>		<i>natur aliquando à Iure Qui-</i>	
<i>Tacito. Et c.</i>	396, 397	<i>ritum.</i>	101
<i>Christiani quot quantorūq; sce-</i>		<i>Civitates parva Et imbecilles ob-</i>	
<i>lerum insimulati à paganis</i>		<i>noxia sunt iniuriis.</i>	258
<i>fuerint.</i>	333	<i>Claudiopolitanorum causa agi-</i>	
<i>Christiani aliquando fidem ab-</i>		<i>tur.</i>	171
<i>negabant, territi acerbitate</i>		<i>ad Clepsydram perorare Veteres</i>	
<i>suppliciorum.</i>	326	<i>solebant.</i>	21
<i>Christianorum constantia ipsi</i>		<i>Cloaca quid significet Et comple-</i>	
<i>Plinio contestata.</i>	324	<i>tatur.</i>	412
<i>Christiani Veteres etiam paganis</i>		<i>Cod. Theodos. corrigitur.</i>	323
<i>Principibus benè precaban-</i>		<i>Cognitiones.</i>	309
<i>tur.</i>	323	<i>Cognoscere pro tribunali.</i>	277
		<i>Cottus</i>	

I N D E X.

<p>Coitionibus opposita SC. 335</p> <p>Collecta à Christianis cur facien-
da, 297</p> <p>de Collegiis permittendis Vel pro-
hibendis, 160</p> <p>Commeatus Principis necessarius
iter habenti per provincias. 87</p> <p>Commeatus duo significat. 92</p> <p>in Commendationibus servan-
dus est laudum modus, 142</p> <p>Commendationum auctoritas
non semper magna, 207</p> <p>de Commentariis Regum, Princi-
pum, Senatus, Patrumfam,
Ec. 226. & 227.</p> <p>in Commentarios referre, 418</p> <p>Commentariensis, hoc est, pra-
fectus carceris, 128</p> <p>Commilitones etiam ab Impera-
toribus salutati milites, 130,
287.</p> <p>Commilitium. Commiles, Com-
mito. 143</p> <p>Commilitium Traiani, bona di-
sciplina plenum, 287</p> <p>Communio rerum inutilis rei-
publ. 129</p> <p>Communia plerumque negligi
solent, 129</p> <p>Confirmatio privilegiorum Vel
beneficiorum anteriorum, 212</p> <p>Confugere ad statuas principum,
246. ad aras Deorum, Vel ad
adem sacram. 247</p> <p>Conscientia bona plena est bona
spei, 107</p> | <p>Consensus abest ab ignorante &
errante, 216</p> <p>Consilium an rectè dicatur de re-
scripto Principis, 128</p> <p>Consilio quem regere. 127</p> <p>Constanter & perpetuò benè agē-
dum, 102</p> <p>Constantia dictorum & factorum
necessaria viro Politico, 51</p> <p>Constantia Christianorum, 318,
& 324</p> <p>Constantia Christianorum in con-
fessione veritatis, non rectè di-
citur per vicacia & inflexibi-
lis obstinatio, 318</p> <p>Constitutiones principum quotu-
plices, 224</p> <p>Constitutiones Principum de in-
fantibus expositis & collectis.
Varia. 223</p> <p>Consuetudo provincia non teme-
rè mutanda. 131, 236. & 260.</p> <p>Consuetudo Vetus provincia ser-
vari debet, 236</p> <p>Consuetudo quatenus servan-
da, 132</p> <p>Consuetudines aliorum locorum
probabiliter ignorantur, 80</p> <p>Consuetudo bonitatis. 108</p> <p>Consuetudo longa contra legem
usurpata abrogat legem. 433</p> <p>Consulum edicta anniversaria de
natali Imp. 293</p> <p>Consultatione dignissima res est,
cum de capite & vita hominis
agitur. 339</p> <p>Contractus Voluntarii esse de-
beret,</p> |
|--|---|

I N D E X.

- Bene, nec ad contrahendum quisquam cogi debet.* 199
- Controversia diu agitata tandem decidenda sunt per Imp.* 226
- Controversia duplex de Lege Pōpeja, & Edicto Augusti* 263
- Contubernalis, Contubernium.* 62
- Contumacia eludere SC.* 204
- Convictorum tria genera* 295
- in Corpore luat, qui non habet in arc.* 170
- Crimes nullum absq; dolo contrahitur.* 280
- Criminum praescriptio* 329
- Crimina maiestatis in arenā collecta à Principe improbo.* 284
- Crudelitatis recordatio miserum instrumentum senectutis.* 340
- Culpa & error quomodo differant.* 330
- Cunctatio* 309
- Cunctatio sapiens omnia prius diligenter explorat & inquit, quam ferat sententiam.* 204
- Cunctandum diu laturo sententiam de Vita & spiritu hominis.* 340
- Custodia pro ipsis Reis.* 128
- de Custodiarum seu Reorū conservandi ratione.* 127
- Custodia per milites asservata* 129
- Cypriani illustris locus de Christianorum veterū constantia:*
- & de quorundam abnegatione fides.* 326 & seq.
- D.**
- D. in L. & Vice Versa L. in D. apud Veteres saepè mutabatur* 170
- Dari & damnari ad pœnam, idem valet.* 154
- Damnati in opus publicum.* 152
- Debitorum publici qui.* 192
- Decurionum introitus.* 427
- Decreti & Edicti differentia.* 203
- Dedicatio fit jure Romano.* 196
- Deferre vel accusare non sufficit nisi & probetur obiectum crimen.* 340
- Definitio omnis periculosa injure.* 430
- Delatio Christianorum odio permissa.* 345
- Delegare Deum debitorem suū Vicari.* 197
- Delicta inchoata lenius ferè ac mitius puniuntur, quàm perfecta & consummata.* 146
- Demetrii Idolopecti Ephesini historia.* 342 & seq.
- Deorum gentilium Vanitatem qui potissimum scriptores Ecclesiastici oppugnavit.* 338
- Deos appellare nefas est Christianis.* 323
- Descendere ad curas alterius.* 153
- Desideria Verecunda esse debent.* 208
- Desideria*

I N D E X.

- Desiderii Vehementis argumen-
tum.* 301
- Destinare aliquādo est cogitare,
Vel proponere sibi: aliquando
mittere, dirigere, assignare, de-
putare alicui rei, &c.* 115
- Diaconi apud Ammianum Mar-
cellinum.* 336
- Diaconissa, ministra Plinio di-
cta.* ibidem.
- Dianome.* 438
- Dicere sacramento,* 147
- Dicere pro Dicere, Vel Destina-
re,* 148
- Diem longiorem, i. dilationem
dare,* 277
- Difficile est militibus pariter &
paganis placere.* 288
- Dignitatū distinctio in Illustres,
Spectabiles, Clarissimos, &
Perfectissimos.* 57
- Dignitatis ratio habenda in re-
publ.* 153
- Dii melius.* 49
- Dilatio exactionis ex reipsa* 180
- Dion Prusensis Philosophus in-
crimen laesa majestatis cur vo-
catus sit.* 273
- Dionis Chrysostomi. scripta.* 273
- Diplomata* 120. 447
- Diplomatium usus ad expeditus
iter faciendum,* 222
- Disciplina bonum,* 287
- Disciplina militaris eoditor Tra-
janus,* 147
- Displicere, pro considerare, per-
pendere, aestimare, arbitrari,* 125. 428
- Disputatio de Lege Pompeja de
Magistratibus.* 264. & seq.
- Diurnum iter,* 96
- Divus quis dictus fuerit Roma-
nis Vett.* 62, & seq.
- Dolus requiritur ad quodvis cri-
men contrahendum.* 280
- Domini appellatio, 41, & seqqq.*
- Domitici dies elogia apud Igna-
tium,* 338
- Domitiani Epist. 205. 207. 242*
- Domitiani liberalitas in Philo-
sophum mira* 206
- Domitianus Imp. Philosophos &
Mathematicos Romā bis ex-
pulit.* 206
- Domitiani iniquum imperiū.* 48
- Domitiani acta à Senatu rescis-
sa.* 209
- Donare est perdere.* 425
- Donatio omnium bonorū an va-
leat.* 424
- Donatio parentum in liberos an
& qua valeat.* 63
- Donatio pecunia publica prohi-
bita.* 425
- Donatio remuneratoria habet
contra propria pra donatione
simplici.* 422
- Donationes ex publico fieri pro-
hibita mandatis Trajani. ibid.*
- Donationes iam olim perfecta nō
sunt revocanda.* 425

I N D E X.

Dubia benignius interpretan-
da, 217

in Dubio pro Reo in mitiorem seu
benigniorē partem responden-
dū, eumq; absolvendū esse, 213

Dubius in reb. quid faciendum sit
magistratus, 153

Dubia Plinii de Christianis,
309 & seq.

Duci iubere quid sit, 316, & seq.

E.

Edictum Augusti 262

Edictū & Decretū differunt, 203

Egestas male suada, 153

Eleutheri pulcherrimum rescri-
ptum de officio iudicis, 313

Elogia, 245

Eludere S.C. contumaciā, 204

Emancipare fundos, i. vendere 66

Emancipationes ubi adhiberi so-
lita, 66

Epistolarum Plinii lib. X. parti-
tio, 31. & seqq.

Epistola συζητική. 285, 286, 289.

Epistola, ut Litera, aliquando nu-
mero plurali de una epistola
usurpata, 87

Epistolarum Plinii & Traiani de
Christianis q̄ multi Ecclesia
Doctores meminerint, 304

ἐργον & quid, 295

ἐργον & ἔργον & ἐργον. 296

ἐργον civitatib. interdicens,
nisi αὐτονομία ipsis fuerint
concessi, 295

Erroris & culpa differentia, 330

Erasmii Roterodami sententia de
coactione religionis, 358

Et jam, pro Etiam, Plinio restitu-
tum, 200. Et, nec, 200 & 350

ἐπιχειρία sapē Φιλία parit, 61

ἐπιχειρία prohibita mandatis &
edictis Principum, 296, 335

Etesia ventiquando spirent, 114

Eumolpus advocatus Fl. Ar-
chippi, 274

Exemplis non est judicandum,
sed legib. 225, 234.

Exempla antecessorum probabi-
liter sequitur successor, 168

Exempla quando & quatenus se-
quenda, 23 & 243

ad Exemplum pertinet, 148, 279

Exemplar, i. Exemplum testa-
menti, 240

Exhedra quid, & unde dicta 239

Exordia laudabilia sunt, qua à
re ipsa sumuntur, 77

in Expensis ne plus sit quàm in
acceptis, cavendum, 121

Expensam ferre summam pecu-
nia liberalitati alicujus 206

de Expositis infantibus in liber-
tatem vindicandis, 222 & seq.

Extremum utrumq; cavendum
est in publicis muneribus, tum
ne nimis sumptuosi, tum ne sor-
didi simus, 188

F.

Facere nuptias, duobus modis so-
lurpatur, 436

Factis potior fides quàm Verbis,
358

948. [huc pertinet Versus Na-
zianzeni: αὐτῶν ἔργον
κρείσσον ἀπὸ πάντων λόγῳ.]
- ex Facto, quod mirificè variant
circūstantia, ius nascitur. 345
- Factionum & conspirationum
occasiones praecedenda subdi-
tis. 336
- Falsi genus improbissimum est,
quod in Testamentis commit-
titur, 215
- Falsipena, damnatio in metal-
lum, 204
- Familiariter diligere, 290
- Familiaritas propior & interior
quid faciat, 299
- Fateri, pro confiteri, 318
- Febres, plurali numero etiam de
una febre dicuntur Latine, 118
- Febriculis vexatus, 118
- Fæderatorum ius plenius quàm
ipsorum Romanorū, vel eorū,
qui iure civium Romanorum
viverent. 297
- Felix carere prole est infelicitas,
301
- Felicitas ipsa temporum quadam
edicit, 210
- Felicitas temporum magni mo-
menti. 107
- Felicitas principatus Nerva &
Traiani, 45
- Festis diebus quid agere liceat,
secundum Scaevolam IC. &
Pontif. 92
- Fide ea, quam tibi debeo, 285, 286
- Fides fidem astringit. 224
- Fidē addere, facere, astruere, 154
- Fidem alicuius eligere, vel sequi,
257.
- Fidem subsignare apud ali-
quem, 67
- Fidescōmissaria restitutionis ex-
emplum, 254 & seqq.
- Fiducia Traiani de Plinio 55, 99,
113, 115, 170, 180, 255, 261, 413.
- Fossa percussa à Rege. 186
- Frid. Taubmani Plautin. Com-
mentar. 253, 288
- Fuga ex carcere, 205
- Fugiens, id est Remo, 278
- Fuga & furtum, vitia sunt ser-
vorum propria. 250
- Fundamentum ante omnia bend
iaciendum, 174
- Furia prima accusatrix Philo-
sophi, 215
- Furtiva res nō potest usucapi, ni-
si prius purgato ejus vitio, 250.
- G.
- Gabii Bassi testimonium, 280
- Gemma habens insculptam ima-
ginem Regis, 250
- Generis humani tutela & secu-
ritas innixa est salutis princi-
pis, 68
- Geographica Epistola, 113
- Gerusia quid sit, 157
- Glebula metalli, 250, & seq.
- Gratiam officii auget celeritas,
440
- Gratiarū pictura, qd notet. 104
- ¶ f 3 Gratia-

I N D E X.

<i>Grati animi memoria quid con-</i> <i>sequatur,</i>	72	<i>Harpocrates silentii antistes apud</i> <i>Aegyptios.</i>	75
<i>Gratitudo,</i>	446	<i>Herba parietaria, quis, à quo</i> <i>et cur, item quo iure appel-</i> <i>latus.</i>	99
<i>Gratificari inter se et collude-</i> <i>re.</i>	170	<i>Heredis nunquam à testatore si-</i> <i>si institutio.</i>	254
<i>Gratulatio natalis Imp.</i>	293	<i>Hetaria mandatis et edictis prin-</i> <i>cipum prohibita.</i>	335, 296
<i>Gracia Vera et mera Achaia 181</i> <i>in Gracia primum inventa est</i> <i>humanitas.</i>	ibid.	<i>Hilarii sententia de religionis co-</i> <i>actione.</i>	353
<i>Graca Verba pluscula crebro usū</i> <i>Latina facta 74. 427. cū seq.</i>		<i>Historica epistola.</i>	244
<i>Graculus, κατ' ἐξ ὁμοιότητος 181</i>		<i>Homericæ imitatio notata apud</i> <i>Florentinum IC.</i>	249
<i>Graci indulgebant gymnasis 175</i>		<i>Honores, hoc est, magistratus.</i>	142
<i>Gracismi exempla, 271, 269, 271.</i> <i>430, 438</i>		<i>Honores quatenus acceptandi</i> <i>sint Principi, vel non.</i>	100
<i>Gymnasia. Gymnicus agō, 175</i>		<i>Hostium potestatem quacunque</i> <i>ratione effugias, si vel falla-</i> <i>ciā, nihil interest.</i>	249

H.

<i>Habere consulendū. Gracismus.</i> <i>260, Sic sapē legas apud Iuris-</i> <i>cons. et alios scriptores Cicero-</i> <i>ne posteriores: Habere carendū,</i> <i>parendum, discendum, eniten-</i> <i>dum, annumerandum, im-</i> <i>petrandum, dicendum, respon-</i> <i>dendum, cognoscendum, spe-</i> <i>ctandum, et c. nec non. Opera-</i> <i>ri habere.</i>		<i>Humanitate primum inventa</i> <i>esse credebatur in Gracia, 181</i>	
<i>Haftenus, pro Eatenus.</i>	270	<i>Humanarum rerum orbis ac cir-</i> <i>culus.</i>	91
<i>Haerere alicui,</i>	133, 302	I.	
<i>Hasitare, pro dubitare, ambige-</i> <i>re.</i>	127	<i>Iac. Augusti Thuanī sententia</i> <i>de coactione religionis.</i>	359.
<i>Hasitans sine iustā dubitandi</i> <i>causā quā remittendus,</i>	434	<i>et seqq.</i>	
<i>Harpocrates medicus Plinii.</i>	71	<i>Iatraliptem assumere.</i>	73
		<i>Idem interpretationi, Gracismus,</i>	271
		<i>Idoneus auctor, testis, sponsor, fi-</i> <i>dejussor.</i>	155
		<i>Idonci debitorum.</i>	200
		<i>Ignor-</i>	

I N D E X.

- Ignorantia non habet consensum.* 216
- Ignotum omne pro magnifico est.* 299
- Imaginem Principis præferebant multi, tantum ut invidiam aliis conflarent.* 247
- Imago regis Pacori gemma insculpta.* 250
- Imperatorum popularitas & blanditia, milites suos salutare comilitones.* 130. 287
- Imperatores consiliarios suos vocabant Amicos.* 86
- Imperatores fecerunt se ipsos quasi perpetuos quosdam Censores & Pont. Max.* 59
- Imp. Romani olim etiam Pontifices Maximi erant.* 231. & 235
- Imp. Romani major erat potestas, quam alicuius regis Bithynia, &c.* 187
- Imperium Roman. sub Traiano auctissimum, postea decre-scere cepit paulatim, 112. & seq.*
- Imperia sunt à Deo.* 37
- Incendium Nicomedia,* 156
- Incendia multa fiunt culpa inhabitantium,* 162
- Inclusio aliquorum exclusio est ceterorum,* 191
- Incursum se vis fluminis, causam prabet refectioni sepulchrorum* 234
- Index, id est delator.* 326
- Indulgens Imp. militem obsequium facit.* 419
- Indulgentia est τὸν μέσων 51. 59 & 60*
- Indulgentiam Principis mereri, experiri, &c.* 59.
- Indulgentiam Principum & magnatum modeste utendum,* 418
- Inferre pecuniam fisco.* 428.
- Infirmitas injuria ferè patet* 259
- Iniquitas omnia precipitat.* 313
- Initia, hoc est, mysteria seu τελετή.* 334
- Initia prout se dat, ita responsura videntur cetera,* 45
- Injuriis obnoxia est infirmitas.* 259
- Injuria Vetusstatis,* 234
- Injungere vel Imperare sibi.* 191
- Innocens nemo erit, si accusare sufficiet: dictum memorabile Imp. Iulianus ad oratorem Delphidium.* 346
- Innschluss.* 205
- Inquisitiones Christianorum prohibita.* 346
- Inquisitio quorundam criminum semel excitata vix invenit exitum, aut ubi consistat.* 320
- Inquisitores furtiva.* 250
- Inscriptio in crimen accedere debet accusationi,* 323
- Insolitum omne difficilius videtur,* 309

I N D E X.

<i>Insens nullius in gratiā occiden-</i> <i>diss,</i>	340	<i>Iosephi Scaligeri Eusebius,</i>	312
<i>Institutio Principum, pro Institu-</i> <i>to & more,</i>	83	<i>Iosephi Scaligeri Thesaurus tem-</i> <i>porum,</i>	333
<i>Instrumenta dubia non possunt</i> <i>certam facere fidem,</i>	225	<i>Iracundia amentia plena,</i>	317
<i>Instrumenta ad restringendum</i> <i>incendium comparata,</i>	159	<i>in Irritum vindicari, deduci,</i>	426
<i>Integritas multa complectitur,</i>	105	<i>Iselastica certamina,</i>	440
<i>Integræ res,</i>	424	<i>Issos, vel Hyssos quid sit,</i>	157
<i>Intentio,</i>	447	<i>Issaum, vel Issaum,</i>	158
<i>Interpretatio beneficiorū suorum,</i> <i>est Principis,</i>	443	<i>Iste, apud, quomodo rectè usurpe-</i> <i>tur,</i>	341
<i>Interpretatio benignior in dubiis</i> <i>est adhibenda,</i>	217	<i>Iter & navigatio inter se opposi-</i> <i>ta,</i>	116
<i>Interpretatio Legum desiderat</i> <i>auctoritatem prudentiū,</i>	270	<i>Itineris diurni ratio,</i>	96
<i>Interim, i. alternis vicibus, vel</i> <i>partim,</i>	217	<i>Iudex crebrò interroget partes,</i>	313
<i>Interrogare crebrò debet iudex,</i>	313	<i>Iudices lenti & considerati pro-</i> <i>prium, secundū Ciceronē,</i>	315
<i>Interrogationes reorum in iudi-</i> <i>ciis publicis,</i>	314, & seq.	<i>Iudicium atas legitima,</i>	272
<i>Intribuere. Intributiones, id est,</i> <i>contributiones seu collationes,</i>	140	<i>Iudicis Principis meritò gloriam</i> <i>licet,</i>	71
<i>Ioachimi Hopperi sententia de co-</i> <i>actione religionis,</i>	359	<i>Iudicium Principis magni faci-</i> <i>endum,</i>	108
<i>Ioan. Bodini sententia de Religio-</i> <i>nis coactione,</i>	364	<i>Iudicia alicuius promereri, id est,</i> <i>ut ipsi aliquid in ultima vo-</i> <i>luntate relinquatur,</i>	300
<i>Ioannis Hussi & Hieronymi Pra-</i> <i>gensis cineres in Rhenum pro-</i> <i>jecti Constantia,</i>	325	<i>Iudicia Centumviralia, & Se-</i> <i>ptemviralia eadem, & qua-</i> <i>re,</i>	16
<i>Ioan. Kirchmannus de annis</i> <i>eorūq; signaculis</i>	253	<i>Iudicatur de paucis, quantumvis</i> <i>de multis fuerit dictum,</i>	278
		<i>Iul. Caesaris Dictatoris apophthe-</i> <i>gma de crudelitate,</i>	340
		<i>Iuliani Imp. dictum ad Delphi-</i> <i>dium oratorem,</i>	346
		<i>Iuliopolis,</i>	358
		<i>Iura civitatis & iura familia di-</i> <i>stinctio,</i>	109
		<i>Iuris</i>	

I N D E X.

<i>Iurisconsulti est, Rescripta Principum interpretari.</i>	4	<i>cui tributa, non semper magna sunt ponderis,</i>	207
<i>Iuris rigor aliquando temperandus equitate, ut sitentur incommoda.</i>	432	<i>Laus à laudato est vera profecta viro.</i>	292
<i>Ius Quiritium.</i>	75	<i>Lesa majestatis criminib. non facile dat locum bonis Princeps, ut Tyrannus solet.</i>	275, 281, 284
<i>Ius trium liberorum.</i>	298	<i>Legati ad Princ. novos missi.</i>	188
<i>Ius trium liberorū Plinio indultum à Traiano.</i>	40	<i>Legatorum mittendorum modus à Vespasiano civitatibus praescriptus.</i>	190.
<i>Iusjurandum more solenni fiebat per genium Principis.</i>	198	<i>Legatio, pro Legatis.</i>	321
<i>Iusjurandum per Fortunam & Genium Principis.</i>	214	<i>Legatio Bosphorana.</i>	328
<i>Iusti Lipsii Syntagma de Bibliothecis.</i>	276	<i>de Legatione Sarmatica seu Bosphorana.</i>	220
<i>Iusta petentib. negare, durū.</i>	419	<i>Lex consensu tacito exolefcit.</i>	433
<i>Iustitia temporum.</i>	201	<i>Legis pars quoq. una potest exolefcere, reliquis in suo vigore manentibus.</i>	433
<i>Iuvenalis versus collatus cum loco memorabili Ammiani Marcellini.</i>	340	<i>Legis 2. C. Quae sit longa consuetudo, sententiam planè inverterit Obertus de Orto. libr. 2. Feud. tit. 1.</i>	434
K.		<i>Legis Pompeia de magistratibus plura capita.</i>	262, 427
<i>K. N. singulares literae in rescriptis Principum significant, Karissime Nobis.</i>	117	<i>Leges senium passa interdum renovantur.</i>	435
L.		<i>Legibus suis uti, i. εὐτονομίᾳ fini.</i>	192
<i>Laconica brevitae Plinio familiaris.</i>	285	<i>Lex dicta templo.</i>	195
<i>Laconismus decet Principem.</i>	55	<i>Lex XII. Tabb. de indemnatio non necandis.</i>	316
<i>Lactantii sententia de religionis coactione.</i>	352	<i>l. 1. D. de milit. testam. ex conjectura corrigitur.</i>	257
<i>de Lacu in mare immitendo.</i>	183, 187	<i>Libelli varia significatio.</i>	192
<i>Laurum in gremio Iovis Capitolini cur deponere soliti triumphantes.</i>	112	<i>Libelli accusatorii.</i>	349
<i>Laudes in commendatione alii.</i>		<i>Libelli postulationum.</i>	270
		<i>Ff 5 Lib</i>	

Libellus accusatoris sine auctore
propositus non debite recipi. 321
Libellatici q̄ dicti fuerint in per-
secutionib. Christianorum 328
Liberalis homo causas dandi co-
gitas. 418
Liberi donum Dei. 39
Liberorum desiderium maximè
naturale, 47
Liberi p̄ suis parentibus vitam
optant quàm maximè longa-
cam. 36
Libertas omnibus reb. favorabi-
lior. 223. *Et* Vita compara-
tur, 224
Libertus sequitur conditionem
patroni. 74
Libertus non solet ab Imp. resti-
tui natalibus, nisi consentiente
patrono, 76 *Et* 102
Liberti Latini Iuniani quo jure
fuerint. 417
Liberti Traiani aliquot. 220
Libertorum Imperialium sum-
ma olim potentia erat. 81. 82
Et 143
Librator, i. Aquilex. 169. 186
Lipsana, hoc est, reliqua ciboria,
seu conditum. 233
Loci religiosi. 241
Loci in capite seu primore aditu
provincia sitis maximè succur-
rendum est. 259
Lucanus empactes. 336
Judi Diis placandis instituti 177
Judi Quinquennales. 256
Judi liberti Traiani. 220

M.

Magistratus absolute, pro muni-
cipalibus. 246
Magistratus dabantur ab Imp.
143
Magistratus in vitis committun-
tur rectissime. 439
Mastratus ostendit virum. 143
Magistratus operam det, ut con-
sulatur civitatis ornatui ac sa-
lubritati. 412
Magna mater Deorum. 194
Majestatis crimen unicum eorū,
qui omni crimine alioqui va-
cabant. 312
Malea promontorium Laconi-
ca periculosum nautis 113. *Et*
seq.
Maledicta Christi imperabant
pagani Christiani, 324
Mandata Et Constitutiones Prin-
cipum per Edicta prasidium
promulgari solebant. 336
Manum injicere quæsti alicu-
ius. 291
Marsilii Patavini sententia de
coactione religionis. 358
Marsilii de Padua Defensor pa-
cis. 357. *Et* seq.
Martialis levitas Et in cōstantia
υγλακευλική id est, adulato-
ria, 41
Martini Episcopi sententia de re-
ligionis coactione. 354 *Et* seq.
Martyres gloriosa morte perem-
pti. 325
Martyr

I N D E X.

<i>Martyrū reliquia ab aliis Chri-</i>		<i>Militibus & paganis pariter pla-</i>	
<i>stianis collecta & asseruata,</i>		<i>cere, difficile est.</i>	288
	325	<i>Miles solebant asseruare custo-</i>	
<i>Martyrium, pro loco.</i>	326	<i>dias. 129.</i>	(iust. 316
<i>Matrimonii finis est liberorum</i>		<i>Mina supplicii ob religionem in-</i>	
<i>procreatio.</i>	48	<i>Ministra dicta Plinio, qua usita-</i>	
<i>Matrimonii infelicitas sterili-</i>		<i>tus Diaconissa,</i>	336
<i>tas.</i>	300	<i>Minor annorū XXX. Vel XXII.</i>	
<i>Matrimonii felicitas censetur fæ-</i>		<i>Gracismus</i>	269. 271
<i>cunditas,</i>	300	<i>Miserū est diu pēdere animi.</i>	140
<i>Matrimonium improle parum</i>		<i>Modesta ac Verecūda petitio plus</i>	
<i>felix est.</i>	ibid.	<i>sapē impetrat, quā petax im-</i>	
<i>Maturissimē, maturrimē.</i>	92	<i>pudentia.</i>	418
<i>Maximus, libertus Trajani,</i>	143	<i>Modò ne existimes, formula ab-</i>	
<i>Me Dius Fidius, idem Valet quod</i>		<i>ductionis ad absurdum: ut, Ne</i>	
<i>Me Hercule.</i>	170	<i>fortē putas, &c.</i>	182
<i>Medicinam olim apud Romanos</i>		<i>Moribus respondens professioni</i>	
<i>serui & libertini facitabant,</i>	75	<i>sua.</i>	207
<i>Medicorum sollicitudo. 74. faci-</i>		<i>Morum & studiorum bonorum</i>	
<i>citurnitas.</i>	7	<i>coniunctio,</i>	67 & seq.
<i>Memoria benefaciendi tenax.</i>		<i>Morum & studiorum aurea ca-</i>	
	104	<i>tena,</i>	298
<i>Memoria perpetuitas.</i>	258	<i>Mortalitas, pro Morte.</i>	187
<i>Mensor à libratore differt.</i>	125	<i>Mulieres regulariter non possunt</i>	
<i>Meritorum mentio in precib.</i>	418	<i>accusare,</i>	215
<i>Metus magister infidelis est re-</i>		<i>Multa dici, de paucis iudicari</i>	
<i>cti.</i>	282	<i>solet.</i>	298
<i>Metus & timor infirma Vincula</i>		<i>in Muneribus publicis nec nimis</i>	
<i>caritatis.</i>	282	<i>profusi, nec sordidi esse debe-</i>	
<i>Michaëlis Viridungi Nota & mo-</i>		<i>mus,</i>	188
<i>nita.</i>	65, 82, 251	<i>Munificentia Imperialis pretiosi-</i>	
<i>Milites à signis non aduocandi,</i>		<i>or quavis pecunia, 178 & seq.</i>	
	129, 133	<i>Munimento non egere est muni-</i>	
<i>Militem quid faciat.</i>	148	<i>mentū inexpugnabile.</i>	282
<i>Militaris disciplina conditor Tra-</i>		<i>Muri parte deieclā, non per portas</i>	
<i>janus.</i>	147	<i>inveh-bantur victores sacro-</i>	
		<i>rum certaminibus.</i>	448

Myse

I N D E X.

*Mysterium & Ministerium sæpè
inter se perperam commutata
à librariis.* 343

*Mutuum in Viti accipere non co-
guntur.* 199

N.

Natalis Imp. gratulatio. 293

*Natalis Impp. & Principum du-
plex.* 32, 119

*Natales splendidi alienum bonū
sunt.* 104

Naves oneraria. 115

*Necessitudines & Extranei oppo-
nuntur.* 292

Necessitudines, pro necessariis 292

Necessitudinū varie species. ibid.

*Necessitudines amici bonos ami-
cus inter suas numerat.* 291

*Negliguntur ferè quæ sunt inter
plures communia.* 129

*Nerva Trajanum adoptavit ab-
sentem.* 28

Nerva Imp. laus. 35

*Nerva Imp. benignissima indo-
les.* 208

Nicea. 278

*Nicensium privilegium de here-
ditatibus intestatorū in ara-
rium redigendis.* 284

*Nicomorum causa agitur apud
Imp.* 171

Nicomedia urbs. 249

Nicomediensium aqueductus, 108

*Nicomediensium causæ agitur
apud Imp.* 116

*Nobilitas virtute ac meritis præ-
pagatur potius quàm imagi-
nib. ac statuis.* 105

*Nobilitati opes necessariae sunt ad
sui sustentationem,* 69 & 70

Nomine, sæpè παρελκει. 241

*Nomi XXXVI. fuere, in quos
distributa erat Ægyptus.* 84

Non temerè, & Non facile. ibid.

Non nemo. 329

*Nostrium quod est, non potest am-
plius fieri nostrum.* 212

Numeri seu Catalogi militares,
148

*in Numeros distributio ac rece-
ptio milites facit,* ibid.

Nuptias facere, duo significat 436

Nymphidis Lupi commendatio.
289.

O.

Obiter. 33

Obligari sapius pro eodem. 31

Obligatio donatarii, ibid.

*Obligatio medica ad grati animi
memoriā etiā ultra secula.* 101

*Obryzati solidi simul cum votis
offerri solebant Imperatori-
bus.* 413

*Obsequium, nomen ex numero
τῶν μέσων.* 55

*sub Oculis, sub conspectibus Prin-
cipis agere,* 143

Occultatio fraudem arguit. 192

*Odis privatis sæpè prætemditur
cura & studium utilitatis pu-
blicæ* 279

Ovis

I N D E X.

<p>Oeconomicum praeceptum. 179</p> <p>Officium boni subditi & magi-
 stratus inferioris est, omnia
 dicta factaq; sua probare su-
 periori. 54</p> <p>Officium boni praesidis & magi-
 stratus est, provinciam suam
 sapè obire, & attendere, si
 quid ei desit, si quid in melius
 reformari possit. 157</p> <p>Officium boni magistratus est,
 caedere, ne inanes fiant sum-
 ptus in operibus publicis, & ne
 opera relinquantur imperfe-
 cta. 168</p> <p>Onus majus quàm pro viribus
 non suscipiendam. 140</p> <p>Opera publica quantum pulchri-
 tudinis, tantum & utilitatis
 habere debent 185</p> <p>Opera publica quaedam sunt in-
 star pœna. 156</p> <p>Opera locari possunt etiam à li-
 beris hominib. 245</p> <p>Opus publicè fructuosum futu-
 rum, libenter omnes aggredi
 debent, 186</p> <p>Opus multas vel numerosas ma-
 nus poscens. ibid.</p> <p>Opt. Princeps Trajanus. 29, 38</p> <p>Oraria naues. 115</p> <p>Oratio cui mores dicentis acce-
 dunt, efficacissima ad persua-
 dendum. 88 & 89</p> <p>Orationis vis. 40 & seq.</p> <p>Orationes Principum ad Sena-
 tum. 56</p> | <p>Orbis seu circulus rerum huma-
 narum. 52</p> <p>Orbitatis pœna olim erat inca-
 pacitas relictorum. 297</p> <p style="text-align: center;">P.</p> <p>Pacorus Parthia rex. 248</p> <p>Pala anuli. 251</p> <p>Palinodia turpis & impia, nega-
 re se Christianum esse. 347</p> <p>Pagani quot & quàm atrocium
 scelerum insimulârint Chri-
 stianos. 333</p> <p>Paganorum templa tandem per
 Impp. claudi jussa. 342</p> <p>Paganismus diu viguit in Imperio
 Romano, etiam post præconi-
 um Evangelii longè latèque
 sparsum. 342</p> <p>Paganismus paulatim evanuit.
 340, 342</p> <p>de Panegyrica Plinii qualia sint
 clarissimorum Virorum iudi-
 cia, 22, & seq. 109</p> <p>P. R. rectène dicat, se omnia iura
 habere in scrinio sui pectoris.
 226</p> <p>Parietum latitudo maxima, 178</p> <p>de Partu legitimo adiri soliti Pō-
 tifices, 236</p> <p>Parva civitas non est ferendis
 magnis oneribus, 259</p> <p>Paterfam. bonus à sumptibus non
 necessariis & inutilibus absti-
 nere debet, 121, & 124</p> <p>Patrem fieri optabile est sub bono
 Principe, & felici seculo; abo-
 minabile sub malo Principe, &
 miseri</p> |
|--|--|

I N D E X.

<i>miseris temporibus.</i>	50	<i>munitas.</i>	204.
<i>Patria potestas non competit peregrinis,</i>	10	<i>Philosophus Philosophum accusat lesa maiestatis.</i>	274
<i>Patronus provincialium.</i>	53	<i>Philosophi aliquot enumerantur, quibus statua honoris ergo erecta sunt.</i>	218
<i>Pauca & multa dicuntur re- spectivè & in comparatione,</i>	161	<i>Pietas quibus debeatur,</i>	365
<i>Paulus proconsul iudex falsi,</i>	218	<i>Pietas liberorum provocat liberalitatem parentum.</i>	69
<i>Paupertas per se non est mala.</i>	105	<i>Pietatis adjunctum quod.</i>	133
<i>Pecunia publica quomodo tractanda,</i>	123	<i>Pistorum collegia.</i>	245
<i>Pecunia publica non debet esse sterilis aut otiosa, 108. nec cuiquam credenda est sine idonea cautione,</i>	200	<i>Plenam humanitatem vel indulgentiam alicui prestare.</i>	208
<i>Pecunia nervus est rerum gerendarum.</i>	413	<i>Plenissimum testimonium, id est, honorificentissimum.</i>	91
<i>Pensionum remissio ob sterilitatem.</i>	94. & 95.	<i>Plinii vita strictim recensetur, & seqq.</i>	8
<i>Perferre, non Proferre in notitiam alicujus.</i>	171, 229, 257. 288	<i>Plinius bigamus.</i>	9 & seqq.
<i>Pergamum plurib. civitatib. in Phrygia nomen fuit.</i>	119	<i>Plinii amici.</i>	9 & seqq.
<i>Pertinet ad exemplum.</i>	148, 279	<i>Plinii Poetica & Oratoria studia.</i>	12. & seqq.
<i>Pertinere ad alicuius diligentiam, curam, animum.</i>	46	<i>Plinii honores seu magistratus.</i>	24. opes 26
<i>Peristylum.</i>	239	<i>Plinii Φιλανθρωπία etiam erga servos,</i>	25
<i>Perdicia & obstinatio semper in malam partem usurpata.</i>	318	<i>Plinii dua Villa, Tragedia & Comædia, cur sic ab eo dicta.</i>	26
<i>Pessimi exempli res.</i>	350	<i>Plinius suis sumptibus Templum edificavit.</i>	27 & 91
<i>Philip. Camerarii Meditationes histor.</i>	276	<i>Plinius Praefectus arario Saturni</i>	
<i>Philosophorum vacatio & im-</i>		<i>Plinii Orationes.</i>	14. (32
		<i>Plinii brevitæ Laconica,</i>	288
		<i>Plinii Βραχυλογία evoluitur.</i>	299.

Plinius

- Plinii epistolarum utilitas multiplex, & cum iure civili cognatio max. lib. X.* 13
- Plinius optat Ciceronis similis fieri vel in extrema senectute.* 109
- Plinius Auguratum petit à Traiano,* 108
- Plinii error, qui putavit, religionem Christianam (ipse contagionem superstitionis vocat) sisti & corrigi posse humanis consiliis.* 341
- Plinius de Christianismo quid senserit.* 27, 318 & 324
- Plinii dubitationes de Christianis.* 309
- Plinii de Christianorum innocentia testimonium memorabile.* 338
- Plinii ratio agendi cum Christianis,* 313
- Plinii emendationes, vel Variantis ac dubie lectionis constitutiones.* 67, 116, 118, 123, 124, 142, 144, 147, 154, 155, 159, 169, 172, 185, 193, 196, 200, 207, 210, 219, 220, 222, 249, 356, 262, 273, 277, 279, 281, 288, 292, 293, 320, 349, 413, 415, 416, 421, 423, 424, 428, 430.
- Pœnarium finis emendatio,* 153
- Pœna falsi, damnari in metallum.* 204
- Pœna sua reddi vel restitui.* 203
- Pœna sua redditi rei.* 193
- Pœnitentia in delictis quid operetur,* 310
- Pœnitentibus se Christianos fuisse, venia datur à Traiano,* 348
- Pœnitentia non prodest apostatis.* 344
- Politico viro necessaria constantia in dictis & factis,* 51
- ex Pollicitatione cur aliquando nascatur actio, cum ex pacto nudo non nascatur,* 173
- Pollicitationes & Legata crebra ad spectacula & ludos,* 178
- Polyanus Strategematum scriptor quando vixerit,* 238
- Polyani testamentum, quo legavit Claudio Imp. domum, hoc adjecto modo, ut templum ibi extrueretur,* 237
- Pontifex Max. summus erat ac Princeps in collegio augurum,* 110
- Pontifices quibus de rebus adiri solerent,* 230
- Pontificum ius in concedenda translatione reliquiarum, vel etiã refectione sepulchrorum,* 238
- Popularis favor est Euripus quidam,* 90
- Postulati irrationabilis nulla habenda est ratio.* 228
- Potestas remittendi pœnam, vel restituendi.* 154
- Præcipitatio sententis nocera est justitiæ.* 313

I N D E X.

<p>Pramia πολυπαιδίας seu nume-
rosa prolis. 39</p> <p>Praefectus Aegypti Augustalis di-
ctus ab Augusto Cas. qui pri-
mus eum instituit. 85</p> <p>Praefecti ararii alternis mensibus
officium suum administra-
bant. 92</p> <p>Prapostera oratio aliquādo ICtis
familiaris 173</p> <p>de Praescriptionibus. 155</p> <p>Praescriptio criminum. 329</p> <p>in rem Praesentem Venire, &c.
Vid. lit. R.</p> <p>Praeses provinciae non potest resti-
tuere damnatum. 202</p> <p>Praeses vel Proconsul in provincia
est Vicarius Imperatoris, Il
est son lieutenant. 126</p> <p>Praeses non debet ipso Imperatore
ambitiosior esse. 189</p> <p>Praefidis boni officium in rationū
discussione & examine quōd-
nam sit. 120</p> <p>Praesides per edicta sua solebant
promulgare Mandata & con-
stitutiones Impp. 336</p> <p>Praesides quoque mittebant trans-
lationem reliquiarum in pro-
vinciis, 236</p> <p>Praeside praesente Dii appellati,
& vota concepta. 323</p> <p>Praesumitur deinceps quoque futu-
rus bonus, qui decennio toto
frugi fuit, quantumvis antea</p> | <p>fuerit sequioris Vita. 155</p> <p>Praes pro magistratibus facien-
da. 38</p> <p>Praes superiorum sunt iussa. 57</p> <p>Principis boni Idea. 210</p> <p>Princeps procurare debet salutem
generis humani. 38</p> <p>Princeps bonus potius vacare de-
bet novis beneficiis, quam con-
firmare tantum vetera. 211</p> <p>Princeps nemini suum privile-
gium auferre, nec alicui in
aliorum injuriam concedere
potest. 296</p> <p>Princeps non temerè gratias agit
piis, quae sibi à subjectis deben-
tur. 417</p> <p>Principis innocentia fidelissima
est custodia. 282</p> <p>Princeps debet esse egyptius ac
beneficus, ut ad Deum quam
proximè accedat. 302</p> <p>Principum egyptiorum pars, imita-
tione dignissimum, 209</p> <p>Principis salus cum reip. incolu-
mitate conjuncta est. 112</p> <p>Principis obvia esse debet indul-
gentia. 210</p> <p>Principis munimentum validis-
simum est, benevolentia & ca-
ritas subjectorum. 281</p> <p>Princeps vel Imperator Dominus,
& Principatus Dominationi
oppositus à Plinio & Martia-
li. 42</p> |
|--|--|

I N D E X.

- Princeps suo seculo nitorem & or-
natum conciliare debet.* 138
- Princeps liberalitate maximè
commendare debet initiū sua
gubernationis,* 45
- Principis boni propositum.* 281
- Principis factis dictisq; debetur
aeternitas.* 429
- Principis iudicium de aliquo facit
præiudicium ad alios, ut &
ipsi eum magnæstimant,* 255
- à Principis sermone neminem tri-
stem discedere oportet.* 209
- Principis moderatio necessaria in
conferendis honoribus, benefi-
ciis, privilegiis.* 83
- Princeps quatenus honores acce-
ptare debeat vel recusare,* 100
- Principe digna cura est, suum se-
culum exornare,* 169
- Principe dignissimum impendii
genus est, quod in posteros ero-
gatur.* 183
- Principem decet orationis brevi-
tas Laconica,* 55
- Principes studio benè merendi de
quàm plurimis mortalibus pro-
ximè ad Deum accedunt,* 208
- Principes boni non facile admit-
tūt crimina læsæ maiestatis,* 275
- in Principum scriniis totum ius
est constitutum.* 225
- Principibus bonis & malis alia
atque alia precari solent sub-
diti* 167
- Principum orationes ad Sena-
tum,* 56
- Principum constitutiones quotu-
plices,* 224
- à Principibus egregiis qua potissi-
mum expectanda,* 416
- Principatus siue Imperiū est tu-
tela generis humani.* 197 (192
- Privilegii instar habet Vetustas.*
- Privilegium Nicensibus ab Au-
gustis datum, de hereditatibus
intestatorum in ararium re-
digendis,* 384
- Privilegia sua nemini à Principa
sine causa auferenda,* 194
- Privilegia nec auferre cuiquam
potest Princeps, nec in aliorum
injuriam concedere,* 296
- Primipilum.* 290
- Primipilaris, vel Primipilarius,* 289
- Proæresio erecta statua cum in-
scriptione magnifica,* 218
- Probitas remuneranda,* 193
- Problema Aristotelis de pauper-
tate,* 106 & 107
- Proconsules interdum id ius ha-
bebant in provinciis, quod Ro-
mæ Pontifices,* 232, 236
- Procurator in rem suam,* 93
- Professione respondendum mori-
bus,* 207
- Promiscuus cibus,* 53
- Promiscuè fungi,* ibid.
- Propositum boni Principis qua-
le sit,* 281

I N D E X.

<i>Protopraxia seu privilegium exigendi civitatibus Ponti & Bithynia concessum.</i> 420 <i>Proverbium paganorum de Christianis.</i> 311 <i>Providentia Dei melius consulit rebus hominum, quam ipsi sibi.</i> 49 <i>Provincia Vetus consuetudo seu mos servandus.</i> 236 <i>Provincia quotuplices.</i> 243 <i>Provincia nulla non habet peritos & ingeniosos homines.</i> 182 <i>Provincialibus parcendū, quantum omnino fieri potest.</i> 232 <i>Prudentia magistratui in consilium adhibenda.</i> 436 <i>Prusa urbs Bithynia ad radices Olympi.</i> 120 & 275 <i>Prusenſium causa agitur.</i> 137 <i>Psalmi, hymni, & oda spirituales, quomodo differant apud Paulum Coloss. 3.</i> 332 <i>Psephisma.</i> 188 <i>Publica utilitatis studium, sæpè privatis affectibus prætexitur.</i> 279 <i>Putationem facere.</i> 93	<i>Quæstiones cruentissima persecutorum immanium de Christianis.</i> 338 <i>Quæstionibus non semper habenda fides.</i> 337 <i>Quid quaris? crebrum Ciceroni in Epistolis.</i> 136 <i>Quinquennalia, sive Quinquennales agones ac ludi.</i> 256 <i>Quintiliani nobile & verum effatum.</i> 278 <i>Quinto decimo, potius quàm Decimo quinto, Latini dicunt, minorem scilicet ex duobus numeris præponentes.</i> 124 <i>Quirites, antiquissima Romanorum appellatio diu duravit in usu.</i> 209
-
R.	
<i>Qua privatum, qua publicè.</i> 288 <i>in Quantum.</i> 240 <i>Quæstor pro filio erat Consul.</i> 141 <i>Quæstionum finis & usus, ut eruat veritas.</i> 337	<i>Rationis est.</i> 413 <i>Recitationes orationum & carminum quàm pulchrum & utile institutum veterum fuerint.</i> 17 <i>Recti magister infidelis est metus.</i> 282 <i>Rectè atq; ordine facere.</i> 345 <i>Recurrere præstat, quàm malè procurrere.</i> 189 <i>Reditus, impendia & debitores publici coniunguntur.</i> 121 <i>Reditus, non Redditus scribendū.</i> <i>Regere, pro Dirigere.</i> 202 (121) <i>Regere aliquem consilio.</i> 127 <i>Regio qualibet suas habet dotes.</i> 182 <i>Regula</i>

I N D E X.

- Regulis ac praeceptis universali-*
bus non possunt omnia com-
prehendi, quae magistratus a-
gere debet. 4, 6
- Rei pæne sua reddit.* 153
- Relationes.* 4
- Relationes de rebus dubiis ad*
Imp. fieri solita. 308
- Relationes magistratum faci-*
enda Imperatori ex mandato.
 152 (127)
- Relationum utilitas qua fuerit.*
- Relegatio duplex: alia temporalis,*
alia perpetua. 202
- Relegatus ad tempus, post tempus*
desinit esse relegatus. 202
- Religionis Christianae amplifica-*
tio. 341 (cissima, 303)
- Religio Christiana olim simpli-*
Religio Christiana absoluta &
simplex. 339
- Religio quò gravius premitur at-*
que affligitur, eò latius emer-
git, & latius diffunditur. 341
- Religio an per vim propaganda*
vel hominib. obtrudenda, no-
biliss. questio. 351 & seqq.
- Religio occupavit solum.* 241
- Religiosus locus etiam aliquan-*
do sacer dicitur. 241
- Religionis etymon.* 195
- Reliquia, λείψανον.* 232
- Reliquiarum translatio permissis*
Pontificum facienda erat. 229
 & seqq. qui mos etiã sub Chri-
 stianis Imp. aliquamdiu du-
 ravit. 235
- Reliquia Martyrum ab aliis Chri-*
stianis collecta atque asserva-
ta. 325
- de Reliquiarum imposturis.* 64
- Reliquiarum commercium per*
Imp. prohibitum. 325
- Reliquia non solum de corpori-*
bus defunctorum, sed etiam de
cibis dicuntur. 232. & seq.
- Respub. pro civitate vel municipi-*
pio. 121, 126
- Respublica, abusivè,* 421
- Remp. suo arbitrio administrare,*
 192. i. αὐτονομία uti.
- in Rep. habenda est ratio dignita-*
tis. in Rep. otiosi nō alendi, 153
- Reprehensio tacita in quibusdam*
rescriptis Principum. 241
- in Rem presentem ire, venire, pro-*
ficisci, excurrere, deduci, &c.
in Re presenti esse, deliberare,
constituere, &c. 91, 181 & 219
- Res non nostri seculi: Res non ex*
justitia temporum nostrorum,
 350 & seq.
- Res integra quousq. dicatur.* 202
- Res pessimi exempli,* 350
- Res ad exemplum pertinens,* 279
- Res poscat, an homines velint la-*
tius imperare, multum inter-
est. 136
- Rescissio actorum facta per SC.*
 203
- Rescriptorum principalium in-*
terpretatio pertinet ad officium
Iurisconsulti, 4

I N D E X.

<i>Restitutio damnatorum.</i>	202	<i>Sanctissimus, epitheton conveniens Imperatori.</i>	36
<i>Restitutio in integrum, contraria est redditioni pœna.</i>	203	<i>Sanctitas Imperatoris,</i>	416
<i>Rei pœna sua redditus.</i>	153	<i>Scandali vitandi causâ quadam toleranda sunt.</i>	432. 435
<i>Reorum est, fugere.</i>	278	<i>Scriptores aliquot Ecclesiastici, qui Vanitatem Deorû Gentiliû demonstrarint, 338 & seq. (adde ibi omissum Arnobiû.)</i>	
<i>Reus se audiri postulâs, prae se ferre fiduciam bona causâ.</i>	278	<i>in Scriniis Principum totum jus est constitutum.</i>	225
<i>Rogare Sacramento.</i>	147	<i>Seculo infelici præstat carere liberis.</i>	48
<i>Rogo rescribas: formula petendi ab Imp. Rescriptum.</i>	144	<i>Seculi felicitas.</i>	38
<i>Rogare per salutem Principis.</i>	285	<i>Seculi tranquillitati cõveniens.</i>	54
<i>Rogandi genus enixissimum atq; sanctissimum, per salutem & aternitatem Principis rogare,</i>		<i>Secunda nuptia quando cœperint esse exosa.</i>	49
<i>Roma urbs aeterna, 185. (214</i>		<i>SC. de agnoscendis & alendis liberis,</i>	242 & seq.
S.		<i>SC. coitionibus opposita.</i>	335
		<i>Senatus quantum tribuerint boni Principes.</i>	302
<i>Sacramento se obstringebant Veteres Christiani,</i>	333	<i>Senatorius census.</i>	65
<i>Sacramento solvi,</i>	148	<i>Seneca emendatio,</i>	317
<i>Sacramento rogare, dicere.</i>	147	<i>Sententiam præcipitare non debet iudex.</i>	313
<i>Sacrificati seu Turificati qui.</i>	328	<i>Sententiarû Verbû, VIDERI.</i>	149
<i>Salus principis summa Votorû</i>	168	<i>à Separatis non rectè infertur,</i>	213
<i>pro Salute Principis concepta Vota.</i>	109	<i>Semptemviratus.</i>	110
<i>Per Salutē aternitatemq; Principis aliquem rogare, sanctissimum atque enixissimum rogandi genus erat.</i>	214	<i>Septemvirale iudicium.</i>	ibid.
<i>Salus hominis beneficio nullo pensatur.</i>	340	<i>Septemviralia iudicia cum centumviralib. eadem fuerûnt.</i>	16
<i>Salviani Massiliensis locus de spectaculis & ludis.</i>	176	<i>Sepulchri Violati crimen,</i>	230
<i>Salviani Massiliensis illustris locus de paganorum falsis criminationib. adversus Christianos,</i>	333 & seq.	<i>Sequendû legem: gracismus.</i>	430
		<i>Serapeum,</i>	159
		<i>Servatio, i. observatio,</i>	446
		<i>Servi-</i>	

I N D E X.

Servilius Pudens amicus Plinii.	140	sa agitur,	294
Servis sua domus herilis est quasi quædam res pub. & civitas.	26	Σιτωνίοις, munus comparandi frumenti.	145
Servi publici.	152	Socratis votum.	49
Servi publici civitatum.	128	Solenne est mihi.	307 & seq.
Servi expositi censentur habiti pro derelicto.	226	Solenne etiam id dicitur, quod sæpius fit in anno.	165
Servi milites esse non possunt.	145	Solennia.	308
Servorum militiam affectantiū pæna,	146	Solidi obryzati simul cum votis offerebantur Principibus.	415
Servorum militiam affectantiū tres quasi classes,	149	Sollicitare, pro sollicitum habere.	187
Servi difficilimus Reip. temporibus etiam militia ascribi solebant.	150	Solum ædis sacra etiam hac collapsa nihilo minus manet exemptum commercio.	241
Servus ab hostib. reversus an in potestatem prioris heri revertatur.	249	Somnium de aureo gibbo qd portenderit Nerva.	46
Servilia ingenia ferè improba.	128	Sophisma politicum Imp. Romanorū, quo Senatum dicis causa honorabant.	56
Servorum propria vitia sunt fuga & furtum,	250	Sors remedium rerum dubiarum explicandarum,	53
Servire, item in servitute esse, aliud quàm servum esse.	248	Sortis eventus dubius.	54
Sessionum dies, vel tempus.	277	Sostra medico persolvenda,	101
Sex. Aurel. Victor de conjecturâ noviter emendatus,	233	Species incidit in cognitionē.	203
Signare vota, quid sit,	166	Species inciderunt, hoc est, casus oblatis sunt.	320
de Similibus idem est iudiciū.	203	Spectator otiosus alieni mali.	159
Simplicitas Veteris Christianismi,	335-339	Spectacula corruptela morū.	175
Simplicitas in bonam partem.	92	Spei bonæ plena est bona conscientia.	107
in Sequiorem partem.	93	Sportularum causa quatuor.	435
Sinopensium siticulosorum & aqua inopiâ laborantiū causa agitur,		Sportula nuptiales.	436
		Status dies, quo Christiani conventus egerint, quis fuerit.	330
			165 seq.

I N D E X.

<i>Statua Principum, aliorumq³, bene meritorum & Solarorum & virorum.</i>	89 & 90	<i>Subsignare fidem apud aliquem.</i>	67
<i>Statuarum honor decretus etiam Sophistis & Philosophis.</i>	217	<i>Substructiones.</i>	172
<i>Statua & imagines Principum ornamenta erant Bibliothecarum.</i>	280	<i>Suetonii laus & commendatio.</i>	297
<i>Statua Principum habebant jus asyli,</i>	246	<i>Surgit opus.</i>	195
<i>ad Statuas Principum confugere qui soliti.</i>	246	<i>Sufficere indulgentia principis, i. parem vel dignum se ejus beneficiis prestare.</i>	292
<i>Statua Principis cum corporib. defunctorum in eod. edificio collocata rapitur in crimen laesae majestatis.</i>	276	<i>Sulpicii Severi sententia de persecutione quam in pios exercebit Antichristus sub finem seculi,</i>	356
<i>Statua Trajani in Bibliotheca pub. Prusae collocata à Dione Sophista.</i>	276	<i>Summa culpa, erroris,</i>	330
<i>Sterilitas à Deo est, non à fortuna malignitate.</i>	40 & 301	<i>Summa Voti, avaritia, judicii, cogitationum, operis, militia, belli, &c.</i>	44
<i>Sterilitas anni aliquando suadet remissionem pensionum, 94, 95, & 96</i>		<i>Sumptus superfluos resecare, est boni patris fam.</i>	188
<i>Stetit per hunc: Factum est per hunc.</i>	80	<i>Sumptus minuendi ac circumcidendi sunt, ubicunq³ id honestè fieri potest.</i>	189
<i>Strategema Satanae,</i>	323	<i>Sumptuum regula,</i>	437
<i>de Studiorum Varietate cautio necessaria.</i>	23	<i>Supellex & perus omnis annulo obsignari solita.</i>	252
<i>Studiorum temperamentum necessarium est, se veritatem commitate miscere.</i>	6	<i>Superlativi duo rarius solent conjungi.</i>	142
<i>Ὁρμηὶ Φυσικῇ πρὸς τὰ τέχνας.</i>	50	<i>Supernumerarii decuriones, ad- vocati,</i>	428
		<i>Suspectis datur facultas se purgandi,</i>	348
		<i>non Sustineo negare. &c.</i>	84
		<i>συγκατάθεσις.</i>	151
		<i>Synodus Nicena.</i>	172
		T.	
		<i>Tabulis matrimonialibus inseri solitum,</i>	

I N D E X.

- Solitum, quod matrimonium contraheretur quærendorum liberorum causa.* 47
- Tacitus historicus Plinii amicus summus.* 11 & 12.
- Talionis pœna hodie sublata.* 322
- Templum seu Ædes sacra nonnunquam etiam Viſo Imperatori extruebatur honoris ergo,* 239
- Templa paganorum tandem iussu Imp. Christianorum clausa.* 342
- Temporum felicitas quantum habeat momenti.* 107, 210
- à Temporum iustitia alienum,* 201
- ad Tempus damnatus ipso iure pœnâ liberatur elapso eo tempore.* 153
- in Tempore unumquodq; negotium agendum.* 88
- Terrore malè acquiritur Generatio.* 282
- Tertullianus Apologetico præclare refutat Trajani rescriptum de Christianis,* 345
- Tertulliani emendatio in Apologetico.* 332
- Tertulliani locus illustris, de votis Christianorum pro Imp. Rom.* 414
- Tertulliani sententia de religionis coactione.* 351
- Testamentum Claudii Polyani, Claudii Cæs. liberti.* 237
- Testamentum sine heredis institutione non subsistit.* 255
- in Testamentis improbissimum falsigenus committitur.* 215
- Testimonium perhibere potius, quam pertribuere.* 288
- Theatrum, h.e. Visorium.* 171
- Θεατρομάρτυρα Christianorum damnata Veterib. Ecclesiæ Doctorib.* 176
- Θρεπτοὶ, id est, liberi expositi & collecti ad alimenta & educationem, quo iure habendi.* 223 & 224
- Tiberii Imp. callidum commentum.* 211
- Titi Vespasiani natura beneficentissima.* 208
- Tobia Adami Nota, vel monita, 70, 119, 166, 172, 206, 243, 251, 259, 264.*
- Togam Virilem sumebant anno XVI. ætatis.* 436
- Tractus, pro mora: pro regione seu plaga.* 123
- Tractatus, pro tractatione.* 123
- Tractatus aliud q̃ Tractus.* 320
- Trajani Imp. historia strictim,* 28
- Trajani αὐτοκρατορία 238, 348*
- Trajani fiducia de Plinio.* 413
- Traianus an aliquando prohibuerit supplicia Christianorum.* 347
- Trajanus restitutor disciplina militaris antea collapsæ.* 287

I N D E X.

<i>Traianum libellis respondisse, contra sententiam Iul. Capitolini.</i> 193 <i>Trajanus Plinio nihil negare sustinuit.</i> 84 <i>Traiani rescriptum de Christianis refutatum à Tertulliano in Apologetico.</i> 345 <i>Trajanus herba parietaria per calumniam appellatus videtur.</i> 99 <i>Translationis reliquiarum iusta causa.</i> 235 <i>Translatio reliquiarum à Presidibus quoque permissa.</i> 236 <i>Tribunal, Εἰρηλα.</i> 277 <i>pro Tribunalis facta decreta & cognitiones, opponuntur iis quæ de plano sunt.</i> 277 <i>Tutela, pro qualibet defensione vel conservatione, etiam non pupillorum.</i> 144 <i>Tutela urbis, Romæ, Imperii, Reip. provinciarum.</i> 198 <i>Tutissimum est, sequi legem cuiusq. civitatis, & receptam consuetudinem.</i> 430 <i>Tyrannicum est, facile arripere accusationem læsæ majestatis.</i> 275, 284	<i>Valetudinis curanda præceptum.</i> 118 & seq. <i>Valetudo hominum literatorum infirma ferè esse solet, & quare.</i> 72 <i>Vel, particula quàm variè usurpetur,</i> 60 <i>Venia num sapiùs peccanti concedenda.</i> 349 <i>Venti violentia seu vis subita.</i> 159 <i>Verba pro subjecta materia accipi debent.</i> 228 <i>Versus fortuito natus inter pro- sam.</i> 211 <i>Verecunda esse debent desideria.</i> 208 <i>Veritatis eruenda causa instituuntur quæstiones.</i> 337 <i>Vespasianus nò plures quàm ternos legatos mitti præcepit civitatibus.</i> 190 <i>Vetustas instar habet privilegii.</i> 192 <i>Vetustatis injuria.</i> 234 <i>Vetera quinque meliora reagentibus.</i> 290 <i>Vexatus fabriculis.</i> 118 <i>Vexatæ rationes, hoc est, perplexæ ac perturbatæ.</i> 126 <i>Vexari, & Vexatio, Latine quo significatu usurpetur.</i> 73 <i>Victimarum emptores vari tempore Plinii.</i> 342 <i>Victoria Deo adscribenda est.</i> 111 <i>Videri, est Verbum sententiæ.</i> 444 <i>Videri meruisse supplicium.</i> 149 <i>Vile</i>

V.

I N D E X.

<i>Vile, & Viile, à libraris sepè inter se perperam commutata sunt.</i>	169	<i>Votorum pro Imp. nuncupationes solennes initio anni.</i>	413
<i>Virilem togam sumere quando soliti.</i>	436	<i>Votorum solennium tempus.</i>	165 & seq.
<i>Virtutim.</i>	438	<i>in Vrbam coniecta nomina,</i>	55
<i>Virtus boni viri & boni civis an eadem.</i>	55	<i>Vrbs aeterna, i. Roma.</i>	185
<i>Virtutes imperanti necessariae,</i>	37 & seq.	<i>Vsura quandoq; pro fenore ponitur.</i>	200
<i>Vitia auctorum quantumvis bonorum non debemus imitari</i>	138	<i>Vsura centesima quæ.</i>	200
<i>Voluptates aliquando pro spectaculis & ludis usurpantur,</i>	177	<i>Vsurarium seu fenoris quantitas imminuta, plures invitatur ad pecunias sub fenore accipien- das mutuo.</i>	199
<i>Universe disputantes vel dicentes quippiam, decipiunt semet- ipsos.</i>	346	<i>Vsurpatum, quid significet aliquando.</i>	434
<i>in Unversum quid statuere in jure & rebus humanis, periculosum est.</i>	345. 429	<i>Utilitas in repub. spectanda.</i>	136 (intellige, quæ non sit tamen, seiuncta ab honestate.)
<i>Vocare.</i>	437	<i>Vulgi clamoribus concedi sanguinem hominum innocentium, est iniquum.</i>	312
<i>Voconii Romani laudes & e- logia.</i>	61	<i>Vxoris delicta quando præstet maritus.</i>	447
<i>Voti etymon ineptum.</i>	415	<i>ὕμνεϊν, i. carmen dicere Chri- sto.</i>	331
<i>Vota Impp. mutua p. Repub.</i>	415	<i>ὕπερολογία Iurisconsulis usi- tata.</i>	173
<i>ad Vota confugere.</i>	197		
<i>Vota pro incolumitate Principis die ipsius natali concepta.</i>	120		
<i>Vota pro salute Principis conce- pta.</i>	109		

INDEX COMMENTA-
RIORUM FRANC. BALDUINI
IN EPIST. PLINII ET TRAJANI
Rescriptum de Christianis.

A.

Actus quid.	402
Adnotare Judex dicitur.	378
Emilianus praeses.	408
Ἀγάπη.	387
Antelucanae coena Catilinariorum.	382
Antelucani Christianorum coetus.	ibidem.
Antiochia tempore Trajani nobiliss. Ecclesia Christia- norum.	401
Appionis Alexandrini impudentia calumniandi.	391
Arnobii locus.	372.375.386.390
Arrius Antoninus proconsul Asiae.	376
Asper Christianum trepidantem dimisit.	410

B.

Bacchanalia detecta.	396
Bacchanalium antistites.	374
Blandina Pontica, propter confessionem religionis Chri- stiana crudeliss. poenas dedit, cum filio quindecenne.	372

C.

Armen quid,	383.384
Cappadociae.	389
Calumnia in Christianos atrociss.	390
Charistia.	388
Christiani nominis odium.	372
	Christia-

I N D E X.

<i>Christiani non conquirendi.</i>	370.402.403.
<i>Christiani habebant certos & solennes suos dies, quibus conveniebant.</i>	382
<i>Christiani olim furiosi, fatui, & dementes vocati.</i>	378
<i>Christianorum coena, coitio, convivium.</i>	387
<i>Christianorum constantia.</i>	400
<i>Christianorum in Phrygiâ quaedam civitas tota flammis</i>	
<i>Christianorum infestatio. 395.</i>	(deleta. 399)
<i>Christianorum sancta confœderatio.</i>	387
<i>Christianorum synaxes.</i>	382
<i>Christianos de sociis interrogari noluit Trajanus.</i>	405
<i>Christianos multi tyranni passi sunt domi delitescere.</i>	394
<i>Cibus innoxius Christianorum.</i>	387
<i>Cincii Severi remedium.</i>	37
<i>Civium Rom. jus.</i>	37
<i>Cognitiones, capitales quæstiones Plinius vocat.</i>	87
<i>Cognitiones Prætoris extraordinaria.</i>	37
<i>Collegia illicita.</i>	39.
<i>Confessi quando pro judicatis habendi.</i>	373
<i>Crimen Christianæ religionis.</i>	371
<i>Crimen extinguitur præscriptione XX. annor.</i>	381
<i>Curiosi.</i>	403

D.

<i>Decimatio in pœnis.</i>	398
<i>Deferendi verbum {C.</i>	406
<i>Diaconissa vocatur in Novellis.</i>	394
<i>Diamone.</i>	392
<i>Dies Dominicus.</i>	382
<i>Diocletiani edictum.</i>	410
<i>Duci, verbum {jurisconsultorum.</i>	376
	<i>Ecclesi.</i>

I N D E X.

E.

<i>Ecclesia Christiana in Galatiâ coaluit.</i>	368
<i>Ecclesia quid à lapsis postulârit.</i>	409
<i>Elogia.</i>	406
<i>Epiphanius.</i>	389
<i>Ephesi maxima Christianorum erat Ecclesia.</i>	368
<i>Eusebii locus.</i>	369.370.390

<i>Funcci erratum.</i>	F.	368
------------------------	----	-----

G.

<i>Gladii pœna honestior.</i>	407
<i>Gnostici.</i>	389

H.

<i>Heterie prohibita.</i>	391
<i>Hymni Christianorum.</i>	384

I.

<i>Idololatria à Christianâ religione maximè aliena.</i>	380
<i>Ignatius & Simeon, duo veluti Christianorum duces, Romanam pertracti.</i>	371
<i>Index quis.</i>	380
<i>Joannis Apostoli recens memoria.</i>	369
<i>Josephi locus.</i>	392
<i>Irenarchæ.</i>	403
<i>Judiciorum criminalium non una conditio.</i>	404.405
<i>Jus civium Rom. quid operetur.</i>	40
<i>Jusjurandum est species cultus divini.</i>	410
<i>Justini querimonia, & locus.</i>	373.375.378.384.389.396

L.

<i>Lactantii locus.</i>	372.375.398.
<i>Livius à Plinio lectus.</i>	369
<i>Luciani locus de Christianis.</i>	381.396
	MARCHE

I N D E X.

M.

<i>Marcus Agrippa.</i>	393.
<i>Martyrum natales.</i>	391
<i>Macenatis de novâ religione sententia.</i>	394
<i>Milesiorum conspiratio improba.</i>	387

N.

<i>Neronis immanis contra Christianos feritas.</i>	407
<i>Notoria.</i>	406

O.

<i>Ode Christianorum.</i>	384
<i>Offerendi verbum ꝑ C.</i>	405
<i>Orosius reprehensus.</i>	367
<i>ad Orientem conversi solebant precari vett. Christiani</i>	382

P.

<i>Philonis locus.</i>	390. 393
<i>Plinius Secundus Domitiani sevitiâ oderat.</i>	371
<i>Plinius Trajanum inter DEOS refert.</i>	379
<i>Plinii ad Trajanum relatio, quo tempore scripta.</i>	369
<i>Plinii ingenuitas de Christianis.</i>	388
<i>Plinii locus.</i>	396. 397
<i>Plutarchi locus.</i>	381
<i>Pœnæ arbitrarie.</i>	372
<i>Pœnæ Christianorum.</i>	406
<i>Pœnæ deprecatio ubi locum habeat.</i>	372
<i>Polycarpus constans reus.</i>	373. 408
<i>Polycarpus pro Christiano nomine condemnatus.</i>	375
<i>Postumii consulis de abolendis Bacchanalibus verba.</i>	393
<i>Præscriptio viginti annorum crimen extinguit.</i>	381
<i>Præses malos homines conquirere debet.</i>	403
<i>Principis est, dare veniam.</i>	372
	<i>Psalmi</i>

I N D E X.

Psalmi Christianorum. 384

Q.

Questores sepè sycophanta. 403

*Querela vet. Christianorum, de neglecto juris & iudicio-
rum ordine.* 375

R.

Relationes. 406

*Religio Iudaica & Christiana vocatur à quibusdam super-
sticio.* 396

S.

Sabinus praefectus praetorio Orientis. 378

Sacra nefaria. 386

Sacra nocturna. 382. 383. 393

Sacramentum Christianorum. 385

Sacramentum Eucharistiae. 385

Sacramentum infanticidii. 385. 386

Sacramentum in Bacchanalibus datum. 386

Sacramentum quid. 385

Seneca secessit, cum Nero in Christianos saeviret. 370

Senecae locus. 398

Servum alicujus universitatis torquere licebat. 394

Servi quando in caput dominorum torqueri possint. 395

Servos Christiani à ministerio Eccles. non arcebant. 394

Smyrnae maxima Christianorum Ecclesia erat. 368

Sodales qui. 391

Spes impunitatis illecebra maxima. 400

Status dies. 381

Suetonii locus. 396

Sulpitii Severi locus. 411

Supplicia quando exacerbanda. 398

Super-

I N D E X.

*Superstitio vocatur, Ciceroni Iudeorum; Plinio & aliis,
Christianorum religio.* 396

T.

Tacitus sodalis Plinii. 396

Thyestæa convivia Christianis objecta. 396

Tiberius ad Senatum retulit, ut Christus Deus haberetur. 383

Trajanus Imp. Hispanus fuit. 368

Trajanus accusari Christianos permisit. 411

Trajanus naturâ clemens. 401

Trajani in Christianos beneficium, & indulgentia. 404

V.

Veniam dare, Principis est. 372

Volesus insanus. 399

F I N I S.

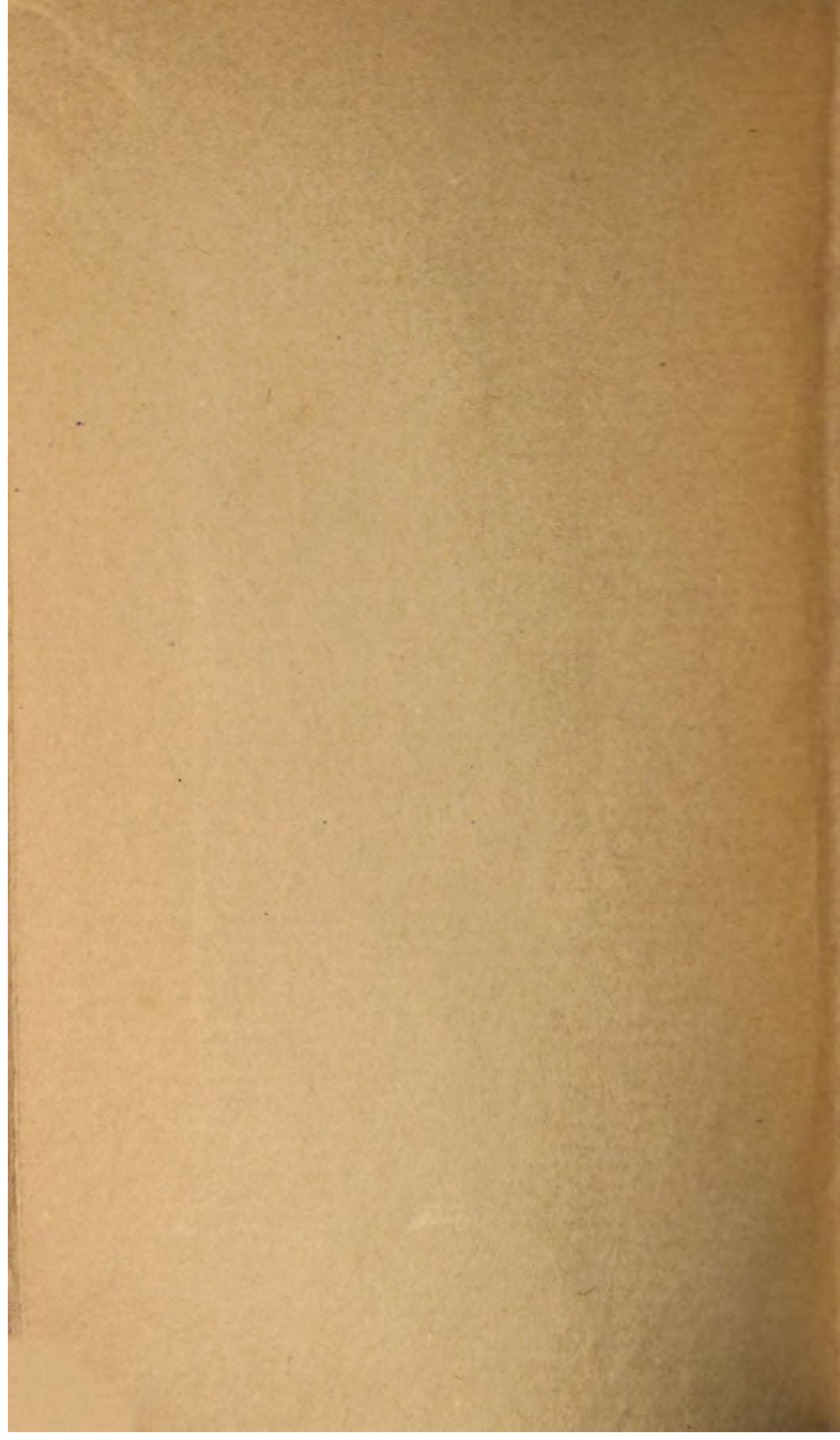
E R R A T A.

416. lin. 7. p. meritis Plinii] leg. Trajani.

417. l. 7. gratiam ineunt.

428. l. 7. Datisa, l. Datiso.

Ibid. l. 9. legitimum numerarium. l. numerum.

Rittershausen, Konrad

Liber commentarius in Epistolas Plinii

Amberga 1619

A.lat.b. 1502

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10246173-6

VD17 39:133148Z